

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ПЕТРОВ Павло

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
з дисципліни «Геополітика»

Дніпро, 2025

УДК: 321

Рекомендовано Вченою радою факультету суспільних наук і міжнародних відносин Протокол № 1 від 18.09.2025 р.

Рецензент:

Головко І.К.

канд. політ. наук., доц., доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Воронова Т.В.

канд. політ. наук, доц., доц. кафедри політології, соціології та
публічного управління Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

**П 87 Петров, П. (2025). Навчальний посібник з дисципліни
«Геополітика». ДНУ: Електронне видання. 180.**

Навчальний посібник з дисципліни «Геополітика» підготовлено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. У посібнику розкрито теоретико-методологічні засади геополітики, особливості трансформації сучасного світового порядку, вплив цифровізації на міжнародні відносини, геостратегічні та безпекові процеси, роль публічної дипломатії, гео економічних і правових механізмів у сучасному міжнародному середовищі. Особливу увагу приділено аналізу геополітичної стратегії України в умовах глобальних трансформацій. Структура посібника охоплює методологію навчання, рекомендації щодо роботи з джерелами й академічного письма, зміст лекційних і семінарських занять, завдання для самостійної роботи, глосарій і список джерел. Посібник призначений для студентів, викладачів і всіх, хто цікавиться сучасними геополітичними процесами та проблемами міжнародних відносин.

ЗМІСТ

Вступ	4
Методологія навчання та практичні інструменти	6
Робота з джерелами та академічне письмо, академічна доброчесність	12
Зміст і структура лекційного курсу	18
Розділ 1. Теоретичні засади геополітики та трансформація світового порядку	18
Тема 1. Класичні та сучасні геополітичні концепції у формуванні світового порядку	18
Тема 2. Глобальна цифровізація як чинник трансформації геополітичної структури світу	24
Тема 3. Політико-інституційна трансформація держав у цифрову епоху та її геополітичні наслідки	30
Тема 4. Комунікаційні технології та формування зовнішньополітичного іміджу держави у геополітичному вимірі	36
Розділ 2. Геостратегія, безпека та національні інтереси у цифрову добу	42
Тема 5. Міжнародна безпека у геополітичному вимірі: цифрові виклики та гібридні загрози	42
Тема 6. Публічна дипломатія та цифрова парадипломатія як інструменти геостратегії	48
Тема 7. Геополітична стратегія України в умовах глобальної цифрової трансформації	54
Тема 8. Гоекономічні та правові механізми регулювання трансрегіонального співробітництва	59
Зміст і структура семінарських занять	65
Зміст і структуру завдань до самостійної роботи	150
Глосарій	172
Список джерел	177

ВСТУП

Сучасний світ характеризується високим рівнем динаміки міжнародно-політичних процесів, зростанням взаємозалежності держав, посиленням конкуренції за ресурси, комунікаційні мережі, технологічне лідерство та стратегічний вплив. У цих умовах геополітика постає не лише як окремий напрям політичного знання, а як важливий інструмент осмислення просторових, силових, цивілізаційних, економічних, безпекових та інформаційних вимірів міжнародних відносин. У структурі навчальної дисципліни геополітика розглядається як міждисциплінарна аналітична система, що дає змогу інтерпретувати закономірності формування світового порядку, логіку глобальної та регіональної конкуренції, механізми стратегічного позиціонування держав і трансформацію центрів сили в умовах сучасної міжнародної турбулентності.

Актуальність вивчення дисципліни «Геополітика» зумовлена тим, що в XXI столітті міжнародне середовище набуває дедалі складнішого, багаторівневого й мережевого характеру. Поряд із традиційними факторами сили дедалі більшого значення набувають цифрові технології, інформаційно-комунікаційні платформи, геоекономічні механізми впливу, гібридні загрози, інфраструктурна зв'язаність, правові режими регулювання та символічні ресурси міжнародного позиціонування. Геополітика вже не обмежується аналізом територіального суперництва держав, а охоплює боротьбу за стандарти, дані, логістичні маршрути, цифрову інфраструктуру, інформаційний простір і моделі глобального управління.

Особливого значення геополітичне знання набуває для підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій. Майбутній бакалавр має не лише орієнтуватися в основних теоретичних школах і концепціях геополітики, а й уміти аналізувати сучасні міжнародні процеси крізь призму стратегічних інтересів держав, трансформації регіональних систем, безпекових викликів, розвитку публічної дипломатії та впливу цифрового середовища на політичну реальність. Саме тому вивчення дисципліни спрямоване на формування системного мислення, аналітичної культури, навичок роботи з картографічними, статистичними, нормативними й стратегічними джерелами, а також здатності до аргументованого академічного судження.

Метою навчального посібника є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про геополітику як теоретичну та прикладну дисципліну, розкриття основних закономірностей просторової організації міжнародних відносин, осмислення сучасних трансформацій світового порядку, а також вироблення практичних навичок аналізу геостратегічних, безпекових, інформаційних і геоекономічних процесів. Посібник покликаний сприяти засвоєнню студентами сучасного категоріального апарату, опануванню класичних і новітніх геополітичних концепцій, розумінню логіки функціонування глобальних і регіональних систем, а також формуванню професійної здатності оцінювати місце і роль України в сучасній геополітичній структурі світу.

Структура посібника відображає логіку послідовного опанування дисципліни. У ньому представлено загальну характеристику навчальної дисципліни, методологію навчання та практичні інструменти, рекомендації щодо роботи з джерелами, академічного письма й дотримання принципів академічної доброчесності. Основну частину становлять два змістові розділи: перший присвячений теоретичним засадам геополітики та трансформації світового порядку, другий – геостратегії, безпеці та національним інтересам у цифрову добу. Окрему увагу приділено питанням глобальної цифровізації, гібридних загроз, публічної дипломатії, цифрової парадипломатії, геополітичної стратегії України та геоекономічних і правових механізмів трансрегіонального співробітництва. Посібник також містить матеріали до семінарських занять, завдання для самостійної роботи, глосарій і список джерел.

Важливою складовою навчального процесу в межах цієї дисципліни є робота з джерельною базою, академічне письмо та культура доброчесності. Геополітичне знання формується на перетині політичної науки, міжнародних відносин, історії, права, безпекових студій, геоекономіки, регіоналістики, комунікаційних досліджень і цифрової аналітики, що вимагає від студента розвиненої здатності до міждисциплінарного синтезу, критичного аналізу та відповідального використання інформації. У цьому сенсі навчальний посібник спрямований не лише на передачу знань, а й на формування професійної інтелектуальної культури майбутнього фахівця-міжнародника.

Отже, навчальний посібник з дисципліни «Геополітика» покликаний забезпечити теоретичну, методичну та практичну основу для вивчення сучасних міжнародних процесів у їхньому просторово-стратегічному вимірі. Його зміст орієнтований на формування у студентів цілісного бачення глобальних трансформацій, уміння аналізувати сучасні виклики міжнародної безпеки, оцінювати геостратегічні пріоритети держав і міжнародних акторів, а також усвідомлювати місце України в новій конфігурації світового порядку. Посібник адресований здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, викладачам, а також усім, хто цікавиться актуальними проблемами геополітики та міжнародних відносин.

МЕТОДОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Методологія навчання дисципліни «Геополітика» ґрунтується на міждисциплінарному, системному та проблемно-аналітичному підходах до осмислення міжнародно-політичної реальності, що уможливорює комплексне вивчення просторових, політичних, цивілізаційних, економічних, безпекових, інформаційно-комунікаційних та правових вимірів світового розвитку. В умовах поглиблення глобальної взаємозалежності, трансформації суверенітету, динамічної зміни центрів сили, інтенсифікації цифровізації та зростання ролі мережеских форм влади геополітика перестає бути лише теоретичною моделлю пояснення міжнародної конкуренції держав і набуває статусу складної аналітичної оптики, за допомогою якої інтерпретуються процеси реструктуризації світового порядку, переформатування регіональних конфігурацій, зміни стратегічних балансів і модифікації механізмів здійснення зовнішньої політики. Відтак методологія викладання цієї навчальної дисципліни повинна не лише передавати студентам корпус базових знань про класичні та сучасні геополітичні концепції, а й формувати здатність до критичного аналізу геостратегічних процесів, виявлення латентних причинно-наслідкових зв'язків, прогнозування сценаріїв міжнародного розвитку та інтерпретації просторово-політичних трансформацій у контексті сучасної глобальної турбулентності.

Специфіка навчання геополітики у бакалаврській підготовці полягає в тому, що ця дисципліна функціонує на перетині теоретичного знання, прикладного аналізу та професійної інтерпретації міжнародних подій, що зумовлює необхідність поєднання класичних академічних методів із сучасними дослідницькими й цифровими інструментами. Освітній процес у межах цього курсу має бути спрямований на формування у здобувачів вищої освіти аналітичної компетентності, політико-прогностичного мислення, концептуальної грамотності у сфері міжнародних відносин та здатності працювати з багаторівневими моделями пояснення глобальних явищ. Саме тому центральним принципом методології навчання виступає принцип когнітивної багатовимірності, відповідно до якого будь-яке геополітичне явище розглядається не як ізольований факт міжнародного життя, а як складний вузол взаємодії територіальних, ресурсних, цивілізаційних, технологічних, комунікаційних, інституційних і безпекових чинників. Такий підхід дає можливість уникати редукціонізму, притаманного надмірно спрощеним інтерпретаціям міжнародних процесів, і забезпечує інтелектуальне підґрунтя для глибокого розуміння логіки формування та реалізації геополітичних стратегій держав, міжнародних організацій, транснаціональних акторів і новітніх мережеских суб'єктів впливу.

Методологічним фундаментом дисципліни є поєднання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. До загальнонаукових належать аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, порівняння, типологізація, систематизація, структурно-функціональний та системний аналіз. Їх застосування уможливорює виявлення внутрішньої логіки геополітичних процесів, дослідження закономірностей просторової організації влади,

визначення співвідношення між географічним середовищем, політичною поведінкою суб'єктів міжнародних відносин і характером міжнародної конкуренції. До спеціальних методів, що мають пріоритетне значення у викладанні геополітики, належать геополітичний аналіз, порівняльно-політичний метод, історико-ретроспективний підхід, цивілізаційний метод, картографічний аналіз, сценарне моделювання, контент-аналіз політичних текстів і стратегічних документів, дискурс-аналіз зовнішньополітичних наративів, івент-аналіз міжнародних подій, метод case study, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, акторний і мережевий аналіз. Сукупне використання цих методів дозволяє не лише реконструювати геополітичну логіку минулих і сучасних міжнародних процесів, а й розвивати у студентів здатність до інтерпретації динамічних змін у глобальному середовищі безпеки, економіки та політичної комунікації.

Особливе місце в методології викладання належить системному підходу, оскільки сучасний світовий порядок характеризується високим рівнем структурної складності, нелінійності та багаторівневої взаємозалежності. Геополітичні процеси не можуть бути адекватно осмислені поза аналізом взаємозв'язків між глобальним, макрорегіональним, регіональним, національним і субнаціональним рівнями політичної дії. Відповідно, навчальна методологія повинна орієнтувати студентів на бачення міжнародного середовища як поліцентричної системи, у якій відбувається постійна конкуренція між державами, блоками, альянсами, корпораціями, цифровими платформами, інформаційними мережами та транснаціональними спільнотами за ресурси, вплив, символічний капітал, технологічне домінування та нормативну владу. Саме системна перспектива дозволяє студентам розуміти, що геополітика в сучасному її вимірі не зводиться до просторового суперництва великих держав, а охоплює також боротьбу за контроль над логістичними коридорами, інформаційною інфраструктурою, цифровими екосистемами, кіберпростором, енергетичними ланцюгами, фінансовими потоками, дискурсивними платформами та механізмами формування міжнародної легітимності.

У контексті сучасної гуманітарної та соціально-політичної освіти вивчення геополітики не може бути обмежене лише дескриптивним викладом фактів чи репродукцією класичних доктрин. Важливою методологічною засадою виступає проблемно-орієнтоване навчання, за якого студент не лише засвоює наукові положення, а й залучається до постановки дослідницьких питань, виявлення суперечностей, реконструкції аргументаційних моделей та розроблення обґрунтованих аналітичних висновків. Такий формат роботи сприяє переходу від пасивного засвоєння інформації до активного продукування знань, що особливо важливо для підготовки майбутніх фахівців з міжнародних відносин, здатних працювати в умовах інформаційного перевантаження, стратегічної невизначеності та конкуруючих інтерпретацій глобальних процесів. Навчання геополітики повинно формувати не лише інформованість, але й інтелектуальну автономію, навички критичної селекції джерел, уміння відрізняти аналітичну аргументацію від ідеологічних конструктів, а науковий підхід – від пропагандистської репрезентації міжнародних подій.

У цьому зв'язку принцип критичного мислення набуває не допоміжного, а засадничого значення. Геополітичне знання історично формувалося в тісному зв'язку з державними інтересами, стратегіями великодержавного позиціонування, експансіоністськими практиками та ідеологічними проєкціями сили, тому його викладання в сучасному університетському середовищі потребує не апологетичного, а рефлексивного підходу. Студенти повинні усвідомлювати, що будь-яка геополітична концепція є не лише описом реальності, а й певною формою її інтелектуального конструювання, в якій відображаються історичний контекст, політичні інтереси, аксіологічні орієнтири й дискурсивні механізми легітимації влади. Такий підхід дозволяє розглядати класичні геополітичні теорії – від органіцизму й телурократично-таласократичних моделей до концепцій «римленду», «хартленду», цивілізаційного протистояння чи геоекономічного домінування – не як догматичні істини, а як історично обумовлені інструменти пояснення та політичного впливу. Водночас сучасні студенти повинні навчитися аналізувати новітні форми геополітичного мислення, що виникають у зв'язку з цифровізацією, платформізацією, алгоритмізацією управління, транснаціоналізацією ризиків і зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій у здійсненні влади.

Практична спрямованість методології навчання передбачає використання інструментарію, який дозволяє поєднувати теоретичне осмислення з прикладною аналітикою. Одним із ключових практичних інструментів є робота з політичними картами, геостратегічними схемами, просторовими моделями та візуалізаціями міжнародних процесів. Картографічний аналіз у викладанні геополітики має принципово важливе значення, оскільки простір у цій дисципліні виступає не нейтральним тлом подій, а активною змінною міжнародної політики. Робота з картами дає змогу студентам виявляти конфігурації транспортних коридорів, географію військово-політичних союзів, енергетичну інфраструктуру, маршрути стратегічної логістики, зони ресурсної концентрації, конфліктогенні регіони, просторові межі цивілізаційних контактів, територіальні суперечки та геоекономічні вузли. Уміння «читати» карту як політичний текст і водночас як інструмент аналітичної реконструкції просторової логіки міжнародних процесів є однією з базових професійних компетентностей у сфері геополітичного аналізу.

Не менш важливим інструментом виступає аналіз стратегічних документів, концепцій національної безпеки, зовнішньополітичних доктрин, оборонних стратегій, міжнародних угод, урядових комюніке, програм міжнародного співробітництва та офіційних заяв політичних лідерів. Робота з такими текстами формує у студентів здатність до декодування політичної риторики, виявлення стратегічних пріоритетів, ідентифікації інституційних механізмів реалізації зовнішньополітичного курсу та співвіднесення декларативного рівня політики з її фактичною практикою. Важливо, щоб студенти не обмежувалися поверховим ознайомленням із документами, а навчилися здійснювати їхню структурно-семантичну декомпозицію, виявляти концептуальні домінанти, приховані імперативи, безпекові пріоритети, логіку нормативного самопредставлення держави та індикатори її позиціонування у міжнародному середовищі. У такий

спосіб академічне навчання трансформується в інструмент вироблення професійної аналітичної культури.

Важливою складовою методології є кейс-орієнтований підхід, що базується на розгляді конкретних міжнародних ситуацій, криз, конфліктів, переговорних процесів, стратегічних рішень і трансформаційних подій як аналітичних моделей для вивчення. Метод case study дозволяє студентам інтегрувати теоретичні знання з практикою інтерпретації міжнародної реальності, розвивати здатність до багатфакторного аналізу, виділяти ключових акторів, ресурси впливу, стратегічні інтереси, конфліктні лінії, комунікаційні рамки та ймовірні наслідки політичних рішень. Особлива цінність кейс-методу полягає в тому, що він моделює реальну логіку професійної діяльності фахівця з міжнародних відносин, для якого критично важливо вміти працювати з неповною інформацією, суперечливими джерелами, багаторівневими інтересами та швидкозмінними політичними контекстами. У викладанні геополітики кейси можуть охоплювати як класичні приклади територіальної конкуренції чи регіонального перерозподілу сил, так і сучасні ситуації, пов'язані з кіберзагрозами, інформаційними операціями, санкційною політикою, цифровою дипломатією, геоекономічними війнами та кризами міжнародної легітимності.

В освітньому процесі доцільно активно використовувати інструменти сценарного аналізу та прогнозування, оскільки геополітика як наукова й навчальна дисципліна орієнтована не лише на реконструкцію вже наявних процесів, а й на моделювання потенційних траєкторій розвитку міжнародного середовища. Сценарне мислення дозволяє студентам усвідомлювати варіативність політичного майбутнього, формує вміння працювати з альтернативними гіпотезами, оцінювати ступінь ризику, вплив нестандартних чинників і наслідки стратегічних рішень у довгостроковій перспективі. У процесі навчання студенти можуть опановувати побудову базових, оптимістичних, песимістичних та інерційних сценаріїв розвитку регіональних і глобальних систем, зокрема щодо еволюції міжнародної безпеки, конфігурації центрів сили, майбутнього міжнародних організацій, динаміки гібридних конфліктів, ролі технологічних платформ у світовій політиці чи перспектив геополітичного позиціонування України. Саме прогнозно-аналітичний компонент навчання наближає дисципліну до реальних потреб стратегічного мислення у сфері міжнародних відносин.

Суттєвої уваги потребує інтеграція цифрових інструментів у процес вивчення геополітики. Сучасний студент повинен не лише читати наукові тексти й аналізувати політичні документи, а й вміти працювати з цифровими базами даних, міжнародними статистичними платформами, електронними архівами, геоінформаційними ресурсами, інтерактивними картами, аналітичними панелями, індексами глобального розвитку, базами міжнародних договорів та медіаплатформами, через які формується сучасний політичний дискурс. Використання цифрових інструментів уможливило розширення емпіричної бази аналізу, підвищує точність аргументації, сприяє формуванню навичок роботи з великими масивами інформації та дозволяє розглядати геополітичні явища через призму кількісних і якісних індикаторів. Особливого значення набувають

навички верифікації даних, критичної оцінки цифрових джерел, перевірки походження інформації, ідентифікації маніпулятивних наративів і роботи з відкритими джерелами інформації, що є вкрай важливим в умовах поширення дезінформації, інформаційно-психологічних операцій та медіатизованої боротьби за інтерпретацію міжнародної реальності.

Методологія навчання дисципліни повинна також враховувати комунікативний вимір професійної підготовки. Геополітика як галузь знання тісно пов'язана з виробленням переконливих інтерпретацій, аналітичних оцінок, аргументованих позицій та експертних висновків, тому освітній процес має формувати у студентів здатність до академічного й професійного комунікування. Практичними інструментами в цьому контексті виступають підготовка аналітичних записок, політичних есе, експертних довідок, порівняльних таблиць, презентацій, тез до дискусій, усних доповідей, дебатних виступів та письмових оглядів стратегічних документів. Такі форми роботи розвивають навички структурованого викладу, логічного аргументування, термінологічної точності, аналітичної лаконічності та адаптації складного матеріалу до різних форматів професійної комунікації. Для майбутнього фахівця з міжнародних відносин надзвичайно важливо не лише володіти знанням, а й уміти представляти його в переконливій, доказовій та методологічно коректній формі.

Однією з визначальних рис сучасної методології викладання геополітики є її орієнтація на компетентнісний підхід, відповідно до якого результатом навчання виступає не механічне накопичення знань, а формування інтегральних, загальних і фахових компетентностей. Ідеться передусім про здатність аналізувати міжнародні процеси в просторово-політичному вимірі, інтерпретувати трансформації світового порядку, застосовувати базові та спеціалізовані аналітичні методи, працювати з джерелами різного типу, формулювати обґрунтовані висновки, прогнозувати можливі сценарії розвитку подій, виявляти взаємозв'язки між технологічними змінами, безпековими викликами та зовнішньополітичними практиками. Компетентнісний формат навчання також передбачає розвиток навичок самостійного наукового пошуку, академічної доброчесності, інтелектуальної відповідальності, міжкультурної чутливості та етичної рефлексії щодо застосування аналітичного знання у сфері міжнародної політики.

Значний потенціал у викладанні дисципліни має інтерактивне навчання, що активізує інтелектуальну залученість студентів і забезпечує перехід від монологічної моделі викладання до діалогічної та кооперативної. Інтерактивні практики – академічні дискусії, моделювання міжнародних переговорів, рольові симуляції, проблемні семінари, аналітичні воркшопи, експертні панелі, дебати, колективне картографування конфліктів і стратегічних інтересів – сприяють формуванню навичок аргументації, стратегічного мислення, групової аналітичної роботи та публічного представлення позиції. Застосування симуляцій особливо ефективно в навчанні геополітики, оскільки дозволяє відтворити логіку міжнародної взаємодії, динаміку переговорного процесу, асиметрію ресурсів, вплив часових обмежень, конкуренцію інтересів і роль комунікаційних стратегій у досягненні політичного результату. Такі практики не

лише поглиблюють розуміння теоретичного матеріалу, але й сприяють професійній соціалізації студентів як майбутніх аналітиків, дипломатів, експертів, державних службовців і комунікаційних фахівців.

Методологічно важливим є також принцип історичної контекстуалізації, відповідно до якого сучасні геополітичні процеси розглядаються в їхній генеалогічній та еволюційній перспективі. Без розуміння історичних передумов формування політичних кордонів, імперських спадщин, цивілізаційних контактів, колоніальних структур, логіки блокового протистояння, досвіду воєн і мирних врегулювань неможливо адекватно інтерпретувати сучасні конфлікти, стратегічні альянси чи геоекономічні конфігурації. Історична ретроспектива дає змогу виявити тривалі структури міжнародної політики, повторювані патерни поведінки держав, стійкі геостратегічні інтереси та змінні форми легітимації зовнішньополітичних дій. Водночас історичний підхід у викладанні геополітики не повинен перетворюватися на хронологічний опис подій; його функція полягає в аналітичному відтворенні логіки трансформацій, що забезпечує глибше розуміння сучасності.

Оскільки сучасна геополітика дедалі тісніше пов'язана з цифровою трансформацією міжнародного середовища, методологія навчання повинна включати аналіз інформаційного простору як арени геополітичної конкуренції. Це означає необхідність опанування студентами базових інструментів аналізу медіадискурсів, цифрової дипломатії, стратегічних комунікацій, інформаційних кампаній, кіберполітики та символічного конструювання міжнародного іміджу держав. Практичне значення має вміння аналізувати, яким чином держави, міжнародні організації та інші актори використовують соціальні медіа, публічну дипломатію, візуальні наративи, цифрові платформи та комунікаційні екосистеми для просування власних геополітичних інтересів, формування позитивної міжнародної репутації, мобілізації підтримки та делегітимації опонентів. Таким чином, геополітична освіта виходить за межі традиційного просторово-територіального аналізу й включає вивчення символічних і мережевих механізмів влади, які дедалі більше визначають міжнародно-політичну динаміку.

Окрему увагу в межах методології слід приділяти формуванню навичок наукової рефлексії та аналітичного письма. Вивчення геополітики передбачає не лише ознайомлення з готовими концепціями, а й здатність до самостійного формулювання проблеми, постановки дослідницького запитання, вибору методів аналізу, інтерпретації емпіричного матеріалу та побудови логічно послідовного тексту. Практичні інструменти в цій площині охоплюють підготовку аналітичних есе, реферативно-критичних оглядів, порівняльних досліджень, оглядів літератури, коротких policy papers, текстів академічної полеміки та аргументованих висновків на основі верифікованих джерел. Така робота дисциплінує мислення, формує культуру наукового доказування, сприяє розвитку термінологічної точності та дозволяє майбутньому фахівцеві з міжнародних відносин перейти від споживання знань до їхнього осмисленого продукування.

Таким чином, методологія навчання дисципліни «Геополітика» має розглядатися як багаторівнева інтелектуальна й практикоорієнтована система, що

поєднує теоретичну глибину, аналітичну строгість, міждисциплінарну інтеграцію, цифрову компетентність, критичну рефлексію та прикладний інструментарій аналізу міжнародно-політичних процесів. Її основне призначення полягає у формуванні у студентів цілісного бачення сучасного світового порядку, здатності до інтерпретації просторово-політичних трансформацій, уміння виявляти логіку стратегічної поведінки міжнародних акторів і професійно працювати з комплексною, динамічною та нерідко суперечливою міжнародною реальністю. Саме в такому розумінні методологія навчання перестає бути сукупністю технічних прийомів викладання й постає як концептуально організований спосіб професійної інтелектуальної підготовки майбутнього бакалавра з міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, здатного до наукового аналізу, стратегічного мислення та відповідального фахового судження в умовах сучасних глобальних трансформацій.

РОБОТА З ДЖЕРЕЛАМИ ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО, АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Робота з джерелами в межах вивчення дисципліни «Геополітика» посідає фундаментальне місце у структурі фахової підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, оскільки саме джерельна база становить первинний епістемологічний ресурс для формування аналітичних суджень, концептуального осмислення міжнародно-політичних процесів та вироблення аргументованої академічної позиції. У сучасному університетському середовищі опанування дисципліни не може обмежуватися рецептивним засвоєнням навчального матеріалу або репродуктивним відтворенням усталених положень теорії, натомість воно передбачає систематичне залучення студента до процесу самостійного пошуку, критичного опрацювання, класифікації, верифікації та інтерпретації джерел різного типу. У контексті геополітичного знання така робота набуває особливої складності, оскільки предметне поле дисципліни формується на перетині політичної науки, міжнародних відносин, історії, права, безпекових студій, геоекономіки, регіоналістики, комунікаційних досліджень і цифрової аналітики, а відтак вимагає від здобувача не лише інформаційної грамотності, але й розвинутої здатності до міждисциплінарного синтезу.

Джерельна база в геополітичних студіях є поліструктурною та неоднорідною як за походженням, так і за функціональним призначенням. До неї належать класичні та сучасні наукові праці, монографії, статті у фахових виданнях, аналітичні доповіді, стратегічні документи держав і міжнародних організацій, нормативно-правові акти, урядові концепції, міжнародні договори, статистичні збірники, матеріали міжнародних інституцій, офіційні промови, декларації, комюніке, картографічні матеріали, цифрові бази даних, ресурси міжнародних рейтингів, індексів та платформ відкритих даних, а також матеріали медіа, що відображають актуальні політичні дискурси. Однак сама наявність великого масиву джерел не гарантує наукової якості дослідження або навчального результату. Ключове значення має сформованість у студента навичок

джерелознавчої селекції, тобто здатності розрізняти першоджерела та вторинні матеріали, наукові тексти та публіцистичні інтерпретації, верифіковану інформацію та дискурсивно сконструйовані наративи, аналітичні узагальнення та політико-ідеологічні продукти, що маскуються під експертне знання. У сфері геополітики, де значна частина змісту пов'язана з інтерпретацією конфліктів, стратегічних намірів держав, цивілізаційних візій та глобальних трансформацій, методологічна недиференційованість у ставленні до джерел може призводити до підміни наукового аналізу ідеологічними штампами, публіцистичними кліше або пропагандистськими конструкціями.

Робота з джерелами вимагає усвідомлення того, що будь-який текст, документ чи інформаційний ресурс існує в певному контексті виробництва, функціонування та рецепції. Це означає, що під час опрацювання матеріалу студент повинен звертати увагу не лише на фактичний зміст джерела, але й на його авторство, інституційну належність, часові рамки створення, політичні обставини появи, цільову аудиторію, жанрові характеристики, концептуальний апарат, риторику легітимації та потенційні механізми впливу на сприйняття інформації. Такий підхід особливо важливий для роботи з офіційними зовнішньополітичними документами, доктринами національної безпеки, дипломатичними заявами, аналітичними матеріалами think tank-інституцій та медійними повідомленнями, оскільки подібні тексти часто поєднують описову, нормативну, стратегічну та символічну функції. У навчальному процесі студент має навчитися деконструювати такі тексти, виявляючи не лише явні смисли, а й латентні інтенції, дискурсивні рамки, механізми конструювання образу «свого» і «чужого», аргументаційні структури та семантичні маркери політичного позиціонування. Саме така аналітична глибина і становить основу професійної культури роботи з джерелами в галузі міжнародних відносин.

У системі академічної підготовки надзвичайно важливим є розмежування наукових і ненаукових джерел, а також встановлення критеріїв їхньої надійності, релевантності та репрезентативності. Наукове джерело характеризується наявністю чіткої авторської ідентифікації, академічної афіліації, прозорою методологією, аргументованих висновків, посилань на попередні дослідження та включеністю у професійний науковий дискурс. Натомість інформаційні матеріали, що циркулюють у медійному просторі, хоча й можуть бути корисними для аналізу актуальних подій, мають використовуватися з належним ступенем критичності, з урахуванням редакційної політики, ідеологічних орієнтацій, специфіки жанру та ступеня перевіреності фактажу. Для студента принципово важливо усвідомлювати, що в навчальному і науковому тексті пріоритет належить академічним виданням, рецензованим публікаціям, офіційним документам міжнародних організацій, нормативним актам і перевіреним статистичним базам даних. Використання ненадійних або сумнівних джерел не лише знижує рівень аргументації, але й може спричинити концептуальні помилки, некоректні узагальнення та методологічну вразливість висновків.

Особливої актуальності набуває проблема критичної оцінки цифрових джерел. Умови інформаційної перенасиченості, алгоритмізованого поширення контенту, платформізації публічної комунікації та поширення маніпулятивних

практик вимагають від здобувача вищої освіти сформованості цифрової інформаційної компетентності. Робота з онлайн-ресурсами передбачає вміння перевіряти походження інформації, ідентифікувати першоджерело, встановлювати дату публікації, співвідносити матеріал з іншими незалежними джерелами, виявляти ознаки тенденційності, емоційної маніпуляції, фрагментарного цитування чи селективної інтерпретації фактів. У геополітичній проблематиці, де інформація часто стає не лише об'єктом, а й інструментом міжнародного протиборства, така компетентність має не допоміжний, а принципово фаховий характер. Студент повинен розуміти, що інформаційне середовище глобальної політики є ареною боротьби наративів, де значна частина повідомлень спрямована не на нейтральну передачу фактів, а на формування вигідної картини реальності, мобілізацію симпатій, делегітимацію опонентів або конструювання символічного контролю над подією.

У цьому контексті академічне письмо постає не просто як техніка фіксації думок у письмовій формі, а як високорозвинена інтелектуальна практика, що поєднує логіку наукового дослідження, культуру аргументації, точність поняттєвого апарату, виваженість суджень та відповідальність за способи репрезентації знання. Для студентів спеціальності 291 академічне письмо виконує водночас когнітивну, комунікативну та професійну функції. З одного боку, воно дисциплінує мислення, змушуючи автора структурувати матеріал, чітко формулювати проблему, обґрунтовувати тезу, добирати релевантні докази та послідовно вибудовувати логіку викладу. З іншого боку, академічне письмо є механізмом включення здобувача у фахову спільноту, оскільки оволодіння його нормами означає набуття здатності брати участь у професійному обговоренні міжнародно-політичних проблем на засадах доказовості, термінологічної коректності та інтелектуальної добросовісності.

Якісний академічний текст у галузі геополітики повинен мати чітко окреслену проблематику, теоретичну або аналітичну релевантність, внутрішню композиційну цілісність, поняттєву визначеність і належний рівень джерельного забезпечення. Його структура, навіть якщо вона не завжди формалізована у вигляді окремих рубрик, має спиратися на логіку послідовного розгортання думки: від постановки питання та окреслення контексту до аналізу фактичного матеріалу, зіставлення інтерпретацій, формулювання проміжних суджень та узагальнювального висновку. Особливу увагу слід приділяти концептуальній точності, адже в міжнародно-політичному дискурсі чимало категорій мають багатозначний, полісемантичний і часто політично навантажений характер. Такі поняття, як «світовий порядок», «суверенітет», «геостратегія», «глобальний Південь», «гібридна війна», «поліцентричність», «цифровий суверенітет», «м'яка сила», «геоекономічне стримування» чи «інформаційний вплив», не можуть використовуватися інтуїтивно або публіцистично; вони потребують або дефінітивного уточнення, або принаймні контекстуального окреслення, що запобігає смисловій розмитості та термінологічній еклектиці.

Академічне письмо вимагає не лише наявності знань, але й уміння підпорядковувати текст принципу аргументативної дисципліни. Це означає, що кожне твердження, яке претендує на аналітичну вагомість, має бути або

вмотивоване логічно, або підтверджене відповідним джерелом, або виведене з попередньо доведених положень. Особливої ваги набуває баланс між авторською інтерпретацією та джерельною опорою: текст не може перетворюватися ані на механічну компіляцію цитат, ані на довільний набір неаргументованих міркувань. Професійно виконане академічне письмо передбачає вміння інтегрувати джерела в авторську логіку так, щоб вони не підміняли мислення, а забезпечували доказову підтримку аналітичної позиції. Саме тому важливо навчати студентів не лише цитувати, але й інтерпретувати, порівнювати, полемізувати, виявляти точки дотику й розбіжностей між дослідницькими підходами, встановлювати межі застосовності окремих концепцій до аналізу конкретних міжнародних явищ.

У навчальному процесі особливе значення має формування навичок академічної стилістики. Науковий текст повинен характеризуватися змістовою насиченістю, логічною зв'язністю, синтаксичною виваженістю, поняттєвою точністю, семантичною прозорістю та відсутністю емоційно-оцінних надмірностей, притаманних публіцистичному чи полемічному мовленню. Водночас академічний стиль не зводиться до формальної складності або перевантаження термінами. Його якість визначається передусім здатністю автора передати складний зміст у логічно організованій, термінологічно виправданій та інтелектуально переконливій формі. Для студентів важливо усвідомити, що надмірна риторизація, невиправдана декларативність, узагальнення без доказової бази, тавтологічність, безпідставна категоричність або стилістична еkleктика не посилюють науковість тексту, а навпаки, знижують рівень його академічної культури.

Одним із базових елементів академічного письма є культура цитування та коректного оформлення посилань. Посилання у науковому тексті виконують не суто технічну, а концептуально важливу функцію: вони фіксують генеалогію ідей, засвідчують включеність автора в дослідницьке поле, дозволяють перевірити джерельну базу тверджень, розмежовують власний і запозичений інтелектуальний внесок та забезпечують прозорість аргументації. Для майбутніх фахівців із міжнародних відносин дотримання стандартів цитування є невід'ємною складовою професійної доброчесності, оскільки робота з великою кількістю концепцій, документів, статистичних даних і міжнародно-правових актів неминуче пов'язана з потребою точного джерельного атрибутування. Коректне посилання передбачає не лише вказівку на джерело, але й адекватне відтворення змісту, уникнення контекстуального викривлення, точність цитування та добросовісне розмежування прямого цитування, непрямого викладу, аналітичного переказу й авторської інтерпретації.

У цьому аспекті академічна доброчесність постає як фундаментальна нормативна й етична основа освітньої та наукової діяльності. Вона охоплює сукупність принципів, цінностей і правил, що регулюють відповідальне ставлення до знання, інтелектуальної праці, авторства, фактів, аргументів і дослідницьких процедур. Для студентської аудиторії академічна доброчесність має не лише дисциплінарне, але й світоглядне значення, оскільки формує тип професійної поведінки, заснований на чесності, самостійності, повазі до

інтелектуальної власності, відкритості до перевірки та неприйнятті маніпулятивних практик. У сфері міжнародних відносин, де фахова діяльність нерідко пов'язана з підготовкою аналітичних матеріалів, оцінкою ризиків, інтерпретацією складних політичних процесів та виробленням рекомендацій, сформованість принципів академічної доброчесності є передумовою не лише якісної освіти, але й майбутньої професійної відповідальності.

Найпоширенішим порушенням принципів академічної доброчесності є плагіат, тобто привласнення чужих ідей, формулювань, концептуальних побудов, структур аргументації або результатів інтелектуальної діяльності без належного посилання на джерело. Водночас сучасне розуміння плагіату значно ширше за буквальне копіювання тексту. Воно включає також парафраз без посилання, запозичення композиційної логіки чужої праці, використання перекладених фрагментів без атрибуції, несанкціоноване присвоєння аналітичних висновків, компілятивне зведення матеріалів із різних джерел без авторського опрацювання та інші форми неавтономного письма, які маскуються під самостійну роботу. Для студентів важливо усвідомити, що академічна недоброчесність не обмежується формальним порушенням правил цитування, а є проявом деформації самої логіки наукової праці, оскільки руйнує зв'язок між інтелектуальним зусиллям, авторською відповідальністю та результатом навчання.

Поряд із плагіатом до порушень академічної доброчесності належать фабрикація та фальсифікація даних, тобто вигадкування фактів, джерел, статистичних показників, цитат, посилань, а також свідоме спотворення інформації, селективне використання матеріалу з метою підтвердження заздалегідь сформульованої тези чи викривлення змісту першоджерела. У контексті геополітичних досліджень подібні практики є особливо небезпечними, оскільки навіть незначна маніпуляція фактами може суттєво змінити інтерпретацію міжнародної події, безпекової тенденції чи зовнішньополітичної стратегії. Неприпустимими є також списування, несанкціонована співпраця під час виконання індивідуальних завдань, використання недозволених допоміжних засобів, подання однієї й тієї самої роботи для різних навчальних дисциплін без відповідного погодження, а також формальне імітування наукової діяльності без реального дослідницького внеску. Усі ці практики підривають довіру до результатів навчання, девальвують академічні критерії оцінювання та перешкоджають формуванню професійних компетентностей.

Важливим виміром академічної доброчесності є інтелектуальна самостійність, яка не означає ізолюваність від наукової традиції, а передбачає здатність автора працювати з уже наявним корпусом знань у спосіб, що засвідчує його власне розуміння проблеми, аналітичну зрілість і самостійність висновків. Студент повинен навчитися бачити різницю між добросовісним використанням джерел і залежністю від чужого тексту, між опорою на наукову традицію і компілятивним письмом, між запозиченням понять і некритичним відтворенням чужої логіки. У цьому сенсі академічне письмо є не лише формою контролю знань, а й інструментом розвитку особистісної інтелектуальної автономії. Воно привчає до відповідальності за висловлене судження, до обґрунтованості оцінок,

до усвідомлення меж власної компетенції та до чесного визнання тих положень, які були запозичені з чужих досліджень.

Суттєве значення у формуванні культури академічного письма має редагування тексту як невід'ємна частина інтелектуальної праці. Перший варіант роботи рідко є завершеним у науковому сенсі, оскільки процес письма включає багатоетапне уточнення аргументації, перевірку логічної послідовності, усунення стилістичних дисбалансів, конкретизацію дефініцій, доповнення джерельної бази, виправлення фактичних неточностей та гармонізацію композиції. Здатність до саморедагування є важливим показником академічної зрілості, адже вона свідчить про рефлексивне ставлення автора до власного тексту, готовність піддавати сумніву первинні формулювання та прагнення до максимальної доказової і стилістичної якості. Для студентів ця навичка особливо важлива, оскільки формує культуру відповідальності роботи над текстом і сприяє переходу від спонтанного письма до свідомо організованої наукової комунікації.

У сучасних умовах окремого осмислення потребує використання цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту в процесі підготовки навчальних та наукових текстів. Сам по собі факт звернення до цифрових ресурсів, систем автоматизованої перевірки мови, бібліографічних менеджерів чи інструментів структурування матеріалу не є порушенням академічної доброчесності, якщо їх застосування не підміняє самостійного мислення, не приховує справжнього характеру авторського внеску та не використовується для генерування псевдосамостійного тексту без критичного опрацювання. Принципово важливим є те, що будь-який інструмент повинен залишатися допоміжним засобом, а не джерелом готового інтелектуального продукту, який студент некритично присвоює собі. В академічному середовищі особливої ваги набуває прозорість у використанні таких технологій, розуміння їхніх обмежень, перевірка отриманих результатів і збереження пріоритету людського аналітичного судження, що й становить ядро університетської освіти.

Робота з джерелами та академічне письмо в дисципліні «Геополітика» мають також виразний виховний та світоглядний вимір. Через систематичну взаємодію з науковими текстами, міжнародними документами, статистичними матеріалами та різними інтерпретаційними моделями студент входить у простір інтелектуальної відповідальності, де знання перестає бути набором готових істин і постає як результат дисциплінованого пошуку, перевірки, сумніву, зіставлення й аргументованого висновку. Саме в цій площині формується культура наукової доброчесності як інтегральна риса майбутнього фахівця, здатного мислити системно, писати доказово, оцінювати критично та діяти відповідально в умовах складної міжнародної реальності.

Отже, робота з джерелами, академічне письмо та академічна доброчесність становлять єдиний концептуально пов'язаний комплекс, який забезпечує не лише якість навчального процесу, але й професійне становлення майбутнього бакалавра з міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій. Їх опанування означає набуття здатності орієнтуватися в багатошаровому інформаційному середовищі, відбирати релевантні й надійні джерела, критично аналізувати тексти різної природи, будувати логічно цілісний і термінологічно

коректний академічний виклад, а також неухильно дотримуватися етичних і правових норм інтелектуальної праці. У межах дисципліни «Геополітика» це набуває особливої ваги, оскільки саме тут студент стикається з високим рівнем концептуальної складності, політичною чутливістю матеріалу, конкуренцією наративів і необхідністю поєднання теоретичної глибини з аналітичною виваженістю. Саме тому сформованість культури роботи з джерелами та академічного письма слід розглядати не як допоміжний елемент освітнього процесу, а як одну з центральних передумов повноцінної фахової підготовки у сфері міжнародних відносин.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Розділ 1. Теоретичні засади геополітики та трансформація світового порядку

Тема 1. Класичні та сучасні геополітичні концепції у формуванні світового порядку

Тема «Класичні та сучасні геополітичні концепції у формуванні світового порядку» посідає концептуально визначальне місце у структурі навчальної дисципліни «Геополітика», оскільки саме через опанування її змісту закладаються теоретико-методологічні підвалини подальшого осмислення просторово-політичної організації міжнародних відносин, логіки функціонування світового порядку, механізмів стратегічного позиціонування держав і трансформацій глобальної системи влади в умовах історичної динаміки та сучасної турбулентності. У межах цієї теми геополітика постає не як вузькоспеціалізована галузь знання, обмежена описом територіального суперництва між державами, а як складна міждисциплінарна аналітична матриця, що дозволяє інтерпретувати багатовимірні процеси взаємодії простору, сили, політичної організації, ресурсного потенціалу, цивілізаційної ідентичності, комунікаційної інфраструктури та стратегічної раціональності в межах світової політики. Її евристичний потенціал полягає в тому, що вона інтегрує в єдиному пізнавальному полі географічні, політичні, історичні, соціокультурні, економічні й безпекові змінні, завдяки чому забезпечується можливість не лише описувати міжнародні процеси, але й виявляти їхню глибинну структурну логіку, прогнозувати напрями трансформації світового порядку та критично осмислювати форми глобальної стратифікації влади.

Теоретико-методологічні засади геополітики спираються на уявлення про те, що міжнародно-політична реальність є просторово організованою, а отже, політична могутність, стратегічна поведінка держав, конфігурація альянсів, виникнення конфліктів і характер глобального управління не можуть бути повноцінно пояснені без урахування територіального чинника, географічного положення, контролю над ресурсами, транспортно-комунікаційними артеріями, морськими шляхами, прикордонними зонами, центрами цивілізаційного перетину та просторовими вузлами глобальної взаємодії. Предметне поле геополітики охоплює закономірності взаємозв'язку між просторовими

характеристиками території та політичними формами реалізації влади, вплив географічного середовища на зовнішньополітичну активність держав, роль просторової організації у формуванні геостратегій, а також механізми символічного, ідеологічного й інституційного конструювання простору як об'єкта панування, конкуренції та легітимації. Категоріальний апарат геополітики відзначається високим рівнем концептуальної насиченості й включає такі фундаментальні поняття, як «геополітичний простір», «геостратегія», «геополітичний інтерес», «сфера впливу», «центр сили», «буферна зона», «морська могутність», «континентальна могутність», «світовий порядок», «цивілізаційний простір», «геоекономіка», «стратегічна глибина», «прикордоння», «регіональна система», «просторовий контроль» та низку похідних аналітичних категорій, без яких неможливо здійснювати коректну інтерпретацію сучасних міжнародних процесів.

Функціональне призначення геополітики в сучасній системі наукового знання є багатовекторним. По-перше, вона виконує когнітивну функцію, забезпечуючи концептуалізацію просторового виміру міжнародної політики та формуючи аналітичні моделі пояснення глобальної конкуренції. По-друге, їй властива прогностична функція, оскільки на основі аналізу просторових, ресурсних, демографічних, комунікаційних і безпекових параметрів вона дозволяє моделювати можливі сценарії еволюції міжнародної системи. По-третє, геополітика виконує інструментальну функцію, адже її положення активно використовуються у формуванні зовнішньополітичних концепцій, безпекових стратегій, оборонного планування та геоекономічного позиціонування держав. По-четверте, не менш важливою є критико-рефлексивна функція, що дає змогу розглядати геополітичні концепції не лише як нейтральні наукові побудови, а і як форми політичної репрезентації простору, які нерідко містять ідеологічні передумови, великодержавні амбіції, дискурсивні механізми домінування та нормативні претензії на універсальність. Саме тому геополітика як наукова дисципліна не може обмежуватися описовою інвентаризацією просторів і силових конфігурацій, а повинна включати аналіз того, хто, яким чином і з якою метою продукує відповідні просторово-політичні уявлення.

Просторовий чинник у системі міжнародно-політичного аналізу є не зовнішньою змінною, а однією з базових структурних передумов політичної дії. Простір у геополітичному розумінні не ототожнюється лише з фізичною територією, оскільки він включає також акваторії, повітряний простір, комунікаційні мережі, цифрові середовища, інфраструктурні вузли, символічно окреслені регіони та цивілізаційні ареали. Унаслідок цього геополітичний аналіз завжди виходить за межі формально-юридичного розуміння території і переходить до осмислення простору як ресурсу влади, середовища конкуренції та основи для реалізації стратегічної ініціативи. Контроль над простором означає не лише фізичне володіння територією, а й здатність забезпечувати логістичну зв'язаність, інформаційний вплив, нормативне регулювання, військово-політичну присутність і символічне панування над певною географічною чи мережевою конфігурацією. У цьому сенсі геополітика функціонує як форма просторової раціоналізації міжнародної політики, де значення мають не тільки

розміри держави або її природні ресурси, але й конфігурація кордонів, доступ до морів, контроль над комунікаціями, розташування відносно центрів сили, глибина стратегічного тилу, щільність інфраструктури, транзитний потенціал та цивілізаційне положення у мезових зонах глобального світу.

Як міждисциплінарна парадигма дослідження світового порядку геополітика синтезує методологічні ресурси політичної науки, міжнародних відносин, історії, економіки, соціології, правознавства, культурології, стратегічних студій і навіть антропогеографії. Така епістемологічна поліцентричність пояснюється складністю самого об'єкта дослідження, оскільки світовий порядок не є виключно юридичною чи інституційною конструкцією, а формується під впливом численних факторів: розподілу матеріальної потужності, конфігурації стратегічних альянсів, характеру цивілізаційних взаємодій, технологічного розвитку, комунікаційних трансформацій, геоекономічних залежностей і дискурсивних механізмів легітимації глобальної ієрархії. Геополітична перспектива дозволяє поєднати аналіз цих різномірних складових у єдину інтерпретаційну систему, де міжнародні відносини розглядаються як поле боротьби не лише за ресурси й владу, але й за просторове структурування самої реальності. Через це геополітика є не просто однією з численних теорій міжнародних відносин, а специфічною оптикою, яка акцентує на зв'язку між просторовою організацією світу та історично змінними моделями політичного домінування.

Класичні геополітичні концепції сформували теоретичний каркас, на якому будувалося розуміння взаємозалежності між географічним середовищем і політичною могутністю держав. Їхня поява наприкінці XIX – на початку XX століття була зумовлена не лише розвитком наукового знання, але й інтенсивною колоніальною експансією, загостренням конкуренції між імперіями, формуванням глобального ринку та пошуком інтелектуальних моделей пояснення міжнародного суперництва. Фрідріх Ратцель, один із засновників політичної географії, розглядав державу в органіцистській парадигмі як живий організм, для якого простір є необхідною умовою існування, розвитку та розширення. Його ідея «життєвого простору» стала одним із найвідоміших, хоча й найбільш суперечливих положень ранньої геополітичної думки, оскільки згодом зазнала ідеологічної інструменталізації та політичної радикалізації. Рудольф Челлен, який увів у науковий обіг сам термін «геополітика», поглибив уявлення про державу як цілісну політико-територіальну форму життя, акцентуючи на взаємозв'язку її географічного положення, демографічного потенціалу, господарської бази та здатності до самозбереження в системі міжнародної конкуренції.

Вагомий вплив на класичну геополітичну думку справили також праці Альфреда Мехена, який розробив концепцію морської могутності, та Гелфорда Маккіндера, автора однієї з найвпливовіших моделей просторового бачення світової політики. Мехен виходив із того, що контроль над морями, океанічними комунікаціями, торговельними маршрутами та військово-морськими базами є визначальною передумовою світового впливу держави. Його концепція прямо пов'язувала географічне положення, морську інфраструктуру, торговельний

флот, військово-морську силу та національний добробут, фактично обґрунтовуючи стратегічну перевагу таласократичних держав. Маккіндер, натомість, запропонував глобальну модель просторової організації світу, в центрі якої перебувала ідея «хартленду» як осердя суходільної могутності. Його знаменита теза про те, що той, хто контролює Східну Європу, контролює хартленд, а через нього – світовий острів і, зрештою, світ, стала однією з найбільш резонансних формул геополітичного мислення XX століття. Хоча ця модель часто критикувалася за детермінізм і спрощення, вона водночас надала надзвичайно впливову схему для осмислення взаємовідносин між континентальними та морськими силами, значення Євразії у світовій політиці та ролі прикордонних зон у глобальному балансі.

Розвиток класичних геополітичних концепцій продовжився у працях Ніколаса Спайкмена, який, переосмислюючи маккіндерівську модель, сформулював концепцію «римленду» – прибережного поясу Євразії, контроль над яким, на його думку, мав вирішальне значення для домінування у світі. Саме через ідею «римленду» геополітика отримала інструментальне обґрунтування логіки стримування континентальної потуги, що особливо виразно проявилось в стратегічному мисленні доби холодної війни. Концепти морської та континентальної могутності, таким чином, стали не лише аналітичними моделями, а й практично значущими схемами інтерпретації міжнародної політики, які безпосередньо впливали на формування військово-політичних альянсів, оборонних доктрин і просторових уявлень про загрози та можливості. Водночас ці концепції слід розглядати не як універсальні й позаісторичні істини, а як продукти певної історичної епохи, що відображали її технологічний рівень, тип міжнародної системи, характер імперської конкуренції та специфічне поєднання наукових і політичних інтересів.

Роль класичної геополітики у формуванні стратегій великих держав була надзвичайно значною, оскільки вона забезпечила інтелектуальне підґрунтя для осмислення зовнішньополітичної експансії, контролю над комунікаціями, політики буферних зон, регіонального домінування та глобального позиціонування. Вона стала частиною тієї мови, через яку держави описували власні інтереси, конструювали образ загроз, легітимували просторове розширення впливу та обґрунтовували необхідність присутності в стратегічно важливих регіонах. Більше того, класична геополітика відіграла істотну роль у виробленні довгострокових державних стратегій, оскільки дала змогу поєднати географічні характеристики територій із уявленнями про національну безпеку, ресурсну самодостатність, міжнародну конкуренцію та цивілізаційну місію. Однак саме ця прикладна ефективність зумовила і серйозні критичні зауваження до класичної геополітики, адже в багатьох випадках її положення використовувалися для виправдання експансіоністської політики, мілітаризації міжнародних відносин, ієрархізації народів і нормалізації конфлікту як природного стану світової політики. Через це сучасне вивчення класичних геополітичних концепцій повинно мати не лише реконструктивний, але й критико-аналітичний характер.

Сучасні геополітичні концепції виникли як результат переосмислення класичної спадщини в умовах структурних змін міжнародної системи, що супроводжувалися деколонізацією, крахом біполярності, посиленням глобалізації, регіоналізацією, зростанням ролі міжнародних інституцій, інформаційно-комунікаційною революцією та появою нових форм влади, що виходять за межі традиційного територіального суверенітету. Неогеополітика зберегла інтерес до просторового виміру міжнародної політики, але розширила його за рахунок включення геоekonomічних, демографічних, цивілізаційних, енергетичних, інформаційних і технологічних чинників. У межах неогеополітичних підходів простір розглядається вже не тільки як фізична територія, але й як сукупність комунікаційних, інституційних та мережевих конфігурацій, контроль над якими може бути не менш значущим, ніж контроль над землею чи морем. Відповідно до цього сучасна геополітика дедалі більше орієнтується на аналіз транспортних коридорів, енергетичних маршрутів, цифрової інфраструктури, фінансових потоків, технологічних стандартів та інформаційних екосистем як нових полів стратегічного суперництва.

Особливе місце в сучасному геополітичному дискурсі посідає критична геополітика, яка відмовляється від сприйняття геополітичних уявлень як об'єктивного відображення реальності й натомість аналізує їх як дискурсивні конструкції, через які влада репрезентує простір, визначає друзів і ворогів, легітимує політичні дії та виробляє нормативні рамки міжнародного порядку. У центрі критичної геополітики перебуває не лише питання про те, де розташовані стратегічні регіони чи як співвідносяться центри сили, а й питання про те, хто має право називати певний простір «сферою впливу», «буферною зоною», «віссю нестабільності» або «цивілізаційним фронтиром», які знання при цьому мобілізуються і які політичні наслідки мають подібні номінації. Такий підхід є особливо важливим у сучасну епоху, коли медіа, стратегічні комунікації, аналітичні центри, дипломатичний дискурс та експертні спільноти беруть активну участь у конструюванні геополітичної картини світу. Критична геополітика дозволяє виявити, що світовий порядок є не лише матеріальною конфігурацією сил, але й результатом боротьби за інтерпретацію простору, історії, ідентичності та легітимності.

Цивілізаційний підхід також відіграє помітну роль у сучасному геополітичному мисленні, хоча його застосування потребує особливої обережності через ризик есенціалізації культурних відмінностей і редукції складних політичних процесів до спрощених моделей цивілізаційного протистояння. У найбільш загальному вигляді цей підхід виходить із припущення, що світова політика дедалі більше визначається не лише державними інтересами чи балансом сил, а й тривалими історико-культурними матрицями, колективними ідентичностями, релігійними традиціями, символічними кордонами та відмінними моделями політичної організації. Попри дискусійність, цивілізаційна перспектива дає можливість аналізувати, яким чином культурно-історичні уявлення впливають на геополітичне позиціонування держав, конструювання макрорегіонів, формування союзів і конфліктів, а також на вироблення глобальних наративів щодо «ціннісних» центрів сили. Разом із

тим методологічна зрілість вимагає розглядати цивілізаційний фактор не як самодостатню причину міжнародних процесів, а як одну зі змінних, що взаємодіє з економічними, інституційними, безпековими та технологічними параметрами.

У сучасних умовах світовий порядок дедалі менше відповідає уявленням про жорстко ієрархічну або монополярну структуру. Однією з найхарактерніших тенденцій його трансформації є поліцентризм, тобто формування множинних центрів сили, що конкурують і взаємодіють у різних вимірах – військовому, економічному, технологічному, цивілізаційному, інформаційному та нормативному. Поліцентричність означає не просто наявність кількох потужних держав, а якісно іншу логіку організації міжнародної системи, у якій здатність до впливу дедалі більше залежить від гнучкості коаліцій, мережевої включеності, доступу до технологічних інновацій, контролю над даними, управління комунікаційними потоками та спроможності формувати привабливі моделі політичного розвитку. Регіоналізація в цьому контексті виступає не як альтернатива глобалізації, а як одна з форм її просторової інституціоналізації, за якої окремі макрорегіони перетворюються на самостійні вузли економічного, безпекового та політичного тяжіння. Саме тому сучасна геополітика не може ігнорувати роль регіональних організацій, інтеграційних блоків, трансрегіональних форматів та субрегіональних конфігурацій, які дедалі більше впливають на архітектуру світового порядку.

Глобальна конкуренція центрів сили в сучасному світі розгортається не лише навколо територій у їхньому класичному розумінні, а й навколо технологічного домінування, фінансових режимів, нормативних стандартів, логістичних мереж, енергетичних коридорів та інформаційно-комунікаційних платформ. Унаслідок цього геополітика зазнає сутнісної трансформації: вона вже не може бути редукована до військово-територіальної логіки, а повинна включати аналіз геоекономіки, цифрового суверенітету, кіберпростору, платформеного капіталізму, санкційної дипломатії, контролю над критичною інфраструктурою та боротьби за технологічні стандарти. У цьому новому середовищі навіть традиційні геополітичні категорії набувають оновленого змісту. Наприклад, «просторовий контроль» дедалі частіше означає контроль не лише над фізичною територією, а й над мережами передавання даних, супутниковими системами, цифровими екосистемами, транспортними артеріями, інституційними правилами й режимами доступу до ринків. Це зумовлює необхідність переосмислення багатьох класичних положень геополітики та пристосування її інструментарію до аналізу багаторівневої та нелінійної міжнародної реальності.

Актуалізація сучасних геополітичних концепцій в умовах глобальної нестабільності пов'язана передусім із кризою усталених механізмів міжнародного врегулювання, ослабленням універсалістських претензій ліберального порядку, ерозією передбачуваності міжнародного середовища, поширенням гібридних конфліктів, ревізіоністськими стратегіями окремих держав, зростанням ролі недержавних акторів та прискоренням технологічних трансформацій. У таких умовах геополітичне мислення знову набуває значної евристичної та прикладної ваги, оскільки дозволяє аналізувати не лише окремі події, але й довгострокові структурні зрушення, що визначають нову

конфігурацію світового порядку. Водночас сучасне використання геополітики повинно уникати спокуси повернення до жорсткого детермінізму, надмірного спрощення складних процесів або натуралізації конфлікту як єдиного принципу міжнародних відносин. Її наукова цінність полягає саме в здатності поєднувати структурний аналіз із чутливістю до історичного контексту, матеріальні фактори – з ідеаційними, просторові параметри – з інституційними та комунікаційними, а стратегічну конкуренцію – з нормативними рамками й дискурсивними практиками.

Таким чином, класичні та сучасні геополітичні концепції становлять не просто сукупність історично змінних доктрин, а складну інтелектуальну традицію, в межах якої здійснюється осмислення світового порядку як просторово структурованої системи влади, конкуренції, взаємозалежності та стратегічної взаємодії. Класичні підходи заклали фундамент для розуміння ролі географічного середовища, територіального контролю, морської та континентальної могутності у формуванні міжнародних відносин, тоді як сучасні концепції розширили це поле, включивши до нього дискурсивні, цивілізаційні, геоекономічні, інформаційні та технологічні виміри. Для сучасного студента геополітика важлива не як набір готових схем, а як інструмент концептуального аналізу, що дозволяє виявляти взаємозв'язок між простором і владою, між географією та стратегією, між історичною спадщиною й актуальними трансформаціями глобального порядку. Саме тому опанування цієї теми є передумовою формування аналітичної компетентності у сфері міжнародних відносин, розвитку стратегічного мислення та здатності критично інтерпретувати сучасні світополітичні процеси в їхній складності, суперечливості та багаторівневій динаміці.

Тема 2. Глобальна цифровізація як чинник трансформації геополітичної структури світу

Тема «Глобальна цифровізація як чинник трансформації геополітичної структури світу» посідає центральне місце в сучасному осмисленні міжнародних відносин, оскільки саме цифрова трансформація стала одним із найпотужніших каталізаторів зміни конфігурації світового порядку, механізмів реалізації влади, структур глобальної взаємозалежності та форм стратегічного суперництва між державами, міжнародними інституціями, транснаціональними корпораціями й мережевими акторами. У сучасних умовах цифровізація вже не може розглядатися виключно як технологічний процес модернізації комунікаційних засобів, адміністративних процедур або економічних моделей; вона постає як системне явище цивілізаційного масштабу, що змінює онтологічні параметри політичного простору, трансформує інструменти зовнішньополітичного впливу, створює нові режими контролю, посилює нерівномірність глобального розвитку та формує принципово нові форми просторово-мережевої організації міжнародного середовища. Саме тому аналіз цифровізації у геополітичному контексті вимагає виходу за межі вузькотехнократичного підходу й передбачає її інтерпретацію як багаторівневого процесу, в межах якого технологічні інновації інтегруються у структури економічної могутності, безпекової архітектури,

політичного управління, символічного домінування та геостратегічного позиціонування.

Цифровізація як феномен сучасного міжнародного розвитку характеризується високим ступенем комплексності, оскільки охоплює одночасно інституційний, економічний, комунікаційний, безпековий, культурний та правовий виміри глобальної реальності. Її сутність полягає у глибокому проникненні цифрових технологій у всі сфери суспільного та політичного життя, внаслідок чого відбувається не лише автоматизація окремих процесів, а й докорінна реконфігурація способів виробництва, поширення, зберігання, обробки та монетизації інформації. У міжнародному вимірі цифровізація означає посилення ролі даних як стратегічного ресурсу, алгоритмів як інструментів управління, цифрових платформ як інфраструктурних посередників глобальної взаємодії, а мереж як нової форми структуризації політичного та економічного простору. Вона супроводжується зростанням швидкості транснаціональних комунікацій, підвищенням щільності глобальних зв'язків, зменшенням значення традиційних територіальних бар'єрів у низці сфер та одночасним виникненням нових форм залежності, асиметрії та уразливості. Таким чином, цифровізація не просто доповнює наявні міжнародні процеси, а змінює самі принципи їх організації, спричиняючи формування нової архітекτονіки світової політики.

Ключові характеристики глобальної цифровізації включають мережевість, швидкість, платформізацію, даноцентричність, екстериторіальність, алгоритмізацію та асиметричність розподілу технологічних спроможностей. Мережевість означає, що сучасна міжнародна взаємодія дедалі більше функціонує у форматі розгалужених, динамічних і часто нелінійних комунікаційних зв'язків, у яких традиційні ієрархії доповнюються горизонтальними структурами впливу. Швидкість цифрових процесів докорінно змінює темп міжнародної політики, скорочуючи часовий горизонт ухвалення рішень, реакції на кризи та поширення політичних сигналів. Платформізація вказує на концентрацію значної частини глобальної комунікації, торгівлі, інформаційного обміну, соціальної взаємодії та навіть політичної мобілізації в межах великих цифрових екосистем, які все частіше функціонують як параінституційні центри регулювання. Даноцентричність фіксує перехід до моделі, в якій дані стають не лише інструментом аналітики, а базовим ресурсом влади, капіталізації, безпеки й прогнозування. Екстериторіальність цифрових процесів підриває традиційне уявлення про сувору територіальну локалізацію політичного контролю, натомість алгоритмізація створює передумови для нових форм автоматизованого управління, соціального моніторингу та впливу на масову поведінку. Асиметричність, своєю чергою, виявляється в нерівномірному доступі держав і суспільств до цифрових ресурсів, що поглиблює глобальні диспропорції та змінює характер міжнародної стратифікації.

Цифрова інфраструктура у сучасному світі перетворюється на новий ресурс геополітичного впливу, оскільки контроль над нею означає контроль над потоками інформації, капіталу, управлінських рішень, логістики, суспільної комунікації та безпекових алгоритмів. Йдеться не лише про телекомунікаційні мережі, дата-центри, супутникові системи, підводні кабелі, серверні архітектури

чи хмарні платформи, а про цілісний техноінфраструктурний комплекс, який забезпечує функціонування сучасної цифрової цивілізації. Значення цієї інфраструктури виходить далеко за межі економічної ефективності: вона стає інструментом стратегічного впливу, важелем зовнішньополітичного тиску, елементом безпекової архітектури та засобом довгострокового закріплення глобальної присутності. Держава або корпоративний суб'єкт, що контролює критичні елементи цифрової інфраструктури, здатен визначати правила доступу до ринків, обсяги інформаційного обміну, параметри цифрової безпеки, стандарти технологічної сумісності та навіть рамки нормативного регулювання в інших юрисдикціях. Унаслідок цього цифрова інфраструктура набуває ознак інфраструктурної геополітики, де боротьба точиться не лише за територію, а й за архітектуру зв'язності світу.

Технологічна асиметрія держав у глобальному середовищі є одним із найсуттєвіших наслідків цифровізації, оскільки саме вона визначає нову ієрархію міжнародної потужності. Не всі держави беруть участь у цифровій трансформації на рівних засадах: одні виступають як розробники технологій, генератори інновацій, власники інтелектуального капіталу та регулятори стандартів, інші – як залежні споживачі, імпортери цифрових рішень або периферійні учасники глобальної цифрової економіки. Така нерівномірність посилює структурний розрив між державами, трансформуючи традиційні критерії сили. Якщо в класичній геополітиці ключовими чинниками були територія, населення, природні ресурси та військовий потенціал, то в умовах цифрової доби дедалі більшого значення набувають інноваційна спроможність, науково-технологічна база, рівень кіберзахисту, контроль над платформами, доступ до штучного інтелекту, напівпровідникових технологій, квантових обчислень та систем обробки великих даних. Технологічна асиметрія формує нові залежності, у межах яких країни з нижчим рівнем цифрового розвитку можуть втрачати не лише конкурентоспроможність, а й частину функціонального суверенітету, стаючи об'єктами зовнішнього технологічного впливу.

Вплив цифровізації на структуру світового порядку є багатовекторним і системним, оскільки цифрові технології змінюють не тільки інструментарій міжнародної політики, але й самі принципи розподілу влади, взаємодії акторів та легітимації глобального управління. Насамперед цифровізація трансформує саму природу суверенітету. Традиційно суверенітет мислився як верховенство державної влади в межах певної території та її незалежність у зовнішніх зносинах. Однак в умовах мережевої взаємозалежності ця модель зазнає глибокої ревізії. Потоки даних, цифрові платформи, транснаціональні комунікації, глобальні інформаційні екосистеми та інфраструктури хмарного зберігання інформації значною мірою виходять за межі класичної територіальної юрисдикції. Це означає, що держава дедалі частіше змушена здійснювати свою владу в середовищі, де критично важливі канали комунікації, дані громадян, цифрові сервіси та інструменти управління можуть бути пов'язані із зовнішніми суб'єктами або перебувати під впливом транснаціональних технологічних операторів. У результаті постає феномен функціонально фрагментованого суверенітету, коли формально незалежна держава не завжди має повний контроль

над ключовими цифровими параметрами власного політичного та соціального життя.

Мережева взаємозалежність створює новий тип міжнародної системності, у межах якої зв'язність стає не лише ресурсом розвитку, а й джерелом стратегічної уразливості. Чим вищим є рівень інтегрованості держави в цифрові глобальні мережі, тим більшими стають її можливості щодо участі в міжнародних обмінах, торгівлі, інноваційному співробітництві та політичній комунікації, але тим вищою є і залежність від зовнішніх технологічних центрів, стандартів безпеки, інфраструктурних провайдерів та платформених екосистем. У такому середовищі суверенітет уже не може бути осмислений лише як юридична категорія; він перетворюється на складну комбінацію нормативної автономії, інфраструктурної самодостатності, цифрової керованості, кіберзахищеності та здатності встановлювати власні правила обробки, циркуляції та захисту інформації. Саме тому в сучасному міжнародному дискурсі дедалі активніше використовується поняття цифрового суверенітету, яке фіксує прагнення держав відновити контроль над ключовими технологічними ресурсами, даними, платформами й комунікаційними екосистемами.

Цифровізація сприяє формуванню нових центрів сили у світовій економіці, оскільки вартість і вплив дедалі більше концентруються не в традиційних індустріальних галузях, а в секторах, пов'язаних із цифровими інноваціями, платформеними моделями бізнесу, штучним інтелектом, хмарними технологіями, фінтехом, кібербезпекою та глобальними інформаційними сервісами. Це означає, що центр геоекономічної гравітації зміщується в бік тих суб'єктів, які здатні контролювати технологічні ланцюги створення вартості, стандарти інтероперабельності, системи електронних платежів, ринки цифрових послуг і глобальні екосистеми даних. Нові центри сили можуть не збігатися з класичними воєнно-політичними центрами, оскільки цифрова могутність набуває відносної автономії та в окремих випадках навіть випереджає традиційні параметри державної сили. Саме тому сьогодні вплив у міжнародній системі дедалі більше визначається не тільки здатністю контролювати територію або застосовувати військову силу, а й можливістю формувати цифрові стандарти, монополізувати інформаційні потоки, задавати логіку платформеної взаємодії та забезпечувати технологічну залежність інших учасників системи.

Геополітична конкуренція за дані, технології та цифрові платформи перетворилася на один із найгостріших проявів сучасного міжнародного суперництва. Дані в новій глобальній архітектурі виступають не лише інформаційним масивом, а стратегічним активом, що має економічну, політичну, військову та розвідувальну цінність. Контроль над великими обсягами даних означає перевагу в аналітиці, прогнозуванні поведінки, управлінні ризиками, розробленні штучного інтелекту, комерціалізації цифрових сервісів та здійсненні впливу на суспільну свідомість. Технології, своєю чергою, виступають основою нових режимів домінування, оскільки той, хто володіє ключовими технологічними рішеннями, отримує змогу диктувати іншим умови доступу, залежності та сумісності. Цифрові платформи в цій системі стають не просто інструментами ринку, а інституційними посередниками глобального масштабу,

які визначають правила видимості, пріоритетності, комунікаційної досяжності, інформаційної циркуляції та монетизації соціальної взаємодії. Через це цифрова конкуренція набуває ознак боротьби за контроль над самою архітектурою глобальної комунікації.

У цьому контексті цифрова геополітика постає як новий вимір міжнародних відносин, що концептуалізує взаємозв'язок між владою, простором і технологіями в умовах мережевої цивілізації. Її специфіка полягає в тому, що простір більше не ототожнюється лише з територією у фізичному сенсі, а охоплює також цифрові середовища, віртуальні платформи, канали передавання даних, інфраструктурні мережі та алгоритмічні режими управління. У цифровій геополітиці боротьба за вплив здійснюється не лише через контроль над кордонами, морями або ресурсними зонами, а й через домінування у сфері кіберпростору, технологічних стандартів, цифрової інфраструктури, інформаційних потоків і віртуальних мережових архітектур. Це означає, що міжнародні відносини набувають додаткового шару реальності, де стратегічна взаємодія розгортається у високошвидкісному, децентралізованому, частково екстериторіальному середовищі, яке не піддається повному контролю традиційними інструментами державної влади.

Кіберпростір у сучасних умовах перетворився на окрему сферу стратегічного протиборства, що має власну логіку конфліктності, специфічні режими стримування та особливий набір інструментів впливу. Його значення полягає в тому, що саме в кіберпросторі відбувається боротьба за доступ до інформації, злам критичних інфраструктур, шпигунство, саботаж, інформаційно-психологічні операції, тестування безпекових режимів і здійснення асиметричних атак, які можуть мати масштабні політичні, економічні та соціальні наслідки. Кіберпростір є водночас середовищем комунікації, ареною конфлікту та об'єктом регуляторного суперництва. Його стратегічна специфіка полягає у відносній дешевизні наступальних дій, складності атрибуції, високій швидкості ескалації та можливості завдавати суттєвої шкоди без застосування традиційної кінетичної сили. Унаслідок цього навіть держави, які не належать до числа класичних воєнно-політичних лідерів, можуть отримувати інструменти значущого впливу через кібероперації, тоді як найбільш цифровізовані країни стають водночас і найбільш уразливими до кіберінтервенцій.

Особливе місце в новій структурі глобальної політики посідають технологічні корпорації, які дедалі частіше виступають як квазісуверенні актори міжнародних відносин. Їхній вплив зумовлений не лише економічною потужністю, а й контролем над платформами глобальної комунікації, алгоритмами інформаційного ранжування, системами зберігання й обробки даних, цифровими ринками, хмарною інфраструктурою та інноваційними екосистемами. На відміну від класичних транснаціональних корпорацій індустріальної доби, сучасні технологічні компанії мають здатність безпосередньо впливати на політичну поведінку мільйонів користувачів, змінювати інформаційне середовище виборчих кампаній, регулювати видимість політичного контенту, модерувати публічні дебати та брати участь у виробленні правил цифрового співжиття. У низці випадків їхній ресурсний потенціал,

технологічна автономія й транснаціональний масштаб діяльності дозволяють їм вступати в складні відносини конкуренції, співпраці або взаємного обмеження з державами. Це означає, що міжнародна система поступово набуває рис гібридної політичної екосистеми, де державна влада співіснує з платформним управлінням, приватними технологічними режимами та новими формами мережевої нормотворчості.

Цифрові розриви є ще одним фундаментальним чинником, що визначає вплив глобальної цифровізації на світову ієрархію держав. Йдеться не лише про різницю в доступі до інтернету чи базової цифрової інфраструктури, а про глибші відмінності в технологічній спроможності, інституційній адаптивності, рівні цифрової грамотності населення, обсягах інвестицій в інновації, розвитку науково-дослідного сектору та здатності інтегрувати цифрові рішення в моделі державного управління, безпеки й економічного зростання. Цифровий розрив породжує нові форми глобальної нерівності, в межах яких країни, що відстають у цифровому розвитку, ризикують бути витісненими на периферію світової системи не лише економічно, а й політично. Вони можуть втрачати автономію у сфері управління даними, залежати від зовнішніх технологічних екосистем, опинятися під тиском чужих цифрових стандартів і бути менш спроможними до захисту власного інформаційного та кіберпростору. Водночас держави, що здатні скорочувати цифровий розрив, отримують нові можливості для геоекономічного прориву, підвищення міжнародної суб'єктності та участі у формуванні нових правил глобального порядку.

Унаслідок цих процесів світова ієрархія держав дедалі більше визначається не лише класичними індикаторами сили, а й цифровою спроможністю як інтегральним показником технологічної, інституційної, безпекової та інноваційної зрілості. Держава, яка володіє розвиненою цифровою інфраструктурою, надійною системою кіберзахисту, ефективним електронним урядуванням, потужним сектором високих технологій, здатністю продукувати інновації та регулювати платформене середовище, отримує перевагу не лише в економічній, а й у геополітичній конкуренції. Така держава має більше можливостей для формування союзів, просування нормативних ініціатив, захисту суверенітету, управління кризами та здійснення зовнішнього впливу через цифрові інструменти. Натомість держави з низьким рівнем цифрової інституціоналізації ризикують стати об'єктами технологічної залежності, інформаційного проникнення, кіберексплуатації та структурного витіснення з центрів ухвалення рішень.

Отже, глобальна цифровізація є не просто супровідним явищем сучасного міжнародного розвитку, а одним із визначальних чинників трансформації геополітичної структури світу. Вона змінює природу суверенітету, переосмислює просторові параметри влади, формує нові центри сили, загострює конкуренцію за дані, технології та цифрові платформи, перетворює кіберпростір на арену стратегічного протиборства, виводить технологічні корпорації в число впливових глобальних акторів і поглиблює цифрові розриви, які дедалі більше визначають місце держав у світовій ієрархії. У цьому контексті цифрова геополітика постає як необхідний аналітичний інструмент для осмислення нової міжнародної

реальності, в якій боротьба за владу, вплив і безпеку дедалі частіше здійснюється через контроль над мережами, даними, інфраструктурами та алгоритмами. Для сучасного фахівця з міжнародних відносин розуміння цих процесів є принципово важливим, оскільки саме цифровий вимір стає одним із головних середовищ формування майбутнього світового порядку, його конфліктності, ієрархії та можливостей стратегічного маневрування держав у XXI столітті.

Тема 3. Політико-інституційна трансформація держав у цифрову епоху та її геополітичні наслідки

Тема «Політико-інституційна трансформація держав у цифрову епоху та її геополітичні наслідки» належить до числа ключових у сучасному курсі геополітики, оскільки саме в її межах розкривається одна з найбільш фундаментальних тенденцій XXI століття – глибока реконфігурація державності під впливом цифрових технологій, мережевих комунікацій, алгоритмізованих систем управління та нових режимів виробництва, циркуляції й контролю інформації. Якщо в індустріальну епоху держава розглядалася передусім як інституційно-територіальна форма організації політичної влади, що реалізує суверенні прерогативи через ієрархічну бюрократичну систему, то в умовах цифрової модернізації вона дедалі частіше постає як складний політико-технологічний комплекс, спроможність якого визначається не лише нормативно-правовою легітимністю, монополією на примус чи здатністю до податкової мобілізації, а й рівнем цифрової інтегрованості, алгоритмічної керованості, інформаційної проникності, кіберзахищеності та інституційної адаптивності до нелінійних змін глобального середовища. Саме тому політико-інституційна цифровізація не може бути інтерпретована як допоміжний технічний процес удосконалення адміністративних процедур; її слід розуміти як глибинну трансформацію самого способу функціонування державної влади, механізмів її легітимації, інструментів взаємодії з громадянами та зовнішнім світом, а також її місця у структурі сучасного світового порядку.

Цифрова трансформація держави як політичний процес є багаторівневою, суперечливою та історично зумовленою динамікою, у межах якої відбувається інституціоналізація нових форм публічного управління, зміна режимів політичної комунікації, модернізація адміністративних практик і поява принципово нових механізмів державного контролю, координації та сервісного забезпечення. Йдеться не лише про впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу державного адміністрування, а про якісну зміну логіки політичного процесу, коли технологія перестає бути зовнішнім інструментом влади і стає її внутрішньою інфраструктурною умовою. У такій перспективі держава в умовах цифрової модернізації набуває рис платформено організованої системи, в якій ухвалення рішень, адміністрування, ідентифікація громадян, надання послуг, контроль за виконанням управлінських функцій та міжінституційна координація дедалі більше спираються на цифрові бази даних, інтегровані реєстри, аналітичні модулі, електронні сервіси та автоматизовані процедури. Водночас цифрова модернізація не є уніфікованим процесом, однаково реалізованим у всіх державах: її траєкторії залежать від типу

політичного режиму, рівня інституційної зрілості, ресурсної бази, технологічного розвитку, правової культури, характеру взаємовідносин між державою і суспільством та ступеня відкритості до глобальних технологічних впливів.

Сутність цифрової модернізації держави полягає у переході від традиційної бюрократичної моделі врядування до комплексної системи цифрового публічного управління, що ґрунтується на принципах оперативності, взаємопов'язаності, даноцентричності, прогнозованості та інтеперабельності інституційних процесів. У межах цього переходу відбувається переоцінка ролі інформації як базового ресурсу адміністративної діяльності: якщо раніше інформація була переважно супутнім елементом управлінської практики, то тепер вона перетворюється на ключовий об'єкт збирання, структурування, аналізу і використання у виробленні державної політики. Зростає значення цифрових реєстрів, систем електронної ідентифікації, платформ міжвідомчої взаємодії, автоматизованих систем моніторингу, електронного документообігу, відкритих даних та інструментів штучного інтелекту, що застосовуються для підтримки рішень. Унаслідок цього держава починає функціонувати не лише як сукупність органів влади, а і як складна інформаційно-управлінська екосистема, ефективність якої визначається рівнем цифрової зв'язаності її інституційних елементів, швидкістю обробки даних, якістю аналітики та спроможністю мінімізувати управлінську фрагментацію.

Одним із найвиразніших виявів цифрової трансформації держави є розвиток електронного урядування, яке виступає не тільки технологічним інструментом оптимізації публічного сектору, а й показником нового типу політичної раціональності. Електронне урядування передбачає впровадження цифрових каналів взаємодії між державою, громадянами, бізнесом і громадськими інституціями з метою підвищення доступності публічних послуг, скорочення адміністративних витрат, зміцнення прозорості та підвищення загальної ефективності державного управління. У ширшому сенсі воно означає зміну самої архітектури врядування: від паперово-бюрократичної, повільної та процедурно перевантаженої моделі до інтегрованої цифрової системи, у якій значна частина управлінських операцій переводиться в онлайн-середовище, піддається стандартизації, контролюється в реальному часі та забезпечується можливостями швидкого зворотного зв'язку. Утім, електронне урядування не слід ототожнювати лише з цифровізацією послуг, оскільки його політичне значення полягає у формуванні нової моделі взаємовідносин між державою і громадянином, де зростають очікування щодо швидкості, прозорості, персоналізації та сервісної орієнтації публічної влади.

Цифрові механізми публічного управління розширюють функціональні можливості держави, але водночас змінюють структуру її внутрішньої організації. За допомогою цифрових інструментів держава отримує змогу посилювати координацію між відомствами, мінімізувати дублювання функцій, підвищувати точність обліку та управлінського контролю, запроваджувати ризик-орієнтовані моделі регулювання та вдосконалювати механізми реагування на кризові ситуації. Автоматизовані системи обробки інформації, електронні реєстри, моделі прогнозної аналітики, системи цифрового аудиту та інструменти

віддаленого адміністрування істотно підвищують адміністративну спроможність держави, особливо в умовах високої динамічності соціально-економічних процесів. Проте ефективність цифрових механізмів не є автоматичною: вона залежить від якості нормативного забезпечення, захисту персональних даних, кібербезпеки, кадрової підготовки, міжвідомчої сумісності та рівня суспільної довіри до цифрових сервісів. Без цих умов цифровізація управління може породжувати не модернізацію, а нові форми управлінської дисфункціональності, фрагментації або технологічної залежності.

Цифровізація інститутів влади безпосередньо пов'язана з питанням адміністративної ефективності, яка у сучасній державі дедалі частіше вимірюється не лише правовою коректністю чи формальною компетенцією, а й швидкістю ухвалення рішень, здатністю до аналітичного опрацювання великих масивів інформації, адаптивністю до криз і якістю сервісної взаємодії з населенням. У класичному бюрократичному розумінні інституційна ефективність базувалася на ієрархії, процедурній стабільності та чіткому розподілі повноважень. У цифрову епоху ці критерії зберігають значення, але доповнюються новими вимогами: оперативністю, прозорістю, інтегрованістю, безперервністю комунікації та технологічною сумісністю. Відтак адміністративна ефективність дедалі більше залежить від того, наскільки інститути влади спроможні функціонувати як частини єдиного цифрового середовища, в якому інформація циркулює швидко, рішення ухвалюються на основі релевантних даних, а послуги надаються в стандартизованому та контрольованому режимі. Ця тенденція означає, що цифровізація стає не зовнішнім атрибутом модерної держави, а однією з її внутрішніх умов життєздатності.

Інституційні зміни, спричинені цифровізацією, істотно впливають на внутрішньополітичну стійкість держави, оскільки змінюють конфігурацію відносин між владою і суспільством, трансформують канали політичного представництва, розширюють інструменти громадянської участі та водночас створюють нові ризики для демократичної легітимності, приватності й суспільного контролю над державою. Однією з найбільш помітних тенденцій є трансформація політичного представництва, що проявляється у зростанні ролі цифрових платформ, соціальних мереж, електронних петицій, онлайн-консультацій, цифрових механізмів участі у прийнятті рішень та нових форм публічної деліберації. Традиційні інститути представницької демократії, зокрема політичні партії, парламенти, місцеві ради та класичні медіа, дедалі частіше співіснують із цифровими каналами мобілізації та вираження інтересів, що призводить до часткового розмивання монополії старих інститутів на політичну комунікацію. У результаті виникає новий тип політичної взаємодії, в якому громадянин виступає не лише виборцем, а й постійним учасником мережевого середовища, здатним впливати на порядок денний, мобілізувати підтримку, формувати інформаційні хвилі та чинити тиск на державні інституції в режимі майже безперервної комунікації.

Цифрова участь громадян, безперечно, розширює можливості політичної інклюзії, проте її наслідки є амбівалентними. З одного боку, цифрові інструменти

можуть підвищувати рівень залученості до публічної політики, спрощувати доступ до механізмів взаємодії з державою, посилювати відкритість урядових рішень і сприяти розвитку горизонтальних форм самоорганізації. З іншого боку, вони здатні продукувати фрагментацію політичного простору, емоціоналізацію публічної сфери, поширення поверхових форм участі, маніпулятивну мобілізацію та зниження якості репрезентації складних інтересів. У цифровому середовищі політична участь нерідко стає залежною від алгоритмів видимості, платформених правил, вірусної логіки поширення контенту та інформаційної поляризації, що може послаблювати інституційну сталість демократичних процедур. Через це цифровізація представництва не гарантує автоматичного поглиблення демократії, а вимагає складного балансу між відкритістю, відповідальністю, процедурною впорядкованістю та захистом від деструктивних інформаційних впливів.

Важливим наслідком цифрової трансформації є підвищення вимог до інформаційної прозорості та підзвітності органів влади. Цифрові технології відкривають можливості для оприлюднення значного обсягу даних про діяльність державних інституцій, бюджетні процеси, адміністративні процедури, результати урядових програм, закупівлі, регуляторні рішення та інші елементи публічного управління. У цьому сенсі цифровізація потенційно сприяє демократизації доступу до інформації та зміцненню механізмів громадського контролю. Водночас сама прозорість не є нейтральною категорією: вона може функціонувати як інструмент справжньої підзвітності, а може зводитися до формального відкриття даних без реального розширення суспільного впливу на політику. Крім того, цифрова прозорість має межі, пов'язані з необхідністю захисту персональної інформації, національної безпеки, службової таємниці та критичної інфраструктури. Отже, проблема полягає не лише у збільшенні кількості відкритих даних, а у формуванні збалансованого режиму цифрової відкритості, що поєднує прозорість із правовими гарантіями, кіберзахистом і недопущенням зловживань.

Поряд із потенціалом прозорості цифровізація породжує і суттєві ризики цифрового контролю, які стосуються як держави, так і суспільства. Розвиток систем цифрової ідентифікації, біометричних технологій, аналітики великих даних, автоматизованого профілювання, алгоритмічного моніторингу та інтегрованих реєстрів створює передумови для безпрецедентного розширення можливостей спостереження, класифікації та прогнозування поведінки громадян. У демократичних системах такі інструменти можуть використовуватися для підвищення точності послуг, боротьби з шахрайством, оптимізації соціальної політики чи безпекового реагування, однак за відсутності належних правових обмежень і суспільного контролю вони здатні трансформуватися у механізми надмірного державного нагляду, селективного тиску, дискримінації або політичної маніпуляції. У недемократичних або гібридних режимах цифровий контроль може ставати ядром нової технологізованої авторитарності, в якій влада поєднує формальні інститути державності з високотехнологічними засобами стеження, соціального рейтингування, обмеження комунікацій та превентивного придушення

політичної опозиції. Таким чином, цифровізація відкриває не лише шлях до модернізації держави, а й можливість її перетворення на більш проникну та контрольну форму політичної організації.

Окремий вимір внутрішньополітичної стійкості держави у цифрову епоху пов'язаний із викликами кібербезпеки для функціонування державних інститутів. Чим глибшою є цифрова інтеграція органів влади, тим більшою стає їхня залежність від захищеності інформаційних систем, мережевої інфраструктури, баз даних, комунікаційних платформ і програмно-апаратних комплексів. Кібератаки на державні інституції можуть мати не лише технічні, а й політичні наслідки: параліч адміністративних процедур, витік чутливої інформації, підлив довіри до влади, дезорганізація публічних послуг, маніпуляція інформаційним середовищем або пряме втручання у виборчі процеси. У цьому контексті кібербезпека перестає бути вузькоспеціалізованою технічною сферою й перетворюється на елемент політичної стабільності, інституційної стійкості та національної безпеки. Державні інститути мають бути спроможними не лише використовувати цифрові технології, а й захищати їх від зовнішніх і внутрішніх загроз, що вимагає розвинених нормативних режимів, професійного кадрового забезпечення, стратегічної координації, міжнародного співробітництва та постійного оновлення захисних практик.

Геополітичні наслідки політико-інституційної цифровізації є надзвичайно масштабними, оскільки внутрішня цифрова спроможність держави дедалі більше визначає її позиції у зовнішньому середовищі, здатність до стратегічного маневрування та рівень міжнародної конкурентоспроможності. У сучасних умовах цифрова спроможність держави виступає інтегральним показником її інституційної зрілості, технологічної модернізованості, управлінської гнучкості та безпекової захищеності. Держава, яка спроможна побудувати ефективне електронне урядування, захистити власний кіберпростір, забезпечити інтероперабельність інституцій, інтегрувати даноорієнтовані моделі ухвалення рішень і створити сприятливе середовище для технологічних інновацій, отримує відчутні переваги у глобальній конкуренції. Вона є привабливішою для інвестицій, більш стійкою до криз, спроможнішою до інтеграції в міжнародні технологічні та економічні мережі й водночас краще підготовленою до захисту власного суверенітету в умовах цифрової взаємозалежності. Отже, цифрова спроможність перестає бути суто внутрішньою характеристикою розвитку й перетворюється на фактор геополітичної ваги.

Зміна інструментів зовнішньополітичного впливу в цифрову епоху є прямим наслідком трансформації державних інститутів. Якщо в традиційній міжнародній політиці основними інструментами впливу були дипломатія, військова сила, економічний тиск та символічна репрезентація, то в цифрову добу до них додаються або навіть частково їх заміщують цифрова дипломатія, інформаційно-комунікаційні кампанії, кібероперації, платформене позиціонування, управління міжнародним іміджем у соціальних мережах, використання цифрових сервісів як елементів міжнародної привабливості та транснаціональна проєкція адміністративної компетентності. Держава, яка демонструє високий рівень цифрової організованості, може використовувати цей

факт як ресурс «м'якої сили», формуючи образ модерного, ефективного й інноваційного політичного утворення. Більше того, цифрова інституційна зрілість дозволяє ефективніше комунікувати із зовнішніми аудиторіями, оперативно реагувати на інформаційні кризи, поширювати власні наративи та протидіяти дезінформаційним кампаніям. Отже, внутрішня цифровізація держави має прямий зовнішньополітичний ефект, трансформуючи набір її геостратегічних ресурсів.

Інституційна адаптивність держави в умовах цифрової епохи стає однією з базових умов її геополітичної суб'єктності. Під геополітичною суб'єктністю слід розуміти не лише формальний статус держави як учасника міжнародних відносин, а її реальну здатність самостійно формулювати і реалізовувати стратегічні інтереси, брати участь у виробленні міжнародних правил, захищати свій суверенітет і впливати на конфігурацію регіональних та глобальних процесів. У цифрову епоху така суб'єктність дедалі менше залежить виключно від територіального розміру, ресурсної бази чи військової потужності і дедалі більше – від інституційної гнучкості, швидкості модернізації, здатності до інтеграції нових технологій, збереження контролю над даними, побудови надійних систем кіберзахисту та ефективного поєднання цифрових інновацій із правовими й демократичними принципами. Держава, яка не встигає за темпом цифрових змін, ризикує втратити не лише конкурентні переваги, а й частину своєї стратегічної автономії, оскільки її ключові управлінські, інформаційні та комунікаційні функції можуть виявитися залежними від зовнішніх платформ, інфраструктур і технологічних провайдерів.

У ширшому сенсі політико-інституційна цифровізація змінює саме розуміння державності як історичної форми політичної організації. Якщо раніше основною проблемою держави було забезпечення територіального контролю, правового порядку та адміністративної централізації, то сьогодні до цього додається необхідність управління потоками даних, захисту цифрового простору, координації складних інформаційних систем, забезпечення стійкості інституцій в умовах кіберзагроз та підтримання довіри громадян у середовищі постійної комунікаційної турбулентності. Це означає, що сучасна держава дедалі більше функціонує як гібридна політико-технологічна конструкція, у якій інституційна сталість залежить від поєднання правових основ, бюрократичної компетентності, технологічної інфраструктури, інформаційної безпеки та адаптивного стратегічного мислення. Саме в цій точці внутрішня модернізація і зовнішньополітичне позиціонування зливаються в єдиний процес: якість державних інститутів стає безпосередньо пов'язаною з її міжнародною вагою.

Отже, політико-інституційна трансформація держав у цифрову епоху є не локальною модернізаційною тенденцією, а однією з базових структурних змін сучасної міжнародно-політичної реальності. Вона охоплює цифрову модернізацію державного апарату, розвиток електронного урядування, зміну моделей публічного управління, трансформацію політичного представництва, зростання ролі цифрової участі громадян, посилення вимог до прозорості та підзвітності, водночас актуалізуючи ризики цифрового контролю та виклики кібербезпеки. У геополітичному вимірі ці процеси означають, що цифрова

спроможність держави стає важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності, а інституційна адаптивність – однією з головних умов повноцінної геополітичної суб'єктності. Для сучасного фахівця у сфері міжнародних відносин розуміння цих процесів є принципово необхідним, оскільки саме через аналіз цифрової трансформації держави стає можливим адекватне осмислення нових параметрів влади, суверенітету, безпеки та стратегічного впливу в умовах глобальної цифрової епохи.

Тема 4. Комунікаційні технології та формування зовнішньополітичного іміджу держави у геополітичному вимірі

Тема «Комунікаційні технології та формування зовнішньополітичного іміджу держави у геополітичному вимірі» посідає особливе місце в сучасному курсі геополітики, оскільки в умовах глобальної медіатизації міжнародних відносин, інтенсифікації символічної конкуренції та стрімкого розвитку цифрових платформ здатність держави ефективно конструювати, підтримувати й коригувати власний міжнародний образ перетворюється на один із ключових чинників її зовнішньополітичної дієздатності, міжнародної легітимності та геостратегічної суб'єктності. У сучасному світі боротьба за вплив дедалі частіше відбувається не лише у військово-політичному, економічному чи нормативно-правовому вимірах, а й у площині репрезентацій, інтерпретацій, комунікаційних рамок і символічного капіталу, через які міжнародні актори прагнуть не просто заявити про власну присутність, а закріпити у глобальній свідомості певне уявлення про себе як про бажаного партнера, легітимного лідера, відповідального учасника міжнародного співтовариства або носія певного ціннісного проєкту. Саме тому зовнішньополітичний імідж держави слід розглядати не як факультативний елемент дипломатичного етикету чи поверхову складову міжнародного брендингу, а як складний політико-комунікаційний конструкт, що формується на перетині зовнішньої політики, стратегічних комунікацій, публічної дипломатії, медійних практик, історичної пам'яті, культурної репрезентації та геополітичної конкуренції.

Поняття іміджу держави у системі міжнародних відносин має багатовимірний і концептуально насичений характер, оскільки воно охоплює не лише зовнішнє сприйняття держави іншими суб'єктами міжнародної системи, а й структурований набір асоціацій, оцінок, емоційних реакцій, когнітивних схем і символічних інтерпретацій, що закріплюються у свідомості зовнішніх аудиторій щодо політичного режиму, зовнішньополітичного курсу, безпекової ролі, культурної специфіки, інституційної ефективності, економічної надійності та нормативної позиції конкретної країни. У цьому сенсі імідж не є об'єктивною характеристикою держави, що автоматично випливає з її фактичних параметрів, а постає як результат постійної комунікативної взаємодії між саморепрезентацією держави, зовнішнім дискурсивним середовищем, діяльністю міжнародних медіа, оцінками політичних еліт, експертних спільнот, інституцій глобального врядування та масовими уявленнями міжнародної громадськості. Імідж держави, таким чином, функціонує як особлива форма політичного символізму, що впливає на характер дипломатичних відносин,

готовність до співпраці, рівень довіри, сприйняття ризиків, інвестиційну привабливість, туристичний інтерес, міжнародну підтримку та легітимність зовнішньополітичних ініціатив.

У теоретичному плані імідж держави є категорією, що перебуває на перетині міжнародних відносин, політичної комунікації, соціальної психології, культурної дипломатії та теорії символічної влади. Він не може бути зведений до простої сукупності інформаційних повідомлень або до результату цілеспрямованої державної пропаганди, оскільки формується в умовах відкритої конкуренції наративів, множинності джерел інтерпретації та постійного зіставлення образу держави з її реальною поведінкою у міжнародному середовищі. Унаслідок цього зовнішньополітичний імідж слід розуміти як динамічну, контекстуально змінну й політично значущу конструкцію, в межах якої поєднуються елементи самопрезентації, зовнішнього оцінювання та інтерсуб'єктивного закріплення певних характеристик держави в глобальному комунікаційному просторі. Ідеться про процес, у якому комунікація не просто передає інформацію про державу, а безпосередньо виробляє умови її міжнародної видимості, впізнаваності та інтерпретації.

Співвідношення іміджу, репутації, бренду держави та м'якої сили є надзвичайно важливим для коректного теоретичного осмислення проблематики міжнародного позиціонування. Хоча в публічному дискурсі ці поняття часто вживаються як взаємозамінні, у науковому розумінні між ними існують суттєві відмінності. Імідж держави зазвичай пов'язується з актуальним, відносно оперативним і часто комунікативно сконструйованим образом країни в міжнародному середовищі. Репутація має більш тривалий, кумулятивний і нормативно насичений характер, оскільки формується протягом значного історичного періоду на підставі повторюваної поведінки держави, її послідовності, надійності, відповідальності та відповідності заявлених принципів реальним діям. Бренд держави є, своєю чергою, більш цілеспрямованою формою стратегічної репрезентації, пов'язаною з побудовою впізнаваного, конкурентоспроможного й привабливого комплексу асоціацій, який має працювати як у політичній, так і в економічній, культурній та туристичній площинах. М'яка сила, на відміну від попередніх понять, є не образом як таким, а ресурсом привабливості, здатністю досягати бажаних результатів через переконання, культурний вплив, нормативний авторитет, ціннісну привабливість і символічну легітимність.

У цьому концептуальному полі імідж виступає своєрідною комунікаційною оболонкою м'якої сили, її актуалізованою формою в міжнародному інформаційному просторі. Репутація надає іміджу стійкості й довіри, тоді як бренд забезпечує структурованість і впізнаваність державної саморепрезентації. Водночас жоден із цих елементів не може існувати ізольовано від реальної зовнішньої політики держави, її інституційної якості, поведінки в кризових ситуаціях, ставлення до міжнародного права, рівня дотримання прав людини, політичної стабільності та комунікаційної послідовності. Іміджеві конструкції, не підкріплені реальною практикою, мають короткочасний ефект і в умовах сучасної глобальної відкритості швидко зазнають ерозії. Через це

зовнішньополітичний імідж держави є не декоративним елементом її міжнародної присутності, а формою стратегічної комунікації, що повинна спиратися на реальні ресурси, послідовну політику та інституційно забезпечену здатність підтримувати власні наративи на рівні міжнародної дії.

Геополітичні функції зовнішньополітичного іміджу є багатошаровими, оскільки міжнародний образ держави безпосередньо впливає на її місце в системі глобальних і регіональних взаємодій, на здатність мобілізувати підтримку, залучати партнерів, нейтралізувати загрози та утверджувати власну суб'єктність. По-перше, імідж виконує легітимаційну функцію, оскільки сприяє міжнародному визнанню й прийняттю зовнішньополітичного курсу держави, її ініціатив, безпекових дій чи інтеграційних прагнень. По-друге, він має мобілізаційне значення, оскільки дозволяє державі формувати коаліції симпатії, залучати політичну, економічну та військову підтримку, консолідувати міжнародну громадську думку в критичні моменти. По-третє, імідж виконує превентивно-захисну функцію, знижуючи ризики зовнішньої ізоляції, інформаційної делегітимації та нав'язування негативних наративів з боку опонентів. По-четверте, він слугує інструментом геоекономічного просування, оскільки позитивне міжнародне сприйняття сприяє інвестиційній привабливості, розвитку торговельних зв'язків, туристичної індустрії, освітньої мобільності та культурного обміну. У ширшому сенсі зовнішньополітичний імідж виступає компонентом геостратегічного потенціалу держави, адже в умовах символічної конкуренції міжнародна вага дедалі частіше залежить не тільки від матеріальних ресурсів, а й від здатності переконливо комунікувати власну роль у світі.

Комунікаційні технології в сучасному міжнародному середовищі стали одним із головних інструментів конструювання міжнародного образу держави, оскільки саме через них відбувається формування, корекція та поширення смислів, оцінок і візуально-символічних кодів, які визначають сприйняття країни зовнішніми аудиторіями. У цьому контексті особливого значення набувають стратегічні комунікації як скоординована, цілеспрямована й довгострокова діяльність держави, спрямована на забезпечення узгодженості між політичними цілями, дипломатичними меседжами, публічними наративами, медійною присутністю та символічним позиціонуванням. Стратегічні комунікації у зовнішньополітичній діяльності не зводяться до оперативного інформування чи реакції на кризи; вони передбачають системне конструювання міжнародного образу держави на основі чітко визначених смислових рамок, цільових аудиторій, пріоритетних повідомлень і механізмів підтримання комунікаційної послідовності в різних контекстах. Їхнє значення особливо зростає в умовах інформаційної перенасиченості та глобальної конкуренції за увагу, коли міжнародне позиціонування держави залежить не лише від змісту її політики, а й від того, наскільки ефективно вона здатна пояснити, візуалізувати, легітимувати й емоційно закріпити цю політику у свідомості зовнішніх реципієнтів.

Стратегічні комунікації виконують функцію смислової інтеграції зовнішньополітичної діяльності, забезпечуючи синхронізацію дипломатії, публічної політики, оборонного дискурсу, інформаційної роботи, культурної

присутності та міжнародних репутаційних проєктів. Через них держава формує не лише образ власної стабільності, модерності чи відкритості, а й уявлення про свою міжнародну місію, цивілізаційну належність, безпекову роль, систему цінностей і модель майбутнього. У геополітичному вимірі стратегічні комунікації дозволяють державі бути не пасивним об'єктом зовнішнього опису, а активним виробником смислів, здатним задавати рамки інтерпретації міжнародних подій, конфліктів, союзів, інтеграційних процесів і власної позиції щодо них. Саме тому сучасна зовнішня політика дедалі частіше набуває ознак комунікативно опосередкованої політики, у якій успішність залежить не лише від матеріальних ресурсів або дипломатичної техніки, а від здатності утримувати інформаційну ініціативу та формувати довготривалий дискурсивний вплив.

Роль медіа, соціальних мереж і цифрових платформ у міжнародному позиціонуванні держави є визначальною, оскільки вони перетворилися на головні арени глобальної символічної конкуренції. Якщо в минулі історичні періоди формування зовнішнього образу держави відбувалося переважно через офіційну дипломатію, друковану пресу, культурні місії та міжнародні виставки, то нині комунікаційний ландшафт радикально змінився під впливом цифровізації, миттєвості інформаційних потоків, інтерактивності публічної комунікації та мережевої логіки поширення контенту. Медіа більше не є лише каналами передачі інформації; вони виступають самостійними акторами інтерпретації міжнародної реальності, які здатні підсилювати або руйнувати певні іміджеві наративи, визначати пріоритетність тем, задавати емоційні акценти та формувати символічну ієрархію глобальної видимості. Соціальні мережі, своєю чергою, створили умови для безпосереднього звернення державних інституцій до міжнародних аудиторій, минаючи частину традиційних посередників. Це розширило можливості для оперативного реагування, емоційної мобілізації, кризової комунікації та персоналізованого просування державних наративів.

Водночас цифрові платформи не є нейтральними технічними середовищами, оскільки вони функціонують за власною алгоритмічною логікою, що впливає на видимість повідомлень, пріоритетність тем, сегментацію аудиторій і вірусність контенту. Через це міжнародне позиціонування держави в цифровому просторі залежить не лише від якості її повідомлень, а й від здатності враховувати платформені механізми розповсюдження, інформаційну конкуренцію, динаміку уваги та ризики маніпулятивного втручання. У такому середовищі державі недостатньо просто бути присутньою в інформаційному просторі; вона повинна володіти навичками цифрової адаптації, медійного аналізу, кризового реагування, візуально-смыслового дизайну повідомлень і підтримання довіри в умовах постійної інформаційної турбулентності. Це означає, що міжнародний образ держави дедалі більше формується не тільки в дипломатичних залах або на сторінках офіційних документів, а в динамічному мережевому середовищі, де репутація є результатом безперервної комунікаційної боротьби.

Візуальні, наративні та символічні механізми формування іміджу держави посідають особливе місце в сучасних міжнародних комунікаціях, оскільки в

умовах цифрової культури саме образ, сюжет, емоційно насичений символ і коротка інтерпретаційна рамка часто виявляються впливовішими за розгорнуті аналітичні пояснення. Візуальний вимір міжнародного позиціонування включає використання офіційної символіки, фотографії, відеоконтенту, інфографіки, публічних церемоній, протокольної естетики, архітектурних образів, культурних подій і медійно впізнаваних репрезентацій державності. Наративний механізм стосується побудови послідовних сюжетів про державу як про носія певної історичної місії, жертву агресії, простір інновацій, оплот стабільності, форпост демократії, центр культури чи цивілізаційного діалогу. Символічний рівень забезпечує глибше закріплення цих сюжетів через апеляцію до цінностей, історичної пам'яті, моральних категорій, ідентичнісних маркерів та уявлень про справедливість, свободу, порядок або солідарність. У комплексі ці механізми формують цілісну матрицю міжнародного сприйняття, в межах якої держава постає не лише як політичний інститут, а як смислово насичений образ, придатний для глобального розпізнавання та емоційної ідентифікації.

Іміджева політика держави в умовах глобальної конкуренції є складною стратегічною діяльністю, що передбачає цілеспрямоване управління міжнародною репутацією, постійний моніторинг зовнішніх оцінок, кризове коригування негативних наративів, інституційну координацію комунікаційних зусиль та інтеграцію іміджевих пріоритетів у ширший контекст зовнішньої політики. На відміну від фрагментарних акцій з міжнародного просування чи ситуативного брендингу, іміджева політика має бути довгостроковою, системною й багаторівневою. Вона повинна охоплювати дипломатичні представництва, урядові структури, культурні інституції, медійні служби, освітні та наукові програми, інструменти публічної дипломатії, міжнародні події та цифрові платформи. Лише за умови такої координації держава може сформувати переконливий, стійкий і конкурентоспроможний образ, здатний функціонувати в умовах постійної боротьби за міжнародну увагу та довіру. Водночас іміджева політика не може бути успішною без належного узгодження між зовнішнім образом і внутрішньополітичною реальністю: репутаційна криза часто виникає саме там, де комунікативна самопрезентація вступає в очевидну суперечність із реальною політикою, станом інститутів або поведінкою держави в міжнародних конфліктах.

Управління міжнародною репутацією в кризових умовах набуває особливого значення, оскільки саме під час воєн, внутрішньополітичних потрясінь, гуманітарних катастроф, дипломатичних конфліктів або масштабних інформаційних атак відбувається найінтенсивніше переоцінювання держави з боку зовнішнього світу. Криза в міжнародному середовищі не лише виявляє слабкі місця державної комунікації, але й створює вікно можливостей для радикального переосмислення образу держави – як у позитивному, так і в негативному напрямі. У таких ситуаціях репутаційна стійкість залежить від швидкості реакції, послідовності повідомлень, достовірності інформації, здатності до емоційно переконливої комунікації та вміння інтегрувати кризовий наратив у ширшу історію міжнародного позиціонування. Держава, яка демонструє відкритість, відповідальність, гуманітарну чутливість, правову

аргументованість і здатність до міжнародної кооперації, може зміцнити власну репутацію навіть в умовах глибокої кризи. Натомість запізнiла, суперечлива або маніпулятивна комунікація здатна посилити делегітимацію, спричинити втрату довіри та закріпити негативний образ на тривалий період.

Інформаційні кампанії та протидія дезінформаційним впливам становлять сьогодні один із центральних компонентів іміджевої політики держави. У сучасному міжнародному середовищі інформація дедалі частіше використовується не як нейтральний носій фактів, а як інструмент стратегічного впливу, делегітимації опонента, розколу міжнародної солідарності, дестабілізації внутрішньої ситуації або зміни глобального сприйняття конфлікту. У цих умовах державі необхідно не лише просувати позитивний образ, а й активно захищати власний інформаційний простір, міжнародну репутацію та символічну легітимність від скоординованих маніпулятивних кампаній. Протидія дезінформації не може обмежуватися технічним спростуванням окремих фейків, оскільки дезінформаційні впливи здебільшого функціонують у формі комплексних наративів, які апелюють до емоцій, історичних стереотипів, культурних упереджень і вже наявних політичних поділів. Відповідно, ефективна відповідь потребує поєднання фактчекінгу, стратегічної комунікації, дипломатичного реагування, міжнародної співпраці, медіаграмотності та здатності формувати власні привабливі й переконливі смислові рамки.

У геополітичному контексті зовнішньополітичний імідж держави постає як інструмент просування національних інтересів, оскільки він безпосередньо впливає на можливість держави брати участь у формуванні коаліцій, відстоювати свої безпекові позиції, залучати ресурси підтримки, розширювати дипломатичний простір дії та зміцнювати власну нормативну й політичну присутність у міжнародному середовищі. Імідж у цьому випадку є не лише наслідком політики, а її активним ресурсом: він може підсилювати або послаблювати вплив держави незалежно від розміру її території, населення чи навіть матеріальної потужності. Невеликі або середні держави, які не володіють домінуючим військовим чи економічним потенціалом, часто компенсують ці обмеження за рахунок ефективної іміджевої стратегії, високої репутаційної капіталізації, ціннісної привабливості, комунікативної майстерності та послідовної публічної дипломатії. Водночас великі держави також активно використовують іміджеві інструменти для легітимації власного лідерства, просування геостратегічних ініціатив, формування образу відповідального гаранта безпеки або інноваційного цивілізаційного центру.

Таким чином, формування зовнішньополітичного іміджу держави у геополітичному вимірі є складним, багаторівневим і стратегічно значущим процесом, у якому поєднуються теоретичні конструкти міжнародного образу, механізми репутаційного накопичення, елементи державного брендингу, ресурси м'якої сили та інструменти сучасних комунікаційних технологій. У сучасному світі імідж держави формується під впливом стратегічних комунікацій, медіа, соціальних мереж, цифрових платформ, візуальних і наративних практик, а його стійкість залежить від узгодженості між саморепрезентацією держави та її реальною політичною поведінкою. Іміджева політика в умовах глобальної

конкуренції набуває ознак повноцінного елемента геостратегії, оскільки саме через неї держава може зміцнювати міжнародну легітимність, нейтралізувати деструктивні інформаційні впливи, формувати сприятливе зовнішнє середовище для реалізації своїх інтересів і закріплювати власну суб'єктність у глобальному порядку. Для майбутнього фахівця з міжнародних відносин осмислення цих процесів є принципово важливим, адже сучасна геополітика дедалі більше розгортається не лише в просторі територій, ресурсів і силових балансів, а й у просторі смислів, комунікацій та символічної боротьби за право визначати міжнародну реальність.

Розділ 2. Геостратегія, безпека та національні інтереси у цифрову добу

Тема 5. Міжнародна безпека у геополітичному вимірі: цифрові виклики та гібридні загрози

Тема «Міжнародна безпека у геополітичному вимірі: цифрові виклики та гібридні загрози» належить до числа найбільш концептуально насичених і практично значущих у сучасному курсі геополітики, оскільки саме через її опрацювання розкривається фундаментальна трансформація безпекового середовища в умовах структурної перебудови світового порядку, прискорення технологічного розвитку, зростання ролі цифрових інфраструктур та поширення багатовимірних форм конфліктності, які виходять за межі класичного міждержавного воєнного протиборства. У ХХІ столітті міжнародна безпека дедалі менше піддається тлумаченню крізь призму вузького військово-стратегічного підходу, що був домінантним упродовж значної частини модерної епохи, і дедалі більше осмислюється як складна, багаторівнева й динамічна система захисту політичної суверенності, територіальної цілісності, інституційної стійкості, економічної функціональності, інформаційної цілісності, технологічної автономії та соціальної інтегрованості держав і міжнародних спільнот. Унаслідок цього безпека постає не лише як стан відсутності воєнної загрози, а як режим підтримання життєздатності складних політичних систем в умовах множинних, асиметричних, мережевих і нерідко важко атрибутованих загроз, що водночас мають просторовий, інформаційний, кібернетичний, інфраструктурний, економічний та психологічний характер.

Геополітичний вимір сучасної міжнародної безпеки полягає в тому, що загрози, конфлікти, баланси сил і механізми стримування завжди вбудовані в певну просторово-стратегічну конфігурацію, де значення мають не лише матеріальні ресурси та військові потенціали, а й розташування держав, контроль над комунікаційними артеріями, доступ до критичних інфраструктур, близькість до зон конфліктності, участь у регіональних союзах, глибина стратегічного тилу, характер кордонів і місце в глобальних мережах безпеки. Простір у безпековій перспективі ніколи не є нейтральним: він визначає умови мобілізації, межі проєкції сили, логіку оборонного планування, маршрути економічної вразливості та параметри технологічної залежності. Саме тому міжнародна безпека в геополітичному розумінні є не лише питанням захисту від зовнішньої агресії, а й проблемою стратегічного розміщення держави у світовому середовищі, її

здатності управляти ризиками, пов'язаними з просторовим положенням, і використовувати географічні, інфраструктурні та комунікаційні переваги для зміцнення власної стійкості.

Еволюція поняття міжнародної безпеки у XX–XXI століттях відображає глибокі зміни у структурі міжнародної системи та способах осмислення загроз. У першій половині XX століття міжнародна безпека переважно асоціювалася з військовим балансом, союзницькими системами, стримуванням збройної агресії та запобіганням великомасштабним міждержавним війнам. Досвід двох світових воєн, крах попередніх систем колективної безпеки та формування біполярного світу підштовхнули до того, що в добу холодної війни домінантною стала стратегічно-воєнна парадигма безпеки, у межах якої центральними категоріями виступали ядерне стримування, баланс сил, військово-політичні блоки, геостратегічні рубежі та контроль над зонами впливу. Однак уже наприкінці XX століття, особливо після завершення біполярного протистояння, стало очевидним, що традиційне воєнно-центричне розуміння безпеки є недостатнім для пояснення нових ризиків, пов'язаних із внутрішньодержавними конфліктами, тероризмом, масовими міграціями, гуманітарними кризами, екологічними проблемами, енергетичною нестабільністю, організованою злочинністю та інформаційною вразливістю.

У XXI столітті поняття міжнародної безпеки набуло виразно комплексного характеру. Воно стало включати політичний, економічний, екологічний, інформаційний, кібернетичний, соціальний та гуманітарний виміри, що обумовило перехід до розуміння безпеки як багатосекторного феномена. Важливим стало не лише питання фізичного виживання держави, а й збереження її інституційної цілісності, функціональної спроможності, комунікаційної автономії, енергетичної стійкості, технологічної захищеності та когнітивної суверенності. Саме ця розширена концепція безпеки відповідає сучасним умовам, у яких агресія може здійснюватися не тільки шляхом прямого військового вторгнення, а й через кібератаки, підрив довіри до інститутів, маніпулювання інформаційним середовищем, втручання у виборчі процеси, використання економічних важелів тиску або інспірування соціальної дестабілізації. Унаслідок цього міжнародна безпека дедалі більше розглядається як питання стійкості складних систем до різнотипних зовнішніх і внутрішніх деструктивних впливів.

Просторово-стратегічні параметри глобального безпекового середовища в сучасних умовах зазнають істотної трансформації, оскільки географія загроз і логіка їх поширення вже не збігаються з класичними уявленнями про фронт, тил, театр воєнних дій і жорстко окреслену зону конфлікту. Безпекове середовище стає багаторівневим і мережевим: загроза може одночасно виникати на фізичних кордонах держави, в її інформаційному просторі, в кіберінфраструктурі, у фінансовій системі, у сфері енергетичних поставок, у цифрових платформах суспільної комунікації та в міжнародному дискурсивному полі. У такій ситуації стратегічний простір більше не обмежується територією в її класичному розумінні; він включає також повітряний, морський, космічний, інформаційний і кіберпростір, а також транскордонні інфраструктурні мережі, які забезпечують

функціонування сучасної держави. Це означає, що безпекова політика повинна враховувати не лише розміщення військ або укріплення кордонів, а й архітектуру цифрових систем, маршрути критичних поставок, залежність від зовнішніх технологічних платформ, конфігурацію комунікаційних мереж і рівень соціальної стійкості до інформаційного впливу.

Безпекова архітектура світу в умовах трансформації світового порядку втрачає колишню стабільність, що була характерною для окремих етапів післявоєнного міжнародного розвитку, і дедалі більше характеризується фрагментацією, регіоналізацією, конкуренцією режимів безпеки та послабленням універсальних механізмів колективного врегулювання. Ослаблення передбачуваності міжнародного середовища, криза довіри між великими державами, ревізійні стратегії окремих акторів, інтенсивне переозброєння, повернення логіки силового стримування, ерозія окремих договірно-правових режимів контролю над озброєннями та посилення ролі недержавних акторів формують новий тип нестабільної безпекової архітектури. У цих умовах міжнародні організації та колективні структури безпеки часто виявляються недостатньо оперативними або обмеженими в можливостях реагування, що спонукає держави зміцнювати власні національні системи безпеки, шукати нові формати союзництва, посилювати двосторонні гарантії та інвестувати в асиметричні інструменти захисту. У результаті сучасна безпекова архітектура дедалі більше нагадує поліцентричне поле конкуренції та кооперації, де поряд із формальними інститутами діють ситуативні коаліції, мережеві формати співпраці та технологічно зумовлені безпекові альянси.

Цифрові виклики як новий вимір загроз міжнародній безпеці є одним із найсуттєвіших проявів трансформації сучасного безпекового середовища. Розвиток цифрових технологій, глобальних інформаційних мереж, платформеної взаємодії, автоматизованих систем управління та інтернет-залежної інфраструктури створив принципово нові можливості для розвитку, але водночас відкрив безпрецедентні канали вразливості. На відміну від традиційних загроз, цифрові виклики мають специфічні властивості: вони можуть бути екстериторіальними, швидкоплинними, малопомітними на початкових етапах, асиметричними за масштабом витрат і наслідків, а також надзвичайно складними для точної атрибуції. Це означає, що суб'єкт, який здійснює деструктивний вплив у цифровому середовищі, може завдати суттєвої шкоди іншій державі без відкритого порушення її кордонів, без масового застосування традиційного озброєння та без негайного ідентифікування. Саме така природа цифрових загроз радикально ускладнює класичні моделі стримування, відповідальності та міжнародно-правового реагування.

Кіберзагрози, кібератаки та кіберстримування стали невід'ємними складовими сучасної міжнародної безпеки. Кіберзагроза охоплює широкий спектр деструктивних дій – від проникнення в державні інформаційні системи, викрадення даних і кібершпигунства до саботажу критичної інфраструктури, порушення роботи фінансових систем, дестабілізації урядових сервісів та втручання у виборчі процеси. Кібератака як інструмент міжнародного протидіювання має особливу привабливість через відносно низьку вартість, високу

швидкість реалізації, можливість масштабного ефекту та складність доведення причетності конкретного актора. Унаслідок цього кіберпростір перетворюється на арену постійного стратегічного тестування слабких місць супротивника, де мир і конфлікт часто не мають чіткої межі. Кіберстримування, своєю чергою, постає як спроба адаптувати класичну логіку запобігання агресії до нових умов, однак його ефективність у цифровому середовищі залишається обмеженою через проблеми атрибуції, неоднозначність порогів ескалації, розмитість критеріїв пропорційної відповіді та залучення недержавних або напівдержавних виконавців. Це робить кібербезпеку не лише технічним, а й глибоко політичним та геостратегічним питанням.

Інформаційні війни та цифрові інструменти дестабілізації становлять окремий вимір сучасних загроз, оскільки вони спрямовані не стільки на фізичне знищення об'єкта, скільки на підрив його когнітивної, соціальної, політичної та морально-психологічної стійкості. Інформаційна війна включає систематичне використання дезінформації, пропаганди, маніпулятивних наративів, емоційно заряджених повідомлень, фабрикованих новин, підроблених візуальних матеріалів, бот-мереж, координованих кампаній у соціальних медіа та інших цифрових інструментів впливу для зміни сприйняття реальності, дезорієнтації суспільства, поляризації громадської думки, делегітимації державних інститутів і руйнування міжнародної підтримки певної держави. У геополітичному контексті інформаційні війни мають особливе значення, оскільки вони здатні супроводжувати або навіть передувати іншим формам конфлікту, готуючи сприятливий дискурсивний ґрунт для політичного тиску, дипломатичної ізоляції, внутрішньої дестабілізації чи силових дій. Вони підривають саму основу безпеки як передбачуваності й довіри, оскільки руйнують здатність суспільства розрізняти правдиву та маніпулятивну інформацію.

Уразливість критичної інфраструктури в умовах цифрової залежності є одним із найнебезпечніших наслідків сучасної технологічної трансформації. Критична інфраструктура – енергетичні системи, транспортні мережі, банківський сектор, водопостачання, зв'язок, медичні сервіси, державні реєстри, логістичні вузли та інші базові функціональні елементи держави – дедалі більше залежить від цифрових систем управління, інтегрованих інформаційних платформ, дистанційного адміністрування та складних програмно-апаратних комплексів. Така залежність підвищує ефективність функціонування в мирний час, однак одночасно створює критичну вразливість до збоїв, саботажу, зламу або маніпулятивного втручання. У разі кібератаки ураження окремого елемента інфраструктури може спричинити каскадні наслідки для всієї державної системи, включно з порушенням економічної діяльності, панікою серед населення, ослабленням оборонної спроможності та зниженням довіри до влади. Саме тому захист критичної інфраструктури стає не лише частиною національної політики безпеки, а й одним із ключових аспектів міжнародної співпраці, оскільки інфраструктурні системи часто мають транскордонний характер.

Гібридні загрози становлять якісно новий тип викликів міжнародній безпеці, що поєднує у собі різноманітні інструменти впливу, спрямовані на досягнення стратегічних цілей без обов'язкового формального оголошення війни

та без чіткої межі між мирним і воєнним станом. Сутність гібридної війни полягає у комбінуванні військових, політичних, інформаційних, економічних, кібернетичних, дипломатичних, психологічних та нерідко криміналізованих методів тиску в єдину операційну логіку, що дозволяє агресору поступово розхитувати стійкість держави-об'єкта, не провокуючи негайної класичної відповіді з боку міжнародної спільноти. Гібридність у цьому сенсі означає не хаотичне змішування інструментів, а навпаки – їхню високорівневу координацію, спрямовану на використання слабких місць супротивника, розмивання відповідальності, заперечення причетності та зниження порогу сприйняття агресії. Саме тому гібридна війна є особливо складною для ідентифікації й протидії, оскільки вона часто виглядає як сукупність начебто не пов'язаних між собою криз, інформаційних збурень, локальних актів насильства, політичних провокацій, економічного тиску та кіберінцидентів.

Структура та інструментарій гібридної війни свідчать про її комплексний і багатодоменний характер. До її основних компонентів належать обмежене або приховане застосування військової сили, підтримка нелегальних збройних формувань, інформаційні кампанії, дезінформація, кібероперації, використання економічних санкцій або енергетичного шантажу, експлуатація етнополітичних і соціальних розколів, дипломатичне маневрування, правова маніпуляція, психологічний тиск та спроби підірвати міжнародну легітимність держави-цілі. У гібридному конфлікті важливою є не окрема дія сама по собі, а синергетичний ефект їх поєднання, коли сукупний вплив на суспільство, політичні інститути, систему безпеки та зовнішні зв'язки виявляється значно потужнішим, ніж дія кожного елемента окремо. Гібридна стратегія часто орієнтується не на швидке військове завоювання, а на поступове виснаження, деморалізацію, делегітимацію та примушення до політичних поступок через розмивання здатності держави до організованого спротиву.

Поєднання військових, політичних, інформаційних та економічних засобів впливу в межах гібридної агресії відображає зміну самої природи конфлікту в сучасному світі. Військовий компонент може бути обмеженим, локалізованим, опосередкованим або взагалі прихованим, але він підсилюється політичним тиском, дипломатичними маніпуляціями, інформаційним супроводом і економічними інструментами примусу. Політичний вимір включає підрив довіри до державних інститутів, стимулювання внутрішніх конфліктів, використання агентів впливу, підтримку маргінальних або радикальних груп, делегітимацію уряду та нав'язування зовнішніх політичних рамок. Інформаційний компонент спрямований на контроль над інтерпретацією подій, виробництво потрібних наративів, створення атмосфери невизначеності, страху або втоми. Економічний вимір може реалізовуватися через торговельний тиск, блокування поставок, фінансові обмеження, маніпуляцію енергетичними ресурсами чи створення інвестиційної нестабільності. Саме комплексність і взаємодоповнюваність цих засобів роблять гібридний вплив надзвичайно ефективним інструментом у руках держав, що прагнуть досягати геополітичних цілей без прямої повномасштабної конфронтації.

Міжнародні та національні механізми реагування на гібридні загрози мають ґрунтуватися на усвідомленні того, що традиційні інструменти оборони, розраховані переважно на відсіч відкритій військовій агресії, є недостатніми для ефективної протидії багатокомпонентним і розмитим формам сучасного протиборства. На національному рівні це вимагає побудови комплексної системи стійкості, що поєднує оборонну спроможність, кіберзахист, інформаційну безпеку, захист критичної інфраструктури, економічну диверсифікацію, енергетичну автономізацію, розвинені механізми стратегічних комунікацій, правову готовність до кризових ситуацій та високий рівень суспільної консолідації. Надзвичайно важливим є міжвідомчий характер такої політики, оскільки гібридні загрози не вкладаються в компетенцію одного органу чи сектора. Водночас міжнародний рівень реагування передбачає посилення співпраці між державами, обмін розвідувальною інформацією, координацію санкційної політики, вироблення спільних стандартів кіберзахисту, взаємодію у сфері протидії дезінформації та розроблення нових режимів колективного стримування щодо неконвенційних форм агресії.

Особливої ваги набуває концепт стійкості як базового принципу сучасної безпекової політики. Якщо класичні моделі безпеки концентрувалися переважно на стримуванні або нейтралізації загроз, то в умовах гібридної конфліктності дедалі важливішою стає здатність держави та суспільства витримувати удари, швидко відновлювати функціональність, адаптуватися до нових типів ризиків і зберігати політичну єдність та керованість. Стійкість у цьому контексті включає не лише матеріальні ресурси, а й інституційну гнучкість, якість державного управління, довіру до влади, рівень медіаграмотності населення, наявність надійних зовнішніх партнерств і спроможність до швидкої мобілізації. Саме така багатовимірна стійкість дозволяє державі протидіяти гібридним впливам не лише в момент безпосереднього загострення, а й на рівні довгострокового зменшення власної вразливості.

Отже, міжнародна безпека у геополітичному вимірі в сучасну епоху постає як складна система захисту держав і міжнародних спільнот від багаторівневих, асиметричних і дедалі більш технологізованих загроз, що поєднують у собі військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні елементи. Еволюція поняття безпеки від вузько воєнного до комплексного розуміння відображає зміну самої природи міжнародного конфлікту, в якому цифрові виклики, кібератаки, інформаційні війни, уразливість критичної інфраструктури та гібридні стратегії стають визначальними чинниками нестабільності. У цих умовах безпекова архітектура світу зазнає глибокої трансформації, а ефективна протидія сучасним загрозам вимагає поєднання національної стійкості, міжнародної кооперації, міжсекторальної координації та нового стратегічного мислення, здатного враховувати як класичні просторово-геополітичні параметри, так і нові цифрові виміри влади та вразливості. Для майбутнього фахівця з міжнародних відносин розуміння цих процесів є принципово важливим, оскільки саме в них концентруються ключові тенденції розвитку сучасного світового порядку, логіка його конфліктності та можливості побудови більш адаптивних, стійких і ефективних систем міжнародної безпеки.

Тема 6. Публічна дипломатія та цифрова парадипломатія як інструменти геостратегії

Тема «Публічна дипломатія та цифрова парадипломатія як інструменти геостратегії» набуває особливої концептуальної ваги в сучасному курсі геополітики, оскільки саме в її межах розкривається глибинна трансформація механізмів міжнародної взаємодії, за якої зовнішньополітична ефективність держави дедалі більше залежить не лише від її військово-політичного, економічного чи інституційного потенціалу, а й від здатності формувати сприятливе комунікативне середовище, продукувати переконливі міжнародні наративи, мобілізувати зовнішню підтримку та конвертувати символічний, культурний і репутаційний капітал у реальні геостратегічні переваги. У цьому контексті дипломатія втрачає риси виключно міжурядової, закритої та протокольно орієнтованої діяльності й дедалі більше постає як багаторівнева комунікативна практика, в якій поряд із класичними державними інституціями беруть участь суспільства, медіа, культурні інститути, освітні середовища, експертні мережі, міста, регіони, недержавні організації та цифрові платформи. Саме тому публічна дипломатія та цифрова парадипломатія мають розглядатися не як периферійні доповнення до «великої» зовнішньої політики, а як структурно важливі інструменти реалізації геостратегічних інтересів у світі, де боротьба за вплив дедалі частіше відбувається в площині комунікаційної присутності, смислового домінування та репутаційної легітимності.

Публічна дипломатія в системі сучасної зовнішньої політики є складним політико-комунікаційним механізмом, спрямованим на формування довготривалого сприятливого сприйняття держави серед зовнішніх аудиторій, просування її цінностей, позицій, культурних кодів, стратегічних інтересів та інтерпретацій міжнародних подій. На відміну від традиційної дипломатії, яка історично функціонувала як сфера офіційних контактів між державними представниками, публічна дипломатія орієнтована на ширше коло реципієнтів – іноземні суспільства, громадськість, академічні кола, медіасередовище, експертні спільноти, молодіжні мережі, представників культури, бізнесу й громадянського сектору. Її специфіка полягає в тому, що вона оперує не лише категоріями міждержавного узгодження чи міжурядових переговорів, а механізмами довіри, переконання, репутаційного накопичення, наративного впливу та символічної інтеграції держави у міжнародне середовище. Унаслідок цього публічна дипломатія постає як інструмент не прямого примусу, а комунікативного структурування міжнародної реальності, в якому держава намагається досягати політичних результатів через вплив на сприйняття, оцінки, емоційні установки та когнітивні рамки зовнішніх аудиторій.

Сутність публічної дипломатії полягає в тому, що вона забезпечує вихід держави за межі формального дипломатичного протоколу та надає їй можливість діяти у сфері міжнародної громадської думки, де все більшою мірою визначається легітимність міжнародних рішень, спроможність до формування коаліцій та рівень зовнішньої підтримки. Вона виконує низку взаємопов'язаних функцій. По-перше, інформаційно-пояснювальну, оскільки дозволяє державі доносити власну позицію щодо міжнародних подій, конфліктів, реформ,

безпекових рішень та стратегічних пріоритетів. По-друге, репрезентаційну, оскільки формує цілісний образ держави як певної політичної, культурної, ціннісної та цивілізаційної спільноти. По-третє, інтеграційну, оскільки сприяє включенню держави у мережі міжнародного довіри, партнерства та співпраці. По-четверте, мобілізаційну, адже в кризових умовах саме через публічну дипломатію держава може залучати міжнародну підтримку, солідарність та політичну увагу. Нарешті, вона виконує й превентивно-захисну функцію, оскільки допомагає нейтралізувати ворожі наративи, зменшувати репутаційні ризики та протидіяти зовнішнім спробам делегітимації.

Інструментальний арсенал публічної дипломатії в сучасних умовах є надзвичайно різноманітним і включає культурну дипломатію, освітні обміни, академічну співпрацю, міжнародне мовлення, публічні виступи політичних лідерів, діяльність культурних інститутів за кордоном, підтримку міжнародних гуманітарних ініціатив, комунікаційні кампанії, участь у глобальних форумах, експертні діалоги, молодіжні програми, цифрові комунікації та діяльність дипломатичних представництв у медійному просторі. Значення цих інструментів визначається не лише їх окремою ефективністю, а й здатністю формувати довгострокову екосистему міжнародної присутності, у межах якої держава закріплює за собою певні позитивні асоціації, створює канали неформального впливу та накопичує символічний капітал, здатний конвертуватися у політичні, економічні та безпекові дивіденди. Водночас публічна дипломатія вимагає високого рівня стратегічної координації, оскільки хаотичність, фрагментарність або суперечливість повідомлень здатні не лише знижувати її ефективність, а й формувати образ держави як комунікативно нестабільного або репутаційно ненадійного актора.

Публічна дипломатія як складова м'якої сили держави посідає в сучасному міжнародному середовищі особливе місце, оскільки вона забезпечує механізми трансляції привабливості, ціннісної легітимності та культурної впливовості за межі національного простору. Якщо м'яка сила у найзагальнішому сенсі означає здатність держави досягати бажаних результатів через приваблення, переконання та добровільне визнання її норм, цінностей або моделі розвитку, то публічна дипломатія є одним із ключових каналів актуалізації цього ресурсу в практиці міжнародних відносин. Саме через публічну дипломатію цінності, культурні коди, історичні наративи, освітні можливості, інноваційний потенціал, гуманітарна присутність та репутаційна стійкість держави набувають конкретної форми міжнародної комунікації. У цьому сенсі вона виконує функцію інституціоналізованого посередника між внутрішніми ресурсами привабливості держави та зовнішнім середовищем їхнього сприйняття.

Однак м'яка сила не є автоматичним наслідком культурної самобутності або формального декларування цінностей. Вона вимагає системної комунікативної роботи, послідовної політичної поведінки, інституційної достовірності та здатності держави діяти в міжнародному середовищі в такий спосіб, щоб її образ не суперечив реальній практиці. Саме тому публічна дипломатія не може бути ефективною, якщо вона функціонує як ізольований репрезентаційний механізм без зв'язку з внутрішньою якістю державного

управління, рівнем політичної свободи, культурною відкритістю, гуманітарною політикою та зовнішньополітичною послідовністю. Там, де комунікативна самопрезентація різко розходиться з реальною міжнародною поведінкою, м'яка сила швидко девальвується, а публічна дипломатія перетворюється на інструмент недовірливо сприйнятого символічного самопросування. Отже, її успішність визначається не лише професіоналізмом комунікацій, а й глибинною відповідністю між образом держави та її фактичним політичним буттям.

Місце публічної дипломатії у реалізації геостратегічних інтересів визначається тим, що сучасна геостратегія дедалі менше спирається виключно на пряме силове забезпечення національних пріоритетів і дедалі більше враховує комунікативно-репутаційний вимір міжнародної взаємодії. Геостратегічні інтереси держави в сучасному світі реалізуються не лише через контроль над територіями, комунікаціями чи ресурсами, а й через здатність формувати сприятливі зовнішні контексти для власних дій, нейтралізувати негативні інтерпретації, залучати міжнародну солідарність, легітимувати свої позиції в очах глобальної громадськості та конструювати довготривалу систему зовнішньої підтримки. У такому контексті публічна дипломатія виконує роль інструмента геостратегічного опосередкування, тобто створення дискурсивних, символічних і комунікативних умов для просування національних інтересів на міжнародній арені. Вона може посилювати ефективність безпекової політики, сприяти інтеграційним прагненням, підтримувати зовнішньоекономічні пріоритети, зміцнювати міжнародну позицію держави в умовах конфлікту або допомагати закріплювати її як відповідального та впливового учасника світового порядку.

Цифрова дипломатія та парадипломатія в умовах мережевого світу є логічним продовженням трансформації дипломатичної діяльності під впливом глобальної цифровізації, платформізації міжнародної комунікації та зростання ролі недержавних і субнаціональних акторів у світовій політиці. Цифрова дипломатія як новітня форма міжнародної комунікації означає використання державами цифрових технологій, соціальних мереж, онлайн-платформ, мультимедійного контенту, віртуальних каналів присутності та інтерактивних форматів взаємодії для досягнення зовнішньополітичних цілей. Її сутність полягає не лише в перенесенні традиційної дипломатії у цифрове середовище, а у формуванні нової логіки комунікації, де швидкість, візуальність, горизонтальність, сегментованість аудиторій та алгоритмічна динаміка поширення повідомлень суттєво змінюють способи формування міжнародного впливу. Цифрова дипломатія дозволяє державі звертатися безпосередньо до глобальної аудиторії, оперативно реагувати на події, формувати емоційно насичені та політично ефективні повідомлення, підтримувати міжнародну видимість і коригувати наративи у майже реальному часі.

Утім, цифрова дипломатія є не лише інструментом розширення можливостей, а й сферою підвищених ризиків. Мережеве середовище характеризується високою швидкістю зміни інформаційних циклів, конкуренцією за увагу, вразливістю до дезінформації, залежністю від алгоритмів платформ і труднощами довгострокового контролю над інтерпретацією

повідомлень. У таких умовах держава змушена поєднувати оперативність з точністю, емоційну виразність із дипломатичною виваженістю, публічну відкритість із захистом чутливої інформації. Цифрова дипломатія вимагає не лише технічної присутності в мережі, а високого рівня стратегічного дизайну комунікацій, аналітики аудиторій, кризового менеджменту, візуально-нарративної компетентності та здатності діяти в умовах постійної медійної турбулентності. Саме тому вона стає важливим елементом сучасної геостратегії, оскільки дозволяє державі не просто комунікувати, а активно формувати міжнародний порядок денний у цифровому просторі.

Парадипломатія регіонів, міст і субнаціональних акторів відображає ще одну суттєву тенденцію сучасної міжнародної політики – поступове розширення кола суб'єктів, що беруть участь у зовнішніх зв'язках, міжнародному позиціонуванні та формуванні транскордонних мереж співпраці. Парадипломатія означає міжнародну діяльність субнаціональних одиниць, зокрема регіонів, провінцій, міст, муніципалітетів, автономій та інших територіальних утворень, які з метою реалізації власних економічних, культурних, інвестиційних, освітніх чи екологічних інтересів вступають у відносини з іноземними партнерами, міжнародними організаціями, містами-побратимами, транснаціональними мережами або глобальними платформами. У сучасному світі субнаціональні актори вже не є лише пасивними виконавцями національної зовнішньої політики; дедалі частіше вони стають носіями власної міжнародної активності, здатної посилювати загальнодержавну присутність або формувати специфічні канали зовнішнього впливу.

Роль парадипломатії особливо зростає в умовах регіоналізації, урбанізації, глобальної конкуренції за інвестиції, людський капітал, культурну видимість і технологічні ресурси. Міста та регіони дедалі активніше конкурують за увагу глобальних мереж, міжнародних донорів, туристичних потоків, освітніх програм, кліматичних ініціатив, інноваційних партнерств та логістичних маршрутів. Унаслідок цього вони виробляють власні стратегії міжнародного позиціонування, комунікативні бренди, цифрові наративи та репутаційні моделі, які можуть функціонувати як на підтримку національної зовнішньої політики, так і як відносно автономні форми просування локальних інтересів. Водночас парадипломатія не заперечує державний суверенітет, а у більшості випадків вбудовується в багаторівневу систему зовнішніх зв'язків, де національний і субнаціональний рівні доповнюють один одного, формуючи складні конфігурації представництва та міжнародної присутності.

Використання цифрових платформ у просуванні локальних і національних інтересів є одним із найпомітніших аспектів сучасної публічної дипломатії та парадипломатії. Цифрові платформи дозволяють субнаціональним і державним акторам одночасно звертатися до різних аудиторій, презентувати свої досягнення, позиції, можливості для співпраці, інвестиційні переваги, гуманітарні ініціативи чи культурні проєкти. У цьому сенсі цифрові середовища виступають не лише каналами поширення інформації, а інфраструктурами міжнародної присутності, у межах яких відбувається боротьба за увагу, довіру та включення у транснаціональні мережі взаємодії. Для регіонів і міст це означає можливість

подолання частини традиційних дипломатичних обмежень, оскільки цифрова комунікація знижує вартість входження у міжнародний простір і дозволяє локальним акторам формувати власну видимість незалежно від масштабу їхнього матеріального ресурсу.

Водночас ефективне використання цифрових платформ вимагає не лише технічної активності, а й стратегічного розуміння логіки мережевої комунікації. Успішне просування локальних і національних інтересів залежить від здатності формувати переконливі наративи, візуально привабливий контент, репутаційно стійкі повідомлення та довготривалі мережі взаємодії. Платформена комунікація повинна бути узгоджена із загальними політичними пріоритетами, уникати хаотичності та враховувати можливість інформаційних атак, репутаційних криз і конкурентного тиску з боку інших акторів. Тому цифрові платформи стають не просто інструментами інформування, а простором стратегічної дії, де реалізується новий тип геокомунікаційної політики.

Геостратегічний потенціал публічної дипломатії та цифрової парадипломатії полягає в тому, що вони дозволяють перетворювати комунікацію на ресурс міжнародного впливу, міжнародну присутність – на інструмент мобілізації підтримки, а репутацію – на форму стратегічного капіталу. У сучасних умовах формування міжнародної підтримки через комунікаційні практики є однією з найважливіших функцій зовнішньополітичної діяльності. Підтримка не виникає спонтанно; вона конструюється через пояснення позиції держави, емоційне та ціннісне обґрунтування її дій, вписування національного інтересу у ширші міжнародні смисли, апеляцію до спільних принципів, солідарності, безпеки або гуманітарної відповідальності. Публічна дипломатія в цьому процесі виконує роль каналу легітимації, тоді як цифрова дипломатія та парадипломатія забезпечують масштабування й оперативне поширення відповідних повідомлень серед глобальних аудиторій.

Формування міжнародної підтримки через комунікаційні практики особливо важливе в умовах конфліктів, криз, інтеграційних процесів, боротьби за зовнішні ресурси або просування масштабних геополітичних ініціатив. Держава, яка здатна переконливо комунікувати природу власних дій, репрезентувати себе як відповідального, передбачуваного й ціннісно сумісного партнера, отримує значно ширший простір для маневру в міжнародному середовищі. Водночас субнаціональні актори через парадипломатичні канали можуть посилювати цей ефект, створюючи додаткові рівні довіри й солідарності на рівні міст, регіонів, громадських ініціатив, освітніх і культурних мереж. Саме так формується багаторівнева архітектура міжнародної підтримки, де державне і локальне, офіційне і публічне, дипломатичне і цифрове взаємодіють як частини спільної геостратегічної комунікації.

Репутаційний капітал держави та субнаціональних акторів є одним із найбільш цінних нематеріальних ресурсів у сучасній міжнародній політиці. Його значення полягає в тому, що він зменшує трансакційні витрати міжнародної взаємодії, підвищує рівень довіри, полегшує залучення партнерів, інвесторів, союзників і міжнародних інституцій. Репутаційний капітал накопичується поступово – через послідовність дій, якість комунікації, відповідальність у

кризових ситуаціях, дотримання зобов'язань, ціннісну ясність та здатність підтримувати позитивну впізнаваність у довгостроковій перспективі. Для держави це означає не лише позитивний образ у зовнішньому середовищі, а й додатковий ресурс у переговорах, вищу стійкість до дезінформаційних атак і більшу здатність мобілізувати підтримку в критичні моменти. Для субнаціональних акторів репутаційний капітал відкриває доступ до глобальних мереж співпраці, донорських програм, культурних і наукових обмінів, інвестиційних можливостей та міжнародної солідарності.

Публічна дипломатія як механізм зміцнення міжнародної суб'єктності має особливе значення для тих держав, які прагнуть не лише реагувати на зовнішні впливи, а активно брати участь у формуванні міжнародного порядку денного. Міжнародна суб'єктність у сучасному розумінні означає не просто формальну належність до системи міжнародних відносин, а реальну спроможність визначати власні інтереси, артикулювати їх у зрозумілій і переконливій формі, доносити їх до зовнішніх аудиторій, формувати коаліції на їх підтримку та закріплювати себе як значущого учасника міжнародної взаємодії. Саме публічна дипломатія забезпечує державі можливість виходити за межі вузького урядового формату й працювати з глобальною громадською думкою, транснаціональними елітами, інтелектуальними мережами, медійним простором і недержавними структурами. Унаслідок цього вона посилює присутність держави в міжнародному дискурсі, робить її позицію впізнаваною, а інтереси – легітимними та політично видимими.

У цифрову епоху цей механізм суттєво посилюється завдяки можливостям швидкого поширення повідомлень, прямої комунікації з аудиторіями та мережевого ефекту цифрових платформ. Водночас саме тут зростає значення координації між державним і субнаціональним рівнями міжнародної активності. Цифрова парадипломатія, якщо вона стратегічно узгоджена з національними пріоритетами, здатна значно посилити міжнародну суб'єктність держави в цілому, оскільки формує додаткові канали присутності, розширює мережі підтримки та демонструє багатовимірність політичного й суспільного потенціалу країни. У цьому сенсі геостратегія в сучасному світі дедалі менше є виключно справою центральних урядів і дедалі більше постає як багаторівнева система комунікативного просування інтересів, у якій публічна дипломатія та цифрова парадипломатія функціонують як взаємодоповнювальні інструменти.

Таким чином, публічна дипломатія та цифрова парадипломатія у сучасному геополітичному вимірі виступають не другорядними допоміжними практиками, а повноцінними інструментами геостратегії, здатними істотно впливати на формування міжнародного середовища, мобілізацію підтримки, накопичення репутаційного капіталу та зміцнення міжнародної суб'єктності держави й субнаціональних акторів. Публічна дипломатія забезпечує комунікаційне втілення м'якої сили, інституціоналізує роботу з зовнішніми аудиторіями та створює умови для легітимації національних інтересів у глобальному просторі. Цифрова дипломатія розширює ці можливості завдяки мережевій швидкості, візуальності й інтерактивності сучасних платформ, тоді як парадипломатія регіонів і міст уможливорює багаторівневе просування локальних і національних

інтересів у міжнародних мережах взаємодії. У сукупності ці інструменти формують нову архітектуру зовнішньополітичного впливу, в якій боротьба за місце у світовому порядку дедалі більше ведеться не лише за допомогою сили й ресурсів, а й через смисли, довіру, репутацію та здатність організовувати комунікаційний простір на свою користь.

Тема 7. Геополітична стратегія України в умовах глобальної цифрової трансформації

Тема «Геополітична стратегія України в умовах глобальної цифрової трансформації» посідає особливе місце в сучасному курсі геополітики, оскільки саме на прикладі України найбільш виразно проявляється взаємодія класичних просторово-стратегічних чинників із новітніми технологічними, комунікаційними та інституційними трансформаціями, що визначають логіку світового порядку в першій третині XXI століття. Геополітичне позиціонування України формується в умовах надзвичайно високої інтенсивності зовнішнього тиску, воєнної загрози, радикального перегляду архітектури європейської безпеки, прискорення євроінтеграційних процесів та одночасного поглиблення цифрової модернізації держави. Саме тому сучасна українська геостратегія не може бути адекватно осмислена в межах спрощеного територіального або лише військово-політичного підходу; вона має розглядатися як багатовимірна система стратегічного самоствердження держави, в якій поєднуються безпековий, інституційний, комунікаційний, цивілізаційний, технологічний та нормативний виміри. Її центральною особливістю є те, що Україна не лише реагує на зовнішні загрози, а й водночас формує модель активної міжнародної суб'єктності, яка ґрунтується на поєднанні опору, реформування, цифрової адаптації та інтеграції до західних політичних і безпекових структур. Ця логіка загалом узгоджується з чинними українськими стратегічними документами у сфері національної безпеки, воєнної безпеки та цифрового розвитку, а також із нинішнім станом відносин України з Європейським Союзом і НАТО.

Геополітичне положення України в системі регіональних і глобальних взаємодій визначається її перебуванням у просторі перетину кількох великих політичних, цивілізаційних, економічних і безпекових ареалів, що робить українську державу не периферійним, а структурно значущим елементом ширшої євроатлантичної та євразійської конфігурації. Україна розташована на осі, де історично перетиналися континентальні й морські комунікації, імперські спадщини, енергетичні маршрути, ринки, культурні впливи та безпекові проєкції різних центрів сили. Така позиція обумовлює водночас і стратегічні переваги, і високий рівень вразливості. З одного боку, Україна володіє значним транзитним, аграрним, людським, індустріальним та геокомунікаційним потенціалом, що робить її важливим елементом регіональної стабільності й економічної зв'язності. З іншого боку, саме це розташування перетворює її на один із ключових об'єктів силового, політичного, інформаційного й цивілізаційного суперництва. У сучасних умовах геополітичне положення України має тлумачитися не лише через категорії прикордонності чи «буферності», а передусім через поняття фронтирної суб'єктності, тобто здатності держави

перетворювати своє розташування з фактора зовнішнього тиску на ресурс стратегічного самоствердження у новій європейській та глобальній архітектурі. Власне євроінтеграційний процес України, який набув нової якості після надання статусу кандидата у 2022 році та формального відкриття переговорів про вступ у 2024 році, суттєво змінює її міжнародне позиціонування, поступово переводячи Україну з простору «міжсистемності» до простору інституційного включення в ЄС.

Національні інтереси України в сучасному світовому порядку мають комплексний і взаємопов'язаний характер, оскільки охоплюють не лише класичні пріоритети захисту суверенітету, територіальної цілісності та державної незалежності, а й завдання забезпечення інституційної стійкості, демократичного розвитку, економічної модернізації, технологічної самодостатності, міжнародної інтеграції та збереження власної політичної й культурної ідентичності. У чинній українській стратегії національної безпеки безпека людини, захист державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності, європейська та євроатлантична інтеграція, розвиток оборонних спроможностей і зміцнення економічної стійкості становлять взаємозалежні елементи єдиного стратегічного курсу. У сучасних умовах ці інтереси не можуть бути роз'єднані, оскільки воєнна безпека без цифрової модернізації, міжнародна інтеграція без інституційної адаптації, а суверенітет без технологічної спроможності втрачають свою практичну повноту. Саме тому українська геополітична стратегія дедалі більше набуває ознак інтегрованої стратегії виживання, розвитку та міжнародного самоствердження, в якій оборона, цифровізація, реформи та зовнішньополітична інтеграція функціонують не як відокремлені напрями, а як взаємодоповнювальні складові однієї логіки державного самозбереження й посилення.

Безпековий, євроінтеграційний та цивілізаційний вектори розвитку держави становлять каркас сучасного українського геополітичного курсу. Безпековий вектор пов'язаний із необхідністю довготривалого зміцнення оборонної спроможності, нарощування сумісності з євроатлантичними структурами, розвитку системи воєнного управління, розвідки, протиповітряної оборони, логістики, технологічних спроможностей та національної стійкості. Воєнна безпека України концептуально пов'язана зі Стратегією національної безпеки та передбачає посилення обороноздатності, розвитку систем управління військами, розвідки, радіоелектронної боротьби, безпілотних і роботизованих комплексів. Євроінтеграційний вектор у сучасний момент вже не є абстрактною зовнішньополітичною орієнтацією, а набув інституційно оформленого характеру: ЄС офіційно відкрив переговори про вступ з Україною 25 червня 2024 року, а у 2025 році було завершено скринінг переговорних розділів. Цивілізаційний вимір, своєю чергою, відображає прагнення України закріпити себе як частину європейського політичного, правового та ціннісного простору, де приналежність до демократичної спільноти розглядається не лише як ідентифікаційний вибір, а і як стратегічний ресурс міжнародної легітимності.

Цифрова трансформація як чинник посилення державної спроможності України набуває в сучасних умовах не просто модернізаційного, а виразно геополітичного значення. Йдеться про процес, у межах якого цифровізація

публічного управління, розвиток електронних сервісів, модернізація електронних комунікацій, інтеграція даних, створення інституцій цифрової взаємодії та формування цифрової інфраструктури розглядаються як складова національної стійкості, економічного відновлення, інституційної прозорості та міжнародної конкурентоспроможності. Уряд України наприкінці 2024 року схвалив Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності до 2030 року та окремо Стратегію розвитку сфери електронних комунікацій до 2030 року, що свідчить про закріплення цифровізації як довгострокового державного пріоритету. У цьому контексті цифровий розвиток слід тлумачити не як технічне вдосконалення окремих адміністративних процедур, а як інструмент перебудови всієї моделі державної спроможності, де швидкість управлінських реакцій, якість сервісу, кіберзахищеність, аналітична здатність та інфраструктурна стійкість стають частиною геостратегічного ресурсу. Особливо важливо, що цифрова модернізація в Україні відбувається не в умовах стабільного миру, а під тиском великої війни, що надає їй виразно адаптаційного та безпекового характеру.

Цифровізація публічного управління та державних сервісів в Україні виступає не лише критерієм адміністративної ефективності, а й індикатором здатності держави зберігати функціональність в умовах воєнного навантаження, територіальних втрат, міграційної мобільності населення та високої потреби в оперативній координації ресурсів. У цьому сенсі цифрова держава стає формою інституційної компенсації традиційних обмежень, адже дозволяє забезпечувати безперервність взаємодії між громадянином і владою, підтримувати доступ до базових послуг, мінімізувати транзакційні витрати та підвищувати рівень прозорості. Цифровий вимір української державності водночас посилює її міжнародну впізнаваність як модернізованого й адаптивного політичного утворення, здатного здійснювати інституційні реформи навіть за умов екзистенційного безпекового тиску. Це має значення не лише для внутрішньої ефективності, а й для міжнародного сприйняття України як надійного партнера, що спроможний до реформування та поступової інтеграції у європейський адміністративно-правовий простір. Саме тому цифровізація публічного управління може розглядатися як один із механізмів конвертації внутрішньої модернізації у зовнішньополітичну легітимність.

Роль цифрових технологій у забезпеченні стійкості держави в умовах війни є особливо значущою, оскільки сучасний конфлікт давно вийшов за межі виключно кінетичного протистояння і включає постійну боротьбу за комунікації, дані, координацію, логістику, інформаційний контроль та швидкість управлінського реагування. Для України цифрові технології стали інструментом підтримання управлінської безперервності, захисту критичних функцій, координації оборонних і цивільних структур, зміцнення зв'язку між державою та суспільством, а також одним із чинників міжнародної довіри. У ширшому сенсі цифрова стійкість означає здатність держави не лише користуватися технологіями, а й витримувати кібератаки, зберігати працездатність інституцій, захищати дані, підтримувати електронні комунікації та адаптувати цифрові системи до екстремальних умов. Сам факт наявності в Україні державних стратегій цифрового розвитку, електронних комунікацій і фінансової

цифровізації в умовах війни свідчить, що цифровий компонент включений у логіку довгострокового забезпечення життєздатності держави, а не розглядається як другорядне доповнення до безпекової політики.

Цифрові комунікації як інструмент міжнародної підтримки України є одним із найвиразніших прикладів того, як сучасна держава здатна конвертувати комунікаційну динаміку цифрової епохи в реальний геополітичний ресурс. У міжнародному середовищі, де підтримка значною мірою залежить від швидкості інформаційного реагування, переконливості наративів, репутаційної стійкості та здатності утримувати увагу зовнішніх аудиторій, цифрова комунікація стає не просто засобом інформування, а інструментом мобілізації політичної, гуманітарної, фінансової та військової підтримки. Україна впродовж останніх років змогла поєднати офіційну дипломатію, стратегічні комунікації, медійну присутність і цифрову публічну комунікацію в єдину систему міжнародного самопредставлення, що суттєво посилює її зовнішньополітичну суб'єктність. Поточна підтримка з боку НАТО та ЄС, включно з безпековою допомогою, бюджетною підтримкою та інституційним супроводом інтеграційного процесу, не зводиться лише до комунікації, але комунікаційний вимір істотно впливає на легітимацію цієї підтримки у міжнародних суспільствах і політичних середовищах. Зокрема, НАТО повідомляє про значні обсяги допомоги Україні у 2024–2025 роках, а Європейська Комісія й Європейський Парламент прямо пов'язують підтримку України з її реформами, стійкістю та рухом до членства.

Геостратегічні перспективи України в умовах глобальної трансформації значною мірою визначаються її місцем у системі нових безпекових і технологічних альянсів. У сучасному світі альянси дедалі рідше обмежуються лише класичним військовим виміром; вони все більше охоплюють обмін технологіями, стандарти кібербезпеки, оборонно-промислову кооперацію, спільні цифрові рішення, логістичні мережі, інституційне зближення та координацію стратегічних комунікацій. Для України інтеграція в такі альянси означає не лише розширення зовнішніх гарантій, а й поступове включення в нову архітектуру безпеки й розвитку, де оборонна взаємосумісність доповнюється технологічною й нормативною сумісністю. Відносини з НАТО вже набули нової якості, зокрема через функціонування NSATU та подальше нарощування допомоги, а процес вступу до ЄС поступово переводить Україну у фазу глибшого нормативного та інституційного узгодження з Євросоюзом. У перспективі саме поєднання безпекового й технологічного включення може стати одним із головних чинників стратегічного закріплення України в європейському та ширшому євроатлантичному просторі.

Водночас можливості реалізації геополітичної стратегії України супроводжуються низкою істотних обмежень. До них належать тривалий характер воєнної загрози, потреба у масштабному відновленні, демографічні втрати, бюджетний тиск, залежність від зовнішньої допомоги, нерівномірність інституційної модернізації, кібернетичні ризики та загальна нестабільність міжнародного середовища. Навіть за наявності підтримки з боку західних партнерів реалізація стратегічного курсу потребує від України постійного поєднання оборонної мобілізації, реформаторської дисципліни, цифрового

розвитку та дипломатичної активності. Іншими словами, українська геостратегія не може бути лінійною; вона змушена розгортатися в режимі одночасного спротиву, адаптації, інтеграції та внутрішньої перебудови. Проте саме ця багатовимірність, попри її складність, створює для України і нові можливості: держава, яка змогла продемонструвати інституційну та цифрову життєздатність у надзвичайно складних умовах, потенційно здатна перетворити досвід стійкості на довготривалий елемент міжнародної конкурентної переваги. Єврокомісія у своєму звіті за 2025 рік прямо пов'язує реалізацію урядового плану 2025–2026 років із економічною конвергенцією та прискоренням наближення до членства в ЄС, що додатково підкреслює стратегічний зв'язок між реформами, модернізацією та зовнішньополітичним просуванням.

Цифровий розвиток як чинник міжнародної конкурентоспроможності та суб'єктності України слід розглядати як один із найперспективніших вимірів її довгострокової геополітичної стратегії. У світі, де дедалі більше значення мають цифрові інфраструктури, кіберзахист, інноваційні екосистеми, електронні комунікації, даноцентричне управління та здатність до швидкої адаптації, країна з розвиненою цифровою спроможністю отримує не лише економічні переваги, а й додаткову вагу в системі міжнародних відносин. Для України цифровий розвиток має подвійну функцію. З одного боку, він є інструментом внутрішнього посилення державної спроможності, прозорості, сервісності й безперервності управління. З іншого боку, він формує образ України як інноваційно орієнтованої, адаптивної та перспективної держави, здатної бути не лише об'єктом підтримки, а й активним учасником нових технологічних і політичних коаліцій. Саме тому цифровізація в українському випадку повинна розглядатися не як окремий сектор державної політики, а як один із базових механізмів виробництва міжнародної суб'єктності, тобто спроможності держави впливати на зовнішнє середовище, відстоювати власні інтереси та закріплювати свою роль у трансформованому світовому порядку.

Отже, геополітична стратегія України в умовах глобальної цифрової трансформації є складною багаторівневою конструкцією, що формується на перетині класичних безпекових викликів, європейської та євроатлантичної інтеграції, цифрової модернізації, інституційної стійкості та боротьби за міжнародну суб'єктність. Геополітичне положення України зумовлює її ключову роль у регіональній і ширшій європейській безпековій системі, а національні інтереси держави поєднують вимоги захисту суверенітету, відновлення територіальної цілісності, інтеграції до західних структур і технологічного оновлення. Цифрова трансформація в цих умовах виступає не лише інструментом адміністративної модернізації, а й чинником воєнної стійкості, міжнародної підтримки та довгострокової конкурентоспроможності. Перспективи України пов'язані з її включенням у нові безпекові й технологічні альянси, однак реалізація цього потенціалу залежатиме від здатності поєднати оборону, реформи, цифровий розвиток і міжнародне позиціонування в цілісну стратегічну модель. Саме в такому розумінні Україна постає не лише як держава, що протистоїть загрозам, а як активний суб'єкт формування нової геополітичної

реальності, в якій цифрова спроможність дедалі більше стає елементом сили, стійкості й міжнародної ваги.

Тема 8. Геоекономічні та правові механізми регулювання трансрегіонального співробітництва

Тема «Геоекономічні та правові механізми регулювання трансрегіонального співробітництва» посідає принципово важливе місце у структурі сучасного геополітичного знання, оскільки саме через її осмислення стає можливим глибше розуміння тих багаторівневих процесів, які визначають характер організації світового господарства, архітектуру міжрегіональної взаємодії, логіку формування нових центрів економічного тяжіння та механізми нормативно-інституційного впорядкування глобальної і макрорегіональної співпраці. У сучасному світі трансрегіональне співробітництво перестає бути лише допоміжним елементом міжнародної взаємодії або периферійною формою міжблокового контакту, натомість воно дедалі більше постає як структурний компонент світового порядку, в межах якого відбувається координація інтересів, перерозподіл ресурсів, формування інтеграційних конфігурацій, узгодження правил економічної поведінки та вироблення нових форматів політико-правового регулювання. З огляду на це трансрегіоналізм має розглядатися не як ситуативна практика взаємодії між окремими регіональними угрупованнями чи державами, а як складне політико-економічне та нормативне явище, що відображає еволюцію міжнародної системи в умовах глобалізації, регіоналізації, геоекономічної конкуренції, інфраструктурної взаємозалежності та зростання ролі правових механізмів координації міжнародних процесів.

Поняття трансрегіонального співробітництва охоплює широкий спектр інституційних, економічних, політичних, інфраструктурних та правових зв'язків, що виникають між державами, регіональними організаціями, інтеграційними об'єднаннями, субрегіональними структурами та іншими міжнародними акторами, які належать до різних географічних просторів, але вступають у системну взаємодію з метою досягнення взаємовигідних або стратегічно значущих результатів. У найбільш загальному розумінні трансрегіональне співробітництво означає організовану форму міжпросторової взаємодії, що виходить за межі однієї регіональної підсистеми й передбачає координацію інтересів та політик між різними регіонами світу. Така взаємодія може набувати різноманітних форм – від двосторонніх і багатосторонніх міждержавних угод до інституціоналізованих форматів міжрегіонального діалогу, зон преференційної торгівлі, стратегічних партнерств, транспортно-логістичних ініціатив, енергетичних проєктів, інвестиційних платформ, цифрових екосистем співробітництва та мережових механізмів координації. Саме багатоманітність цих форм свідчить про те, що трансрегіоналізм не є уніфікованою моделлю міжнародної організації, а функціонує як поліструктурна система зв'язків, у якій переплітаються економічні інтереси, геостратегічні пріоритети, правові режими та інституційні форми управління.

Теоретичне осмислення трансрегіонального співробітництва в сучасному світі вимагає врахування того, що міжнародна система вже давно не обмежується

класичними моделями двосторонньої дипломатії чи жорстко локалізованої регіональної інтеграції. Натомість вона дедалі більше функціонує як мережа багаторівневих зв'язків, де макрорегіони, держави, інтеграційні угруповання, глобальні організації та економічні платформи перебувають у постійному процесі взаємної координації, суперництва та адаптації. У цьому контексті трансрегіональне співробітництво є виявом переходу від моделі сегментованого світу до моделі багатошарової глобальної взаємозалежності, у якій відносини між регіонами стають не менш важливими, ніж внутрішньорегіональні інтеграційні процеси. Воно відображає зміну самої логіки міжнародної організації: від відносно автономних регіональних блоків до системи відкритих міжрегіональних контурів, у межах яких формуються нові конфігурації партнерства, конкуренції, нормотворчості та просторово-економічної взаємодії.

Геоеткономічний вимір міжрегіональних взаємодій є одним із центральних аспектів трансрегіонального співробітництва, оскільки саме економічна доцільність, структурна взаємодоповнюваність, ресурсна асиметрія, торговельна взаємозалежність і потреба в інфраструктурній зв'язаності найчастіше виступають первинними імпульсами для формування таких форматів. Геоетноміка в даному випадку постає як особлива форма реалізації влади через економічні інструменти, інфраструктурні маршрути, інвестиційні потоки, технологічні стандарти, енергетичні зв'язки, фінансові механізми та режими доступу до ринків. На відміну від суто торговельного підходу, геоетномічна перспектива дозволяє побачити, що економічні відносини між регіонами є не просто сферою взаємовигідного обміну, а простором стратегічного позиціонування, де держави та інтеграційні об'єднання намагаються закріпити власні переваги, контролювати ключові потоки, формувати залежності, мінімізувати вразливості та перетворювати економічну взаємодію на інструмент ширшого політичного впливу. Саме тому міжрегіональні економічні зв'язки не можуть аналізуватися ізольовано від ширшого геополітичного середовища, в якому вони функціонують.

Трансрегіоналізм як складова сучасного світового порядку відображає ту тенденцію, за якої глобальна система дедалі більше організовується не навколо однієї централізованої моделі управління, а навколо множинних вузлів координації, перетину та переформатування регіональних просторів. У такому розумінні трансрегіоналізм є не просто наслідком глобалізації, а її інституційно оформленим проявом, що поєднує елементи регіоналізації та глобальної інтегрованості. Він сприяє формуванню горизонтальних зв'язків між регіональними блоками, відкриває нові канали циркуляції капіталів, товарів, технологій та норм, а також створює нові можливості для політичного маневрування середніх і малих держав, які можуть інтегруватися у ширші міжрегіональні мережі без повного розчинення у великих центрах сили. Водночас трансрегіоналізм не позбавлений суперечностей, оскільки він може виступати як інструмент кооперації, так і механізм геоетномічного суперництва, коли окремі держави або об'єднання використовують міжрегіональні формати для просування власних стратегічних інтересів, витіснення конкурентів, закріплення стандартів або побудови режимів асиметричної залежності.

Геоелекономічні механізми регулювання трансрегіонального співробітництва охоплюють широкий спектр інструментів, через які здійснюється впорядкування міжрегіональних обмінів, координація економічної політики, забезпечення стабільності взаємодії та формування умов для довгострокового партнерства. Одним із базових механізмів виступають торговельні режими, які встановлюють нормативні параметри доступу до ринків, визначають рівень тарифного та нетарифного регулювання, структурують преференційні умови для обігу товарів і послуг та забезпечують правову передбачуваність економічної взаємодії. Торговельні режими в трансрегіональному вимірі мають особливе значення, оскільки вони створюють правові та економічні умови для поєднання різних регіональних господарських систем, часто відмінних за рівнем розвитку, структурою виробництва, стандартами якості, режимами державного регулювання та зовнішньоекономічними інтересами. Через це торговельне регулювання в межах трансрегіональної співпраці виконує не лише лібералізаційну, а й гармонізаційну функцію, поступово зближуючи різні економічні простори.

Не менш важливими є інвестиційні потоки як механізм структурного закріплення трансрегіональної взаємодії. Інвестиції не просто забезпечують рух капіталу між різними частинами світу, а створюють матеріальну основу для довготривалих виробничих, технологічних і логістичних зв'язків, які інтегрують окремі регіони в єдині ланцюги створення вартості. У трансрегіональному вимірі інвестиції виконують функцію інституційного «зв'язування» економічних просторів, оскільки сприяють формуванню спільних інфраструктур, виробничих кластерів, енергетичних систем, цифрових платформ і транспортних вузлів. Водночас інвестиційна взаємодія нерідко набуває геостратегічного змісту, оскільки великі інфраструктурні або виробничі проєкти можуть слугувати інструментами довгострокового впливу, економічної прив'язки та перерозподілу політичної ваги між учасниками. Саме тому інвестиційні потоки в трансрегіональному співробітництві мають оцінюватися не лише з позицій економічної ефективності, а й крізь призму їхніх наслідків для стратегічної автономії, інституційної стійкості та просторової конфігурації міжнародної економіки.

Логістичні коридори як складова геоелекономічного регулювання трансрегіонального співробітництва посідають особливе місце, оскільки саме через них здійснюється матеріалізація просторової зв'язаності між різними регіонами. Коридорна логіка сучасної міжнародної економіки означає, що ключове значення мають не лише окремі держави або ринки, а шляхи, вузли, інтермодальні маршрути, порти, сухопутні артерії, цифрові канали та інфраструктурні ланцюги, через які забезпечується безперервність руху товарів, енергії, інформації та капіталу. У сучасному світі контроль над логістичними коридорами або участь у їхньому формуванні стає важливим інструментом геоелекономічного впливу, оскільки дозволяє впливати на структуру транзиту, маршрути постачання, вартість обміну, залежність партнерів і навіть політичні рішення, пов'язані з доступом до ключових вузлів інфраструктури. Логістика в цьому сенсі перетворюється на елемент стратегічного позиціонування, а

трансрегіональне співробітництво – на механізм інституційного оформлення такої позиційної взаємодії.

Енергетична, транспортна та цифрова інфраструктура співробітництва є матеріальним каркасом трансрегіональної взаємодії, без якого жодні політичні декларації чи правові домовленості не можуть набути реального функціонального змісту. Енергетична інфраструктура забезпечує стабільність постачання, диверсифікацію джерел, транзитні можливості, баланс залежностей і потенціал спільного розвитку енергетичних систем. Транспортна інфраструктура створює фізичну основу для інтеграції ринків, мобільності ресурсів і формування просторово зчеплених економічних зон. Цифрова інфраструктура, яка набуває дедалі більшого значення, забезпечує швидкість комунікації, функціонування електронної торгівлі, інтеграцію цифрових послуг, обмін даними, роботу фінансових систем і координацію складних міжнародних ланцюгів взаємодії. Унаслідок цього інфраструктура має розглядатися не лише як технічне забезпечення співробітництва, а як стратегічний ресурс влади, впливу й довгострокової взаємозалежності. Саме через інфраструктурні проєкти часто реалізуються найбільш глибокі форми трансрегіональної інтеграції, але водночас через них можуть формуватися і нові форми асиметрії, коли один актор отримує непропорційно великий вплив на функціонування ключових систем зв'язаності.

Економічна взаємозалежність як інструмент партнерства і конкуренції є одним із найбільш суперечливих феноменів сучасного трансрегіонального співробітництва. З одного боку, взаємозалежність сприяє зниженню трансакційних витрат, стимулює кооперацію, створює стимули для мирної взаємодії та посилює інтерес до стабільності партнерських відносин. З іншого боку, вона може використовуватися як інструмент політичного тиску, структурного домінування, шантажу або вибіркового обмеження доступу до ринків, ресурсів і технологій. Саме тому в сучасному світі економічна взаємозалежність уже не сприймається виключно як гарантія кооперації; дедалі частіше вона розглядається як амбівалентний механізм, який водночас породжує стимули до співпраці та відкриває можливості для примусу. У трансрегіональному контексті це означає, що механізми економічного регулювання мають враховувати не лише питання відкритості та інтеграції, а й проблему балансування залежностей, диверсифікації партнерств, правового захисту від дискримінаційних практик та інституційного забезпечення справедливого розподілу вигід і ризиків.

Правові засади та інституційні механізми трансрегіональної взаємодії становлять необхідну умову стабільності, передбачуваності та легітимності співробітництва між різними регіонами світу. У міжнародній системі, де взаємодія відбувається між акторами з різними правовими традиціями, рівнями інституційного розвитку, економічними моделями та політичними інтересами, саме право виконує функцію мінімізації невизначеності, встановлення процедурних рамок, визначення правил доступу, врегулювання спорів та узгодження очікувань. Міжнародно-правове регулювання трансрегіонального співробітництва охоплює договірні норми, звичаєві механізми, принципи міжнародного економічного права, норми права міжнародних організацій,

арбітражні процедури, стандарти технічної сумісності, режими захисту інвестицій, транспортне та морське право, енергетичне право, а також дедалі більшою мірою норми цифрового регулювання. Право у цій площині виступає не пасивною формою фіксації вже досягнутих домовленостей, а активним механізмом конструювання самого простору співробітництва.

Міжнародно-правове регулювання трансрегіонального співробітництва має особливу специфіку, оскільки йдеться не лише про узгодження інтересів окремих держав, а про координацію ширших нормативних режимів, які можуть належати до різних регіональних інтеграційних систем або правових культур. Це означає, що правове забезпечення трансрегіоналізму часто вимагає складних процедур гармонізації, взаємного визнання стандартів, погодження юрисдикцій, адаптації регуляторних моделей та інституційного посередництва. У цьому сенсі право виконує не лише стабілізаційну, а й трансформаційну функцію, оскільки через нього відбувається поступове зближення різних економічних і політичних просторів, вироблення спільних правил гри та формування нових форматів правової сумісності. Особливо актуальним це є в умовах розширення цифрової економіки, транскордонної електронної торгівлі, глобальних ланцюгів постачання та екстериторіального поширення окремих регуляторних стандартів.

Роль міжнародних організацій та міждержавних угод у координації трансрегіональної взаємодії є фундаментальною, оскільки саме через них забезпечується інституційне оформлення співробітництва, вироблення процедурних механізмів, моніторинг виконання зобов'язань та створення платформ для багатостороннього діалогу. Міжнародні організації в цьому контексті виступають не лише форумами для обговорення, а й центрами нормотворчості, технічної координації, експертного супроводу, посередництва та арбітражу. Вони допомагають долати асиметрії між учасниками, встановлювати стандарти поведінки, сприяти виробленню спільних підходів до інфраструктурних, торговельних, транспортних, енергетичних і цифрових питань. Міждержавні угоди, своєю чергою, створюють конкретну правову матрицю співробітництва, закріплюючи зобов'язання сторін, процедури реалізації проєктів, режими доступу, форми фінансування, гарантії захисту інвестицій, технічні параметри координації та механізми врегулювання спорів. Сукупно ці інституційні форми забезпечують перехід від декларативного наміру до функціональної й юридично оформленої взаємодії.

Правові виклики розвитку трансрегіональних форматів співпраці є численними й зумовлені насамперед зростанням складності самої міжнародної взаємодії. Одним із ключових викликів є правова фрагментація, коли різні учасники співробітництва діють у межах відмінних нормативних систем, що ускладнює гармонізацію правил, імплементацію спільних стандартів і правозастосування. Іншим суттєвим викликом є асиметричність регуляторного впливу, за якої потужніші економічні центри можуть фактично нав'язувати власні стандарти менш впливовим партнерам, перетворюючи правову координацію на форму нормативного домінування. Важливими проблемами залишаються також питання захисту суверенітету в умовах глибокої правової інтеграції, забезпечення рівного доступу до механізмів вирішення спорів, узгодження

екологічних, соціальних і технічних стандартів, а також врегулювання новітніх сфер, пов'язаних із цифровими платформами, кібербезпекою, рухом даних, цифровою торгівлею та штучним інтелектом. Ці виклики свідчать про те, що правове забезпечення трансрегіоналізму вже не може обмежуватися класичними моделями договірної права і потребує постійного оновлення, гнучкості та випереджального нормативного мислення.

Перспективи розвитку трансрегіональних форматів співпраці безпосередньо пов'язані з тим, наскільки міжнародне співтовариство буде здатне поєднати геоекономічну раціональність із правовою впорядкованістю та інституційною інклюзивністю. У майбутньому трансрегіональне співробітництво, ймовірно, дедалі більше орієнтуватиметься на інтеграцію транспортних і цифрових коридорів, зелену енергетику, технологічну сумісність, безпечні ланцюги постачання, диверсифікацію інвестиційних маршрутів, координацію стандартів цифрового регулювання та створення багаторівневих мереж економічної та правової взаємодії. Водночас його ефективність залежатиме від здатності запобігати перетворенню трансрегіоналізму на інструмент виключно великодержавного суперництва або односторонньої економічної експансії. Саме тому одним із центральних завдань міжнародно-правового та інституційного розвитку стане забезпечення балансу між відкритістю й захистом, інтеграцією й суверенністю, економічною доцільністю й нормативною справедливістю.

Таким чином, геоекономічні та правові механізми регулювання трансрегіонального співробітництва становлять складну, багаторівневу систему інструментів, норм і інституцій, через які сучасний світовий порядок набуває нових форм просторової організації, економічної взаємозалежності та політико-правової координації. Трансрегіональне співробітництво виявляється не периферійним явищем міжнародного життя, а однією з ключових форм упорядкування глобальної взаємодії, у межах якої поєднуються торговельні режими, інвестиційні потоки, логістичні коридори, інфраструктурні проєкти, правові стандарти та інституційні механізми багаторівневого врядування. Геоекономічний вимір цього процесу відображає зростання значення економіки як інструменту влади й просторового структурування світу, тоді як правовий вимір забезпечує легітимність, передбачуваність і процедурну упорядкованість трансрегіональної взаємодії. Для сучасного фахівця з міжнародних відносин розуміння цих процесів є принципово важливим, оскільки саме в них концентруються основні тенденції еволюції міжнародної системи – від класичної міждержавної координації до складної мережевої архітектури співпраці, де економічні інтереси, інфраструктурна зв'язаність, нормативне регулювання та геостратегічна конкуренція формують нову конфігурацію світового порядку.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Геополітичне мислення: еволюція стратегічних моделей світового устрою

1. Порівняльний аналіз класичних шкіл геополітики: морська та континентальна парадигми

Порівняльний аналіз класичних шкіл геополітики передбачає звернення до двох фундаментальних парадигм осмислення міжнародного простору – морської та континентальної, які впродовж тривалого історичного періоду визначали не лише логіку наукового тлумачення світового устрою, а й практичні моделі зовнішньополітичної поведінки держав. Їхня концептуальна значущість полягає в тому, що вони репрезентують дві різні просторово-стратегічні форми бачення влади, безпеки, експансії та міжнародного порядку. У межах цих парадигм географічне середовище перестає бути нейтральним тлом політичної дії й перетворюється на структурний чинник, який визначає тип державної могутності, її інструменти впливу, моделі взаємодії з іншими акторами та довгострокові геостратегічні орієнтації. Саме тому морська та континентальна школи слід розглядати не просто як окремі теоретичні напрями, а як масштабні інтелектуальні матриці, що по-різному інтерпретують співвідношення простору й сили у міжнародних відносинах.

Морська парадигма ґрунтується на уявленні про те, що домінування у світовій політиці забезпечується передусім контролем над морськими комунікаціями, океанічними маршрутами, торговельними шляхами, портами, колоніальними вузлами та військово-морською інфраструктурою. Її класичне теоретичне оформлення пов'язується насамперед із працями Альфреда Мехена, який виходив із того, що морська могутність є ключовою передумовою не лише воєнної переваги, а й економічного процвітання, глобального впливу та цивілізаційного лідерства. У цій логіці держава, здатна контролювати морські артерії, отримує переваги у сфері міжнародної торгівлі, мобільності військових сил, доступу до віддалених регіонів і встановлення присутності в ключових точках глобального простору. Морська школа, таким чином, формує образ світу як відкритої системи комунікацій, у якій геополітична перевага досягається через динамічне проникнення, мобільність, екстериторіальну присутність та контроль над потоками.

Континентальна парадигма, натомість, виходить із пріоритету суходільного контролю, територіальної цілісності, стратегічної глибини, ресурсної самодостатності та домінування в межах великих внутрішньоконтинентальних масивів. Її концептуальні основи пов'язуються з ідеями Фрідріха Ратцеля, Рудольфа Челлена та особливо Гелфорда Маккіндера, який надав цій логіці глобального звучання через модель «хартленду». У континентальній школі простір мислиться як базис тривалої сили, а контроль над внутрішніми територіями, сухопутними комунікаціями та ресурсними зонами розглядається як фундамент стабільного політичного домінування. На відміну від морської парадигми, орієнтованої на відкритість, рух і зовнішню проєкцію сили,

континентальна модель акцентує на укоріненості, суходільній концентрації могутності, глибині тилу та здатності до довготривалого геостратегічного утримання простору.

Фундаментальна відмінність між цими школами полягає не лише в різному ставленні до географічного середовища, а й у глибших відмінностях політичної філософії простору. Морська парадигма історично корелює з торговельною відкритістю, децентралізованими мережами обміну, імперською експансією екстериторіального типу, пріоритетом мобільності й гнучкості. Континентальна, навпаки, тяжіє до уявлень про територіальну концентрацію влади, централізоване управління, стратегічну автономію та довготривалу прив'язаність до великих геопросторових масивів. Морська могутність переважно реалізується через контроль над потоками, тоді як континентальна – через контроль над простором як таким. Унаслідок цього кожна з парадигм формує власний тип геостратегічного мислення, власну мову опису загроз і власну модель бачення міжнародного порядку.

Водночас між цими школами не існує абсолютно жорсткого антагонізму, оскільки в реальній міжнародній політиці держави часто поєднували елементи обох парадигм залежно від власного географічного положення, ресурсного потенціалу й зовнішньополітичних цілей. Більше того, саме взаємодія морської та континентальної логіки формувала значну частину стратегічної динаміки модерного світу: протистояння імперій, боротьбу за Євразію, конкуренцію за комунікаційні вузли, контроль над периферіями та прибережними зонами. У цьому сенсі порівняння двох шкіл дає змогу побачити, що геополітична думка розвивалася як спроба пояснити не лише внутрішні властивості державної могутності, а й моделі просторового суперництва між різними типами політичної організації.

Сучасне значення морської та континентальної парадигм полягає у тому, що вони зберігають евристичний потенціал навіть за умов трансформації міжнародної системи. Хоча світ ХХІ століття вже не може бути описаний виключно через класичні схеми морського й суходільного домінування, сама логіка контролю над комунікаціями, просторовими вузлами, ресурсами, інфраструктурою та стратегічними коридорами продовжує залишатися актуальною. Сучасні транспортні маршрути, енергетичні системи, цифрові кабелі, супутникова інфраструктура й логістичні мережі багато в чому відтворюють класичний геополітичний поділ між контролем над потоками та контролем над територіальними масивами. Це дає підстави розглядати морську й континентальну школи не лише як історичні концепти, а як засновкові моделі, що допомагають інтерпретувати нові форми просторово-стратегічної конкуренції.

Отже, порівняльний аналіз класичних шкіл геополітики дозволяє виявити дві великі логіки осмислення міжнародного простору – таласократичну й телурократичну, мобільно-комунікаційну й територіально-концентровану, відкрито-експансійну й глибинно-утримувальну. Їхнє зіставлення має не лише історико-теоретичне значення, а й безпосередню аналітичну цінність для розуміння того, як формувалися стратегії великих держав, чому окремі регіони

набували особливої ваги у світовій політиці та яким чином класичне геополітичне мислення продовжує впливати на інтерпретацію сучасного світового порядку.

2. Геополітичні концепції у контексті постбіполярного світу

Постбіполярний світ став середовищем радикального переосмислення геополітичних концепцій, оскільки завершення холодної війни зруйнувало відносно стабільну схему глобального протистояння, в межах якої міжнародні відносини протягом кількох десятиліть організовувалися навколо жорсткої дуальності двох наддержав і двох ідеологічно конкуруючих систем. Зникнення біполярної структури не призвело до остаточного зникнення геополітичного мислення, як це інколи прогнозувалося на початку 1990-х років, а, навпаки, відкрило простір для його нового етапу, в межах якого почали активно формуватися концепції поліцентризму, регіоналізації, цивілізаційної конфліктності, геоекономічного суперництва, мережевої влади та глобальної нормативної конкуренції. Саме в постбіполярну добу геополітика перестала бути лише інтелектуальним супроводом блокового протистояння і трансформувалася у складну аналітичну систему, покликану пояснювати нестабільну, багатовекторну, асиметричну й нерідко фрагментовану міжнародну реальність.

Однією з ключових рис постбіполярного етапу стало руйнування ілюзії про можливість остаточного утвердження однополярного порядку. Хоча в перші роки після завершення холодної війни існувала тенденція інтерпретувати міжнародну систему як таку, що рухається до ліберально-глобалістської універсалізації під домінуванням одного центру сили, подальший розвиток подій засвідчив значно складнішу динаміку. Посилення нових державних і недержавних акторів, зростання регіональних амбіцій, відновлення ревізіоністських стратегій, поглиблення асиметрій глобального розвитку та поширення конфліктів нового типу продемонстрували, що постбіполярність не означає стабільної гегемонії, а скоріше вказує на перехідний, нестабільний і відкритий характер світового порядку. У таких умовах геополітичні концепції набули нового значення як інструменти інтерпретації неструктурованої багатовимірності сучасного світу.

У контексті постбіполярної системи суттєво зросла роль концепцій, орієнтованих на аналіз регіональних підсистем і макрорегіональної динаміки. Якщо біполярна епоха значною мірою підпорядковувала локальні й регіональні конфлікти логіці глобального блокового суперництва, то після її завершення окремі регіони набули значно більшої автономії як арени сили, ідентичності, ресурсної конкуренції та інституційного переупорядкування. Це сприяло відродженню інтересу до концепцій, що пояснюють регіональні комплекси безпеки, просторову багаторівневість політики та нові форми регіонального централізму. Геополітика в цьому вимірі все більше орієнтується не на одну універсальну схему світового поділу, а на множинність просторово-політичних логік, що співіснують і взаємодіють у межах глобального поля.

Важливим проявом постбіполярної трансформації стало також зростання значення геоекономічних концепцій. У світі, де пряме воєнне протистояння між великими державами певний час поступилося складнішим формам конкуренції,

економічні важелі впливу – фінансові потоки, торговельні режими, інвестиційні інструменти, контроль над технологіями, енергетичні маршрути й логістичні коридори – почали розглядатися як ключові елементи геополітичної могутності. Це призвело до того, що сучасні геополітичні концепції все частіше інтегрують геоекономічний вимір, трактуючи міжнародне суперництво не лише як боротьбу за території, а як змагання за контроль над системами зв'язності, інфраструктурою, ринками та режимами доступу. Постбіполярний світ у такий спосіб сприяв суттєвому розширенню самого змісту геополітики.

Окрему роль у постбіполярному контексті відіграли цивілізаційні та ідентифікаційні концепції, які поставили під сумнів уявлення про універсальну нормативну конвергенцію людства. Замість очікуваної одноманітної глобалізації стало очевидно, що політичні процеси все частіше набувають форми культурно-історично забарвленого суперництва, де питання цінностей, історичної пам'яті, цивілізаційної належності та ідентичнісного самовизначення стають не менш важливими, ніж економічні чи військові параметри. Унаслідок цього геополітичні концепції почали дедалі частіше поєднувати просторово-стратегічний аналіз із вивченням символічних кордонів, культурних ареалів і моделей цивілізаційної легітимації влади. Це значно ускладнило геополітичний аналіз, але водночас зробило його більш чутливим до реальної багатшаровості міжнародного життя.

Постбіполярний світ також актуалізував критичні геополітичні підходи, які розглядають геополітичні концепції не лише як аналітичні схеми, а як дискурсивні інструменти конструювання міжнародної реальності. У нових умовах стало очевидно, що боротьба між державами й іншими акторами ведеться не тільки за ресурси та простір, а й за право визначати, які регіони є «стратегічними», які конфлікти є «загрозами», які держави є «відповідальними», а які – «ревізіоністськими». Саме це розширення геополітики в бік аналізу наративів, символічної влади й мовних практик є однією з головних інтелектуальних ознак постбіполярного періоду.

Отже, геополітичні концепції в контексті постбіполярного світу не втратили актуальності, а, навпаки, істотно трансформувалися, розширивши сферу власного застосування й ускладнивши свій аналітичний інструментарій. Вони стали більш чутливими до регіональної специфіки, геоекономічної конкуренції, цивілізаційної багатоманітності, дискурсивної боротьби та мережових форм влади. Саме тому постбіполярний світ слід розглядати не як епоху занепаду геополітики, а як період її концептуальної ревіталізації у відповідь на багатовимірну нестабільність сучасного міжнародного порядку.

3. Цивілізаційний підхід у сучасних міжнародних відносинах

Цивілізаційний підхід у сучасних міжнародних відносинах належить до тих аналітичних моделей, які прагнуть пояснити глобальну політику не лише через баланс сил, економічні інтереси чи інституційні механізми, а через глибші культурно-історичні матриці, системи цінностей, релігійні традиції, символічні коди та колективні уявлення про політичний порядок. Його популярність у другій половині XX – на початку XXI століття пояснюється тим, що класичні

раціоналістичні моделі міжнародних відносин виявилися недостатніми для пояснення багатьох конфліктів, у яких важливу роль відіграють не лише матеріальні фактори, а й питання ідентичності, історичної пам'яті, культурної належності та цивілізаційної саморепрезентації. У цьому сенсі цивілізаційний підхід постає як спроба ввести до міжнародно-політичного аналізу довготривалі соціокультурні змінні, які формують глибинний контекст поведінки держав і суспільств.

Основна методологічна передумова цивілізаційного підходу полягає в тому, що людство не є однорідним політичним або культурним простором, а складається з великих історичних спільнот, кожна з яких має власну систему цінностей, моделі влади, уявлення про справедливість, ставлення до релігії, права, державності й міжнародного порядку. У цій логіці цивілізації розглядаються як наднаціональні утворення тривалої дії, що впливають на політичні практики, інституційну культуру, зовнішньополітичні орієнтації та форми міжнародного самовизначення. Такий підхід дозволяє пояснювати, чому держави з близькими матеріальними параметрами можуть демонструвати відмінні моделі поведінки, а конфлікти нерідко розгортаються не тільки через ресурси чи кордони, а й через суперництво моделей ідентичності та легітимності.

Цивілізаційний підхід набув особливого резонансу в умовах постбіполярного світу, коли ідеологічна поляризація холодної війни поступилася місцем складнішій ідентифікаційній картині. Замість глобального протистояння двох систем дедалі виразніше стали проявлятися лінії розмежування, пов'язані з культурно-ціннісними відмінностями, історичними травмами, релігійною належністю, колоніальною спадщиною та різними моделями модерності. Саме на цьому тлі цивілізаційний підхід почав активно використовуватися для інтерпретації великих міжнародних криз, транснаціональних конфліктів, геополітичного перегрупування та боротьби за нормативне лідерство. Він привертає увагу до того, що міжнародні відносини не можуть бути зведені до технічної взаємодії суверенних одиниць, оскільки вони занурені в ширше поле історично сформованих смислів і цінностей.

Водночас наукова цінність цивілізаційного підходу безпосередньо залежить від того, наскільки обережно й критично він застосовується. Його головна евристична перевага полягає у здатності враховувати тривалу історичну тривалість, символічний вимір політики та глибинні культурні передумови міжнародної поведінки. Проте одночасно він містить у собі серйозні ризики есенціалізації, тобто схильності трактувати цивілізації як внутрішньо однорідні, статичні й майже незмінні сутності. Такий підхід може призводити до небезпечного спрощення міжнародної реальності, коли внутрішня різноманітність суспільств, гібридність ідентичностей, динаміка соціальних змін і політична контекстуальність поступаються місцем жорстким схемам «цивілізаційного протистояння».

Критика цивілізаційного підходу виходить із того, що він нерідко схильний натуралізувати конфлікт, подаючи його як майже неминучий наслідок культурної відмінності. Така логіка ігнорує той факт, що міжцивілізаційні контакти історично включали не лише війни та суперництво, а й тривалі періоди

співіснування, взаємозбагачення, торгівлі, інтелектуального обміну та інституційної адаптації. Крім того, самі цивілізації не є герметичними утвореннями: вони постійно взаємодіють, змінюються, запозичують елементи одна в одній й внутрішньо диференціюються. Через це сучасна наука дедалі частіше використовує цивілізаційний підхід не як остаточну пояснювальну схему, а як одну з перспектив аналізу, яку необхідно поєднувати з інституційним, економічним, політичним і геостратегічним вимірами.

У сучасних міжнародних відносинах цивілізаційний підхід залишається важливим насамперед для аналізу символічної політики, боротьби за ціннісне лідерство, конфліктів ідентичності, моделей міжнародної легітимації та культурної складової геополітичного суперництва. Він дозволяє виявити, що міжнародний порядок є не лише результатом балансу матеріальної сили, а й наслідком суперництва різних моделей уявлення про справедливість, суверенітет, права людини, політичну спільноту та допустимі форми міжнародної поведінки. У цьому сенсі цивілізаційна перспектива особливо корисна для розуміння тих процесів, де політична боротьба супроводжується активним апелюванням до історії, релігії, пам'яті, традиції та «особливого шляху».

Отже, цивілізаційний підхід у сучасних міжнародних відносинах є водночас продуктивним і проблематичним інструментом аналізу. Його значення полягає в тому, що він вводить у міжнародно-політичну науку глибший культурно-історичний вимір і допомагає пояснювати ті явища, які важко звести до раціоналістичних моделей інтересу та сили. Проте його аналітична корисність зберігається лише за умови критичного застосування, уникнення культурного детермінізму та врахування того, що цивілізації – це не статичні блоки, а динамічні, внутрішньо суперечливі та історично змінні форми великої соціокультурної організації.

4. Географічний детермінізм і його критика в сучасній науці

Географічний детермінізм належить до найстаріших і водночас найбільш дискусійних епістемологічних засад геополітичного мислення, оскільки він виходить із припущення, що просторово-природне середовище визначає або, принаймні, жорстко обмежує характер соціального розвитку, політичну організацію держав, їхню зовнішню поведінку, військову стратегію та місце в міжнародній системі. У класичних формах цей підхід ґрунтувався на уявленні про безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між географією й історією, між ландшафтом і політикою, між природними умовами та долею народів. Саме в межах географічного детермінізму сформувалися ранні концепції, які трактували простір як первинну силу історії, а політичну поведінку – як похідну від територіального положення, клімату, рельєфу, доступу до морів або ресурсної бази. У геополітичній традиції цей підхід став важливим інтелектуальним тлом для багатьох класичних моделей аналізу міжнародної могутності.

Історична популярність географічного детермінізму пояснюється тим, що він пропонував відносно просту й переконливу схему пояснення міжнародних процесів. У межах цієї логіки острівні держави асоціювалися з морською експансією, великі континентальні простори – із суходільною концентрацією

сили, прикордонні зони – із постійною нестабільністю, а ресурси забезпечені території – з підвищеним потенціалом для домінування. Така модель мислення дозволяла поєднати складні політичні процеси з видимими й начебто об'єктивними характеристиками простору, що робило геополітичний аналіз привабливим для стратегів, державних діячів і дослідників, які шукали довгострокові закономірності міжнародної політики.

Однак уже впродовж ХХ століття стало очевидно, що жорсткий географічний детермінізм має суттєві обмеження. По-перше, він недооцінює роль історичної контингентності, інституційних рішень, технологічних інновацій, економічних трансформацій і культурних чинників, які можуть кардинально змінювати значення географічного положення. Одна й та сама територіальна конфігурація в різні епохи здатна породжувати зовсім різні політичні наслідки залежно від рівня розвитку транспорту, комунікацій, військової техніки, дипломатії чи типу державності. По-друге, географічний детермінізм часто ігнорує людську агентність, тобто здатність політичних спільнот адаптуватися до просторових обмежень, змінювати своє середовище, створювати нові інфраструктури та переосмислювати власне положення у світі.

У сучасній науці критика географічного детермінізму спирається насамперед на багатофакторний характер суспільного розвитку. Простір, безумовно, має значення, але він не діє автоматично і не визначає політичні результати без посередництва інституцій, економіки, культури, технологій, права й стратегічного вибору. Географія створює умови, можливості й обмеження, але не продукує єдино можливих сценаріїв. Держава з несприятливим географічним положенням може компенсувати це інноваційністю, дипломатією, інфраструктурною модернізацією або інтеграцією в ширші системи безпеки й торгівлі. І навпаки, вигідне розташування не гарантує автоматичної могутності, якщо воно не підкріплене відповідною інституційною й стратегічною спроможністю.

Особливу вагу в критиці детермінізму мають конструктивістські та критичні підходи, які наголошують, що сам простір не є нейтральною «даністю», а соціально інтерпретується, політично кодується й дискурсивно конструюється. Це означає, що значення території, кордонів, центрів, периферій і стратегічних зон визначається не лише фізичною географією, а й тим, як ці простори описуються, політично уявляються та інституційно оформлюються. Звідси випливає, що геополітичне мислення не повинно зводитися до механічного читання карти; воно має аналізувати, яким чином карта сама стає інструментом влади й інтерпретації. Такий підхід відкриває шлях до складнішого розуміння простору як одночасно матеріальної й символічної реальності.

Водночас сучасна критика географічного детермінізму не означає повного заперечення значення географії. Навпаки, більшість сучасних підходів визнає, що просторовий чинник залишається важливою складовою міжнародної політики, але повинен інтерпретуватися в межах більш гнучкої, реляційної та багатовимірної моделі. Географія впливає на логістику, енергетичні маршрути, транспортні коридори, військове планування, доступ до морів, ресурсні можливості та інфраструктурну зв'язаність, однак ці впливи завжди залежать від

історичного контексту, технологічного рівня й політичної організації. Отже, критика спрямована не проти географії як такої, а проти її абсолютизації як єдиного пояснювального принципу.

Отже, географічний детермінізм є важливим етапом у розвитку геополітичної думки, оскільки він привернув увагу до ролі простору в політиці та сформував низку впливових концепцій міжнародного аналізу. Однак сучасна наука переконливо демонструє, що жорстке зведення історії й політики до географічних передумов є методологічно спрощеним і недостатнім. Найбільш продуктивним сьогодні є не детерміністське, а контекстуальне розуміння географії – як важливої, але не самодостатньої змінної, що взаємодіє з інституціями, культурою, технологіями та політичним вибором.

5. Трансформація центрів сили у XXI столітті

Трансформація центрів сили у XXI столітті є однією з найбільш визначальних тенденцій сучасного світового розвитку, оскільки саме вона відображає глибинні зміни в структурі міжнародної системи, розподілі ресурсів, механізмах глобального впливу та моделях політичного лідерства. Якщо в попередні історичні епохи відносно чітко простежувалася ієрархія великих держав, а в період холодної війни глобальна структура була організована навколо жорсткої біполярної конфігурації, то в сучасному світі спостерігається значно складніший і динамічніший процес перерозподілу влади. Цей процес не означає повного зникнення старих центрів сили, але засвідчує ерозію їхньої монопольної позиції та поступове зростання ролі нових держав, регіональних блоків, технологічних корпорацій, фінансових мереж і цифрових інфраструктур як акторів міжнародного впливу.

Однією з ключових причин трансформації центрів сили є структурне зміщення економічної потужності. Упродовж останніх десятиліть світова економіка пережила суттєве переформатування, внаслідок якого зросла роль держав Азії, насамперед Китаю, Індії та низки інших країн, що інтегрувалися в глобальні виробничі ланцюги й поступово почали перетворювати економічну динаміку на ширший геополітичний ресурс. Економічна сила сьогодні є не лише показником багатства, а й інструментом впливу через інвестиції, інфраструктурні проекти, технологічне домінування, контроль над логістикою та фінансовими потоками. Через це центр сили в сучасному світі дедалі частіше визначається не лише військовим потенціалом, а здатністю задавати правила економічної взаємодії та формувати залежності у сфері технологій, ринків і інфраструктури.

Водночас трансформація центрів сили пов'язана з переходом від переважно територіально локалізованої могутності до складніших форм мережевого впливу. У XXI столітті сила дедалі більше пов'язується з контролем над комунікаціями, даними, цифровими платформами, технологічними стандартами, інноваційними екосистемами та виробництвом знань. Це означає, що нові центри сили можуть формуватися не лише у вигляді окремих держав, а й у формі транснаціональних технологічних систем, фінансових інституцій або нормативних режимів, здатних визначати правила поведінки для інших учасників міжнародної системи. Саме тому сучасний розподіл сили не завжди збігається з

класичною картою державної могутності й дедалі частіше набуває багаторівневого характеру.

Ще одним важливим аспектом є регіоналізація як форма перетворення центрів сили. У багатьох частинах світу вплив дедалі більше концентрується не лише в окремих державах, а й у регіональних об'єднаннях, інтеграційних форматах та макрорегіональних комплексах. Європейський Союз, окремі азійські формати співпраці, трансрегіональні економічні ініціативи та регіональні безпекові архітектури виступають не просто аренами кооперації, а носіями колективної спроможності впливати на світовий порядок. У результаті сучасні центри сили дедалі частіше мають не лише державний, а й наддержавний або мережевий характер, що ускладнює традиційні схеми аналізу міжнародної ієрархії.

Трансформація центрів сили також супроводжується кризою універсального лідерства. Жоден із сучасних акторів не володіє беззаперечною здатністю одноосібно організовувати світовий порядок на довгостроковій основі. Відбувається фрагментація лідерства за сферами: одні актори сильні у військовому вимірі, інші – в економічному, треті – у технологічному, четверті – у нормативному чи комунікаційному. Це породжує ситуацію, коли міжнародна система функціонує в умовах перехресної багатополярності, де вплив залежить не лише від загального обсягу ресурсів, а й від здатності поєднувати різні види сили, будувати коаліції, забезпечувати стійкість та адаптуватися до швидкозмінного середовища.

Особливо важливо, що сучасна трансформація центрів сили має не лише матеріальний, а й символічний вимір. Центр сили сьогодні – це не просто той, хто має армію, економіку чи технології, а й той, хто здатен формувати смисли, нормативні рамки, легітимні моделі розвитку й привабливі образи майбутнього. Боротьба за глобальний вплив дедалі більше розгортається навколо права визначати, яким має бути міжнародний порядок, які принципи вважати універсальними, які технології визнавати безпечними, які політичні моделі – прийнятними, а які – загрозливими. Саме це робить сучасну трансформацію центрів сили особливо складною: вона відбувається одночасно в матеріальному, інституційному, інформаційному й ціннісному вимірах.

Отже, трансформація центрів сили у XXI столітті означає перехід від відносно жорсткої й передбачуваної міжнародної ієрархії до складної поліцентричної системи, де влада розподіляється між державами, регіональними утвореннями, технологічними структурами та мережевими акторами. Цей процес супроводжується зміною критеріїв могутності, посиленням ролі геоekonomіки, цифрової інфраструктури, нормативного впливу та коаліційної гнучкості. Для сучасного геополітичного аналізу це означає необхідність відмови від спрощених уявлень про єдиний центр або жорстку багатополярність і перехід до розуміння міжнародної системи як багаторівневого поля взаємодії множинних центрів сили.

6. Чи можлива універсальна геополітична модель світового порядку?

Питання про можливість універсальної геополітичної моделі світового порядку є одним із найбільш складних у сучасній теорії міжнародних відносин,

оскільки воно безпосередньо стосується меж будь-якого великого пояснювального проєкту, що прагне охопити всю багатоманітність світової політики в межах єдиної концептуальної схеми. Історія геополітичної думки знає чимало спроб створити такі моделі: від класичних доктрин хартленду й римленду до більш сучасних схем однополярності, багатополярності, цивілізаційного поділу, геоекономічного структурування світу чи глобальної мережевої взаємозалежності. Усі вони так чи інакше претендували на виявлення головного принципу організації міжнародного простору. Проте сама динаміка світової політики ставить під сумнів можливість остаточної універсалізації будь-якої з цих схем, оскільки міжнародна реальність є надто багаторівневою, історично мінливою та внутрішньо суперечливою.

Універсальна геополітична модель передбачала б наявність такого пояснювального принципу, який був би застосовним до всіх регіонів, усіх типів держав, усіх історичних етапів і всіх форм міжнародної взаємодії. Проблема полягає в тому, що жоден з наявних підходів не задовольняє цю вимогу повною мірою. Класичні просторові моделі надмірно акцентують на територіальному чиннику й не враховують у достатній мірі інституційні, культурні та технологічні трансформації. Цивілізаційні моделі добре схоплюють ідентифікаційний вимір, але ризикують редукувати світову політику до культурних блоків. Геоекономічні моделі наголошують на боротьбі за ресурси, ринки й інфраструктури, однак не завжди пояснюють символічні, безпекові та ідеаційні аспекти міжнародної поведінки. Отже, кожна з моделей є аналітично продуктивною, але жодна не може беззастережно претендувати на універсальність.

Однією з причин неможливості повністю універсальної геополітичної моделі є історична змінність самого світового порядку. Світова політика не функціонує за незмінними законами, подібними до природничих, а розвивається через послідовність криз, технологічних зрушень, інституційних перебудов, змін ідентичностей і форм влади. Те, що було аналітично переконливим в епоху колоніальних імперій, може виявитися недостатнім у цифрову добу. Те, що добре описувало світ холодної війни, не обов'язково пояснює постбіполярну поліцентричність або мережеву конфліктність сучасності. Це означає, що будь-яка геополітична модель є історично контекстуальною, а її претензія на універсальність неминуче обмежується умовами, в яких вона була сформована.

Не менш важливою є проблема просторової неоднорідності світу. Різні регіони функціонують за різною логікою безпеки, інтеграції, економічної взаємодії, інституційного розвитку й культурно-історичної організації. Те, що є ключовим чинником у Європі, може мати другорядне значення в Індो-Тихоокеанському просторі, на Близькому Сході чи в Африці. Саме тому універсальна модель часто виявляється або надто абстрактною, або надто спрощеною. Щоб бути справді універсальною, вона мусила б одночасно враховувати територіальний чинник, економіку, культуру, право, технології, комунікації, інфраструктуру, ідентичність і мережеві форми влади. Але в такому разі вона ризикуює перетворитися на настільки загальну схему, що втрачає пояснювальну точність.

Сучасна наука дедалі частіше схиляється до думки, що замість однієї універсальної геополітичної моделі доцільніше говорити про плюралізм аналітичних рамок. Це означає, що міжнародний порядок доцільно осмислювати через поєднання кількох взаємодоповнювальних підходів, кожен з яких висвітлює певний аспект реальності. Просторово-стратегічний аналіз дозволяє зрозуміти роль географії й інфраструктури, геоекономічний – логіку ринків і залежностей, цивілізаційний – ідентичнісні розломи, критичний – дискурсивні механізми конструювання влади, мережевий – вплив цифрових платформ і недержавних акторів. У такому підході відмова від універсальної моделі не означає відмови від системності, а навпаки – перехід до складнішого, більш реалістичного розуміння світу.

Водночас сама ідея універсальної моделі не втрачає цінності повністю, оскільки вона виконує важливу евристичну функцію. Прагнення до універсальності спонукає дослідника шукати не випадкові, а глибинні закономірності міжнародного життя, виявляти великі структури, довготривалі ритми, типові конфігурації сили та повторювані форми просторової організації світу. Проблема виникає лише тоді, коли така модель починає претендувати на монополію істини й ігнорує багатоваріантність реальності. Саме тому найбільш продуктивною є позиція, за якої універсальні схеми розглядаються як інструменти аналітичного узагальнення, але не як остаточні й вичерпні картини світу.

Отже, універсальна геополітична модель світового порядку в строгому сенсі навряд чи можлива, оскільки міжнародна реальність є історично змінною, просторово неоднорідною, багатофакторною й концептуально невичерпною. Жодна окрема схема не може повністю охопити всю складність сучасного світу без втрати точності або надмірного спрощення. Проте прагнення до створення великих узагальнювальних моделей залишається важливим для розвитку геополітичної науки, якщо воно поєднується з методологічною критичністю, відкритістю до плюралізму підходів і визнанням того, що світовий порядок найкраще осмислюється не через одну остаточну формулу, а через багатовимірний синтез різних аналітичних перспектив.

Тема 2. Цифрові технології як ресурс геополітичної могутності держав

1. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент перерозподілу глобальної влади

Інформаційно-комунікаційні технології в сучасному міжнародному середовищі перестали бути лише технічним інструментарієм забезпечення обміну даними, адміністративної координації чи прискорення економічних процесів і трансформувалися в один із ключових ресурсів геополітичної могутності. У структурі глобальної влади вони виконують не допоміжну, а системоутворювальну функцію, оскільки саме через них здійснюється управління інформаційними потоками, координація фінансових транзакцій, функціонування транспортних систем, організація військових комунікацій,

медійна репрезентація політичної реальності та конструювання нових режимів міжнародного впливу. Унаслідок цього технологічно насичене інформаційне середовище дедалі більше стає простором перерозподілу сили між державами, корпораціями, наднаціональними структурами та мережевими акторами, а контроль над ним – одним із головних критеріїв політичної спроможності.

Специфіка інформаційно-комунікаційних технологій як геополітичного ресурсу полягає в їхній здатності зменшувати значення окремих традиційних обмежень простору, водночас створюючи нові форми залежності й асиметрії. У класичній геополітичній логіці панування значною мірою залежало від контролю над територіями, морськими шляхами, ресурсними зонами та транспортними артеріями. У цифрову добу до цих чинників додається можливість контролювати інформаційні екосистеми, цифрові платформи, канали передавання даних, програмні архітектури та інфраструктури зв'язку. Це означає, що влада дедалі частіше реалізується не лише через присутність у фізичному просторі, а й через здатність структурувати інформаційне середовище, визначати режими доступу до даних, формувати правила віртуальної взаємодії та здійснювати вплив у мережевому форматі.

Інформаційно-комунікаційні технології спричиняють трансформацію самої природи глобальної влади, оскільки влада в сучасному світі дедалі більше набуває характеристик розподіленості, мережовості та алгоритмічної опосередкованості. Той, хто контролює ключові платформи зв'язку, стандарти цифрової взаємодії, системи електронної ідентифікації, канали масової комунікації та інструменти аналітики великих масивів даних, здатен не лише ефективніше організовувати власне внутрішнє управління, а й поширювати свій вплив на зовнішнє середовище. Це відкриває нові можливості для тих держав, які раніше не володіли абсолютною перевагою в класичних параметрах могутності, але змогли інтегруватися в новітні технологічні ланцюги, наростити цифрову компетентність і посісти стратегічні позиції в глобальній інфраструктурі зв'язку.

Одним із найважливіших наслідків поширення інформаційно-комунікаційних технологій є те, що вони розширюють простір асиметричного впливу. Якщо раніше міжнародне домінування передбачало значні матеріальні витрати на військову присутність, колоніальне управління або фізичну інфраструктурну експансію, то в цифровому середовищі істотний вплив може здійснюватися за допомогою набагато дешевших, але не менш ефективних інструментів. Йдеться про інформаційні кампанії, кібероперації, цифрову дипломатію, вплив на громадську думку через соціальні мережі, алгоритмічне ранжування контенту та використання цифрових сервісів як засобу формування політичної залежності. Унаслідок цього відбувається перерозподіл влади не тільки між великими державами, а й між акторами різного масштабу, що мають доступ до сучасного технологічного інструментарію.

Водночас інформаційно-комунікаційні технології не ліквідують глобальну ієрархію, а радше реконфігурують її. Держави, які контролюють передові розробки в галузі телекомунікацій, програмного забезпечення, напівпровідникового виробництва, хмарних сервісів, кібербезпеки, штучного

інтелекту та цифрових платформ, отримують значно потужніший інструментарій міжнародного позиціонування, ніж ті, які виступають лише споживачами чужих технологічних рішень. Саме тому сучасний перерозподіл глобальної влади не означає демократизації світової системи в буквальному сенсі; він радше створює нову ієрархію, в якій технологічна спроможність стає одним із головних показників державної сили. Отже, цифровий вимір влади є не менш стратифікуючим, ніж класичні військово-економічні параметри.

Значущим аспектом є також вплив інформаційно-комунікаційних технологій на нормативний вимір міжнародної політики. Держава, яка задає стандарти цифрового регулювання, правила обробки даних, технічні протоколи та правові моделі цифрової взаємодії, фактично здійснює не лише економічний, а й нормативний вплив на інших учасників міжнародної системи. Через це цифрова влада в сучасному світі все більше набуває характеру регуляторної влади. Йдеться про здатність не просто поширювати технології, а формувати умови, в яких інші держави та суспільства змушені адаптуватися до заданих технологічних стандартів і правових режимів.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології є потужним інструментом перерозподілу глобальної влади, оскільки вони змінюють механізми міжнародного впливу, трансформують критерії могутності, посилюють асиметричні форми дії та створюють нову ієрархію в межах світової системи. Вони не скасовують класичної геополітики, а радше розширюють її предметне поле, переводячи боротьбу за владу в нові простори – інформаційні, цифрові, інфраструктурні та алгоритмічні. Саме тому сучасний міжнародний порядок дедалі більше визначається не лише тим, хто контролює території, а й тим, хто контролює комунікацію, дані та технологічні режими глобальної взаємодії.

2. Техноглобалізм і цифрова нерівність у міжнародній системі

Техноглобалізм як феномен сучасної міжнародної системи означає такий етап глобального розвитку, за якого технології стають не лише інструментами економічної модернізації чи соціального прогресу, а базовими елементами структурування світового порядку, міжнародної конкуренції, політичної суб'єктності та глобальної стратифікації. У найзагальнішому розумінні техноглобалізм слід розглядати як процес всесвітньої інтеграції виробництва, поширення, використання та регулювання технологій, у межах якого інноваційні системи, цифрові інфраструктури, комунікаційні платформи, технологічні стандарти та даноорієнтовані моделі управління формують новий тип глобальної взаємозалежності. Проте ця взаємозалежність не є нейтральною або рівномірною, оскільки вона супроводжується відтворенням складних асиметрій доступу, впливу та вигоди, що й становить сутність цифрової нерівності у міжнародній системі.

Цифрова нерівність у глобальному масштабі не обмежується різницею в доступі до інтернету чи базових засобів зв'язку. У сучасному розумінні вона охоплює значно ширший спектр відмінностей, зокрема нерівність у технологічному виробництві, інноваційній спроможності, доступі до високопродуктивних обчислювальних систем, володінні критичною

інфраструктурою, контролі над платформами, напівпровідниковими ланцюгами, штучним інтелектом, цифровими ринками та нормативними режимами. Таким чином, цифрова нерівність є не просто технічним або соціальним явищем, а важливим елементом геополітичної стратифікації, що розподіляє держави на тих, хто формує правила цифрової епохи, і тих, хто вимушений адаптуватися до чужих моделей технологічного розвитку. Це створює нову структуру залежності, в якій технологічна периферія дедалі більше ризикує втратити частину економічної, нормативної та навіть політичної автономії.

Техноглобалізм у своїй зовнішній формі може створювати враження універсальної інтеграції, оскільки цифрові продукти, платформи, сервіси та мережі справді мають транснаціональний характер і функціонують поза багатьма традиційними кордонами. Проте ця уявна універсальність приховує глибоку концентрацію влади у руках обмеженого кола технологічно розвинених держав, корпорацій та інноваційних кластерів. Саме вони володіють інтелектуальною власністю, науково-дослідними ресурсами, капіталом для масштабних розробок, інфраструктурною базою та нормативною спроможністю, що дозволяє їм не лише домінувати на ринку, а й визначати архітектуру технологічної взаємодії. У цьому полягає одна з головних суперечностей техноглобалізму: глобальність технологічного простору не усуває ієрархії, а часто робить її більш прихованою, але глибшою.

Цифрова нерівність проявляється також у сфері знань і когнітивної спроможності. Держави, які мають розвинені університетські системи, інноваційні екосистеми, індустрії високих технологій та доступ до глобальних наукових мереж, здатні продукувати нові технологічні рішення, впливати на глобальні тренди й трансформувати інновації у важелі міжнародної сили. Натомість країни, які залишаються на периферії технологічного розвитку, часто обмежуються роллю ринків збуту, залежних користувачів або постачальників низьковартісних компонентів у глобальних ланцюгах виробництва. Така ситуація веде до закріплення асиметричного розподілу ролей, де одні суб'єкти формують майбутнє, а інші змушені вбудовуватися в нього на нерівноправних умовах.

Особливої актуальності проблема цифрової нерівності набуває в контексті державного суверенітету. Держава, яка не володіє власними технологічними рішеннями, залежить від зовнішніх цифрових сервісів, іноземного програмного забезпечення, хмарних платформ, комунікаційного обладнання та чужих нормативних моделей, може зберігати формальний політичний суверенітет, але поступово втрачати функціональний контроль над критичними аспектами свого внутрішнього життя. Це означає, що цифрова нерівність прямо впливає на здатність держави бути суб'єктом міжнародної політики. Вона визначає, чи може держава самостійно захищати свої дані, керувати цифровою економікою, забезпечувати кібербезпеку та контролювати стратегічно важливі канали зв'язку.

У сучасній міжнародній системі техноглобалізм породжує також нові форми залежності між центром і периферією. Якщо в індустріальну епоху залежність часто будувалася навколо сировини, колоніальних ринків і фінансового капіталу, то в цифрову епоху вона дедалі частіше формується через доступ до платформ, програмних екосистем, обчислювальних потужностей,

цифрових сервісів і технічних стандартів. Така залежність є менш очевидною, але не менш впливовою, оскільки вона здатна визначати темпи розвитку, архітектуру внутрішніх реформ, способи регулювання даних і навіть логіку зовнішньополітичних рішень. Саме тому цифрова нерівність повинна розглядатися як одна з центральних проблем сучасної міжнародної політики, а не лише як похідна від загального економічного відставання.

Отже, техноглобалізм і цифрова нерівність є двома взаємопов'язаними сторонами сучасного світового розвитку. З одного боку, глобалізація технологій розширює можливості обміну, модернізації, інновацій та комунікації. З іншого боку, вона поглиблює ієрархії, концентрує владу, відтворює нові форми залежності та закріплює нерівномірний розподіл можливостей у міжнародній системі. Саме тому осмислення техноглобалізму потребує критичного підходу, який враховує не лише його модернізаційний потенціал, а й його роль у конструюванні нової геополітичної нерівності.

3. Глобальні цифрові корпорації як нові геополітичні актори

Глобальні цифрові корпорації в сучасному світі дедалі очевидніше постають як нові геополітичні актори, здатні впливати на міжнародні процеси не лише через економічну потужність, а й через контроль над комунікацією, даними, цифровими інфраструктурами, алгоритмами видимості та нормативними практиками повсякденного функціонування глобального інформаційного середовища. Їхня роль виходить далеко за межі класичного розуміння транснаціонального бізнесу, оскільки сучасні технологічні гіганти не просто виробляють товари або надають послуги, а створюють цілі середовища соціальної взаємодії, цифрові ринки, механізми політичної комунікації, інструменти збору та аналізу даних, без яких уже неможливо уявити повноцінне функціонування сучасної держави, економіки чи суспільства. Саме тому їх дедалі частіше розглядають не лише як економічні суб'єкти, а як структури влади нового типу.

Особливість глобальних цифрових корпорацій полягає в тому, що вони функціонують у логіці екстериторіальності, мережевої експансії та платформеного управління. На відміну від традиційних корпорацій індустріальної епохи, які були більш тісно пов'язані з конкретними виробничими потужностями, територіями й логістичними ланцюгами, цифрові корпорації будують свою силу на контролі над інфраструктурами інформаційного обміну, програмними екосистемами, хмарними сервісами, цифровою рекламою, соціальними мережами, електронною комерцією та інструментами обробки великих масивів даних. Це дає їм можливість одночасно бути присутніми у великій кількості держав і впливати на поведінку мільйонів користувачів без класичних форм політичного представництва чи територіального панування.

Геополітичний характер діяльності таких корпорацій проявляється насамперед у здатності структурувати інформаційне середовище. Через алгоритмічні механізми ранжування контенту, модерацію інформаційних потоків, пріоритезацію певних тем, формування рекламних моделей і сегментацію аудиторій вони безпосередньо впливають на те, які політичні

повідомлення стають видимими, які ідеї отримують глобальне поширення, які конфлікти набувають міжнародного резонансу, а які залишаються маргіналізованими. У цьому сенсі цифрові корпорації здійснюють владу не у формі суверенного примусу, а у формі інфраструктурного посередництва, завдяки якому вони фактично визначають умови доступу до глобальної публічності. Саме така влада набуває геополітичного значення, оскільки міжнародне позиціонування держав дедалі більше залежить від їхньої присутності в цифровому просторі.

Ще одним виміром геополітичної суб'єктності цифрових корпорацій є контроль над даними. У сучасному світі дані є стратегічним ресурсом, що має економічну, політичну, військову, розвідувальну й комунікаційну цінність. Корпорації, які володіють масивами поведінкових, геолокаційних, фінансових, соціальних і комунікаційних даних, здатні не лише отримувати прибуток, а й створювати нові механізми прогнозування, профілювання, впливу та управління поведінкою. Доступ до даних дає можливість впливати на ринки, політичні процеси, рекламні кампанії, електоральні стратегії й навіть безпекові рішення. Через це глобальні цифрові корпорації стають носіями специфічного виду влади, що ґрунтується на інформаційній асиметрії між ними, державами та суспільствами.

Водночас взаємини цифрових корпорацій із державами не можна описати лише як конфронтацію або заміщення державної влади. Часто йдеться про складний режим взаємозалежності, у якому держави користуються інфраструктурними та технологічними можливостями корпорацій, а корпорації, своєю чергою, потребують політичного захисту, доступу до ринків, сприятливого регулювання та юридичної легітимації. Саме тому глобальні цифрові корпорації функціонують у режимі подвійної позиції: з одного боку, вони можуть обмежувати державний суверенітет, нав'язуючи власні стандарти й правила, а з іншого – самі залежать від державних стратегій, геополітичних союзів і нормативних середовищ. Така взаємодія створює нову модель міжнародної політики, де приватна й публічна влада переплітаються в складних конфігураціях.

Суттєвим аспектом є й те, що цифрові корпорації дедалі більше впливають на формування міжнародних норм. Через встановлення користувацьких правил, політик конфіденційності, механізмів модерації, технічних протоколів і внутрішніх процедур управління цифровими середовищами вони фактично створюють паранормативні режими, які можуть мати глобальний характер. І хоча формально ці режими не є міжнародним правом, у практичному сенсі вони регулюють поведінку мільярдів людей і величезної кількості організацій. Через це цифрові корпорації набувають рис нормативних акторів, чия влада полягає у визначенні не лише того, що технічно можливо, а й того, що вважається допустимим, видимим і прийнятним у глобальному цифровому просторі.

Отже, глобальні цифрові корпорації є новими геополітичними акторами тому, що вони поєднують економічну могутність з інфраструктурним контролем, інформаційною асиметрією, алгоритмічним впливом і нормативною функцією. Вони діють у транснаціональному середовищі, але здатні впливати на внутрішні

й зовнішні політики держав, міжнародні комунікаційні режими, конфігурацію глобальної публічності та структуру сучасної влади. Саме тому їх необхідно аналізувати не лише в межах економічної теорії чи бізнес-досліджень, а як повноцінний предмет сучасної геополітики.

4. Конкуренція держав за контроль над цифровою інфраструктурою

Конкуренція держав за контроль над цифровою інфраструктурою є одним із центральних виявів новітньої геополітики, оскільки саме інфраструктурний рівень цифрової системи сьогодні дедалі більше визначає можливості економічного розвитку, безпекової стійкості, інформаційного суверенітету та зовнішньополітичного впливу. У сучасному світі цифрова інфраструктура охоплює не лише мережі мобільного та фіксованого зв'язку, серверні потужності, дата-центри, хмарні платформи, підводні кабелі, супутникові системи, маршрутизатори та обладнання для передачі даних, а й програмні архітектури, стандарти взаємодії, системи кіберзахисту та механізми управління цифровим простором. Саме тому контроль над інфраструктурою означає не лише технічне володіння об'єктами, а й ширшу здатність визначати правила функціонування цифрового середовища, доступу до нього, безпеки його використання та політичних наслідків його залежності.

У класичній геополітиці контроль над інфраструктурою здебільшого асоціювався з морськими шляхами, портами, залізницями, трубопроводами чи транспортними вузлами. У цифрову епоху аналогічного значення набувають цифрові комунікаційні системи, оскільки вони забезпечують функціонування державного управління, фінансових ринків, військових командних систем, торгівлі, медіа, освіти, логістики та повсякденного соціального життя. Унаслідок цього інфраструктура цифрового зв'язку перетворюється на об'єкт стратегічного суперництва, а держави починають розглядати її не як нейтральну технічну мережу, а як критичний ресурс безпеки й сили. Саме це пояснює зростання уваги до питань технічного походження обладнання, маршрутизації трафіку, локалізації даних, кіберзахисту й технологічної сумісності.

Конкуренція за цифрову інфраструктуру має кілька рівнів. Перший рівень – матеріально-технічний, що стосується виробництва обладнання, будівництва мереж, контролю над фізичними каналами зв'язку й функціонування інфраструктурних вузлів. Другий рівень – програмно-архітектурний, пов'язаний із тим, хто розробляє операційні системи, хмарні середовища, системи управління даними, кіберзахисні модулі й цифрові стандарти. Третій рівень – нормативно-регуляторний, який охоплює питання правового доступу, стандартів захисту, режимів конфіденційності, сертифікації обладнання та контролю за цифровими ризиками. Саме поєднання цих рівнів формує нову інфраструктурну геополітику, де боротьба точиться не лише за фізичні об'єкти, а й за правила їх функціонування та політичне значення.

Особливо гостро проблема контролю над цифровою інфраструктурою проявляється в контексті залежності держав від зовнішніх постачальників технологій. Коли критично важливі мережі будуються на базі іноземного обладнання або підтримуються зовнішніми програмними рішеннями, виникає

ризик втрати контролю над безпекою, уразливості до політичного тиску, технічного шантажу чи прихованого доступу до чутливої інформації. Саме тому держави дедалі активніше переосмислюють цифрову інфраструктуру як сферу стратегічної автономії. Ця тенденція сприяє посиленню технологічного націоналізму, політики локалізації, стимулюванню власного виробництва, захисту критичних об'єктів та формуванню нових союзів у сфері технологічної безпеки.

Конкуренція за цифрову інфраструктуру тісно пов'язана і з ширшим питанням міжнародного впливу. Держава або група держав, які контролюють ключові інфраструктурні елементи, отримують можливість формувати режими залежності для інших учасників міжнародної системи. Це може проявлятися у встановленні технічних стандартів, визначенні умов доступу, домінуванні на ринку обладнання, обмеженні альтернатив або нав'язуванні власних моделей цифрового регулювання. У такому розумінні інфраструктурний контроль перетворюється на засіб геополітичного проектування сили, а цифрові мережі – на новітній еквівалент транспортних і торговельних шляхів минулих епох.

Не менш важливо, що цифрова інфраструктура стала простором потенційної конфліктності. Умови зростаючої кіберзалежності означають, що будь-яка держава, надмірно інтегрована у зовнішні цифрові системи, може стати вразливою до кібератак, порушення зв'язку, втрати доступу до сервісів або маніпуляцій із даними. Унаслідок цього захист інфраструктури вийшов за межі суто технічного завдання й став частиною національної безпекової стратегії. Держави дедалі частіше вибудовують моделі цифрової стійкості, які включають резервування мереж, диверсифікацію постачальників, локалізацію ключових систем та розроблення кризових сценаріїв реагування. Так формується нове розуміння інфраструктури як простору стратегічної оборони.

Отже, конкуренція держав за контроль над цифровою інфраструктурою є одним із найважливіших вимірів сучасної геополітики, оскільки вона стосується не лише технічної модернізації, а самої структури влади, безпеки й залежності у світовому порядку. Хто контролює цифрову інфраструктуру, той значною мірою контролює умови функціонування політичного, економічного й інформаційного життя. Саме тому цифрова інфраструктура перетворилася на стратегічний ресурс, за який ведеться системне суперництво між державами, корпораціями та міжнародними коаліціями.

5. Цифровий суверенітет: концепція та практичні виклики

Концепція цифрового суверенітету виникла як відповідь на глибоку трансформацію державності в умовах глобальної цифровізації, коли традиційне уявлення про суверенітет як верховенство державної влади в межах територіально окресленого простору почало виявляти свою недостатність для пояснення нових форм залежності, контролю та вразливості. У цифрову епоху значна частина політичного, економічного, соціального та комунікаційного життя переміщується у мережеве середовище, де кордони держав втрачають колишню однозначність, а ключові процеси дедалі частіше опосередковуються зовнішніми платформами, іноземними технологічними рішеннями та

глобальними інформаційними екосистемами. У цьому контексті цифровий суверенітет постає як прагнення держави зберегти або відновити контроль над критично важливими елементами цифрового середовища – даними, інфраструктурою, програмними системами, комунікаційними мережами, стандартами безпеки та правовими режимами цифрової взаємодії.

У концептуальному сенсі цифровий суверенітет не означає ізоляціонізму або повного виходу з глобальних технологічних мереж. Його слід розуміти як здатність держави самостійно визначати правила функціонування цифрового простору в межах власної юрисдикції, забезпечувати захист даних громадян, контролювати критичну інфраструктуру, мінімізувати зовнішні технологічні залежності та брати участь у міжнародному виробленні цифрових норм не як об'єкт, а як суб'єкт регулювання. Таким чином, цифровий суверенітет є розширенням класичної суверенної логіки на сферу, яка не збігається повністю з фізичною територією, але має прямий вплив на функціональну цілісність держави.

Практична актуальність цієї концепції зумовлена тим, що сучасна держава дедалі частіше виявляється залежною від цифрових сервісів, обладнання, платформ і програмних рішень, які розробляються, контролюються або регулюються за межами її території. Така залежність може торкатися не лише споживчого сегмента, а й державного адміністрування, електронного урядування, фінансового сектору, освітніх систем, оборонного планування та критичної інфраструктури. У цих умовах цифровий суверенітет стає питанням не лише престижу або технологічної амбіції, а базової стійкості держави. Якщо держава не здатна контролювати основні цифрові процеси, вона ризикує зіткнутися з втратою регуляторної автономії, обмеженням безпекових можливостей та зростанням політичної вразливості.

Однак реалізація цифрового суверенітету пов'язана з численними практичними труднощами. Передусім ідеться про структурну асиметрію глобального технологічного розвитку. Лише обмежене коло держав володіє достатніми науковими, фінансовими, індустріальними та кадровими ресурсами для створення повного циклу цифрової автономії – від мікроелектроніки й телекомунікаційного обладнання до програмного забезпечення, кіберзахисту та систем штучного інтелекту. Для більшості держав цифровий суверенітет тому не може означати абсолютної самодостатності; він радше постає як стратегія керованої взаємозалежності, у межах якої держава намагається диверсифікувати ризики, зберігати контроль над ключовими вузлами та вибудовувати безпечні форми зовнішньої технологічної взаємодії.

Ще одним викликом є складне співвідношення між цифровим суверенітетом і відкритістю цифрового простору. Надмірне прагнення до повного контролю може призводити до фрагментації мережі, посилення державного втручання, обмеження свободи інформаційного обігу, зростання цензурних практик і зниження інноваційної динаміки. З іншого боку, надмірна відкритість без належного захисту породжує залежність, вразливість до зовнішніх впливів і ризик втрати контролю над критичними елементами цифрового середовища. Отже, центральною проблемою цифрового суверенітету

є не вибір між відкритістю та закритістю як такими, а пошук оптимальної моделі балансу між інтеграцією в глобальні мережі та збереженням національної спроможності до регулювання й захисту.

Особливу складність становить правовий вимір цифрового суверенітету. Цифровий простір за своєю природою є транскордонним, а отже, держави постійно стикаються з проблемою юрисдикції, конфлікту правових режимів, екстериторіального поширення окремих нормативних моделей і обмеженої спроможності примушувати глобальні платформи до дотримання національних правил. У результаті цифровий суверенітет стає не лише питанням внутрішньої політики, а й елементом міжнародних переговорів, коаліційної дипломатії, участі у виробленні міжнародних стандартів і боротьби за регуляторний вплив. Той, хто здатен формувати глобальні цифрові норми, значною мірою визначає межі цифрового суверенітету інших.

Отже, цифровий суверенітет є однією з центральних концепцій сучасної цифрової геополітики, оскільки він фіксує прагнення держав зберегти функціональний контроль над цифровим середовищем у світі, де значна частина влади, інфраструктури та комунікацій виходить за межі класичної територіальної організації. Його реалізація напштовхується на численні технічні, економічні, політичні та правові перешкоди, однак саме від успішності цієї реалізації дедалі більше залежить здатність держави бути повноцінним суб'єктом міжнародної політики в умовах глобальної цифрової епохи.

6. Штучний інтелект як фактор зміни балансу сил у світі

Штучний інтелект у сучасному світі набуває значення одного з найпотужніших чинників трансформації міжнародного балансу сил, оскільки він впливає не лише на окремі сектори економіки чи технологічного розвитку, а на саму архітектуру глобальної могутності, конкурентоспроможності, безпеки, інноваційного лідерства та стратегічного прогнозування. Його специфіка як геополітичного ресурсу полягає в тому, що він поєднує в собі властивості універсальної технології, здатної проникати в різні сфери суспільного життя, і високостратегічного інструмента, який може радикально змінювати співвідношення сил між державами. У цьому сенсі штучний інтелект слід розглядати не лише як технічне нововведення, а як системоутворювальний елемент нової технологічної геополітики.

Однією з причин геополітичної значущості штучного інтелекту є його вплив на економічну силу держав. Країни, які мають доступ до потужних обчислювальних ресурсів, великих масивів даних, розвиненої наукової бази, інноваційних екосистем і висококваліфікованого людського капіталу, здатні інтегрувати штучний інтелект у промисловість, фінанси, логістику, енергетику, медицину, адміністративне управління та цифрові сервіси. Це створює ефект прискореної продуктивності, оптимізації витрат, технологічного лідерства та глобальної конкурентної переваги. У результаті штучний інтелект стає одним із головних драйверів гео економічного зміщення сили, де перевага дедалі більше залежить від інноваційної спроможності, а не лише від ресурсної бази чи чисельності населення.

Не менш важливим є вплив штучного інтелекту на військово-безпекову сферу. Інтеграція алгоритмічних систем у процеси розвідки, аналізу даних, автономного управління, логістики, безпілотних комплексів, кіберзахисту та прийняття рішень поступово змінює характер сучасної війни й стратегічного планування. Держава, яка має вищий рівень розвитку штучного інтелекту, потенційно отримує перевагу в швидкості аналізу, точності прогнозування, ефективності командування та адаптивності до швидкоплинних конфліктних ситуацій. Це означає, що штучний інтелект впливає не лише на «жорстку силу» у вузькому сенсі, а й на ширшу архітектуру стримування, мобілізації та стратегічного мислення.

Штучний інтелект змінює і саму логіку міжнародної конкуренції, оскільки створює нову технологічну гонку, в якій центральне значення мають не лише готові продукти, а й доступ до компонентів, даних, дослідницьких потужностей, талантів, енергоресурсів та обчислювальної інфраструктури. Це означає, що боротьба за лідерство у сфері штучного інтелекту є водночас боротьбою за контроль над усією екосистемою технологічного розвитку. У сучасному світі вже недостатньо просто мати алгоритми; потрібні дата-центри, напівпровідники, хмарні платформи, освітні системи, наукові мережі й нормативні режими, які дозволяють масштабувати інновації. Через це штучний інтелект стає каталізатором ширших структурних зрушень у міжнародній системі.

Важливо й те, що штучний інтелект є фактором зміни нормативного впливу. Держава або коаліція держав, які першими й найуспішніше формують правові, етичні, технічні та безпекові стандарти використання штучного інтелекту, отримують можливість задавати правила для інших. У цьому сенсі штучний інтелект перетворюється не лише на інструмент сили, а й на об'єкт нормативної боротьби. Хто визначає межі допустимого, механізми відповідальності, режими контролю, принципи безпеки й стандарти прозорості, той частково визначає і глобальну архітектуру майбутньої технологічної взаємодії. Отже, зміна балансу сил відбувається тут не тільки на рівні технологічних можливостей, а й на рівні регуляторного домінування.

Водночас штучний інтелект не лише посилює лідерів, а й створює нові вразливості. Держави, які не володіють власними AI-спроможностями, ризикують потрапити в залежність від зовнішніх алгоритмічних систем, втратити контроль над даними, відставати в економічній продуктивності та бути менш підготовленими до нових форматів безпекового суперництва. У цьому контексті штучний інтелект стає не просто елементом прогресу, а критерієм включеності держави в ядро світової системи. Він формує нову межу між технологічними центрами й периферією, між державами, які продукують нову силу, і тими, які лише адаптуються до неї.

Отже, штучний інтелект є одним із найважливіших чинників зміни балансу сил у світі, оскільки він впливає на економіку, безпеку, регулювання, інфраструктуру та стратегічне планування одночасно. Його значення полягає не лише в технологічній новизні, а в здатності перетворювати інноваційний потенціал на політичну, військову й нормативну перевагу. Саме тому штучний інтелект слід розглядати як ключовий ресурс нової епохи міжнародного

суперництва, в якій майбутній баланс сил дедалі більше визначатиметься не кількістю територій або традиційних озброєнь, а рівнем алгоритмічної, обчислювальної та інтелектуально-технологічної спроможності держав.

Тема 3. Держава в умовах цифрової модернізації: внутрішні реформи та зовнішньополітичні наслідки

1. Електронне урядування як чинник зміцнення міжнародного авторитету держави

Електронне урядування в сучасному політико-інституційному дискурсі постає не як вузькотехнічний інструмент адміністративної оптимізації, а як багатовимірний механізм структурної трансформації державності, що безпосередньо впливає на характер функціонування публічної влади, на рівень її ефективності та на параметри зовнішньополітичного позиціонування держави в умовах глобальної цифрової взаємозалежності. Його сутність полягає у системному впровадженні цифрових технологій у процедури державного управління, надання адміністративних послуг, організацію міжвідомчої взаємодії, документообіг, бюджетний контроль, а також у комунікацію між державою, громадянським суспільством і бізнесом. У геополітичному вимірі це означає, що внутрішня модернізація управлінських процесів дедалі більше корелює із зовнішнім сприйняттям держави як інституційно спроможного, керованого та модерного політичного організму.

У міжнародному середовищі авторитет держави визначається вже не лише традиційними атрибутами сили – територією, військовим потенціалом, демографічними ресурсами чи обсягом валового внутрішнього продукту, – а й якістю її адміністративних інституцій, рівнем технологічної інфраструктурованості та здатністю гарантувати прозорість процедур ухвалення рішень. Саме тому електронне урядування виступає своєрідним індикатором інституційної зрілості держави. Країна, яка забезпечує швидкий доступ до публічних послуг, мінімізує бюрократичні бар'єри, інтегрує цифрову ідентифікацію, електронний документообіг та автоматизовані реєстри, формує в очах міжнародних партнерів образ надійного та передбачуваного суб'єкта міжнародних відносин. Цей образ має безпосереднє значення для розвитку дипломатичних контактів, інвестиційної співпраці та участі у транснаціональних проєктах.

Одним із ключових наслідків розвитку електронного урядування є зменшення корупціогенних ризиків у системі публічного адміністрування, що принципово важливо для міжнародної легітимації держави. Цифровізація управлінських процедур, особливо у сферах публічних закупівель, фіскального адміністрування, реєстраційних послуг та бюджетного моніторингу, обмежує простір для неформального втручання, персоналізованого посередництва та адміністративної дискреції. У результаті посилюється довіра з боку зовнішніх спостерігачів, міжнародних фінансових організацій, донорських інституцій та транснаціонального бізнесу. Для геополітики це має особливу вагу, оскільки репутація правової й процедурно впорядкованої держави збільшує її

переговорний потенціал та розширює можливості інтеграції у міжнародні режими співпраці.

Електронне урядування також має безпосередній зв'язок із феноменом цифрового суверенітету, під яким розуміють здатність держави самостійно контролювати критичну цифрову інфраструктуру, інформаційні потоки, кібербезпекові механізми та канали взаємодії влади із суспільством. Чим вищий рівень розвитку електронних сервісів, державних платформ та цифрових екосистем, тим більшою є автономність держави у прийнятті стратегічних рішень та тим менше вона залежить від зовнішніх технологічних монополій. У міжнародному вимірі це формує додатковий компонент престижу, оскільки цифрово розвинена держава сприймається не лише як об'єкт глобальних технологічних процесів, а як активний суб'єкт, здатний продукувати власні моделі врядування та поширювати їх у межах міждержавної співпраці.

Не менш важливою є комунікативна функція електронного урядування, яка трансформує традиційну модель відносин між державою та громадянами. У класичній бюрократичній системі комунікація будувалася переважно за вертикальним принципом, де громадянин виступав пасивним адресатом управлінського впливу. У цифровій моделі формується більш інтерактивний, мережевий формат, у якому громадянин отримує доступ до інформації, сервісів, механізмів зворотного зв'язку та інструментів адміністративного контролю. Це посилює внутрішню легітимність влади, а відтак і її зовнішню репрезентативність. Міжнародний авторитет держави неможливий без наявності внутрішнього консенсусу щодо базових принципів функціонування публічної влади, а електронне урядування є одним із інструментів формування такого консенсусу.

У контексті сучасної геополітичної конкуренції електронне урядування починає виконувати і функцію інструмента «м'якої сили». Держави, які демонструють успішні практики цифровізації, стають зразками для наслідування, а їхній управлінський досвід перетворюється на об'єкт міжнародного запозичення. Це означає, що цифрова модернізація поступово набуває не лише внутрішньополітичного, а й зовнішньополітичного значення, оскільки поширення власних стандартів, цифрових рішень та адміністративних моделей зміцнює символічний капітал держави. У такому разі інституційна ефективність стає ресурсом зовнішнього впливу, а технологічна модернізованість – елементом міжнародної конкурентоспроможності.

Отже, електронне урядування слід розглядати як стратегічний чинник зміцнення міжнародного авторитету держави, який поєднує у собі адміністративну ефективність, антикорупційну раціоналізацію, цифровий суверенітет, комунікативну відкритість та підвищення інституційної довіри. У сучасному світі саме якість внутрішнього врядування дедалі частіше стає основою зовнішньої легітимності. Тому електронне урядування не можна зводити до технічної інновації чи сервісної модернізації; воно є складовою глибокої трансформації держави як політичного суб'єкта, що адаптується до нових логік глобального розвитку, інформаційної взаємозалежності та геополітичного суперництва.

2. Цифрова демократія та її вплив на легітимність політичної влади

Цифрова демократія є одним із найскладніших і водночас найсуперечливіших феноменів сучасного політичного розвитку, оскільки вона виникає на перетині технологічної модернізації, трансформації механізмів політичного представництва та переосмислення джерел легітимності державної влади. У найширшому розумінні цифрова демократія охоплює сукупність електронних інструментів, платформ і комунікаційних технологій, за допомогою яких громадяни отримують можливість брати участь у політичних процесах, контролювати діяльність органів влади, висловлювати публічну позицію та впливати на ухвалення рішень. Проте її значення не вичерпується інструментальним аспектом, оскільки вона торкається самої природи політичного панування, змінюючи співвідношення між владою, суспільством і публічною сферою.

Легітимність політичної влади традиційно ґрунтувалася на поєднанні правової нормативності, суспільного визнання та ефективності державного управління. У цифрову епоху ці джерела не зникають, але істотно модифікуються. Суспільство починає очікувати від влади не лише дотримання формально-правових процедур чи періодичного електорального підтвердження повноважень, а й постійної комунікативної відкритості, інтерактивності, швидкості реагування та здатності працювати в режимі безперервного публічного зворотного зв'язку. Саме тому цифрова демократія стає новим виміром легітимації: влада визнається правомірною не тільки через інституціоналізовану виборчу процедуру, а й через повсякденну доступність для громадян, включеність у мережеву комунікацію та демонстрацію прозорості.

Одним із основних проявів цифрової демократії є розширення каналів громадянської участі, які раніше були обмежені періодичними виборами, партійним посередництвом та традиційними механізмами представницької демократії. Електронні петиції, онлайн-консультації, цифрові громадські обговорення, електронні опитування, інструменти партисипативного бюджетування та відкриті урядові платформи створюють враження більш безпосереднього залучення громадян до політики. Це підсилює суб'єктивне відчуття політичної включеності та може позитивно впливати на легітимність влади, оскільки громадяни сприймають себе не лише об'єктами політичного управління, а й учасниками процесу формування публічної політики. Утім, така участь не завжди тотожна реальному впливу, тому в окремих випадках цифрова демократія може набути декоративного або імітаційного характеру.

Проблема полягає в тому, що цифрова демократія водночас підсилює і стабілізує легітимність влади, і створює нові механізми її ерозії. З одного боку, вона сприяє прозорості державного управління, зменшує інформаційну дистанцію між керуючими та керованими, формує нові стандарти підзвітності й публічності. З іншого боку, постійна включеність влади в цифровий інформаційний простір робить її вразливою до хвильової динаміки емоційної мобілізації, інформаційних кампаній, маніпулятивних наративів та цифрового популізму. Якщо у класичній демократії легітимність мала відносно стійкий і процедурно закріплений характер, то в цифровому середовищі вона стає більш

фрагментарною, ситуативною та залежною від комунікативного контексту. Це означає, що влада змушена безперервно підтверджувати свою правомірність у режимі реального часу.

Суттєвим аспектом цифрової демократії є також трансформація самого поняття громадянства. У мережевому суспільстві громадянин уже не обмежується роллю виборця чи платника податків, а постає як активний комунікативний агент, здатний продукувати політичний контент, поширювати символічні смисли, формувати порядок денний та впливати на масову рецепцію політичних подій. Це означає, що джерела легітимності частково зміщуються з вертикально організованих інституцій у горизонтальні комунікативні мережі. Така децентралізація політичного впливу може сприяти демократизації, але одночасно послаблює монополію держави на політичне тлумачення реальності. У підсумку легітимність влади дедалі більше визначається не лише юридичною правильністю її дій, а й здатністю ефективно функціонувати у конкурентному середовищі цифрових смислів.

Не можна ігнорувати й те, що цифрова демократія нерідко супроводжується поглибленням нерівностей. Доступ до цифрових сервісів, рівень цифрової грамотності, інтенсивність користування новими комунікаційними каналами, навички критичного мислення та інформаційної верифікації розподіляються в суспільстві нерівномірно. Це породжує феномен цифрового виключення, за якого формальна відкритість участі не гарантує її фактичної загальності. Якщо певні соціальні групи систематично витісняються з цифрового простору або не володіють достатніми ресурсами для участі в ньому, це може призводити до викривлення демократичного представництва. В такому разі цифрова демократія не зміцнює легітимність, а навпаки, продукує нові форми відчуження та недовіри.

Таким чином, цифрова демократія виступає амбівалентним явищем, що здатне одночасно посилювати легітимність політичної влади і створювати умови для її нестабільності. Її позитивний потенціал реалізується там, де цифрові інструменти доповнюють, а не підміняють інституційно оформлені механізми демократії, де комунікативна відкритість поєднується з правовою визначеністю, а технологічна інновація – з політичною відповідальністю. Натомість за відсутності розвинених інституцій, високої політичної культури та належних гарантій інформаційної безпеки цифрова демократія може перетворитися на середовище маніпуляції, фрагментації та делегітимації влади. Саме тому її слід розглядати не як автоматичний атрибут демократичного прогресу, а як складний і суперечливий етап еволюції сучасної політичної системи.

3. Соціальні мережі та трансформація політичної участі громадян

Соціальні мережі в умовах цифрової епохи стали не лише засобом міжособистісної комунікації, а й потужним політичним середовищем, у якому формуються нові моделі громадянської активності, символічної мобілізації та публічного впливу. Їхня роль у трансформації політичної участі громадян полягає в тому, що вони радикально змінюють способи доступу до інформації, механізми політичної самоорганізації, характер формування громадської думки та темпи

поширення політичних смислів. Якщо в межах класичної масової демократії участь здебільшого опосередковувалася партіями, профспілками, друкованими медіа та ієрархічно вибудовуваними організаційними структурами, то соціальні мережі формують горизонтальне, децентралізоване і високошвидкісне комунікаційне поле, у якому індивід отримує новий тип політичної суб'єктності.

Однією з найважливіших особливостей соціальних мереж є те, що вони зменшують бар'єри входження у політичний процес. Висловлення політичної позиції, участь у дискусії, підтримка певної кампанії, критика органів влади або мобілізація навколо суспільно важливого питання перестають бути привілеєм організованих політичних акторів і стають доступними широкому колу громадян. Це сприяє масовізації політичної участі, розширює комунікативний простір демократії та активізує ті соціальні групи, які раніше могли залишатися політично периферійними. Водночас така доступність змінює сам зміст участі: вона дедалі частіше набуває експресивного, ситуативного та символічного характеру, а не форми довготривалої інституційної залученості.

Соціальні мережі сприяють виникненню нових форматів політичної мобілізації, що базуються на мережевому ефекті, емоційній резонансності та швидкому тиражуванню контенту. У таких умовах політична дія часто розгортається не за логікою класичного організаційного планування, а за принципом вірусного поширення повідомлень, образів, гасел і символів. Це особливо помітно у випадках протестних кампаній, громадянських флешмобів, цифрових солідарностей або реакцій на кризові події. Політична участь перестає бути виключно інституційно формалізованою та переходить у режим комунікативної плинності, де навіть одиничний цифровий акт – репост, коментар, відеозвернення чи публічний хештег – може стати елементом ширшого політичного процесу.

Водночас слід наголосити, що соціальні мережі не лише розширюють участь, а й змінюють її якість. З одного боку, вони стимулюють політичну обізнаність, забезпечують доступ до альтернативних джерел інформації, уможливають швидку реакцію на дії влади та сприяють формуванню громадянського контролю. З іншого боку, вони часто продукують феномен поверхневої участі, коли символічна активність підміняє реальну політичну дію. Так звана «кліктивістська» або «лайкова» політика створює ілюзію залучення, однак не завжди трансформується у стійку організаційну активність, програмну артикуляцію інтересів чи тривалу громадянську відповідальність. Унаслідок цього постає проблема відмежування реальної партисипації від її цифрових симулякрів.

Не менш важливим є і те, що соціальні мережі докорінно змінюють механізми формування громадської думки. Алгоритмічне структурування інформаційних потоків, персоналізація контенту, пріоритет емоційно насичених повідомлень та комерційна логіка цифрових платформ створюють специфічне середовище політичного сприйняття. У ньому громадяни нерідко опиняються в інформаційних бульбашках, де їхні переконання постійно підтверджуються однорідним контентом, а альтернативні позиції маргіналізуються або демонізуються. Така фрагментація публічної сфери впливає на характер

політичної участі, оскільки замість раціонально-критичного обговорення суспільних питань посилюються поляризація, афективна радикалізація та конфліктність комунікації.

Соціальні мережі також трансформують співвідношення між громадянами та політичними інститутами. Якщо раніше політичні партії, парламент, уряд чи традиційні медіа контролювали канали політичної артикуляції, то нині значна частина політичного процесу зміщується у цифрові простори, де інституційні посередники втрачають свою монополію. Це означає, що громадяни можуть напряду взаємодіяти з політичними лідерами, публічно оцінювати рішення влади, брати участь у кампаніях і формувати неформальні мережі впливу. Однак така дезінтермедіація не завжди веде до поглиблення демократії, оскільки вона може супроводжуватися персоналізацією політики, домінуванням харизматичних комунікаторів, спрощенням складних політичних питань і послабленням програмно-ідеологічного виміру політичного життя.

Отже, соціальні мережі є одним із ключових чинників трансформації політичної участі громадян у сучасному світі. Вони демократизують доступ до публічної комунікації, прискорюють політичну мобілізацію, змінюють структуру громадянської активності та формують нові моделі взаємодії між суспільством і владою. Разом із тим вони породжують низку суперечностей, пов'язаних із поверхневістю участі, маніпулятивністю інформаційного середовища, поляризацією дискурсу та ослабленням інституційного посередництва. Тому аналіз соціальних мереж у геополітичному та політичному контексті має ґрунтуватися не на технологічному оптимізмі, а на критичному усвідомленні їхньої амбівалентної ролі у формуванні нових форм громадянської суб'єктності.

4. Взаємозв'язок внутрішньої інституційної стабільності та зовнішньої геостратегії

У сучасній геополітичній теорії дедалі виразніше утверджується положення про те, що зовнішньополітична активність держави не може бути належним чином зрозумілою без аналізу її внутрішньої інституційної архітектури. Внутрішня інституційна стабільність виступає не просто фоновою умовою функціонування держави, а її базовим стратегічним ресурсом, який визначає здатність формулювати довгострокові національні інтереси, забезпечувати послідовність зовнішньополітичного курсу та витримувати тиск глобального конкурентного середовища. Йдеться про ефективність органів влади, правову визначеність, сталість процедур прийняття рішень, спроможність до адміністрування, рівень політичної інтегрованості еліт і легітимність державних інститутів. Саме ці параметри значною мірою обумовлюють характер зовнішньої геостратегії держави, її амбіційність, гнучкість або, навпаки, реактивність.

Інституційна стабільність забезпечує державі стратегічну безперервність, тобто здатність зберігати ключові напрями зовнішньої політики незалежно від ситуативних внутрішньополітичних коливань. Якщо політична система характеризується високим рівнем фрагментованості, конфліктністю між владними центрами, слабкістю бюрократичного апарату або дефіцитом довіри до

державних інститутів, зовнішня політика часто стає суперечливою, непослідовною і вразливою до кон'юнктурних впливів. У такому разі міжнародні партнери не сприймають державу як передбачуваного актора, а її дипломатичні ініціативи втрачають переконливість. Отже, геостратегія не формується у вакуумі: її зміст і результативність залежать від того, наскільки внутрішньо консолідованим є політичний організм держави.

Важливо також враховувати, що внутрішня інституційна стабільність безпосередньо впливає на ресурсну базу зовнішньої політики. Ефективна держава здатна акумулювати податкові надходження, управляти інфраструктурними системами, координувати безпековий сектор, підтримувати інвестиційний клімат і забезпечувати соціальну відтворюваність політичного порядку. Усе це створює матеріальні та організаційні передумови для реалізації активної зовнішньої геостратегії. Навпаки, інституційно слабкі держави нерідко вимушені зосереджуватися на внутрішньому виживанні, а їхня міжнародна поведінка зводиться до адаптації, залежності або пошуку зовнішніх гарантій стабільності. Таким чином, внутрішня інституційна якість прямо корелює з рівнем геополітичної автономії.

Зовнішня геостратегія, своєю чергою, також впливає на внутрішню інституційну конфігурацію. Держава, яка обирає курс на інтеграцію до певних міжнародних союзів, участь у регіональних безпекових механізмах чи включення у глобальні економічні ланцюги, змушена адаптувати власні інститути до зовнішніх стандартів, норм і правил. У цьому сенсі геостратегія не лише виражає внутрішній стан держави, а й стає чинником його трансформації. Зовнішньополітичні орієнтири можуть стимулювати правову реформу, антикорупційну модернізацію, цифровізацію управління, перебудову сектору безпеки та переосмислення моделей публічного адміністрування. Отже, зв'язок між внутрішньою стабільністю та зовнішньою геостратегією є двостороннім і діалектичним.

Особливо показовим цей взаємозв'язок є в умовах кризового розвитку. Під час воєнних конфліктів, економічних потрясінь, інформаційного тиску чи гібридних загроз саме інституційна стійкість визначає, чи здатна держава зберігати зовнішньополітичну суб'єктність. Якщо внутрішні інститути демонструють здатність до координації, мобілізації ресурсів та підтримання суспільної лояльності, держава зберігає можливість провадити активну дипломатію, укладати союзи, залучати міжнародну підтримку й відстоювати свої стратегічні інтереси. Якщо ж внутрішній інституційний порядок руйнується, зовнішня політика втрачає опору, а держава стає об'єктом зовнішнього впливу. Саме тому в геополітичному аналізі не можна відокремлювати безпекову, дипломатичну та інституційну проблематику.

У цифрову епоху цей взаємозв'язок набуває ще більшої складності. Інституційна стабільність уже не обмежується формально-правовою або організаційною спроможністю держави, а включає кіберстійкість, інформаційну безпеку, спроможність до цифрового адміністрування та контроль над стратегічними комунікаціями. Відповідно, зовнішня геостратегія має враховувати не лише класичні фактори військово-політичного характеру, а й

цифрову вразливість, технологічну залежність, позиції держави у глобальних інформаційних мережах та її здатність протистояти зовнішнім маніпуляціям. Держава, яка не контролює власний цифровий простір, не може повною мірою реалізовувати суверенну геостратегію, оскільки інформаційні та технологічні канали стають інструментом зовнішнього впливу.

Отже, внутрішня інституційна стабільність і зовнішня геостратегія перебувають у відносинах системної взаємозумовленості. Стабільні, легітимні й ефективні інститути створюють передумови для послідовної, автономної та результативної зовнішньої політики, тоді як продумана геостратегія може стати каталізатором внутрішньої модернізації та інституційного зміцнення. У сучасному геополітичному середовищі, яке характеризується високою турбулентністю, гібридизацією конфліктів та зростаючою роллю цифрових факторів, цей взаємозв'язок стає одним із визначальних критеріїв державної спроможності. Саме тому аналіз зовнішньої поведінки держави повинен неодмінно включати дослідження її внутрішньої інституційної конфігурації як фундаментальної основи геополітичної дії.

5. Досвід США та інших держав у цифровій модернізації управління

Досвід цифрової модернізації управління у провідних державах світу свідчить про те, що цифровізація публічного сектору вже давно перестала бути факультативним напрямом реформ і перетворилася на одну з основних передумов ефективного функціонування сучасної держави. У цьому процесі особливе місце посідають Сполучені Штати Америки, які, попри складність своєї федеративної системи, продемонстрували здатність інтегрувати цифрові технології в управлінські механізми на рівні федеральних інституцій, штатів і місцевого самоврядування. Американський досвід є показовим насамперед тому, що цифрова модернізація тут поєднується з високим рівнем інституційної диференціації, конкуренцією між центрами ухвалення рішень, значною роллю приватного технологічного сектору та розвиненою традицією публічної підзвітності.

У США цифрова модернізація управління базується на поєднанні адміністративної раціоналізації, відкритості даних, підвищення якості державних послуг та модернізації внутрішньої бюрократичної інфраструктури. Особливе значення має створення цифрових платформ взаємодії між державою та громадянами, впровадження електронних систем обробки документів, електронного податкового адміністрування, цифрових форматів соціального забезпечення та сервісної оптимізації державних порталів. Американська модель демонструє, що цифровізація є не лише результатом централізованої політичної волі, а й наслідком складної взаємодії держави з технологічними корпораціями, експертними середовищами та громадянським суспільством. Саме ця багаторівнева взаємодія робить реформу стійкішою, хоча водночас і більш неоднорідною.

Водночас досвід США виявляє й низку суперечностей цифрової модернізації. Федеративна децентралізація сприяє інноваціям на рівні окремих штатів, але ускладнює уніфікацію стандартів, захист персональних даних та

координацію кібербезпекових механізмів. Крім того, значна залежність від приватного сектору актуалізує питання співвідношення публічних інтересів і корпоративного впливу, особливо у сфері зберігання даних, цифрової інфраструктури та алгоритмічного управління. Таким чином, американський досвід не може розглядатися як беззаперечно універсальний зразок, однак він є надзвичайно важливим для розуміння того, як цифрове врядування функціонує в умовах складної демократичної системи з високим рівнем технологічного розвитку.

Серед інших держав особливо показовими є приклади тих країн, які спромоглися поєднати цифровізацію з глибокою інституційною модернізацією та сервісною орієнтацією публічної влади. У низці держав цифрове урядування стало не просто інструментом технічного оновлення, а основою нової управлінської філософії, де держава функціонує як інтегрована цифрова екосистема. У таких моделях ключову роль відіграють електронна ідентифікація, інтеоперабельність державних реєстрів, автоматизація адміністративних процедур, безпаперовий документообіг та принцип «єдиного вікна» у взаємодії з громадянами. Успішність цих підходів пояснюється тим, що цифровізація в них не здійснювалася фрагментарно, а була інтегрована у ширший проєкт інституційної раціоналізації.

Цікавим є також досвід держав, які використали цифрову модернізацію як засіб подолання структурних проблем перехідного розвитку. Для таких країн цифровізація стала способом компенсувати слабкість традиційної бюрократії, скоротити простір для корупційних практик, стандартизувати адміністративні процедури та підвищити довіру громадян до державних інститутів. У цьому аспекті цифрова трансформація нерідко виконує роль своєрідного інституційного каталізатора, прискорюючи модернізаційні процеси там, де класичні механізми реформування виявлялися надто повільними або неефективними. Саме тому міжнародний досвід цифрового управління слід оцінювати не за формальним набором технологій, а за здатністю держави інкорпорувати їх у власну політико-адміністративну структуру.

Порівняльний аналіз засвідчує, що успіх цифрової модернізації залежить не стільки від рівня економічного розвитку, скільки від наявності політичної волі, стратегічного бачення, правового забезпечення та інституційної координації. Навіть технологічно розвинені держави можуть стикатися з інерцією бюрократії, конфліктами юрисдикцій, браком суспільної довіри чи слабкістю цифрової безпеки. Натомість менш потужні за ресурсами країни іноді демонструють високі результати завдяки цілісній реформаторській стратегії, політичній консолідації та ефективній взаємодії між урядом, експертним середовищем і суспільством. Це дозволяє зробити висновок, що цифрове врядування є не технологічним, а насамперед політико-інституційним проєктом.

Отже, досвід США та інших держав у цифровій модернізації управління свідчить про глобальну зміну парадигми публічного адміністрування. Цифровізація вже не обмежується автоматизацією окремих функцій, а перетворюється на інструмент глибокої перебудови державності, зміни логіки взаємодії влади й громадянина, посилення інституційної ефективності та

зміцнення міжнародної конкурентоспроможності держави. Разом із тим універсальних моделей не існує: кожна країна реалізує цифрову трансформацію відповідно до власної політичної системи, історичного досвіду, правової культури та геостратегічних пріоритетів. Саме тому вивчення міжнародного досвіду повинно мати не рецептурний, а аналітико-порівняльний характер.

6. Ризики цифрової трансформації для політичної стабільності

Попри очевидні переваги цифрової модернізації, її впровадження супроводжується численними ризиками, що можуть суттєво впливати на політичну стабільність держави. Цифрова трансформація не є нейтральним технічним процесом, оскільки вона змінює структуру влади, механізми комунікації, характер суспільної мобілізації, способи контролю над інформацією та параметри взаємодії між державою і громадянами. Унаслідок цього виникають нові типи вразливостей, які не завжди можуть бути адекватно врегульовані традиційними інституційними механізмами. Політична стабільність у цифрову епоху залежить уже не лише від правового порядку, монополії на легітимне насильство чи економічної керованості, а й від здатності держави підтримувати стійкість власного інформаційного, кібернетичного та комунікативного середовища.

Одним із найсерйозніших ризиків є зростання інформаційної хаотизації публічного простору. Цифрові технології значно прискорюють обіг інформації, але водночас ускладнюють механізми її верифікації та інституційного контролю. У таких умовах дезінформація, маніпулятивні кампанії, емоційно заряджені фейки та координовані інформаційні операції здатні швидко впливати на масову свідомість, делегітимізувати державні інститути, провокувати панічні реакції або політичну радикалізацію. Особливо небезпечним є те, що цифрове середовище надає широкі можливості як внутрішнім популістичним акторам, так і зовнішнім центрам впливу, які можуть використовувати відкритість інформаційного простору для дестабілізації політичного порядку.

Іншим важливим ризиком є поглиблення цифрової нерівності, що створює нові лінії соціально-політичного розмежування. Цифрова трансформація часто передбачає переведення послуг, комунікації та участі у цифрове середовище, однак далеко не всі громадяни мають однаковий доступ до технологій, цифрової грамотності чи технічної інфраструктури. У результаті частина населення може опинитися в ситуації фактичного виключення з повноцінного політичного, соціального та адміністративного життя. Таке виключення породжує недовіру до реформ, посилює відчуття маргіналізації та може перетворюватися на джерело протестних настроїв. У цьому сенсі цифрова модернізація без належної соціальної адаптації здатна не інтегрувати суспільство, а, навпаки, фрагментувати його.

Суттєву загрозу становить і кібернетична вразливість державних інститутів. Чим більше управлінських функцій, реєстрів, комунікаційних систем і критичних сервісів переводиться в цифровий формат, тим більшою стає залежність держави від безперебійного функціонування кіберінфраструктури. Кібератаки на органи влади, енергетичні мережі, виборчі системи, банківський

сектор чи комунікаційні платформи можуть мати не лише технічні, а й безпосередньо політичні наслідки. Порушення роботи ключових сервісів, витік персональних даних або компрометація урядових ресурсів підривають довіру до держави як до гаранта безпеки та порядку. Відтак кібербезпека стає невід'ємною складовою політичної стабільності.

Цифрова трансформація також посилює ризик алгоритмізації влади, коли дедалі більша кількість управлінських рішень починає прийматися або супроводжуватися автоматизованими системами. Хоча це може підвищувати швидкість та ефективність адміністрування, одночасно виникає небезпека непрозорості алгоритмів, дискримінаційних моделей обробки даних, технократичного відчуження громадян від процедур ухвалення рішень та ослаблення політичної підзвітності. Якщо суспільство не розуміє, яким чином формуються рішення в цифрових системах, це може сприяти виникненню недовіри до влади, особливо у сферах соціального забезпечення, безпеки, податкового контролю або правозастосування. У такому разі технологічна ефективність не компенсує дефіциту демократичної прозорості.

Не менш небезпечним є і феномен прискорення політичного часу, властивий цифровій епосі. Соціальні мережі, новинні платформи та системи миттєвої комунікації формують середовище, у якому суспільство очікує негайної реакції влади на будь-яку подію. Це змушує політичне керівництво діяти в умовах постійного інформаційного тиску, скорочення часу на аналіз та домінування кризового менеджменту над довгостроковим стратегічним плануванням. Політична стабільність у таких умовах підривається не лише через зовнішні шоки, а й через саму логіку цифрового середовища, яке стимулює імпульсивність, емоційну мобілізацію та короткотривалі хвилі суспільного невдоволення. Держава змушена адаптуватися до ритму, який нерідко суперечить природі складного інституційного управління.

Отже, ризики цифрової трансформації для політичної стабільності мають комплексний характер і охоплюють інформаційний, соціальний, кібербезпековий, управлінський та комунікативний виміри. Цифровізація здатна зміцнювати державу лише за умови, що вона супроводжується розвитком правових гарантій, інституційної відповідальності, кіберзахисту, цифрової інклюзії та критичної медіаграмотності населення. У протилежному випадку вона може стати не механізмом модернізації, а каталізатором нових форм нестабільності, де технологічний прогрес поєднується з політичною фрагментацією, делегітимацією влади та посиленням зовнішньої вразливості. Саме тому цифрову трансформацію слід розглядати не лише як технічний або адміністративний процес, а як глибокий політичний виклик, що потребує системного і стратегічного осмислення.

Тема 4. Імідж держави як інструмент «м'якої сили» у глобальному інформаційному середовищі

1. Зовнішньополітичний імідж як складова геополітичної стратегії

У сучасній системі міжнародних відносин зовнішньополітичний імідж держави набуває статусу не другорядного супровідного елементу дипломатичної активності, а одного з визначальних інструментів геополітичного позиціонування, який впливає на сприйняття держави у глобальному середовищі, на параметри її міжнародної суб'єктності та на ефективність реалізації її стратегічних інтересів. У класичних геополітичних концепціях державна могутність аналізувалася передусім крізь призму території, ресурсів, військового потенціалу та економічної спроможності, однак в умовах інформаціоналізації світової політики дедалі більшої ваги набувають символічні, комунікативні та репрезентаційні виміри влади. Саме тому зовнішньополітичний імідж слід розглядати як складову геополітичної стратегії, тобто як елемент цілеспрямованого конструювання сприятливого міжнародного образу держави, покликаного посилювати її вплив без прямого застосування примусу.

Зовнішньополітичний імідж являє собою інтегральну сукупність уявлень, асоціацій, оцінок і символічних наративів, які формуються щодо держави в міжнародній свідомості під впливом її політики, історичної репрезентації, комунікативних практик, культурного експорту, дипломатичної поведінки та участі у глобальних процесах. Він не є випадковим або спонтанним продуктом, оскільки значною мірою формується внаслідок стратегічної діяльності державних інституцій, медійних структур, експертних середовищ та дипломатичних мереж. У цьому сенсі іміджова політика постає як частина ширшої геостратегії, що має на меті не лише покращення репутації, а й створення сприятливого міжнародного середовища для просування безпекових, економічних і політичних пріоритетів держави.

Функціональна значущість зовнішньополітичного іміджу в геополітичній стратегії полягає в тому, що він виступає своєрідним механізмом попередньої легітимації дій держави на міжнародній арені. Держава, яка сприймається як відповідальний, демократичний, передбачуваний і нормативно орієнтований актор, має більше шансів на підтримку її ініціатив, формування коаліцій, залучення інвестицій, розвиток стратегічних партнерств та ефективне просування власного бачення міжнародного порядку. Натомість негативний або суперечливий зовнішній образ може істотно звужувати простір дипломатичного маневру, підвищувати недовіру з боку союзників і партнерів та формувати сприятливий ґрунт для зовнішньої ізоляції або інформаційної дискредитації.

Особливе значення імідж має в умовах зростання ролі «м'якої сили», яка передбачає досягнення зовнішньополітичних результатів через привабливість політичної моделі, культурних смислів, ціннісних орієнтацій та нормативної легітимності. У такому контексті геополітична стратегія держави не може обмежуватися лише балансуванням сил, військово-політичними союзами чи ресурсною експансією; вона повинна включати роботу зі смислами, образами та інтерпретаціями. Саме зовнішньополітичний імідж дозволяє державі

транслявати у світовий простір бажану версію власної ідентичності, історичної ролі та цивілізаційного призначення. Через це імідж стає не декоративним доповненням до геополітики, а її семіотичним і комунікативним виміром.

У структурі геополітичної стратегії імідж виконує водночас кілька функцій. По-перше, він має репрезентаційну функцію, оскільки формує первинне уявлення про державу як міжнародного актора. По-друге, він виконує мобілізаційну функцію, консолідуючи зовнішніх партнерів навколо підтримки певних політичних рішень або ініціатив. По-третє, він має захисну функцію, адже позитивний міжнародний образ ускладнює інформаційні атаки, делегітимаційні кампанії та спроби зовнішнього маргіналізування держави. По-четверте, іміджова політика забезпечує інтеграційну функцію, сприяючи включенню держави до престижних міжнародних форматів, союзів, мереж співробітництва та транснаціональних комунікативних просторів.

Водночас зовнішньополітичний імідж не може бути штучною конструкцією, повністю відірваною від реальної внутрішньої та зовнішньої політики держави. Найбільш стійкий і ефективний імідж формується там, де існує відносна відповідність між репрезентованим образом і фактичними практиками державного функціонування. Якщо ж іміджева стратегія ґрунтується на декларативності, маніпулятивній стилізації або приховуванні системних суперечностей, вона стає вразливою до репутаційних криз, викриттів і міжнародного скепсису. У такому разі держава ризикує втратити не лише іміджеві дивіденди, а й символічний капітал довіри, який у сучасній геополітиці є не менш важливим, ніж матеріальні ресурси.

Таким чином, зовнішньополітичний імідж слід інтерпретувати як органічний компонент геополітичної стратегії держави, що забезпечує її символічну присутність у міжнародному просторі, підсилює дипломатичну ефективність, сприяє легітимації зовнішньополітичних дій і виступає інструментом конструювання міжнародної привабливості. У глобальному інформаційному середовищі імідж перестає бути лише сферою публічної презентації й перетворюється на ресурс стратегічного впливу, через який держава здатна формувати сприятливі умови для реалізації власних національних інтересів. Саме тому аналіз іміджу як складової геополітичної стратегії є необхідною умовою розуміння сучасної конфігурації влади, де символічне й комунікативне дедалі тісніше переплітаються з класичними механізмами міжнародного впливу.

2. PR-технології та стратегічні комунікації в міжнародних відносинах

У сучасному міжнародному середовищі PR-технології та стратегічні комунікації перетворилися на невід'ємний елемент зовнішньополітичної діяльності держав, міжнародних організацій та наднаціональних акторів, оскільки саме через них відбувається формування смислів, інтерпретацій та інформаційних рамок, у межах яких сприймаються міжнародні події, конфлікти, союзи та політичні ініціативи. Якщо в традиційному розумінні дипломатія зосереджувалася на міжурядових переговорах і офіційних каналах комунікації, то за умов глобальної медіатизації політики комунікативний вимір міжнародних

відносин набуває самостійного стратегічного значення. Держави більше не можуть обмежуватися лише фактичним здійсненням політики; вони змушені постійно пояснювати, інтерпретувати, легітимувати й символічно супроводжувати власні дії у світовому публічному просторі.

PR-технології в міжнародних відносинах слід розуміти як сукупність професійно організованих методів формування сприятливого зовнішнього сприйняття держави, її політичного курсу, дипломатичних ініціатив та стратегічних пріоритетів. Їхній зміст охоплює інформаційне планування, медійну репрезентацію, брендинг держави, роботу з міжнародною аудиторією, кризову репутаційну корекцію, організацію символічних подій, створення переконливих наративів і підтримання сталого комунікативного образу на міжнародній арені. У свою чергу, стратегічні комунікації є ширшим поняттям, яке включає координовану діяльність державних структур у сфері інформаційної політики, дипломатії, оборони, публічної комунікації та міжнародного позиціонування з метою досягнення довгострокових політичних ефектів.

Принципова відмінність стратегічних комунікацій від ситуативного інформаційного реагування полягає у їхній системності, цільовій орієнтації та інтеграції з загальнодержавною політикою. Стратегічні комунікації не зводяться до поширення повідомлень або реагування на інформаційні приводи; вони передбачають цілеспрямоване конструювання дискурсивного середовища, в якому дії держави набувають бажаного змісту та політичної інтерпретації. У міжнародних відносинах це особливо важливо, оскільки жодна подія не існує поза її медійним тлумаченням. Конфлікт, мирна ініціатива, економічна угода, санкційна політика чи гуманітарна місія оцінюються не лише за фактичними параметрами, а й за тим, у яких смислових категоріях вони репрезентуються глобальній аудиторії.

У контексті міжнародних відносин PR-технології виконують низку взаємопов'язаних функцій. Насамперед вони забезпечують легітимізаційну функцію, сприяючи формуванню зовнішньої підтримки дій держави. Водночас вони реалізують інтеграційну функцію, оскільки допомагають державі вбудовуватися у міжнародні коаліції та партнерські формати через позитивну комунікативну присутність. Крім того, важливою є захисна функція, пов'язана з необхідністю протидії ворожим наративам, дискредитаційним кампаніям та інформаційно-психологічному тиску. Не менш значущою є і репутаційно-капіталізаційна функція, адже міжнародна довіра до держави, її інституцій та політичного курсу значною мірою залежить від якості зовнішньої комунікації.

Особливість сучасних стратегічних комунікацій полягає в тому, що вони здійснюються в умовах багаторівневого та висококонкурентного медіапростору, де поряд із державами активну роль відіграють глобальні медіакорпорації, цифрові платформи, недержавні організації, експертні мережі, лідери думок та транснаціональні комунікативні спільноти. Це означає, що міжнародна комунікація перестає бути монополією офіційної дипломатії. Держава змушена діяти у просторі, де інформаційне повідомлення миттєво потрапляє у поле інтерпретацій, критики, переозначення та символічної конкуренції. Саме тому ефективні стратегічні комунікації вимагають не лише інституційної координації,

а й високого рівня адаптивності, швидкості реагування, дискурсивної гнучкості та професійного управління наративами.

Разом із тим використання PR-технологій у міжнародних відносинах несе в собі й низку методологічних та етичних проблем. Межа між легітимною публічною дипломатією, переконанням та маніпулятивною пропагандою часто виявляється надзвичайно тонкою. Надмірна орієнтація на медійний ефект може призводити до симулятивності політики, коли зовнішньополітичні дії підпорядковуються логіці символічної демонстрації, а не реального змісту. Крім того, у разі невідповідності між декларованим образом і практикою державної поведінки PR-стратегії стають фактором репутаційної вразливості. У міжнародному середовищі, насиченому контрнарративами та механізмами інформаційної перевірки, поверхнева комунікаційна стилізація швидко втрачає переконливість.

Отже, PR-технології та стратегічні комунікації у міжнародних відносинах слід розглядати як складний інструментарій символічного впливу, який забезпечує формування зовнішнього образу держави, легітимацію її політики, підтримку міжнародних ініціатив і протидію інформаційним загрозам. У сучасній геополітичній конфігурації, де боротьба за владу дедалі частіше відбувається не лише на рівні ресурсів і територій, а й на рівні смислів, інтерпретацій та колективних уявлень, стратегічні комунікації стають одним із ключових елементів державної спроможності. Вони репрезентують перехід від класичної дипломатії до комунікативно насиченої моделі міжнародної взаємодії, у якій слово, образ, символ і наратив функціонують як повноцінні інструменти геополітичного впливу.

3. Порівняльний аналіз іміджевих стратегій різних держав

Порівняльний аналіз іміджевих стратегій різних держав дає змогу виявити не лише відмінності у формах міжнародної репрезентації, а й глибші особливості політичної культури, зовнішньополітичних пріоритетів, моделей державності та цивілізаційної самоідентифікації. Іміджева стратегія ніколи не є універсальною або нейтральною технологією, оскільки вона завжди вбудована в конкретний історичний контекст, інституційну традицію та систему національних інтересів. Саме тому різні держави використовують різні моделі символічного самопредставлення: одні акцентують на демократичній легітимності та правовому порядку, інші – на культурній винятковості, інноваційності, цивілізаційній місії, історичній спадкоємності або безпековій спроможності.

Умовно можна виокремити кілька типів іміджевих стратегій. Перший тип базується на ціннісно-нормативній репрезентації, коли держава конструює свій міжнародний образ через апеляцію до демократії, прав людини, верховенства права, інституційної стабільності та відповідальності у глобальному врядуванні. Така стратегія характерна для держав, які прагнуть зміцнити власний вплив через нормативний авторитет і включеність у міжнародні режими співпраці. Другий тип можна визначити як цивілізаційно-культурний, де центральне місце займає просування унікальної історико-культурної спадщини, мови, мистецтва, традицій та символічної неповторності. Третій тип пов'язаний із технологічно-

модернізаційною репрезентацією, коли держава позиціонує себе як осередок інновацій, цифрового розвитку, наукового прориву та управлінської ефективності.

Крім того, існують держави, іміджеві стратегії яких будуються навколо безпекового або геостратегічного образу. У такому разі міжнародна репрезентація концентрується на ролі держави як гаранта стабільності, важливого військово-політичного союзника, регіонального балансира або актора, здатного підтримувати порядок у нестабільному середовищі. Подібні стратегії нерідко супроводжуються акцентом на силі, рішучості, стратегічній відповідальності та здатності до кризового управління. Проте навіть у таких моделях імідж не є суто «жорстким», оскільки сила повинна бути символічно легітимована, а сама держава має пояснювати міжнародній аудиторії нормативні підстави власної безпекової активності.

Порівняльний підхід дозволяє побачити, що ефективність іміджевої стратегії залежить не лише від обсягу ресурсів, вкладених у публічну дипломатію чи міжнародну комунікацію, а від ступеня узгодженості між образом, який транслюється, і реальною поведінкою держави. Деякі країни досягають високих результатів завдяки тому, що їхній міжнародний імідж спирається на впізнавану інституційну якість, усталений політичний стиль і відносну послідовність зовнішньої політики. Інші ж зазнають труднощів через розрив між офіційною репрезентацією та фактичними практиками. У такому разі іміджева стратегія втрачає довіру, а зовнішній образ держави починає формуватися не завдяки цілеспрямованій комунікації, а через кризи, конфлікти та критичні медійні інтерпретації.

Суттєвим критерієм порівняння є також співвідношення централізованості та плюралізму в реалізації іміджевої політики. У деяких державах стратегія міжнародного образу жорстко координується центральною владою, що забезпечує єдність наративу, стилістичну впорядкованість і високий рівень керованості. В інших країнах іміджева репрезентація має більш децентралізований характер і формується завдяки взаємодії держави, громадянського суспільства, медіа, університетів, культурних інституцій та приватного сектору. Перша модель може бути ефективною в сенсі швидкості та дисципліни повідомлень, однак часто ризикує скотитися до пропагандистської уніфікації. Друга забезпечує багатоголосся та вищий рівень автентичності, але водночас може створювати суперечливість і фрагментованість зовнішнього образу.

Не менш важливим є і питання адаптивності іміджевих стратегій до цифрового середовища. Держави, які спромоглися інтегрувати традиційні дипломатичні практики з цифровими комунікаціями, візуальними форматами, соціальними платформами та мережевими способами взаємодії, демонструють вищу здатність впливати на глобальну аудиторію. Натомість держави, які зберігають виключно протокольно-офіційну модель саморепрезентації, часто програють у швидкості, гнучкості та доступності для міжнародного публічного простору. У глобальному інформаційному середовищі імідж уже не формується лише через дипломатичні документи чи культурні заходи; він постає як

динамічний медіакомунікативний конструкт, що постійно переосмислюється в реальному часі.

Отже, порівняльний аналіз іміджевих стратегій різних держав демонструє, що міжнародний образ не є уніфікованою технологією престижу, а складним політико-комунікативним механізмом, залежним від історичного контексту, інституційної моделі, зовнішньополітичних цілей та якості національного самопредставлення. Різні держави по-різному комбінують ціннісні, культурні, технологічні, безпекові й цивілізаційні елементи іміджу, створюючи специфічні моделі «м'якої сили». Саме тому порівняльне вивчення іміджевих стратегій є важливим не лише для опису міжнародної комунікації, а й для глибшого розуміння того, як у сучасному світі символічна влада інтегрується у загальну структуру геополітичного впливу.

4. Цифрова дипломатія та публічна комунікація

Цифрова дипломатія є одним із найхарактерніших проявів трансформації міжнародних відносин у добу глобальної мережевої комунікації, коли традиційні дипломатичні інститути змушені функціонувати в умовах безперервної інформаційної циркуляції, медійної відкритості та нових форматів взаємодії з міжнародною аудиторією. Її поява зумовлена не лише технологічним розвитком, а й зміною самої логіки міжнародного представництва: держава більше не може покладатися виключно на закриті переговорні канали, офіційні меморандуми та протокольні форми комунікації. Вона повинна бути присутньою у цифровому просторі, формувати публічні меседжі, реагувати на глобальні інформаційні виклики та вступати у безпосередню комунікацію з різноманітними аудиторіями поза межами класичного дипломатичного корпусу.

Сутність цифрової дипломатії полягає у використанні цифрових технологій, соціальних платформ, онлайн-ресурсів, мультимедійного контенту та мережевих комунікаційних практик для реалізації зовнішньополітичних завдань. Це означає, що дипломатична діяльність набуває нових інструментів впливу, пов'язаних не лише з передачею інформації, а й із формуванням міжнародного порядку денного, просуванням національних наративів, оперативним реагуванням на репутаційні виклики та підтриманням постійної видимості держави у глобальному публічному просторі. Цифрова дипломатія істотно розширює спектр дипломатичних дій, оскільки включає інформаційне моделювання, візуальну репрезентацію, роботу з онлайн-аудиторіями, цифрову символізацію політичних позицій і стратегічне використання мережевих комунікативних ефектів.

Публічна комунікація в межах цифрової дипломатії перестає бути допоміжним елементом, який супроводжує «справжню» дипломатію; вона сама стає одним із ключових майданчиків зовнішньополітичного впливу. Через цифрові канали держави звертаються не лише до урядів інших країн, а й до громадської думки, міжнародних експертних середовищ, діаспор, журналістських спільнот, транснаціонального громадянського суспільства та глобальних мережевих аудиторій. Це означає, що дипломатичний процес дедалі більше набуває відкритого, дискурсивного характеру. Успіх зовнішньої політики

починає залежати не лише від міждержавних домовленостей, а й від того, наскільки переконливо держава може артикулювати свої позиції у глобальному медіапросторі.

Однією з ключових переваг цифрової дипломатії є оперативність. На відміну від класичних дипломатичних процедур, які часто передбачають тривалі узгодження, цифрові канали дозволяють здійснювати швидке реагування на міжнародні події, кризи, інформаційні атаки або гуманітарні катастрофи. Це особливо важливо в умовах, коли інформаційний вакуум миттєво заповнюється альтернативними інтерпретаціями, ворожими наративами або спекулятивними медійними конструкціями. Відтак здатність держави оперативно артикулювати свою позицію, надати переконливе пояснення подій і зафіксувати бажану рамку сприйняття стає важливим компонентом дипломатичної ефективності.

Водночас цифрова дипломатія несе в собі низку структурних суперечностей. Передусім вона змінює баланс між швидкістю комунікації та глибиною дипломатичного опрацювання. Політичні меседжі, адаптовані до логіки цифрових платформ, часто потребують лаконізму, емоційної виразності, візуальної привабливості та миттєвої впізнаваності, що не завжди сумісно зі складністю міжнародно-політичної проблематики. Існує ризик спрощення дипломатії до набору публічних жестів, візуальних знаків та символічних реакцій, які не підкріплені змістовною стратегією. Крім того, надмірна публічність здатна ускладнювати переговорний процес, оскільки створює додатковий тиск на державних представників і зменшує простір для гнучкого компромісу.

Особливо важливою є проблема довіри та автентичності у цифровій дипломатії. У глобальному інформаційному середовищі, перенасиченому маніпуляціями, фейковими акаунтами, ботмережами та координаційними інформаційними кампаніями, офіційна комунікація держави повинна зберігати високий рівень інституційної достовірності. Будь-яка помилка, суперечливе повідомлення або неузгоджена інформація можуть бути використані для репутаційного удару. Тому цифрова дипломатія вимагає не лише технічної присутності на платформах, а й високого рівня професійної координації, комунікативної дисципліни, семантичної точності та стратегічної цілісності. Вона є ефективною лише тоді, коли інтегрована в загальну систему зовнішньополітичного планування, а не функціонує як фрагментарна медійна активність.

Отже, цифрова дипломатія та публічна комунікація є ключовими інструментами сучасної міжнародної взаємодії, які трансформують способи представлення держави, формування міжнародних наративів і досягнення зовнішньополітичних цілей. Вони засвідчують перехід від закритої протокольної дипломатії до мережевої моделі зовнішньополітичної дії, в якій комунікативна присутність стає формою політичної сили. У глобальному інформаційному середовищі держава змушена вести боротьбу не лише за політичні рішення, а й за увагу, довіру, інтерпретацію та символічне визнання. Саме в цьому полягає стратегічне значення цифрової дипломатії як одного з центральних вимірів сучасної «м'якої сили».

6. Репутаційні війни у глобальному медіапросторі

Глобальний медіапростір у ХХІ столітті перетворився на арену не лише інформаційного обміну, а й інтенсивної символічної боротьби, в межах якої держави, політичні режими, міжнародні організації та недержавні актори змагаються за право визначати легітимні інтерпретації подій, формувати колективні уявлення та конструювати ієрархії міжнародної поваги і недовіри. У цьому контексті дедалі більшої актуальності набуває феномен репутаційних війн, під якими слід розуміти цілеспрямовані інформаційно-комунікативні дії, спрямовані на зміцнення власної міжнародної репутації або на підрив репутаційного капіталу опонента. Репутація в сучасній міжнародній політиці виступає не просто морально-оцінною категорією, а стратегічним ресурсом, що впливає на союзницькі відносини, інвестиційну привабливість, нормативну легітимність і загальну геополітичну вагу держави.

Репутаційні війни є особливо характерними для епохи медіатизованої політики, коли міжнародна подія набуває значення лише в межах певної комунікативної інтерпретації. У цих умовах боротьба точиться не тільки за контроль над фактами, а насамперед за контроль над смислами, асоціаціями та моральними оцінками. Держава може вигравати або програвати не стільки на полі дипломатичних чи військових дій, скільки у сфері сприйняття цих дій глобальною аудиторією. Саме тому сучасні конфлікти дедалі частіше супроводжуються спробами делегітимації противника через закріплення за ним образів агресора, порушника норм, джерела нестабільності, носія авторитарної загрози або гуманітарної безвідповідальності.

Механізми репутаційних війн є багаторівневими й охоплюють використання офіційної дипломатії, міжнародних медіа, аналітичних центрів, соціальних платформ, лідерів громадської думки, експертних коментарів, візуальних матеріалів та емоційно навантажених наративів. У глобальному медіапросторі репутаційна боротьба ведеться через повторення, фреймування, селективну візуалізацію, смислову категоризацію та емоційну драматизацію подій. Особливу роль відіграє швидкість, оскільки первинна інтерпретація події часто закладає основу для її подальшого міжнародного сприйняття. Хто першим задає переконливий репутаційний наратив, той часто отримує довготривалу символічну перевагу.

Репутаційна війна може здійснюватися як у відкритій формі, через офіційні звинувачення та публічні дипломатичні кампанії, так і в прихованій, через мережеві операції, анонімне поширення дезінформації, дискредитувальні інформаційні вкиди, маніпулятивне використання емоційного контенту та координацію цифрових спільнот. Особливо небезпечним є те, що в умовах цифрового медіасередовища межа між фактологічною критикою, політичною полемікою та цілеспрямованою репутаційною диверсією стає розмитою. Це створює сприятливі умови для асиметричних стратегій, коли менш потужний актор може завдавати істотних репутаційних втрат значно сильнішому опонентові, використовуючи гнучкість мережевих платформ і вразливості глобальної уваги.

Для держави репутаційні війни мають не лише символічні, а й безпосередньо політичні наслідки. Погіршення міжнародної репутації може впливати на позиції в міжнародних організаціях, на здатність формувати коаліції, на ставлення іноземних інвесторів, на розвиток культурної та освітньої співпраці, а також на рівень довіри до офіційних заяв і дипломатичних ініціатив. У свою чергу, позитивна репутація може виконувати функцію захисного щита, який знижує ефективність ворожих інформаційних атак і забезпечує державі кредит міжнародної довіри навіть у кризових ситуаціях. Саме тому репутаційний вимір сучасної міжнародної політики не можна зводити до периферійної медійної проблематики; він безпосередньо інтегрований у структуру геополітичної конкуренції.

Разом із тим репутаційні війни мають ще один важливий аспект – вони змінюють характер міжнародної відповідальності. Якщо раніше держави переважно реагували на правові або військово-політичні наслідки своїх дій, то нині вони дедалі частіше змушені враховувати й медійно-репутаційні ризики. Політичне рішення може формально залишатися у межах допустимого, але водночас спричиняти масштабні репутаційні втрати, якщо воно суперечить домінантним моральним очікуванням глобальної аудиторії. Таким чином, глобальний медіапростір створює додатковий механізм дисциплінування державної поведінки, хоча цей механізм залишається нерівномірним, політизованим і нерідко залежним від розподілу комунікативної сили.

Отже, репутаційні війни у глобальному медіапросторі є складовою новітньої конфігурації міжнародного суперництва, у якій символічне визнання, моральна легітимність та медійна інтерпретація подій стають самостійними ресурсами влади. У таких війнах держава бореться не лише за територію, безпеку чи економічні переваги, а й за право бути визнаною правомірним, відповідальним і цивілізаційно привабливим актором. Саме тому репутаційна стійкість, здатність до проактивної комунікації та вміння захищати власний міжнародний образ набувають значення ключових елементів зовнішньополітичної спроможності сучасної держави.

7. Кризові комунікації держави в умовах міжнародних конфліктів

Кризові комунікації держави в умовах міжнародних конфліктів становлять особливу сферу стратегічної діяльності, у якій поєднуються політичне управління, інформаційна безпека, дипломатична репрезентація, психологічна стабілізація суспільства та захист міжнародної легітимності. У періоди конфліктів держава опиняється в ситуації багатовекторного тиску, де військові, політичні, гуманітарні та медійні процеси розгортаються одночасно, а будь-яке інформаційне повідомлення може мати стратегічні наслідки. Саме тому кризові комунікації не можна розглядати як технічний супровід політики; вони є складовою антикризового управління і одним із вирішальних чинників збереження керованості, внутрішньої консолідації та зовнішньої підтримки.

Сутність кризових комунікацій полягає у цілеспрямованому, системному та координованому інформуванні внутрішніх і зовнішніх аудиторій у період загрози, ескалації або відкритого конфлікту з метою мінімізації паніки,

нейтралізації дезінформації, підтримання довіри до державних інституцій та забезпечення сприятливої інтерпретації подій на міжнародному рівні. У міжнародних конфліктах ця функція набуває подвійного значення: з одного боку, комунікація повинна стабілізувати внутрішній простір і підтримувати мобілізаційну готовність суспільства, а з іншого – доносити до зовнішнього світу політичну, правову й моральну позицію держави, аргументуючи її дії та запобігаючи нав'язуванню ворожих наративів.

Особливістю кризових комунікацій у міжнародних конфліктах є те, що вони функціонують у середовищі радикальної невизначеності, дефіциту часу та високої емоційної напруги. У таких умовах держава повинна водночас забезпечувати оперативність повідомлень і зберігати їхню достовірність, уникати суперечностей між різними інституціями, координувати офіційні заяви та підтримувати єдність стратегічного наративу. Будь-яка комунікативна неузгодженість, затримка або інформаційний вакуум можуть бути використані противником для деморалізації суспільства, міжнародної дискредитації або формування альтернативної картини подій. Саме тому кризові комунікації вимагають високого рівня інституційної централізації, але без втрати змістовної гнучкості.

Одним із ключових завдань кризової комунікації є збереження довіри. У конфліктних ситуаціях суспільство особливо чутливе до якості інформації, поведінки влади та рівня комунікативної відповідальності. Якщо державні інституції демонструють відкритість, послідовність, точність і здатність визнавати складність ситуації без панічної риторики, це зміцнює легітимність влади та підвищує соціальну стійкість. Натомість замовчування, суперечливі повідомлення, надмірна пропагандистська стилізація або явне маніпулювання фактами швидко руйнують довіру і створюють сприятливе підґрунтя для чуток, інформаційних спекуляцій і моральної дезорієнтації населення. У міжнародному вимірі питання довіри є не менш важливим, оскільки зовнішні партнери оцінюють державу не тільки за її діями, а й за якістю її комунікативної поведінки.

Не менш суттєвою є функція міжнародної легітимації. У період міжнародного конфлікту держава повинна не просто повідомляти факти, а переконливо вписувати їх у нормативно прийнятну рамку, демонструючи відповідність своїх дій міжнародному праву, принципам суверенітету, гуманітарним стандартам та логіці самооборони або колективної безпеки. Це означає, що кризова комунікація має бути не лише інформативною, а й аргументативною. Вона повинна надавати міжнародній спільноті когерентне пояснення конфлікту, чітко окреслювати відповідальність сторін, формувати морально зрозумілу оптику подій і створювати підстави для зовнішньої солідарності, санкційного тиску на агресора або надання допомоги.

В умовах цифрового медіасередовища кризові комунікації ускладнюються ще й тим, що конфлікт розгортається одночасно у фізичному, дипломатичному та мережевому просторах. Це вимагає від держави здатності працювати з різними комунікаційними рівнями: офіційними заявами, брифінгами, дипломатичними нотами, соціальними мережами, візуальним контентом, міжнародними медіа, аналітичними платформами та емоційно зарядженими свідченнями. Успішна

кризова комунікація передбачає не лише передачу інформації, а й управління увагою, ритмом повідомлень, візуальною переконливістю, людським виміром історій та міжнародною медійною логікою. Держава повинна говорити одночасно мовою фактів, права, моралі та людського досвіду.

Отже, кризові комунікації держави в умовах міжнародних конфліктів є критично важливим інструментом збереження політичної керованості, суспільної консолідації та зовнішньополітичної підтримки. Вони функціонують на перетині безпеки, дипломатії, інформаційної політики та стратегічного наративу, забезпечуючи не лише передачу відомостей, а й конструювання легітимної рамки сприйняття конфлікту. У сучасному світі, де міжнародне протистояння дедалі частіше має гібридний характер, ефективність держави визначається не лише її матеріальними ресурсами, а й здатністю керувати комунікацією в умовах кризи. Саме тому кризові комунікації слід розглядати як невід'ємний елемент сучасної державної спроможності та стратегічної культури.

Тема 5. Кіберпростір і гібридні конфлікти як новий вимір геополітичного протистояння

1. Гібридна війна: сутність та основні інструменти

Гібридна війна в сучасному науковому дискурсі розглядається як складний, багаторівневий і синкретичний тип конфліктної взаємодії, що поєднує у собі елементи класичного міждержавного протиборства, асиметричних дій, інформаційно-психологічного впливу, економічного тиску, кібератак, політичної дестабілізації та використання недержавних або формально невизначених акторів. Її сутність полягає не лише у змішуванні різних засобів боротьби, а й у свідомому стиранні меж між війною і миром, військовою та невійськовою активністю, внутрішньою кризою та зовнішньою інтервенцією. Унаслідок цього гібридна війна функціонує як форма прихованого або напівприхованого геополітичного впливу, в якій пряме збройне зіткнення часто поступається місцем комплексній стратегії виснаження, дезорганізації та делегітимації супротивника.

Особливість гібридної війни полягає в тому, що вона не орієнтована винятково на фізичне знищення військової інфраструктури чи окупацію території. Її головним об'єктом стає цілісність політичного організму держави, тобто її інституційна стійкість, суспільна довіра, комунікативна єдність, інформаційний суверенітет та здатність до стратегічного самовідтворення. Саме тому в умовах гібридного конфлікту військова сила використовується лише як один із компонентів ширшої системи впливу, де не менш важливими є маніпуляція ідентичностями, створення внутрішніх ліній розколу, підживлення соціального невдоволення, дискредитація політичних еліт та підрив міжнародної репутації держави. Такий підхід дозволяє агресору досягати значних політичних ефектів без формального переходу до повномасштабної війни.

До основних інструментів гібридної війни належать насамперед інформаційні операції, спрямовані на формування вигідної інтерпретації подій, послаблення критичного мислення аудиторії, продукування панічних або

деструктивних настроїв та руйнування довіри до офіційних джерел інформації. Інформаційна складова є фундаментальною, оскільки саме вона створює когнітивне середовище, в якому інші елементи гібридного впливу набувають ефективності. Через медіа, соціальні мережі, анонімні цифрові платформи, псевдоекспертні середовища та емоційно марковані наративи формуються альтернативні картини реальності, які здатні поляризувати суспільство, провокувати недовіру до влади та стимулювати внутрішню дезінтеграцію.

Іншим ключовим інструментом є кібернетичний вплив, що охоплює атаки на державні інформаційні системи, критичну інфраструктуру, фінансовий сектор, комунікаційні мережі та цифрові сервіси. У контексті гібридної війни кібератака рідко має самодостатній характер; вона зазвичай є частиною комплексної операції, яка супроводжується інформаційною кампанією, політичним тиском або спробою створити відчуття керованого хаосу. Ураження цифрової інфраструктури держави може підривати не лише її технічну функціональність, а й символічний образ спроможності влади, оскільки нездатність захистити критичні системи автоматично конвертується в кризу довіри. Саме тому кіберінструменти у гібридній війні є одночасно технологічними, політичними та психологічними.

Не менш важливими виступають економічні механізми тиску, зокрема енергетичний шантаж, санкційне вибіркове обмеження, контроль над логістичними маршрутами, фінансове проникнення, маніпуляція торговельними залежностями та створення штучних ринкових дисбалансів. У межах гібридної стратегії економіка використовується не лише як матеріальна база конфлікту, а як інструмент політичного примусу. Через посилення соціальної напруги, погіршення добробуту населення та дестабілізацію фінансового середовища агресор прагне послабити внутрішню стійкість держави та стимулювати суспільний запит на поступки, компроміси або зміну зовнішньополітичного курсу. Економічний тиск у гібридній війні зазвичай має прихований, дифузний і довготривалий характер, що ускладнює його своєчасне ідентифікування.

Суттєвим елементом гібридної війни є використання проксі-структур, неофіційних мереж, парамілітарних утворень, афілійованих політичних сил, агентурного впливу та різних форм внутрішнього посередництва. Це дає можливість зовнішньому актору маскувати власну участь, знижувати ризик прямої міжнародно-правової відповідальності та представляти агресію як внутрішній конфлікт, громадянське протистояння або спонтанну дестабілізацію. Саме правдоподібне заперечення, тобто можливість формально дистанціюватися від власних дій, є однією з основних характеристик гібридної стратегії. Така тактика ускладнює міжнародну реакцію, уповільнює механізми колективної безпеки та створює неоднозначність у визначенні джерела загрози.

Отже, гібридна війна є не просто сукупністю змішаних засобів ведення боротьби, а якісно новою логікою геополітичного протистояння, в якій об'єктом впливу стає вся система державної та суспільної організації. Її ефективність ґрунтується на комплексності, багатовекторності, розмитості меж відповідальності та здатності інтегрувати військові, інформаційні, економічні, кібернетичні та психологічні інструменти в єдиний стратегічний механізм. Саме

тому осмислення гібридної війни потребує виходу за межі класичного воєнно-стратегічного аналізу й передбачає міждисциплінарне дослідження сучасних форм влади, конфлікту та геополітичної конкуренції.

2. Кібербезпека як складова національної та міжнародної безпеки

Кібербезпека в умовах цифрової модернізації суспільства та глобальної мережевої взаємозалежності перетворилася на один із базових компонентів національної та міжнародної безпеки, оскільки дедалі більша частина політичних, економічних, адміністративних, оборонних і соціальних процесів функціонує в цифровому середовищі або перебуває у критичній залежності від нього. Якщо у класичних моделях безпеки центральне місце посідали територіальна недоторканність, військовий потенціал і здатність держави протистояти збройній агресії, то в сучасних умовах не менш важливим стає захист цифрової інфраструктури, інформаційних потоків, баз даних, комунікаційних систем та алгоритмічних механізмів управління. У цьому сенсі кібербезпека є не ізольованою технічною галуззю, а інтегральним елементом суверенітету, керованості та стратегічної стійкості держави.

На національному рівні кібербезпека охоплює захист державних інформаційних ресурсів, систем публічного адміністрування, критичної інфраструктури, оборонних мереж, фінансового сектору, транспортних систем, телекомунікацій та енергетичних об'єктів від несанкціонованого доступу, деструктивного втручання, шпигунства, саботажу та руйнування. Водночас її зміст не вичерпується лише технічним запобіганням атакам. Кібербезпека включає також інституційну готовність до виявлення загроз, механізми швидкого реагування, систему координації між державними структурами, правове регулювання цифрового середовища, кадрову підготовку та формування суспільної цифрової стійкості. Інакше кажучи, вона є не стільки сукупністю засобів захисту, скільки цілісною політикою підтримання функціональної безперервності держави в цифрову епоху.

На міжнародному рівні кібербезпека набуває особливого значення через транснаціональний характер цифрових загроз. Кібератаки можуть здійснюватися з території інших держав, через посередницькі мережі, розподілені серверні системи, анонімізовані канали та недержавних акторів, що ускладнює атрибуцію, юридичну відповідальність і вироблення адекватної відповіді. Відтак міжнародна безпека вже не може розглядатися лише як баланс сил між державами у фізичному просторі; вона включає потребу у забезпеченні стабільності глобального кіберпростору, де локальний інцидент здатен мати каскадні наслідки для багатьох країн. Це створює принципово нову архітектуру загроз, в якій взаємозалежність підвищує не лише рівень кооперації, а й масштаби вразливості.

Кібербезпека є також важливою складовою політичної стабільності. Кібератаки на органи державної влади, виборчу інфраструктуру, медичні системи, енергетичні мережі або транспортне управління можуть не тільки спричиняти матеріальні збитки, а й руйнувати довіру до інститутів, провокувати паніку, делегітимізувати урядові рішення та послаблювати спроможність

держави до кризового менеджменту. У сучасних умовах підриив цифрових систем дорівнює підрииву державної спроможності як такої, оскільки значна частина владних функцій уже інтегрована у цифрові канали. Саме тому кібербезпека має розглядатися поряд із військовою, економічною та інформаційною безпекою як фундаментальна умова збереження державності.

Водночас проблема кібербезпеки має і виразний геополітичний вимір. Держави, які володіють розвиненою цифровою інфраструктурою, власними технологічними платформами, потужним кадровим потенціалом та інструментами кіберзахисту, отримують не лише захисну перевагу, а й ширші можливості для міжнародного впливу. Натомість технологічно залежні або інституційно слабкі держави ризикують опинитися в стані цифрової периферійності, де їхня безпека залежить від зовнішніх постачальників технологій, іноземних програмних рішень та міжнародних інфраструктурних вузлів. Це означає, що кібербезпека дедалі більше пов'язується з питаннями цифрового суверенітету, технологічної автономії та контролю над стратегічними каналами цифрової взаємодії.

Необхідно також підкреслити, що кібербезпека не може бути досягнута виключно за рахунок оборонних заходів. У високодинамічному кіберсередовищі важливими стають проактивні моделі запобігання загрозам, міжнародний обмін інформацією, координація між державою і приватним сектором, стандартизація безпекових протоколів, розвиток інцидент-реагування та формування культури цифрової відповідальності. Особливої ваги набуває співпраця між державними органами, бізнесом, академічними інституціями та технологічними компаніями, оскільки значна частина критичних цифрових ресурсів перебуває поза прямим державним контролем. Таким чином, кібербезпека є сферою, де класичні державоцентричні підходи повинні поєднуватися з мережевими моделями багаторівневого врядування.

Отже, кібербезпека виступає невід'ємною складовою як національної, так і міжнародної безпеки, відображаючи глибоку трансформацію природи сучасних загроз і механізмів захисту. Вона охоплює технічні, політичні, правові, інституційні та геостратегічні виміри, що робить її однією з центральних категорій сучасного безпекового аналізу. У світі, де цифровий простір став полем боротьби за владу, вплив і стійкість, спроможність держави гарантувати кібербезпеку є не лише ознакою її технологічного розвитку, а й критерієм її суверенності, міжнародної суб'єктності та здатності виживати в умовах новітньої конфліктності.

3. Інформаційні операції та стратегічні наративи у міжнародних конфліктах

У сучасних міжнародних конфліктах інформаційні операції та стратегічні наративи посідають центральне місце, оскільки боротьба між державами та іншими політичними акторами дедалі частіше відбувається не лише за контроль над територіями, ресурсами чи військовою ініціативою, а й за контроль над смисловими структурами сприйняття політичної реальності. Інформаційний вимір конфлікту формує когнітивне поле, в межах якого суспільства, міжнародні

організації, політичні еліти та глобальна громадська думка інтерпретують причини, хід і наслідки протистояння. Саме тому інформаційні операції слід розглядати не як другорядний супровід воєнних чи дипломатичних дій, а як самостійну форму стратегічного впливу, спрямовану на зміну поведінкових установок, емоційних реакцій, символічних орієнтирів і політичних рішень.

Інформаційна операція являє собою скоординований комплекс дій, спрямованих на поширення, модифікацію або блокування інформації з метою досягнення політичного, психологічного чи стратегічного ефекту. Вона може включати дезінформацію, маніпулятивне фреймування подій, селективне висвітлення фактів, створення ворожих або героїзуючих образів, використання фейкових джерел, ботмереж, психологічних технік впливу та синхронізацію повідомлень через різні комунікативні канали. У міжнародному конфлікті інформаційні операції, як правило, орієнтовані одразу на кілька аудиторій: внутрішнє населення, міжнародних партнерів, нейтральні країни, ворожу спільноту та глобальні медіа. Це робить їх багат шаровими та високоспеціалізованими механізмами впливу.

Ключову роль у таких операціях відіграють стратегічні наративи, тобто великі пояснювальні конструкції, через які актори конфлікту надають подіям бажаного смислу, структурують уявлення про справедливість, агресію, захист, історичну правоту, моральну відповідальність та майбутнє політичного порядку. Стратегічний наратив не зводиться до окремого повідомлення чи пропагандистського гасла; він виконує функцію рамки інтерпретації, в межах якої аудиторія сприймає окремі факти як частину ширшої логічної та моральної картини. Саме завдяки наративу держава або інший актор конфлікту намагається відповісти на питання про те, хто є жертвою, хто агресором, які цілі є легітимними, якою є ціна компромісу та що саме поставлено на історичну карту протистояння.

Особливість стратегічних наративів полягає в тому, що вони конструюють не лише поточне, а й історичне та майбутнє значення конфлікту. Через апеляцію до колективної пам'яті, цивілізаційної ідентичності, історичних травм, образу ворога та месійних мотивів вони здатні мобілізувати суспільства на тривале протистояння, виправдовувати надзвичайні заходи та забезпечувати моральну когерентність політичного курсу. Наратив у цьому сенсі є інструментом не просто переконання, а символічної інтеграції, оскільки дозволяє поєднати окремі події в цілісну схему смислів. У міжнародних конфліктах саме той актор, який нав'язує домінуючий наратив, часто отримує перевагу в дипломатичному, моральному та репутаційному вимірах.

Цифрове середовище суттєво підсилило значення інформаційних операцій, оскільки забезпечило безпрецедентну швидкість поширення контенту, багатоканальність комунікації, таргетований вплив на різні аудиторії та можливість постійного коригування смислових повідомлень у режимі реального часу. Соціальні мережі, відеоплатформи, месенджери, цифрові медіа та алгоритмічно організовані стрічки новин стали простором, де стратегічні наративи не лише транслиються, а й піддаються конкуренції, модифікації, фрагментації та вірусному розповсюдженню. Водночас саме ця динаміка

ускладнює утримання наративної цілісності, оскільки навіть сильний стратегічний меседж може бути перекритий шумом, контркампаніями, сатиричними перетлумаченнями або емоційно ефективнішими альтернативними версіями подій.

Необхідно також враховувати, що інформаційні операції у міжнародних конфліктах не завжди мають суто зовнішній характер. Вони часто спрямовані на власне населення з метою підтримання мобілізаційної готовності, легітимації політичного керівництва, нейтралізації втоми від конфлікту та запобігання внутрішній деморалізації. Таким чином, інформаційна політика стає елементом внутрішньої безпеки, а межа між зовнішнім інформаційним впливом і внутрішнім комунікативним управлінням поступово стирається. Саме тому в умовах затяжних конфліктів держава повинна не лише протидіяти зовнішнім інформаційним загрозам, а й підтримувати власну наративну послідовність, яка не суперечить фактам, але водночас зберігає мобілізаційний потенціал і стратегічну переконливість.

Отже, інформаційні операції та стратегічні наративи є одним із ключових вимірів сучасних міжнародних конфліктів, у яких боротьба за смисли, довіру та інтерпретацію подій стає не менш важливою, ніж боротьба за територію чи військову перевагу. Їхня ефективність визначається не лише технічними засобами поширення інформації, а насамперед здатністю актора створити когерентну, морально переконливу та політично функціональну систему пояснення конфлікту. Саме тому сучасна геополітика повинна аналізувати інформаційне протистояння як структурну частину нової конфліктності, в якій символічна влада виступає одним із головних інструментів міжнародного впливу.

4. Міжнародно-правові підходи до регулювання кіберпростору

Кіберпростір як новітня сфера суспільної, економічної, політичної та безпекової взаємодії поставив перед міжнародним правом надзвичайно складне завдання: виробити нормативні механізми регулювання середовища, яке має транснаціональний, динамічний, технологічно змінний та інституційно фрагментований характер. На відміну від традиційних просторів міжнародної взаємодії – територіального, морського, повітряного чи космічного – кіберпростір не має однозначно окреслених фізичних кордонів, а його інфраструктурна основа розподілена між державними, приватними й наднаціональними суб'єктами. Саме тому міжнародно-правові підходи до його регулювання формуються в умовах постійного напруження між суверенітетом держав, глобальною природою цифрових мереж та зростаючою роллю недержавних технологічних акторів.

Одним із базових питань у міжнародно-правовому осмисленні кіберпростору є проблема застосовності чинних норм міжнародного права до цифрового середовища. У наукових та політико-правових дискусіях домінує підхід, згідно з яким фундаментальні принципи міжнародного права, включаючи суверенну рівність держав, невтручання у внутрішні справи, заборону застосування сили, відповідальність за міжнародно-протиправні діяння та обов'язок мирного врегулювання спорів, зберігають свою чинність і в

кіберпросторі. Проте на практиці виникає значна кількість труднощів, пов'язаних із тим, яким чином інтерпретувати ці принципи щодо кібератак, цифрового шпигунства, втручання у виборчі процеси, пошкодження інформаційної інфраструктури або маніпулювання даними. Відсутність усталених критеріїв правової кваліфікації таких дій створює зони нормативної невизначеності.

Особливо складним є питання атрибуції, тобто встановлення того, який саме суб'єкт несе відповідальність за кібератаку або іншу шкідливу дію в цифровому середовищі. У традиційному міжнародному праві відповідальність держави пов'язується з достатньо чіткими ознаками контролю, юрисдикції або безпосередньої дії її органів. У кіберпросторі ж атаки можуть здійснюватися через посередницькі мережі, приватні структури, неофіційні угруповання, анонімні цифрові канали та розподілені технологічні системи, що ускладнює юридичне доведення причетності держави. Унаслідок цього навіть серйозні кіберінциденти часто залишаються у сірій зоні між політичним обвинуваченням і формальною правовою відповідальністю, а це, своєю чергою, обмежує ефективність механізмів стримування.

Ще одним важливим напрямом міжнародно-правового регулювання є встановлення меж допустимої поведінки держав у кіберпросторі. Йдеться про спроби сформулювати норми належної державної поведінки, які б визначали неприйнятність атак на критичну цивільну інфраструктуру, медичні системи, енергетичні об'єкти, гуманітарні мережі чи інші життєво важливі елементи суспільного функціонування. Однак ці підходи наразі здебільшого мають характер політико-нормативних домовленостей, рекомендацій або м'якого права, а не універсально обов'язкових міжнародних договорів. Це пояснюється тим, що держави по-різному розуміють межі свого цифрового суверенітету, ступінь допустимого кіберінструментарію та співвідношення безпеки з відкритістю цифрового середовища.

Міжнародно-правове регулювання кіберпростору також стикається з проблемою участі недержавних акторів. Значна частина цифрової інфраструктури, програмних платформ, хмарних сервісів, інтернет-обміну, комунікаційних каналів та засобів кіберзахисту належить приватним компаніям, які фактично впливають на функціонування глобального кіберпростору не менше, ніж окремі держави. Це створює парадоксальну ситуацію, коли міжнародне право, традиційно орієнтоване на державу як головного суб'єкта, змушене враховувати реальну силу корпоративних технологічних структур. Відтак формується тенденція до багатостороннього та багаторівневого регулювання, де поряд із державами дедалі більшої ваги набувають міжнародні організації, експертні мережі, технічні спільноти та приватний сектор.

Не можна оминути і фундаментальну суперечність між моделлю відкритого глобального інтернету та прагненням окремих держав посилити контроль над власним цифровим сегментом. Частина міжнародно-правових ініціатив тяжіє до концепції універсального, взаємопов'язаного, відкритого і безпечного кіберпростору, в якому пріоритет надається свободі комунікації, технічній інтеперабельності та транснаціональному обміну даними. Інший підхід акцентує на цифровому суверенітеті, праві держави контролювати

національний інформаційний простір, обмежувати зовнішні платформи та запроваджувати власні нормативні режими цифрового врядування. Протистояння цих моделей робить вироблення єдиної міжнародно-правової архітектури кіберпростору вкрай складним і політично чутливим процесом.

Отже, міжнародно-правові підходи до регулювання кіберпростору перебувають у стані інтенсивного, але незавершеного формування, відображаючи глибокі зміни у природі суверенітету, безпеки та глобальної взаємодії. Сучасне міжнародне право вже визнає кіберпростір як сферу, що потребує нормативного впорядкування, однак ще не має цілісного, універсального і юридично бездоганного механізму його регуляції. Саме тому подальший розвиток міжнародно-правових режимів у цій сфері залежатиме від здатності світової спільноти поєднати принципи державного суверенітету, колективної безпеки, технічної відкритості та правової відповідальності в умовах дедалі більшої цифрової конфліктності.

5. Технологічні санкції як інструмент геополітичного тиску

У сучасній системі міжнародних відносин технологічні санкції набувають дедалі більшої ваги як специфічний інструмент геополітичного тиску, що спрямований не лише на економічне обмеження держави-опонента, а й на послаблення її інноваційного потенціалу, цифрової автономії, оборонно-промислової модернізації та довгострокової конкурентоспроможності. На відміну від класичних торговельних або фінансових санкцій, технологічні обмеження вражають ту сферу, яка в умовах постіндустріального розвитку стає основою державної сили, а саме доступ до критичних технологій, складних компонентів, високоточного обладнання, програмного забезпечення, мікроелектроніки, телекомунікаційних рішень та інфраструктурних цифрових платформ. Саме тому технологічні санкції функціонують не лише як засіб покарання, а як стратегічний механізм уповільнення або блокування розвитку небажаного геополітичного конкурента.

Сутність технологічних санкцій полягає в асиметричному використанні глобальної нерівномірності технологічного розвитку та контролю над ланцюгами створення високотехнологічної продукції. Держави або коаліції держав, які домінують у сфері критичних технологій, здатні обмежувати доступ до компонентів, ліцензій, патентів, інженерних рішень, хмарної інфраструктури, сервісного обслуговування та інтелектуальної власності. Унаслідок цього об'єкт санкцій опиняється в ситуації вимушеної технологічної адаптації, що часто супроводжується зростанням витрат, деградацією виробничих можливостей, затримкою інноваційного циклу та зниженням якості стратегічних секторів. Особливо відчутним є вплив таких санкцій на військово-промисловий комплекс, цифрову інфраструктуру, енергетичну модернізацію та сектор штучного інтелекту.

Технологічні санкції є інструментом не лише економічного, а й політичного сигналізування. Через них держава або коаліція держав демонструє готовність використовувати власну позицію в глобальній технологічній ієрархії для формування бажаної поведінки інших акторів. Вони можуть виконувати

стримувальну функцію, попереджаючи про ціну певних геополітичних рішень, або каральну, фіксуючи неприйнятність уже вчинених дій. Водночас санкції часто мають і нормативну функцію, оскільки подаються як механізм захисту міжнародного порядку, безпеки, прав людини чи недопущення поширення небезпечних технологій. Таким чином, технологічний тиск поєднує інструментальний і символічний виміри, стаючи частиною ширшої архітектури примусової дипломатії.

Особливе значення технологічні санкції мають у добу геополітичної боротьби за контроль над цифровими екосистемами. Якщо раніше головним ресурсом впливу були енергоресурси, транспортні коридори або фінансові потоки, то нині дедалі більшої ваги набуває контроль над напівпровідниками, цифровими платформами, телекомунікаційними стандартами, хмарними сервісами, системами кіберзахисту та технологіями подвійного призначення. У цьому контексті санкції стають не тимчасовим обмеженням, а способом перепроєктування глобального технологічного порядку, де доступ до ключових елементів інноваційної архітектури використовується як засіб геополітичного управління. Це свідчить про зростання ролі технополітики як нового виміру міжнародної конкуренції.

Разом із тим технологічні санкції мають суперечливі наслідки. З одного боку, вони можуть суттєво обмежити можливості держави-цілі, особливо якщо та залежить від імпорتنих технологій, зовнішніх компонентів та міжнародної кооперації у високотехнологічних секторах. З іншого боку, тривалий санкційний тиск нерідко стимулює політику імпортозаміщення, розвиток внутрішніх дослідницьких потужностей, пошук альтернативних технологічних партнерів та формування паралельних інноваційних ланцюгів. У деяких випадках це може призводити до часткової автономізації держави-мішені та прискорення її технологічної мобілізації. Відтак ефективність санкцій залежить не лише від сили тиску, а й від здатності об'єкта санкцій до структурної адаптації.

Не менш важливим є те, що технологічні санкції можуть фрагментувати глобальний ринок, поглиблювати поділ світу на конкуруючі технологічні блоки та підривати універсалізм міжнародної економічної взаємодії. Якщо доступ до технологій дедалі більше визначається геополітичною лояльністю, альянсовою належністю або режимом санкційної сумісності, це означає, що глобалізаційна модель вільного обміну поступово поступається місцем логіці контрольованої взаємозалежності. У таких умовах технологія перестає бути нейтральним ресурсом модернізації й перетворюється на інструмент геостратегічного сортування держав. Це радикально змінює умови розвитку для країн, які опиняються на периферії головних центрів технологічного виробництва.

Отже, технологічні санкції виступають одним із найхарактерніших інструментів сучасного геополітичного тиску, відображаючи перехід міжнародного суперництва в площину контролю над інноваціями, цифровими інфраструктурами та критичними технологічними ланцюгами. Вони поєднують економічний примус, політичне сигналізування, нормативну легітимацію та стратегічне стримування, формуючи нову конфігурацію влади в глобальному порядку. Саме тому аналіз технологічних санкцій є необхідним для розуміння

того, як у XXI столітті технологічна залежність і технологічна автономія стають ключовими змінними геополітичного протистояння.

6. Перспективи формування системи колективної цифрової безпеки

Формування системи колективної цифрової безпеки є однією з найактуальніших і водночас найскладніших проблем сучасного міжнародного розвитку, оскільки стрімка цифровізація державного управління, економіки, оборони та суспільних комунікацій зробила кіберпростір зоною спільної вразливості, де загрози мають транскордонний, багаторівневий і часто нелінійний характер. У цих умовах жодна держава, навіть технологічно потужна, не здатна гарантувати повну цифрову безпеку виключно власними ресурсами, адже кібератаки, шкідливі програмні кампанії, атаки на ланцюги постачання, маніпуляції даними та інші форми цифрового впливу мають глобальний масштаб і потребують узгоджених механізмів виявлення, реагування та стримування. Саме тому постає потреба у створенні таких моделей міжнародної взаємодії, які дозволили б перевести цифрову безпеку з площини фрагментарного національного захисту у площину координованої колективної відповідальності.

Ідея колективної цифрової безпеки ґрунтується на припущенні, що стабільність кіберпростору є спільним благом, а тому її забезпечення потребує вироблення узгоджених правил поведінки, каналів оперативного обміну інформацією, процедур спільного реагування, режимів довіри та механізмів взаємної допомоги у випадку масштабних кіберінцидентів. У цьому сенсі колективна цифрова безпека певною мірою відтворює логіку традиційної колективної безпеки, але адаптує її до специфіки цифрового середовища, де джерело загрози не завжди очевидне, агресія може мати нефізичний характер, а наслідки розгортаються не через фронтове зіткнення, а через параліч систем, втрату даних, інформаційну дезорганізацію та соціальну паніку. Це потребує радикального перегляду самого поняття безпеки як такої.

Перспективи створення такої системи залежать насамперед від здатності держав узгодити базові принципи поведінки у кіберпросторі. Йдеться про визнання недопустимості атак на критичну цивільну інфраструктуру, гуманітарні системи, медичні сервіси, об'єкти енергетики, а також про необхідність дотримання певних мінімальних стандартів кібервідповідальності. Однак на практиці досягнення таких домовленостей ускладнюється глибокими геополітичними суперечностями, нерівномірністю технологічного розвитку, відмінністю національних правових режимів та розбіжностями в інтерпретації цифрового суверенітету. Частина держав зацікавлена у відкритому та універсальному цифровому середовищі, тоді як інші надають перевагу більш жорсткому контролю над національним сегментом кіберпростору.

Важливим компонентом майбутньої системи колективної цифрової безпеки може стати інституціоналізація механізмів обміну інформацією про загрози, спільного моніторингу інцидентів, координації діяльності центрів реагування та вироблення єдиних підходів до кібергігієни, захисту мереж і стійкості критичної інфраструктури. У сучасному світі швидкість реагування має вирішальне значення, тому навіть добре розвинені національні системи без

міжнародної кооперації виявляються недостатньо ефективними. Обмін технічними індикаторами загроз, методиками аналізу, сценаріями реагування та навчальними практиками дозволяє підвищити загальний рівень цифрової стійкості й створити основу для довіри між партнерами. Проте така кооперація можлива лише за умов політичної сумісності та взаємного визнання загроз.

Однією з перспективних моделей є поєднання державного, міждержавного та багатостороннього рівнів цифрової безпеки. Оскільки значна частина цифрової інфраструктури належить приватним компаніям, а технічна експертиза часто зосереджена поза межами державного апарату, система колективної цифрової безпеки не може бути суто міжурядовою. Вона потребує включення технологічних корпорацій, наукових центрів, експертних мереж, операторів критичної інфраструктури та спеціалізованих міжнародних платформ. Таким чином, у сфері цифрової безпеки формується нова модель багаторівневого врядування, в якій держава зберігає ключову політичну роль, але не володіє монополією на ресурси забезпечення безпеки. Це істотно відрізняє цифрову сферу від класичних моделей воєнно-політичного альянсу.

Водночас перспективи формування системи колективної цифрової безпеки суттєво обмежуються дефіцитом довіри між провідними міжнародними акторами. Кіберпростір є не лише середовищем співпраці, а й полем прихованого суперництва, розвідки, підготовки наступальних спроможностей та випробування нових інструментів впливу. У таких умовах держави неохоче розкривають власні вразливості, технічні можливості та архітектуру захисту, побоюючись, що інформація про них може бути використана у ворожих цілях. Крім того, асиметричний характер кіберможливостей означає, що для окремих акторів невизначеність і відсутність жорстких правил є вигідними, оскільки дозволяють застосовувати гнучкі, заперечувані та важко довідні інструменти впливу.

Отже, формування системи колективної цифрової безпеки є стратегічно необхідним, але політично й інституційно надзвичайно складним завданням. Його реалізація потребує поєднання міжнародно-правового нормотворення, технічної стандартизації, довірчих механізмів, координації між державою і приватним сектором та поступового вироблення спільної безпекової культури в кіберпросторі. У майбутньому саме здатність світової спільноти перейти від логіки хаотичної цифрової анархії до логіки узгодженої цифрової відповідальності може стати визначальним чинником стабільності глобального порядку. Колективна цифрова безпека, таким чином, є не просто новим сектором міжнародної співпраці, а одним із ключових тестів на життєздатність сучасної системи міжнародних відносин.

Тема 6. Субнаціональні актори та мережеві формати міжнародної взаємодії

1. Парадипломатія: теоретичні підходи та сучасна практика

Парадипломатія в сучасній теорії міжнародних відносин постає як один із найбільш показових проявів трансформації державоцентричної моделі світової політики, в межах якої монополія центральної влади на зовнішні зв'язки дедалі

частіше піддається функціональному перегляду. Під цим поняттям зазвичай розуміють міжнародну активність субнаціональних одиниць – регіонів, провінцій, земель, автономій, міст та інших територіально-політичних утворень, які реалізують зовнішні контакти у сферах економіки, культури, освіти, екології, інвестиційної політики, гуманітарної взаємодії та інколи навіть безпекового співробітництва. Теоретична значущість парадипломатії полягає в тому, що вона демонструє ускладнення архітектури міжнародної системи, де поряд із суверенними державами все активніше функціонують актори проміжного рівня, здатні продукувати власні зовнішні стратегії та впливати на конфігурацію транснаціональних зв'язків.

У межах класичного реалізму парадипломатія тривалий час сприймалася як периферійне явище, що не має фундаментального значення для структури міжнародної політики, оскільки справжніми суб'єктами сили, безпеки та зовнішньої стратегії визнавалися виключно держави. Проте розвиток неоліберальних, транснаціоналістських, конструктивістських і багаторівневих підходів до міжнародних відносин призвів до переосмислення цієї позиції. У новіших теоретичних моделях парадипломатія тлумачиться як закономірний наслідок глобалізації, регіоналізації, децентралізації влади та розмивання жорстких кордонів між внутрішньою та зовнішньою політикою. Відтак зовнішня активність субнаціональних утворень починає розглядатися не як девіація від норми, а як інституціоналізована форма участі територіальних спільнот у глобальних процесах.

Зміст парадипломатії значною мірою залежить від політико-правової архітектури держави, ступеня децентралізації, характеру територіального устрою, а також від рівня економічної самодостатності та політичної суб'єктності окремих регіонів. У федеративних системах субнаціональні одиниці часто мають ширші можливості для міжнародної активності, оскільки їхня автономія закріплена інституційно й юридично. В унітарних державах парадипломатичні практики зазвичай реалізуються в більш координованому або обмеженому форматі. Проте в обох випадках йдеться про поступове формування складної моделі багаторівневого зовнішньополітичного простору, де центральна держава вже не є єдиним каналом міжнародної взаємодії територіальних спільнот із зовнішнім світом.

Теоретичні підходи до парадипломатії можна умовно звести до кількох основних інтерпретацій. Перша – функціоналістська – акцентує на тому, що субнаціональні актори виходять на міжнародний рівень для вирішення конкретних практичних завдань: залучення інвестицій, просування експорту, пошуку технологій, освітньої кооперації чи участі в екологічних програмах. Друга – ідентифікаційно-політична – наголошує на ролі регіональної самосвідомості, культурної окремішності та прагнення територіальних спільнот до символічного визнання у міжнародному просторі. Третя – інституціональна – розглядає парадипломатію як елемент багаторівневого врядування, за якого міжнародна взаємодія більше не концентрується виключно в центрі, а розподіляється між різними рівнями публічної влади. Кожен із цих підходів

фіксує лише окремий аспект явища, але в сукупності вони дозволяють побачити його багатовимірну природу.

Сучасна практика парадипломатії охоплює широкий спектр форм: участь у міжнародних виставках і форумах, укладення меморандумів про співпрацю, діяльність регіональних представництв за кордоном, участь у мережах міст і регіонів, просування локальних брендів, налагодження академічних та культурних обмінів, спільні інфраструктурні проекти, транскордонну співпрацю та цифрову публічну комунікацію. Важливо, що така діяльність дедалі рідше має суто церемоніальний характер. Вона спрямовується на досягнення конкретних результатів у сфері розвитку територій, підвищення їхньої міжнародної видимості та зміцнення позицій у конкурентному глобальному середовищі. Парадипломатія стає способом інтернаціоналізації локального розвитку, тобто включення місцевих спільнот у ширші ланцюги економічної, культурної та політичної взаємодії.

Разом із тим парадипломатія породжує і низку концептуальних суперечностей. Передусім постає питання співвідношення між зовнішньою активністю субнаціональних акторів і принципом єдності державної зовнішньої політики. Якщо регіони починають формувати власні міжнародні пріоритети, які не повністю збігаються з позицією центру, виникає ризик нормативної неузгодженості, політичної конкуренції або навіть інструменталізації міжнародних контактів для внутрішньополітичного тиску. Водночас надмірна централізація зовнішніх зв'язків може блокувати розвитковий потенціал територій і знижувати їхню адаптивність до глобальних викликів. Саме тому в теорії та практиці парадипломатії особливого значення набуває проблема координації, де необхідно знайти баланс між територіальною ініціативністю та загальнонаціональною стратегічною цілісністю.

Отже, парадипломатія є важливим концептом сучасної міжнародно-політичної науки, який відображає багаторівневу еволюцію глобального порядку та зростання ролі субнаціональних одиниць у зовнішній взаємодії. Вона засвідчує, що міжнародна політика більше не може аналізуватися виключно крізь призму державоцентризму, оскільки дедалі більша кількість значущих процесів відбувається на проміжних, регіональних і локальних рівнях. Сучасна практика парадипломатії підтверджує, що територіальні спільноти не лише адаптуються до глобалізації, а й активно використовують її можливості для розширення власної суб'єктності. Саме тому вивчення парадипломатії є необхідним для розуміння нової топології міжнародної взаємодії, де локальне та глобальне все тісніше переплітаються.

2. Міста і регіони як самостійні учасники міжнародних процесів

У сучасному світі міста і регіони дедалі виразніше постають як самостійні учасники міжнародних процесів, що є одним із найпомітніших наслідків просторової децентралізації глобальної політики. Якщо у традиційній вестфальській логіці зовнішні зв'язки були виключною прерогативою суверенної держави, то нині значна частина міжнародної взаємодії фактично здійснюється на рівні субнаціональних утворень, які володіють власними економічними

ресурсами, інституційною інфраструктурою, комунікативними платформами та стратегічними інтересами. Така еволюція зумовлена одночасно глобалізацією, урбанізацією, регіоналізацією, цифровізацією та посиленням ролі територіальної конкурентоспроможності, внаслідок чого саме міста й регіони дедалі частіше стають вузлами міжнародних потоків капіталу, інновацій, знань, людей і символічних смислів.

Особлива роль міст у міжнародних процесах пов'язана з тим, що вони концентрують фінансові ресурси, людський капітал, інноваційні екосистеми, транспортно-логістичну інфраструктуру, культурне виробництво та комунікаційні мережі. Великі міські агломерації нерідко функціонують як глобальні вузли, через які відбувається інтеграція національних економік у світовий ринок, формування міжнародних партнерств, реалізація науково-технологічних проєктів і вироблення нових норм урбаністичного врядування. У цьому сенсі місто перестає бути лише адміністративно-територіальною одиницею всередині держави й перетворюється на самостійну платформу зовнішньої взаємодії, здатну репрезентувати себе на міжнародній арені, формувати власний бренд і залучати зовнішні ресурси для свого розвитку.

Регіони, своєю чергою, виступають як особлива форма просторово-політичної організації, що поєднує територіальну цілісність із функціональною спроможністю до міжнародної дії. Їхня суб'єктність у міжнародних процесах часто зумовлена наявністю специфічних економічних профілів, географічного розташування, транскордонних зв'язків, культурної ідентичності або інституційної автономії. Регіони можуть активно взаємодіяти з зовнішніми партнерами у сферах інфраструктури, енергетики, освіти, туризму, екології, інноваційної політики та транскордонного врядування. В окремих випадках регіональна міжнародна активність набуває не лише функціонального, а й символічно-політичного значення, коли регіон прагне бути впізнаваним актором у міжнародному просторі, здатним репрезентувати власну ідентичність і захищати свої інтереси.

Міста і регіони стають самостійними учасниками міжнародних процесів також тому, що глобальні виклики дедалі частіше мають локалізований характер. Зміна клімату, міграційні потоки, енергетична безпека, урбаністичні кризи, цифрова трансформація, громадське здоров'я чи гуманітарні проблеми безпосередньо проявляються саме на територіальному рівні. Унаслідок цього локальні й регіональні органи влади змушені не лише виконувати рішення центральної держави, а й самостійно вступати в міжнародну взаємодію з метою пошуку рішень, ресурсів і партнерств. Це призводить до розширення міжнародної ролі територіальних утворень, які дедалі частіше виявляються більш оперативними, гнучкими й прагматичними в опрацюванні конкретних проблем, ніж великі національні бюрократії.

Водночас міжнародна активність міст і регіонів не означає автоматичного заперечення державної ролі. Навпаки, у більшості випадків йдеться про формування складної системи багаторівневого врядування, де різні рівні влади взаємодіють, доповнюють один одного або інколи конкурують у сфері зовнішніх зв'язків. Міста і регіони можуть бути провідниками загальнонаціональних

інтересів на конкретних територіальних напрямках, але водночас здатні генерувати власні міжнародні ініціативи, які випереджають державну політику або розвиваються паралельно до неї. У цьому контексті міжнародні процеси слід розуміти не як однорідний простір міждержавної взаємодії, а як багатoshарову мережу відносин, у якій субнаціональні актори посідають дедалі помітніше місце.

Суттєвим чинником посилення ролі міст і регіонів є їхня здатність до мережевої кооперації. Вони беруть участь у міжнародних асоціаціях, урбаністичних платформах, регіональних форумах, партнерствах із розвитку, інноваційних кластерах та екологічних коаліціях, де відбувається обмін практиками, формування спільних стандартів та координація політики у конкретних секторах. Такі мережі дозволяють містам і регіонам виходити за межі обмеженого національного контексту, підвищувати власну міжнародну видимість і зміцнювати переговорні позиції. У цьому сенсі субнаціональна участь у міжнародних процесах є не епізодичною активністю, а складовою нової логіки просторової організації глобального порядку.

Отже, міста і регіони в сучасному світі слід розглядати як повноцінних, хоча й несуверенних, учасників міжнародних процесів, чия роль зумовлена поєднанням територіальної функціональності, економічної спроможності, політичної ініціативності та мережевої включеності. Їхня міжнародна діяльність відображає поступовий перехід від жорсткої державної ієрархії до більш складної багаторівневої архітектури світової політики. Саме тому дослідження субнаціональних акторів дозволяє краще зрозуміти, як сучасні міжнародні процеси формуються не лише столицями й центральними урядами, а й урбаністичними та регіональними центрами, що дедалі активніше заявляють про себе у глобальному середовищі.

3. Цифрові інструменти у діяльності субнаціональних акторів

Цифровізація публічної сфери кардинально трансформувала інструментарій, за допомогою якого субнаціональні актори здійснюють міжнародну діяльність, просувають власні інтереси, формують зовнішню впізнаваність та інтегруються в мережеві формати співпраці. Для міст, регіонів і територіальних спільнот цифрові інструменти стали не просто допоміжними каналами комунікації, а повноцінними механізмами парадипломатичної активності, які дозволяють компенсувати брак традиційних зовнішньополітичних ресурсів. Якщо раніше міжнародна присутність субнаціонального актора значною мірою залежала від фізичної участі у форумах, офіційних візитів чи посередництва центральних структур, то нині цифрові платформи, онлайн-комунікації, аналітичні системи, соціальні мережі, електронні сервіси та віртуальні формати взаємодії створюють нову інфраструктуру міжнародної суб'єктності на територіальному рівні.

Одним із найважливіших цифрових інструментів є офіційні електронні платформи самопредставлення, через які міста й регіони здійснюють зовнішню репрезентацію власного інвестиційного, культурного, туристичного, освітнього та інноваційного потенціалу. Такі цифрові ресурси виконують не лише

інформаційну функцію, а й виступають механізмом стратегічного брендингу території. Через них формуються уявлення про локальну ідентичність, конкурентні переваги, управлінську відкритість і готовність до міжнародного партнерства. У сучасному глобальному середовищі, де перше враження про актора часто виникає саме в цифровому просторі, якість онлайн-присутності міста або регіону безпосередньо впливає на його зовнішню привабливість та репутаційний капітал.

Не менш значущою є роль соціальних мереж як інструменту оперативної публічної комунікації. Через них субнаціональні актори можуть швидко доносити позиції, інформувати про міжнародні ініціативи, мобілізувати зовнішню підтримку, брати участь у глобальних дискусіях та формувати емоційно впізнаваний образ території. Соціальні медіа дозволяють містам і регіонам звертатися безпосередньо до міжнародної аудиторії, минаючи традиційні дипломатичні фільтри. Водночас вони створюють середовище, де репрезентація стає більш динамічною, персоналізованою та візуально орієнтованою. Це змінює сам стиль субнаціональної міжнародної активності, переводячи її з протокольно-бюрократичного формату в комунікативно-мережевий режим.

Особливого значення набувають цифрові інструменти координації міжнародної співпраці. Онлайн-платформи, системи відеоконференцій, електронний документообіг, спільні цифрові робочі середовища та мережеві бази даних дозволяють субнаціональним акторам підтримувати тривалі транснаціональні зв'язки без постійної фізичної присутності. Це особливо важливо для реалізації міжрегіональних проєктів, участі в грантових програмах, координації транскордонних ініціатив та залучення експертних спільнот. Цифрове середовище знижує транзакційні витрати міжнародної взаємодії та робить її доступнішою навіть для тих територіальних утворень, які не мають значних матеріальних або дипломатичних ресурсів.

Ще одним суттєвим напрямом є використання цифрової аналітики та систем обробки даних у міжнародній стратегії субнаціональних акторів. Сучасні міста й регіони можуть застосовувати інструменти аналізу потоків інвестицій, туристичних маршрутів, міжнародної видимості, репутаційних показників, експортного потенціалу, цифрової аудиторії та глобальних рейтингів для формування власної зовнішньої політики розвитку. У такий спосіб міжнародна активність субнаціонального рівня дедалі більше ґрунтується не на інтуїтивних або репрезентативних кроках, а на раціоналізованих управлінських рішеннях, підкріплених даними. Це свідчить про перехід парадипломатії до більш технологічно опосередкованої й професіоналізованої моделі функціонування.

Разом із тим цифрові інструменти не є нейтральними засобами, оскільки вони змінюють структуру влади, пріоритети комунікації та логіку міжнародної взаємодії. Надмірна орієнтація на цифрову видимість може підміняти змістовну зовнішню політику ефектною, але поверхневою онлайн-активністю. Крім того, субнаціональні актори часто залежать від глобальних платформ, зовнішнього програмного забезпечення, алгоритмів поширення контенту та цифрових інфраструктур, над якими вони не мають повного контролю. Це породжує нові

форми вразливості, зокрема у сферах кібербезпеки, репутаційного захисту, достовірності комунікації та збереження цифрового суверенітету на локальному рівні. Таким чином, цифровізація одночасно розширює можливості і створює нові залежності.

Отже, цифрові інструменти стали одним із ключових чинників посилення міжнародної ролі субнаціональних акторів, забезпечивши їм нові механізми репрезентації, комунікації, координації та стратегічного аналізу. Вони сприяють демократизації доступу до міжнародної взаємодії, підвищують гнучкість територіальної дипломатії та дозволяють містам і регіонам ефективніше інтегруватися у глобальні мережі. Водночас їх використання потребує високого рівня інституційної компетентності, технологічної підготовки та розуміння ризиків цифрового середовища. Саме тому цифрові інструменти слід розглядати не просто як технічне доповнення до парадипломатії, а як структурний елемент нової моделі субнаціональної міжнародної суб'єктності.

4. Мережеві альянси як нова форма геостратегічного партнерства

У сучасній міжнародній політиці мережеві альянси дедалі виразніше утверджуються як нова форма геостратегічного партнерства, що відображає перехід від жорстко ієрархічних і переважно міждержавних механізмів взаємодії до гнучкіших, функціонально орієнтованих і поліцентричних форматів кооперації. На відміну від класичних союзів, які зазвичай формуються навколо безпекових зобов'язань, формалізованих договорів та чітко визначених державних інтересів, мережеві альянси ґрунтуються на горизонтальних зв'язках, тематичній спорідненості, спільності проблемного поля та багаторівневій участі різних акторів. До таких альянсів можуть входити не лише держави, а й міста, регіони, міжнародні організації, експертні центри, університети, бізнес-структури та громадянські мережі, що істотно змінює саму природу геостратегічного партнерства.

Сутність мережевого альянсу полягає в тому, що партнерство формується не як жорстка структура підпорядкування, а як гнучка система координації, де кожен учасник зберігає відносну автономію, але водночас інтегрується в спільний комунікативний, нормативний або проєктний простір. Така модель особливо ефективна в умовах, коли виклики мають комплексний, транскордонний і багатосекторальний характер. Питання клімату, міграції, енергетичної стійкості, цифрової безпеки, урбаністичного розвитку, логістики чи інновацій рідко можуть бути вирішені в межах традиційних двосторонніх відносин. Вони потребують кооперації, яка поєднає різні рівні компетентності та дозволяє акумулювати ресурси через мережеву взаємодію, а не через централізоване командування.

Геостратегічне значення мережевих альянсів полягає в тому, що вони створюють нові канали впливу та адаптації в міжнародному середовищі. Через мережеві формати суб'єкти можуть поширювати власні стандарти, формувати коаліції односторонніх, розробляти спільні нормативні підходи й посилювати переговорні позиції в більш широких міжнародних процесах. Водночас мережевий альянс не обов'язково спрямований проти конкретного опонента у

традиційному сенсі; часто його головною функцією є колективне управління взаємозалежністю, підвищення стійкості до спільних загроз та вироблення кооперативних рішень. У цьому сенсі мережеві альянси репрезентують зміну геостратегічної логіки від простої балансувальної конфігурації до більш складної архітектури спільної функціональної безпеки і розвитку.

Для субнаціональних акторів участь у мережевих альянсах має особливу цінність, оскільки дозволяє компенсувати обмеженість формального міжнародно-правового статусу. Місто чи регіон, будучи включеним у міжнародну мережу, отримує доступ до знань, ресурсів, платформ комунікації, інституційного визнання та практик спільного врядування, які були б недосяжними в ізолюваному форматі. Саме через мережеві альянси субнаціональні актори можуть нарощувати свою видимість, зміцнювати експертний потенціал і перетворювати локальні проблеми на предмет міжнародного порядку денного. Таким чином, мережевість стає не лише організаційним принципом, а й джерелом нової форми геостратегічної суб'єктності.

Важливою ознакою мережевих альянсів є їхня адаптивність. На відміну від традиційних союзів, які часто характеризуються інституційною інерцією та складними процедурами зміни мандата, мережеві партнерства здатні швидко реагувати на нові виклики, перебудовувати пріоритети, залучати нових учасників і змінювати форми діяльності відповідно до поточного контексту. Саме ця гнучкість робить їх придатними для функціонування в умовах високої глобальної турбулентності. Водночас така перевага має і зворотний бік: мережеві альянси нерідко страждають від дефіциту зобов'язальності, розмитості відповідальності, різного ступеня залучення учасників і нестачі жорстких механізмів примусу до виконання спільних рішень.

Не менш важливим є символічний вимір мережевих альянсів. Участь у міжнародних мережах означає не лише практичну кооперацію, а й включення до певного кола нормативної легітимності, де формуються спільні уявлення про належне врядування, інноваційність, стійкість, відкритість чи цифрову зрілість. Через це мережеві альянси функціонують також як механізми соціалізації, завдяки яким учасники не просто обмінюються досвідом, а поступово засвоюють спільну мову, стандарти й моделі поведінки. У геостратегічному контексті це означає, що мережеві форми партнерства стають інструментом м'якого нормативного впливу, який може мати не меншу вагу, ніж класичні міждержавні домовленості.

Отже, мережеві альянси є новою формою геостратегічного партнерства, що відповідає логіці поліцентричного, цифровізованого та функціонально диференційованого світу. Вони демонструють, що сучасна міжнародна взаємодія дедалі менше ґрунтується на жорстких ієрархіях та дедалі більше – на горизонтальних конфігураціях кооперації, в яких значущість визначається не лише формальним суверенітетом, а й здатністю до включення в ефективні мережі. Саме тому дослідження мережевих альянсів дозволяє краще зрозуміти новітні механізми геостратегічної дії, де влада, партнерство і вплив дедалі

частіше набувають реляційного, а не виключно інституційно-фіксованого характеру.

5. Європейський досвід трансрегіональної співпраці

Європейський досвід трансрегіональної співпраці є одним із найбільш розвинених і концептуально значущих прикладів того, як субнаціональні та регіональні утворення можуть інтегруватися у міжнародні процеси на основі функціональної кооперації, спільних інтересів і багаторівневого врядування. У європейському просторі трансрегіональна співпраця формувалася не лише як інструмент економічної взаємодії, а як ширший політико-інституційний механізм подолання периферійності, зниження територіальних диспропорцій, стимулювання інтеграції та вироблення нових форм просторової солідарності. Особливість європейського випадку полягає в тому, що співробітництво між регіонами розвивалося в умовах наднаціональної інтеграції, де локальний, регіональний, національний і наддержавний рівні взаємодіють не як взаємовиключні, а як взаємодоповнювальні елементи єдиного управлінського середовища.

Трансрегіональна співпраця в Європі має виразний інституційний характер. Вона базується на довготривалих програмах, правових режимах, фінансових інструментах, координаційних структурах та мережах взаємодії, які забезпечують сталість спільних ініціатив. Це дозволяє регіонам співпрацювати не ситуативно, а в межах усталеної політики територіального зближення, розвитку інфраструктури, інновацій, екологічного переходу, транскордонної мобільності та культурного обміну. Важливо, що в європейській практиці регіональна співпраця розуміється не як маргінальна доповідна активність, а як складова ширшого проєкту інтегрованого континентального розвитку, де території розглядаються як активні співтворці спільного політичного простору.

Однією з найхарактерніших рис європейського трансрегіоналізму є прагнення подолати жорсткість державних кордонів у тих сферах, де вони заважають економічній, соціальній або інфраструктурній раціональності. Прикордонні регіони, які історично могли сприйматися як периферія, у межах трансрегіональної логіки перетворюються на контактні зони, де формується нова географія співпраці. Через спільні транспортні проєкти, екологічне управління, ринок праці, освітні ініціативи, цифрову координацію та муніципальні партнерства такі території отримують нову функціональність. Таким чином, трансрегіональна співпраця змінює не лише адміністративні практики, а й саме просторове мислення, переорієнтовуючи його з логіки розмежування на логіку взаємозалежності.

Європейський досвід є також важливим прикладом інституціоналізації принципу багаторівневого врядування. У межах трансрегіональної співпраці регіони не діють ізольовано від національних урядів або наднаціональних інституцій, а включені у складну систему вертикальної й горизонтальної координації. Це означає, що субнаціональні актори одержують можливість брати участь у міжнародних процесах, не руйнуючи державної цілісності, а, навпаки, доповнюючи її більш гнучкими формами територіального представництва. У

цьому сенсі європейський випадок демонструє, що парадипломатія та трансрегіональна співпраця можуть бути не джерелом фрагментації, а ресурсом інституційного зміцнення, якщо вони вписані в зрозумілу й стабільну нормативну рамку.

Не менш важливим є те, що європейська трансрегіональна співпраця має виразний нормативний вимір. Вона поширює стандарти доброго врядування, партнерського управління, територіальної збалансованості, сталого розвитку, екологічної відповідальності та демократичної участі. Через міжрегіональні програми, спільні проекти й мережі співпраці регіони не просто реалізують практичні ініціативи, а й засвоюють певну політико-управлінську культуру, яка базується на довірі, узгодженні інтересів та процедурній прозорості. Це робить трансрегіональну співпрацю не лише інструментом розвитку, а й механізмом політичної соціалізації територій у межах більш широкого європейського нормативного простору.

Водночас європейський досвід не слід ідеалізувати. Трансрегіональна співпраця стикається з нерівномірністю ресурсів регіонів, бюрократичною складністю програм, різною інституційною спроможністю учасників, політичними асиметріями та періодичним зростанням державоцентричних настроїв. Крім того, виклики безпеки, економічні кризи, міграційний тиск і геополітична турбулентність можуть посилювати тенденцію до повторної централізації політики. Проте навіть за цих умов європейська модель залишається унікальним прикладом того, як трансрегіональна співпраця може бути інтегрована в ширший проєкт політичної стабілізації та територіального розвитку.

Отже, європейський досвід трансрегіональної співпраці засвідчує, що регіони здатні виступати активними агентами міжнародної взаємодії в умовах багаторівневого та нормативно впорядкованого політичного простору. Він демонструє можливість поєднання територіальної ініціативності, наднаціональної координації та державної цілісності без руйнування жодного з цих елементів. Саме тому європейська практика є надзвичайно важливою для теоретичного осмислення сучасної парадипломатії, мережевого врядування та нових форм геостратегічного партнерства, що виникають у добу децентралізованої глобальної взаємодії.

6. Виклики та ризики цифрової парадипломатії

Цифрова парадипломатія, попри значний потенціал для посилення міжнародної присутності субнаціональних акторів, супроводжується численними викликами та ризиками, які мають одночасно технологічний, політичний, правовий, репутаційний та безпековий характер. Йдеться про використання містами, регіонами та іншими територіальними одиницями цифрових інструментів для міжнародної комунікації, позиціонування, координації співпраці та участі в глобальних мережах. Така практика розширює функціональні можливості субнаціональних акторів, однак водночас переносить їхню зовнішню активність у середовище високої інформаційної турбулентності, алгоритмічної залежності, кібернетичної вразливості та прискореної

репутаційної динаміки. У цьому контексті цифрова парадипломатія постає не лише як можливість, а як складний простір ризиків, які вимагають спеціального інституційного осмислення.

Одним із головних викликів є проблема координації між субнаціональною міжнародною активністю та загальнодержавною зовнішньополітичною лінією. У цифровому середовищі комунікація відбувається швидко, публічно та часто без достатньої фільтрації, тому окремі повідомлення, ініціативи або символічні жести локальних акторів можуть вступати в дисонанс із національними пріоритетами або створювати суперечливі сигнали для міжнародних партнерів. Якщо місто чи регіон формує самостійний зовнішній дискурс без належної координації, виникає ризик фрагментації міжнародного образу держави. У таких умовах цифрова парадипломатія може з інструмента гнучкої зовнішньої взаємодії перетворитися на джерело смислової неузгодженості та політичного напруження між центром і територіями.

Суттєву небезпеку становить кібербезпекова вразливість субнаціональних акторів. На відміну від центральних органів влади, міста й регіони часто не мають достатньо розвинених систем кіберзахисту, кадрових ресурсів, технічної інфраструктури та аналітичної спроможності для протидії складним цифровим загрозам. Водночас їхні офіційні платформи, бази даних, канали комунікації та онлайн-сервіси можуть бути привабливими цілями для кібератак, дезінформаційних кампаній, фішингових операцій чи репутаційних диверсій. Вразливість субнаціонального рівня небезпечна ще й тим, що вона може використовуватися як опосередкований шлях тиску на державу в цілому. Таким чином, цифрова парадипломатія потребує безпекової інфраструктури, яка часто не відповідає зростаючому рівню загроз.

Іншим важливим ризиком є алгоритмічна та платформна залежність. Значна частина цифрової присутності субнаціональних акторів реалізується через глобальні соціальні мережі, комерційні сервіси, хмарні рішення та зовнішні цифрові інфраструктури, які функціонують за власною логікою пріоритетів, модерації та поширення контенту. Це означає, що міжнародна комунікація міст і регіонів частково підпорядковується алгоритмам, над якими вони не мають контролю. Внаслідок цього навіть добре продумані цифрові стратегії можуть виявитися вразливими до змін платформної політики, маніпулятивних інформаційних атак, штучного зниження видимості або нерівності доступу до аудиторій. Така ситуація ставить під сумнів повноту автономії цифрової парадипломатії та актуалізує питання цифрового суверенітету навіть на субнаціональному рівні.

Не менш значущим є ризик репутаційної нестабільності. У цифровому просторі міжнародний образ території формується швидко, фрагментарно і часто під впливом окремих інформаційних епізодів, кризових ситуацій або візуально сильних повідомлень. Для субнаціональних акторів це означає, що будь-яка комунікативна помилка, неузгоджена заява, невдала реакція на кризу чи зовнішня дезінформаційна атака може мати непропорційно великі наслідки для міжнародної репутації. На відміну від держав, які зазвичай мають ширші ресурси для стратегічної комунікації та корекції іміджу, міста й регіони часто змушені

діяти в умовах обмеженого інформаційного потенціалу. Тому в цифровій парадипломатії особливого значення набувають комунікативна професіоналізація, наративна послідовність і кризова готовність.

Ще одним викликом є нерівність цифрової спроможності між різними субнаціональними акторами. Великі міста й економічно сильні регіони здатні інвестувати у цифрові комунікації, міжнародний брендинг, аналітику даних і кіберзахист, тоді як менш розвинені території залишаються на периферії цифрової парадипломатії. Це породжує нову форму просторової нерівності, коли доступ до міжнародної видимості та мережевих форматів співпраці дедалі більше залежить від рівня технологічної оснащеності. У результаті цифровізація, яка потенційно могла б демократизувати міжнародну активність, у певних випадках лише відтворює або навіть посилює наявні дисбаланси між територіями. Таким чином, цифрова парадипломатія є не лише інструментом відкриття нових можливостей, а й полем конкурентної асиметрії.

Отже, виклики та ризики цифрової парадипломатії свідчать про те, що міжнародна активність субнаціональних акторів у цифровому середовищі не може розглядатися як суто технічне розширення традиційних практик співпраці. Вона є новим політико-комунікативним режимом, який потребує чітких правил координації, кіберзахисту, професійного управління репутацією, нормативного узгодження з державною політикою та усвідомлення платформної залежності. Лише за наявності таких умов цифрова парадипломатія може стати інструментом посилення субнаціональної суб'єктності, а не джерелом нових вразливостей. Саме тому її слід аналізувати як складний феномен сучасної міжнародної взаємодії, де технологічний прогрес невіддільний від структурних ризиків нового глобального середовища.

Тема 7. Національні інтереси України у системі сучасних геополітичних координат

1. Геополітичне положення України: історичні та сучасні виміри

Геополітичне положення України належить до числа фундаментальних категорій, без осмислення яких неможливо адекватно інтерпретувати ні історичну динаміку української державності, ні сучасні параметри її зовнішньополітичного вибору, безпекової стратегії та цивілізаційної самоідентифікації. Йдеться не лише про просторове розташування держави на карті Європи, а про складний комплекс геостратегічних, цивілізаційних, економічних, комунікаційних і безпекових характеристик, що формуються на перетині різних макрорегіональних систем. Україна історично перебувала в зоні контакту, суперництва та взаємопроникнення кількох великих політичних, культурних і силових просторів, а тому її геополітична природа визначалася не периферійністю, а навпаки – надмірною включеністю у великі конфігурації континентального протистояння. Саме ця включеність одночасно створювала можливості для розвитку й породжувала тривалі структурні вразливості.

В історичному вимірі геополітичне положення України характеризувалося постійним балансуванням між осілістю і прикордонністю, між цивілізаційною

інтегрованістю та імперською інкорпорацією, між власною політичною суб'єктністю та зовнішніми проєкціями сили. Український простір упродовж століть виступав контактною зоною між лісовою і степовою цивілізаційною смугою, між західноєвропейськими та євразійськими моделями політичної організації, між морськими й континентальними логіками стратегічного контролю. Через це українська територія неодноразово ставала не лише об'єктом військово-політичного суперництва, а й полем символічної боротьби за право інтерпретувати її історичну належність, культурну ідентичність та політичне майбутнє. Геополітична специфіка України, таким чином, полягає в тому, що її історія значною мірою є історією боротьби за право бути не межею чужих світів, а самостійним центром політичного тяжіння.

Сучасний вимір геополітичного положення України визначається її розташуванням на перетині європейського, чорноморського, східноєвропейського та ширшого євразійського безпекового контексту. Україна є не просто територією, що межує з низкою держав і регіонів, а ключовою ланкою у структурі континентальної безпеки, транспортної логістики, енергетичної взаємозалежності та військово-політичної рівноваги. Її просторове положення поєднує в собі центральноєвропейські, причорноморські та східноєвропейські характеристики, що робить її одночасно важливим сухопутним коридором, аграрно-ресурсним простором, транзитною зоною та стратегічним буфером. Проте поняття буфера щодо України є теоретично недостатнім, оскільки воно применшує її власну суб'єктність і відтворює уявлення про Україну як пасивну межеву територію між великими центрами сили, тоді як сучасна реальність дедалі більше засвідчує її активну роль у формуванні нової регіональної конфігурації безпеки.

Особливого значення набуває морський вимір української геополітики. Вихід до Чорного моря історично забезпечував Україні включення до ширших торговельних, культурних і стратегічних комунікацій, а в сучасну добу він визначає доступ до глобальних ринків, енергетичних маршрутів, логістичних систем та військово-морського балансу в регіоні. Чорноморський простір є не периферійною, а висококонфліктною зоною, де перетинаються інтереси регіональних і глобальних акторів. Відповідно, морський компонент геополітичного положення України не може розглядатися як другорядний щодо сухопутного виміру; він є органічною складовою її стратегічної самореалізації. Контроль над морськими комунікаціями, безпекою узбережжя та інтеграцією у чорноморські формати співпраці прямо впливає на ступінь української автономії в системі сучасних геополітичних координат.

Не менш важливим є цивілізаційний аспект. Україна посідає особливе місце в європейському політичному просторі не лише завдяки географії, а й через належність до ширшого історичного і культурного контексту європейського розвитку. Водночас саме її прикордонне розташування впродовж тривалого часу використовувалося зовнішніми акторами для нав'язування альтернативних ідентифікаційних моделей, які прагнули підпорядкувати український простір чужим імперським, постімперським або геочивілізаційним проєктам. У сучасних умовах геополітичне положення України виявляється не тільки в об'єктивних

просторових характеристиках, а й у боротьбі за інтерпретацію її місця в міжнародній системі. Тому питання геополітики України є водночас питанням її історичної пам'яті, національного наративу та політичної суб'єктності.

Геополітична значущість України визначається також її роллю у зміні архітектури європейської безпеки. Український простір став одним із центральних вузлів, через які проходить переосмислення післябіполярного порядку, меж допустимого ревізйонізму, принципів суверенітету та природи сучасного геополітичного конфлікту. Унаслідок цього Україна більше не може розглядатися як периферійний об'єкт регіональної політики: вона виступає як активний чинник трансформації самого розуміння безпеки в Європі. Її геополітичне положення набуває не стільки статичного, скільки процесуального характеру: воно виявляється через здатність держави впливати на перебудову регіональних союзів, наративів і стратегічних уявлень.

Отже, геополітичне положення України слід тлумачити як багатовимірний феномен, що поєднує історичну прикордонність, сучасну стратегічну центральність, морсько-континентальну подвійність, цивілізаційну значущість та високу безпекову релевантність. Воно не є нейтральною географічною даністю, а виступає чинником, який постійно формує траєкторії української державності, зовнішньої політики та національної безпеки. Саме тому аналіз геополітичного положення України потребує виходу за межі картографічного опису і повинен включати історико-політичне, геостратегічне, цивілізаційне та безпекове осмислення її місця у сучасному світі.

2. Євроатлантичний вектор як елемент стратегічного вибору

Євроатлантичний вектор у зовнішньополітичній та безпековій стратегії України слід розглядати не як ситуативну орієнтацію, продиктовану лише поточними міжнародними обставинами, а як результат тривалого історичного, інституційного та ціннісного процесу самоідентифікації держави у просторі сучасної Європи. Його сутність полягає в поєднанні безпекового, політичного, правового, інституційного та цивілізаційного вимірів, які разом формують довгострокову модель інтеграції України до спільноти держав, що ґрунтуються на принципах демократії, верховенства права, колективної безпеки та нормативно впорядкованого міжнародного співіснування. У цьому сенсі євроатлантичний вектор є не просто зовнішньополітичним напрямом, а елементом стратегічного вибору, через який держава визначає характер власної модернізації, архітектуру безпеки та параметри міжнародної суб'єктності.

Стратегічний характер цього вибору зумовлений тим, що йдеться не про окремий дипломатичний курс, а про комплексну трансформацію всієї політико-інституційної системи. Євроатлантична орієнтація передбачає узгодження внутрішнього розвитку держави з певною моделлю політичного порядку, де пріоритет надається інституційній стійкості, демократичному контролю, прозорості управління, захисту прав людини, цивільному нагляду над сектором безпеки та інтеграції в механізми колективної відповідальності. Саме тому ця орієнтація є принципово відмінною від традиційних багатовекторних моделей, у яких держава прагнула зберігати маневровий простір між різними центрами сили

без остаточного визначення власної стратегічної належності. Євроатлантичний вектор означає відмову від невизначеності як нібито вигідної позиції та перехід до чіткої геополітичної артикуляції.

Безпековий вимір євроатлантичного вибору має особливе значення для України, оскільки сучасне міжнародне середовище засвідчило обмеженість традиційних моделей нейтралітету, позаблоковості чи декларативного балансу в умовах агресивного перегляду засад міжнародного права та силового заперечення суверенітету. Включення до євроатлантичного безпекового простору розглядається не лише як гарантія оборонної підтримки, а як спосіб інституційного закріплення України в системі держав, для яких безпека є неподільною, а суверенітет – взаємно визнаною цінністю. У цьому контексті євроатлантичний вектор є відповіддю не тільки на актуальні загрози, а й на історичну проблему стратегічної вразливості України як держави, розташованої на межі великих силових проєкцій.

Водночас не менш важливим є політико-цивілізаційний вимір цього курсу. Євроатлантична інтеграція означає не механічне приєднання до зовнішнього блоку, а свідоме включення до спільного політичного простору, де діють певні уявлення про державу, право, свободу, публічну відповідальність і міжнародну кооперацію. Для України цей вектор означає закріплення власної політичної ідентичності як частини європейського та ширшого демократичного світу. Через це стратегічний вибір має не тільки прагматичний, а й символічний характер: він визначає, у якій системі смислів держава бачить своє майбутнє, яким є її уявлення про власну нормальність та які моделі розвитку вона вважає легітимними й бажаними.

Євроатлантичний вектор слід також розуміти як механізм внутрішньої інституційної дисципліни. Орієнтація на входження до відповідного безпекового і політичного простору стимулює модернізацію державного управління, реформу сектору безпеки, антикорупційні перетворення, зміцнення судової системи та адаптацію до стандартів демократичного врядування. Відтак цей курс не зводиться до зовнішньої політики у вузькому розумінні, а виступає каталізатором внутрішньої трансформації. Стратегічний вибір набуває реального змісту лише тоді, коли він інституціоналізується через зміну правил, процедур, управлінської культури й суспільних очікувань. У такому сенсі євроатлантичний вектор є одночасно зовнішнім орієнтиром і внутрішнім проєктом державної реконфігурації.

Варто наголосити, що будь-який стратегічний вибір передбачає не лише переваги, а й ціну, пов'язану з необхідністю тривалої адаптації, ресурсного напруження, політичної витривалості та подолання внутрішніх суперечностей. Євроатлантична орієнтація вимагає від України не декларативної лояльності до відповідного геополітичного напрямку, а стійкої спроможності до реформ, інституційної передбачуваності та послідовного утримання курсу навіть в умовах зовнішнього тиску, інформаційних маніпуляцій і внутрішніх коливань. Саме тому стратегічний характер цього вибору полягає не в символічному проголошенні, а у спроможності держави перетворити його на довготривалу основу свого політичного й безпекового розвитку.

Отже, євроатлантичний вектор для України є елементом стратегічного вибору в найглибшому значенні цього поняття, оскільки визначає не лише напрям зовнішньої політики, а фундаментальні координати державного існування, інституційного розвитку та цивілізаційної належності. Він поєднує в собі безпекову доцільність, політичну раціональність, нормативну інтеграцію та історичне самовизначення. Саме тому його слід аналізувати не як змінну дипломатичну опцію, а як довгострокову рамку, в межах якої Україна конструює власне місце у сучасному міжнародному порядку.

3. Інформаційна стійкість України в умовах гібридної війни

Інформаційна стійкість України в умовах гібридної війни є однією з ключових складових національної безпеки, оскільки сучасне протистояння розгортається не лише у військовій, дипломатичній чи економічній площині, а й у сфері смислів, наративів, інтерпретацій та когнітивного контролю над суспільним сприйняттям реальності. У гібридному конфлікті інформаційний простір перестає бути допоміжним середовищем комунікації та перетворюється на повноцінний театр стратегічної дії, де об'єктом атаки є довіра до державних інститутів, національна єдність, моральна витривалість суспільства, легітимність політичного керівництва та міжнародне сприйняття держави. Саме тому інформаційна стійкість слід розглядати не як вузьку медійну чи комунікаційну проблему, а як складний інтегральний феномен, що поєднує безпековий, культурний, інституційний, психологічний та технологічний виміри.

Сутність інформаційної стійкості полягає у здатності держави та суспільства зберігати функціональну, когнітивну та ціннісну цілісність в умовах систематичного інформаційного тиску, дезінформаційних кампаній, маніпулятивного конструювання реальності та цілеспрямованої атаки на колективну ідентичність. У випадку України ця проблема має особливу гостроту через те, що інформаційна агресія спрямована не лише на поточні політичні процеси, а й на самі засади української державності, історичної пам'яті, мовно-культурної легітимності та права на незалежне геополітичне існування. Інформаційна війна проти України має довготривалий, системний і багатоплановий характер: вона поєднує класичну пропаганду, цифрові маніпуляції, фейкові наративи, емоційну поляризацію, психологічний тиск і спроби руйнування довіри до будь-яких авторитетних джерел.

Особливість гібридної війни полягає в тому, що інформаційний вплив спрямовується одночасно на різні аудиторії. Усередині країни він намагається спровокувати розчарування, втому, взаємну підозру, послаблення солідарності та недовіру до інституцій. Назовні він має на меті знизити рівень міжнародної підтримки України, посіяти сумніви в легітимності її позиції, нав'язати хибні уявлення про природу конфлікту та розмити межу між агресором і жертвою. Відтак інформаційна стійкість України повинна розумітися як здатність витримувати багатовекторний смисловий тиск і водночас зберігати власну наративну цілісність як у внутрішньому, так і в зовнішньому комунікативному просторі.

Фундаментальною передумовою інформаційної стійкості є наявність довіри між суспільством і державою. Жодні технічні засоби протидії дезінформації не можуть бути ефективними, якщо громадяни системно не довіряють офіційним повідомленням, медіаінституціям або базовим національним символам. Тому інформаційна стійкість формується не лише через контроль за інформаційним середовищем чи реагування на окремі фейки, а передусім через якість державної комунікації, прозорість влади, послідовність національного наративу та здатність політичної системи підтримувати моральну переконливість власної позиції. У цьому сенсі інформаційна безпека неможлива без політичної легітимності, а стратегічні комунікації – без внутрішньої інституційної достовірності.

Не менш важливим компонентом є культурно-ідентифікаційний вимір. Інформаційна стійкість України великою мірою залежить від того, наскільки суспільство має внутрішньо узгоджене уявлення про власну історію, політичну суб'єктність, національні інтереси та ціннісні основи державності. Якщо колективна ідентичність є фрагментованою, суперечливою або легко піддається зовнішньому переписуванню, то інформаційні атаки набувають значно більшої руйнівної сили. Навпаки, суспільство, яке володіє стійкою системою історичних і політичних смислів, здатне значно ефективніше протистояти маніпулятивним наративам. Саме тому політика історичної пам'яті, мовна політика, культурна дипломатія та освітня стратегія безпосередньо пов'язані з питанням інформаційної безпеки.

У цифрову добу інформаційна стійкість також невіддільна від технологічної спроможності. Йдеться про захищеність цифрових платформ, здатність виявляти координовані інформаційні кампанії, протидіяти ботмережам, аналізувати медійні тренди, підтримувати стійкість комунікаційної інфраструктури та розвивати власні цифрові екосистеми поширення достовірної інформації. Усе це вимагає високого рівня координації між державними органами, медіасередовищем, експертними спільнотами, освітніми інституціями та громадянським суспільством. Інформаційна стійкість не може бути результатом лише вертикального управління; вона формується через мережеву взаємодію багатьох акторів, які разом створюють середовище когнітивної захищеності.

Отже, інформаційна стійкість України в умовах гібридної війни є системною властивістю держави й суспільства, що відображає їхню здатність зберігати наративну цілісність, політичну легітимність, культурну самототожність і комунікативну керованість під тиском зовнішніх маніпулятивних впливів. Вона є не додатком до оборонної стратегії, а її невід'ємним компонентом, без якого неможлива ані внутрішня стабільність, ані ефективна зовнішня політика, ані довготривала національна мобілізація. Саме тому інформаційну стійкість слід розглядати як один із центральних національних інтересів України в сучасному геополітичному середовищі.

4. Роль України у формуванні регіональних альянсів

Роль України у формуванні регіональних альянсів у сучасних умовах суттєво зростає, оскільки сама логіка європейської та ширшої континентальної безпеки дедалі більше визначається не лише глобальними інституціями, а й регіональними коаліціями, функціональними партнерствами та мережевими форматами політичної координації. Україна вийшла за межі ролі об'єкта регіональної політики та поступово утверджується як активний чинник перебудови простору співпраці в Центрально-Східній Європі, Чорноморському регіоні та на ширшому східному фланзі європейської безпеки. Така трансформація зумовлена як її геополітичним положенням, так і тим, що український досвід оборони суверенітету, протидії гібридним загрозам, мобілізації суспільства та адаптації інституцій до екстремального безпекового середовища набув значення, яке виходить далеко за межі суто національного виміру.

Регіональні альянси в сучасному розумінні не обмежуються формальними військово-політичними блоками. Вони можуть набувати форми коаліцій підтримки, транспортно-логістичних партнерств, безпекових платформ, енергетичних об'єднань, цифрових екосистем взаємодії або політичних форматів координації щодо спільних викликів. У цій архітектурі Україна посідає особливе місце, оскільки поєднує в собі функції безпекового форпосту, транзитного вузла, джерела стратегічного досвіду та політичного суб'єкта, зацікавленого в активному конструюванні регіонального порядку. Її участь у формуванні альянсів не є похідною лише від потреби в зовнішній підтримці; вона дедалі більше виступає як внесок у створення нових принципів регіональної організації, де взаємодопомога, стримування агресії, енергетична стійкість та цифрова безпека стають спільними пріоритетами.

Україна має особливий потенціал у формуванні східноєвропейських і чорноморських форматів взаємодії, оскільки саме її безпекова ситуація оголила структурні слабкості попередньої моделі регіональної стабільності. Внаслідок цього український фактор став каталізатором перегляду ролі багатьох держав регіону, які раніше могли сприймати безпекові загрози як віддалені або опосередковані. Україна, по суті, виступає не лише учасником, а й прискорювачем політичної консолідації між країнами, для яких питання суверенітету, територіальної цілісності, енергетичної автономії та захисту від ревізіоністських проєктів набули нового значення. У цьому контексті її роль є не реактивною, а конститууючою: вона впливає на саму логіку регіонального самозахисту.

Не менш важливим є те, що Україна здатна пропонувати регіональним партнерам не лише запит на підтримку, а й конкретний функціональний ресурс співпраці. Йдеться про військово-технічний досвід, напрацювання у сфері кіберзахисту, моделі цифрової взаємодії держави і суспільства, адаптацію інфраструктури до кризових умов, практики стратегічної комунікації та знання щодо протидії інформаційним операціям. У сучасних умовах альянси будуються не лише на підставі формальних зобов'язань, а й навколо обміну компетенціями, спільної стійкості та кооперації в управлінні ризиками. Саме тут Україна

виступає як держава, що володіє унікальним практичним капіталом, який може бути інтегрований у ширші регіональні механізми.

Важливо підкреслити, що роль України у формуванні регіональних альянсів не може зводитися лише до безпекового виміру. Регіональне партнерство в сучасному світі передбачає також координацію у сферах енергетики, логістики, відбудови, інфраструктурної взаємопов'язаності, цифрової інтеграції та гуманітарної співпраці. Україна, з огляду на свій масштаб, ресурсний потенціал, людський капітал і географічне положення, може бути одним із ключових центрів такого багатовимірного партнерства. Саме тому її роль у регіональних альянсах набуває дедалі більш комплексного характеру: вона включає не лише оборону, а й участь у проектуванні нових осей розвитку для всього регіону.

Разом із тим активна роль у формуванні альянсів вимагає від України високого рівня дипломатичної гнучкості, інституційної спроможності та здатності узгоджувати різні формати співпраці без втрати стратегічної цілісності. Регіональні коаліції можуть мати різну глибину, склад учасників, сферу дії та політичну мотивацію, а тому участь у них потребує вміння поєднувати двосторонні, багатосторонні та мережеві формати. Водночас необхідно уникати ситуації, за якої регіональні альянси починають підміняти собою ширші інтеграційні цілі або створюють розпорошення стратегічних ресурсів. Отже, для України питання не лише в участі у регіональних форматах, а й у здатності надавати їм змістовної спрямованості та вписувати їх у загальну зовнішньополітичну стратегію.

Отже, Україна відіграє дедалі вагомішу роль у формуванні регіональних альянсів, виступаючи одночасно як безпековий актор, джерело стратегічного досвіду, просторовий вузол регіональної взаємодії та учасник проектування нової моделі співпраці у Центрально-Східній Європі та Чорноморському просторі. Її значення визначається не лише масштабом викликів, з якими вона стикається, а й здатністю перетворювати ці виклики на платформу для консолідації регіону навколо спільних принципів стійкості, суверенітету й кооперативної безпеки. Саме тому роль України в регіональному альянсотворенні є одним із ключових аспектів її сучасної геополітичної суб'єктності.

5. Україна – Польща: стратегічне партнерство у цифровому вимірі

Стратегічне партнерство між Україною та Польщею у цифровому вимірі є одним із найбільш перспективних і концептуально важливих напрямів сучасної двосторонньої взаємодії, оскільки воно поєднує геополітичну солідарність, історичну взаємозалежність, безпекове співробітництво та інноваційно-технологічний потенціал обох держав. У сучасних умовах цифровий вимір стратегічного партнерства слід розглядати не як допоміжну технологічну сферу, а як один із базових інструментів зближення політичних систем, синхронізації управлінських практик, зміцнення безпекової взаємодії та формування нових форматів регіональної кооперації. Відтак українсько-польські відносини дедалі більше виходять за рамки класичної дипломатії та набувають рис мережевого партнерства, в якому цифрові платформи, інформаційна координація,

кіберстійкість та технологічна сумісність стають елементами ширшої геостратегічної взаємодії.

Польща посідає особливе місце у зовнішньополітичній архітектурі України як близький сусід, член західних безпекових і політичних структур, важливий логістичний та інституційний міст між Україною і ширшим європейським простором. У цифровому вимірі ця роль набуває додаткової ваги, оскільки польський досвід цифровізації публічного адміністрування, побудови електронних сервісів, інтеграції управлінських платформ та розвитку цифрової інфраструктури може розглядатися як важливий ресурс для української модернізації. Водночас і Україна володіє власними напрацюваннями у сфері цифрових державних сервісів, кризової цифрової адаптивності, мобільних платформ взаємодії держави та громадян, що робить двосторонній обмін не одностороннім наслідуванням, а взаємозбагачувальною кооперацією.

Цифровий вимір партнерства охоплює насамперед сферу державного управління та адміністративної сумісності. Ідеться про взаємодію у сфері електронного документообігу, цифрової ідентифікації, обміну даними, координації сервісів для громадян, які перетинають кордон або перебувають у транскордонному соціальному просторі. Особливого значення це набуває в умовах інтенсивних людських потоків, трудової мобільності, освітньої кооперації та гуманітарної взаємодії. Цифрові рішення дозволяють мінімізувати бюрократичні бар'єри, підвищити прозорість процедур та створити більш інтегроване середовище для соціальної й економічної комунікації між двома країнами. У такому разі цифровізація стає не лише адміністративною інновацією, а інструментом поглиблення реальної взаємопов'язаності.

Надзвичайно важливим є безпековий компонент українсько-польського цифрового партнерства. У контексті гібридних загроз, кібератак, інформаційних операцій та спроб дестабілізації східноєвропейського простору Україна і Польща мають спільний інтерес у формуванні механізмів кіберзахисту, обміну інформацією про загрози, координації стратегічних комунікацій та розвитку інфраструктури цифрової стійкості. Польща, як держава зі сталою інтеграцією в західні безпекові механізми, і Україна, як держава з унікальним досвідом протидії масштабним гібридним впливам, можуть створювати синергію, що посилює безпеку не лише двостороннього формату, а й усього регіону. У цьому сенсі стратегічне партнерство у цифровому вимірі має виразне регіональне значення.

Не менш перспективною є співпраця у сфері цифрової економіки, інновацій, стартап-екосистем, IT-галузі та технологічної освіти. Україна і Польща можуть формувати спільний простір технологічного розвитку, в якому поєднуюватимуться польська інституційна інтегрованість із європейськими ринками та український людський капітал, гнучкість інноваційного середовища і високий потенціал цифрового підприємництва. Таке партнерство може сприяти розвитку спільних дослідницьких платформ, технологічних кластерів, освітніх програм, цифрових сервісів для бізнесу та інфраструктурних проєктів. У ширшому геополітичному сенсі це означає поступове формування східноєвропейського цифрового простору співпраці, де Україна та Польща здатні виступати як взаємодоповнювальні центри розвитку.

Водночас стратегічне партнерство у цифровому вимірі не позбавлене складнощів. Його ефективність залежить від рівня інституційної узгодженості, правової сумісності, стандартизації даних, технічної інтероперабельності, захисту персональної інформації та стабільності політичної комунікації. Крім того, важливим чинником залишається здатність обох сторін відокремлювати довгострокові стратегічні інтереси від ситуативних історико-політичних напружень, які періодично можуть впливати на атмосферу двосторонніх відносин. У цифровій сфері, де кооперація потребує високого рівня довіри, будь-які політичні коливання можуть мати непропорційно великий вплив на темпи інтеграції. Саме тому цифрове партнерство потребує інституціонального закріплення та стратегічної послідовності.

Отже, українсько-польське стратегічне партнерство у цифровому вимірі є багатоплановим феноменом, який об'єднує безпекову координацію, адміністративну модернізацію, технологічну співпрацю, інноваційний розвиток і регіональне альянсотворення. Воно має значення не лише для двосторонніх відносин, а й для ширшої трансформації Центрально-Східної Європи в напрямі більшої цифрової стійкості, інституційної взаємопов'язаності та спільної адаптації до викликів сучасного світу. Саме тому цей напрям слід розглядати як один із ключових елементів сучасної архітектури стратегічного партнерства між Україною та Польщею.

6. Перспективи інтеграції України до глобального цифрового простору

Перспективи інтеграції України до глобального цифрового простору становлять один із найважливіших вимірів її сучасної державної стратегії, оскільки цифровізація перестала бути окремою технологічною галуззю й перетворилася на одну з фундаментальних основ економічної конкурентоспроможності, публічного управління, міжнародної суб'єктності, безпекової стійкості та соціальної модернізації. Інтеграція до глобального цифрового простору означає не лише підключення до міжнародних технологічних мереж чи адаптацію окремих інструментів електронного врядування, а включення держави у ширшу систему цифрових стандартів, інфраструктур, платформ, ринків, правових режимів і транснаціональних комунікацій. У цьому сенсі йдеться про глибоку трансформацію самої моделі державного та суспільного розвитку, де цифровий вимір стає структурною основою нової форми національної спроможності.

Для України ця інтеграція має водночас модернізаційний і геополітичний характер. З одного боку, вона відкриває доступ до глобальних ланцюгів створення цифрової вартості, інноваційних ринків, міжнародних платформ знань, інвестицій у технологічні сектори, нових форматів освіти й наукової кооперації. З іншого боку, вона означає входження до певного простору нормативних і технічних правил, що визначають сучасну цифрову цивілізацію. Відтак питання цифрової інтеграції не можна зводити до технічного оновлення інфраструктури; воно безпосередньо пов'язане з питанням того, в якій моделі глобальної взаємодії Україна бачить своє майбутнє, які цифрові стандарти визнає

базовими та в якій системі технологічних залежностей або автономії прагне функціонувати.

Однією з ключових передумов інтеграції є розвиток внутрішньої цифрової спроможності держави. Йдеться про якість електронного урядування, захищеність цифрової інфраструктури, доступність цифрових сервісів, рівень цифрової грамотності населення, інституційну координацію у сфері даних, правовий режим цифрових інновацій та здатність держави створювати сприятливе середовище для розвитку технологічного бізнесу. Без належної внутрішньої основи інтеграція до глобального цифрового простору ризикує залишитися поверхневою, зводячись до пасивного споживання зовнішніх технологій без формування власної продуктивної ролі. Саме тому національна цифрова політика повинна бути зорієнтована не лише на підключення до глобальних систем, а й на вироблення внутрішньої інституційної стійкості.

Не менш важливим є питання цифрового суверенітету. Інтеграція до глобального цифрового простору не повинна означати повне розчинення у зовнішніх платформних, технологічних чи нормативних залежностях. Для України надзвичайно важливо поєднати відкритість до міжнародної кооперації з контролем над критичними елементами цифрової інфраструктури, захистом державних даних, розвитком власних компетенцій у сфері кібербезпеки та здатністю автономно підтримувати функціонування ключових цифрових сервісів. У сучасному світі цифрова інтеграція і цифровий суверенітет не є взаємовиключними; навпаки, справжня інтегрованість можлива лише тоді, коли держава входить у глобальний цифровий простір не як вразливий периферійний споживач, а як суб'єкт, здатний захищати власні інтереси та пропонувати власний внесок.

Перспективи України у глобальному цифровому просторі пов'язані також із її людським капіталом, динамікою ІТ-сектору, розвитком цифрового підприємництва та потенціалом технологічної інноваційності. Українське суспільство продемонструвало високу адаптивність до цифрових рішень, мобільних сервісів, дистанційної комунікації та швидкого впровадження нових управлінських форматів. Цей потенціал може бути трансформований у довгострокову конкурентну перевагу за умови належної освітньої політики, підтримки наукових досліджень, розвитку інноваційних кластерів та інтеграції до міжнародних дослідницько-технологічних екосистем. У такому випадку Україна може посісти місце не лише користувача, а й виробника цифрових рішень, релевантних для регіонального і глобального ринку.

Водночас існують і серйозні виклики. До них належать воєнні загрози для інфраструктури, кібернетичний тиск, нерівномірність доступу до цифрових можливостей, потреба в масштабній модернізації регуляторного середовища, ризики витоку людського капіталу та залежність від зовнішніх технологічних екосистем. Крім того, глобальний цифровий простір сам по собі є полем геополітичного суперництва, де великі держави й корпорації борються за стандарти, платформи, дані та контроль над технологічними ланцюгами. Україна повинна враховувати цю конфліктну природу цифрової глобалізації, аби інтеграція не обернулася новими формами залежності. Відтак цифрова стратегія

держави має бути не лише відкритою, а й селективно захисною, інституційно продуманою та геополітично реалістичною.

Отже, перспективи інтеграції України до глобального цифрового простору є значними, але їхня реалізація залежить від здатності держави поєднати цифрову модернізацію, правову адаптацію, безпекову стійкість, розвиток людського капіталу та захист технологічного суверенітету. Ця інтеграція має розглядатися не як технічний етап розвитку, а як стратегічний вимір сучасної української державності, що визначає її місце у глобальній економіці, міжнародній політиці та новітній архітектурі влади. Саме тому включення України до глобального цифрового простору є одним із ключових національних інтересів у системі сучасних геополітичних координат.

Тема 8. Геоекономічна конкуренція та правові режими регулювання глобальної взаємодії

1. Геоекономіка як інструмент реалізації національних інтересів

Геоекономіка в сучасній теорії міжнародних відносин і глобального розвитку постає як одна з ключових категорій, через яку осмислюється трансформація механізмів влади, впливу та конкуренції у постбіполярному світі. Якщо класична геополітика акцентувала увагу на території, військовій силі, просторовому контролю та стратегічному балансі, то геоекономіка зміщує аналітичний центр до використання економічних ресурсів, фінансових потоків, торговельних режимів, технологічних ланцюгів, інвестиційних інструментів та інфраструктурних мереж як засобів досягнення національних цілей. У цьому сенсі геоекономіка не заперечує геополітику, а радше виступає її модернізованим продовженням в умовах глобалізованої взаємозалежності, де економічна могутність дедалі частіше набуває стратегічного значення, порівнюваного з військово-політичним потенціалом.

Сутність геоекономіки полягає у використанні економічних механізмів не лише для забезпечення добробуту, а й для конструювання сприятливого зовнішнього середовища, зміцнення міжнародної суб'єктності, формування залежностей, контролю над критичними ресурсами та просування державних інтересів у конкурентному глобальному просторі. Національні інтереси в цьому контексті реалізуються через широкий спектр інструментів: тарифну політику, інвестиційну експансію, інфраструктурне кредитування, енергетичну дипломатію, технологічний протекціонізм, контроль за логістичними маршрутами, фінансові обмеження та регуляторне домінування. Держава, яка здатна інтегрувати економічні ресурси у свою зовнішньополітичну стратегію, отримує можливість впливати на поведінку інших акторів без прямого застосування сили.

Однією з центральних ознак геоекономіки є перетворення взаємозалежності на ресурс влади. У класичній ліберальній оптиці економічна взаємозалежність розглядалася переважно як чинник миру, кооперації та зниження конфліктності. Проте сучасна практика засвідчила, що взаємозалежність може функціонувати і як механізм примусу, якщо один із

акторів займає привілейовану позицію в ланцюгах постачання, у фінансовій інфраструктурі, на ринках енергоносіїв або в сегментах критичних технологій. Саме тому геоекономічна конкуренція ґрунтується не лише на виробництві багатства, а й на здатності організовувати асиметричні моделі залежності, в яких економічна інтеграція поєднується з політичним контролем.

В умовах ХХІ століття геоекономіка дедалі тісніше пов'язується з проблематикою технологічного суверенітету. Контроль над напівпровідниками, цифровими платформами, комунікаційними мережами, хмарними сервісами, системами штучного інтелекту, рідкісноземельними ресурсами та інноваційними екосистемами перетворюється на один із головних чинників реалізації національних інтересів. Економіка більше не є нейтральною сферою обміну; вона структурована у такий спосіб, що ключові сегменти глобального виробництва можуть виконувати функцію стратегічного важеля. Унаслідок цього геоекономіка стає ареною боротьби за стандарти, технологічні режими, правила доступу до ринків і контроль над майбутніми моделями розвитку.

Особливого значення геоекономіка набуває для держав середнього рівня, які не володіють глобальною військовою перевагою, але мають значний транзитний, ресурсний, індустриальний або інноваційний потенціал. Для таких країн геоекономічна стратегія може виступати засобом компенсації обмежень у сфері «жорсткої сили» та способом зміцнення власної переговорної позиції. Через участь у регіональних виробничих мережах, формування інфраструктурних вузлів, експортні спеціалізації, інвестиційну привабливість і нормативну сумісність із великими ринками вони можуть посилювати свою роль у міжнародному середовищі. Саме тому геоекономіка є не лише інструментом великих держав, а й важливим ресурсом для тих акторів, які прагнуть розширити власну автономію в умовах структурної нерівності.

Водночас геоекономіка не є виключно раціональною технікою максимізації вигід. Вона має виразний політичний і навіть ідеологічний характер, оскільки економічні рішення дедалі частіше ухвалюються з урахуванням безпекових ризиків, цивілізаційних пріоритетів, санкційних режимів, союзницької солідарності та стратегічної недовіри. Це означає, що економічна політика держави не може бути пояснена лише логікою ринку або абстрактною ефективністю. У багатьох випадках держава свідомо жертвує короткостроковими економічними вигодами заради довгострокової стійкості, незалежності або політичної керованості. Саме в цій точці геоекономіка переходить у площину великої стратегії.

Отже, геоекономіка є одним із провідних інструментів реалізації національних інтересів у сучасному світі, де боротьба за вплив дедалі більше переміщується у сферу торгівлі, фінансів, технологій, інфраструктури та нормативного регулювання. Вона відображає глибоку трансформацію міжнародної системи, в якій економічний ресурс стає засобом стратегічної дії, а національний інтерес набуває форми складної комбінації безпеки, добробуту, автономії та зовнішнього впливу. Саме тому аналіз геоекономіки дозволяє глибше зрозуміти новітню архітектуру глобального суперництва, де право, політика й економіка функціонують як взаємопов'язані виміри єдиного процесу.

2. Санкційна політика у сучасній міжнародній практиці

Санкційна політика у сучасній міжнародній практиці перетворилася на один із найпоширеніших інструментів політичного впливу, геоекономічного примусу та нормативного сигналізування, який застосовується державами, міжнародними організаціями та коаліціями з метою зміни поведінки іншого актора без прямого застосування військової сили. Її значення зросло в умовах, коли класичні засоби силового тиску стали політично дорогими, юридично складнішими та стратегічно ризикованішими, натомість економічні, фінансові, технологічні та персональні обмеження відкрили можливість здійснювати багаторівневий вплив у межах формально мирного інструментарію. У цьому сенсі санкції постають як проміжна форма між дипломатичним протестом і прямим примусом, поєднуючи правовий, політичний, економічний та символічний виміри.

Сутність санкційної політики полягає у створенні для держави, режиму, корпорації, сектора економіки або конкретних осіб таких обмежень, які змінюють співвідношення витрат і вигод від певної поведінки. Ідеться не лише про завдання матеріальних збитків, а й про вироблення примусової логіки, за якої адресат санкцій змушений враховувати зовнішній тиск як структурний фактор власного функціонування. Санкції можуть охоплювати торговельні заборони, обмеження доступу до фінансових ринків, блокування активів, експортний контроль, заборону технологічної співпраці, візові режими, транспортні обмеження та інші засоби, спрямовані на послаблення міжнародної маневровості об'єкта впливу. Таким чином, санкційна політика є формою керованого обмеження доступу до ключових ресурсів глобальної взаємодії.

Однією з головних ознак сучасної санкційної практики є її селективна та диференційована структура. Якщо раніше санкції нерідко мали всеохопний характер і застосовувалися проти держави як цілісного об'єкта, то нині дедалі ширше використовуються так звані таргетовані обмеження, спрямовані на конкретні еліти, фінансові канали, технологічні сектори, державні компанії, логістичні вузли або політично значущі групи. Така еволюція пояснюється прагненням мінімізувати побічні гуманітарні наслідки, зменшити міжнародну критику та підвищити політичну точність примусу. Водночас навіть адресні санкції часто мають ширший системний ефект, оскільки порушують мережі довіри, фінансову стабільність, інвестиційну передбачуваність і доступ до технологічної модернізації.

Санкційна політика виконує не лише каральну, а й комунікативну функцію. Вона є способом артикуляції міжнародної неприйнятності певної поведінки, засобом фіксації норм, меж допустимого та політичних наслідків порушення міжнародного порядку. Через санкції держави та міжнародні коаліції прагнуть не просто вплинути на об'єкт тиску, а й послати сигнал іншим акторам щодо того, які дії вважаються неприпустимими, які правові чи політичні принципи вони готові захищати і якими інструментами для цього володіють. Саме тому санкції мають також символічний вимір: вони конструюють морально-політичний простір міжнародної взаємодії, у якому примус поєднується з нормативною репрезентацією.

Разом із тим ефективність санкційної політики є предметом складних наукових дискусій. Санкції далеко не завжди досягають безпосередньої мети зміни поведінки, особливо якщо адресат має значний внутрішній ресурс мобілізації, альтернативні зовнішні зв'язки, авторитарний контроль над суспільством або готовність перекладати витрати на населення. У багатьох випадках санкції не примушують до негайного перегляду політики, а радше виконують функцію довгострокового виснаження, стримування, технологічного уповільнення та обмеження стратегічного потенціалу. Відтак ефективність санкцій не можна вимірювати лише швидкістю політичного результату; її слід оцінювати також через зміну структурних можливостей об'єкта, його міжнародної маневровості та ступеня включеності у глобальні мережі.

Особливої ваги в сучасній практиці набувають фінансові та технологічні санкції, які відображають зростання ролі контрольованої взаємозалежності у міжнародному порядку. Доступ до резервних валют, міжнародних платіжних систем, кредитних інституцій, програмного забезпечення, мікроелектроніки, хмарних сервісів і високотехнологічного обладнання стає предметом геоекономічного управління. Санкції у цих сферах мають особливу силу, оскільки вражають не лише поточну економічну активність, а й майбутню спроможність держави до інноваційного розвитку, оборонної модернізації та підтримання міжнародної конкурентоспроможності. Саме тому санкційна політика дедалі більше інтегрується в ширшу архітектуру стратегічного суперництва.

Отже, санкційна політика у сучасній міжнародній практиці є складним інструментом, який поєднує економічний примус, нормативне сигналізування, дипломатичний тиск і геоекономічне стримування. Вона стала однією з центральних форм невоєнного впливу в умовах, коли міжнародні конфлікти дедалі частіше розгортаються через контроль над ринками, фінансовими потоками, технологічними режимами та правилами доступу до глобальних благ. Саме тому санкції слід розглядати не як тимчасову техніку покарання, а як органічну складову сучасної системи міжнародної влади, в якій право, економіка і політика взаємодіють у форматі стратегічного примусу.

3. Правове регулювання цифрових ринків та міжнародної торгівлі

Правове регулювання цифрових ринків та міжнародної торгівлі є одним із найдинамічніших і найбільш концептуально складних напрямів сучасного міжнародно-економічного розвитку, оскільки цифровізація радикально змінює природу обміну, структуру вартості, режими доступу до ринків, статус даних, логіку конкуренції та співвідношення між державним суверенітетом і транснаціональними платформами. На відміну від традиційної торгівлі товарами, цифрові ринки функціонують у середовищі, де ключове значення мають нематеріальні активи, алгоритмічне посередництво, мережеві ефекти, глобальна мобільність даних, домінування платформних екосистем та надзвичайно висока швидкість транснаціональних операцій. Саме тому класичні правові підходи до торгівлі та конкуренції виявляються недостатніми для адекватного врегулювання цифрового середовища.

Однією з центральних проблем є визначення статусу даних як економічного ресурсу і як об'єкта правового контролю. У цифровій економіці дані виконують функцію одночасно сировини, інфраструктури, товару, інструмента прогнозування та механізму ринкового домінування. Це породжує принципово нові правові питання щодо власності на дані, режимів їх передачі через кордон, умов обробки, захисту персональної інформації, доступу до цифрових масивів і можливостей держави встановлювати суверенні обмеження на їх використання. У контексті міжнародної торгівлі проблема полягає в тому, що вільний рух даних може вступати в конфлікт із національними режимами безпеки, приватності та цифрового суверенітету. Таким чином, правове регулювання цифрових ринків неминуче відображає боротьбу між відкритістю й контролем.

Не менш важливою є проблема ринкової концентрації та платформної влади. Цифрові ринки характеризуються високою схильністю до монополізації або олігополізації, оскільки мережеві ефекти, масштаби обробки даних, доступ до інфраструктури та здатність інтегрувати численні сервіси в єдині екосистеми створюють сприятливі умови для домінування обмеженої кількості великих компаній. Унаслідок цього традиційне антимонопольне право змушене адаптуватися до нової реальності, де домінування не завжди проявляється у формі підвищення цін, а радше в контролі над доступом до ринку, алгоритмічній непрозорості, експлуатації залежності користувачів та поглинанні потенційних конкурентів. Правове регулювання цифрових ринків має враховувати цю специфіку, поєднуючи захист конкуренції з вимогами інноваційності та відкритості.

У сфері міжнародної торгівлі цифровізація ставить питання про модернізацію самого поняття торговельного режиму. Все більша частка міжнародного обміну охоплює цифрові послуги, програмне забезпечення, онлайн-платформи, хмарні сервіси, цифрові платежі, віддалене надання праці та транскордонну електронну комерцію. У такій ситуації правове регулювання не може залишатися зосередженим лише на тарифах, квотах і фізичному переміщенні товарів. Воно повинно включати стандарти електронної автентифікації, юридичне визнання цифрових контрактів, питання оподаткування цифрових компаній, захист прав споживачів в онлайн-середовищі, кібербезпеку торговельних операцій та процедурну сумісність регуляторних режимів різних юрисдикцій. Це означає, що міжнародна торгівля дедалі більше стає простором цифрового права.

Особливу складність становить співвідношення національного та наднаціонального регулювання. З одного боку, держави прагнуть захищати свої ринки, персональні дані, податкову базу та стратегічні цифрові сектори. З іншого боку, надмірна фрагментація правових режимів створює бар'єри для транскордонної економічної активності, знижує передбачуваність бізнес-середовища та сприяє формуванню так званого «сплінтернету» – розщепленого глобального цифрового простору, поділеного на несумісні юрисдикційні блоки. Тому сучасне регулювання цифрової торгівлі перебуває між двома полюсами: універсалізацією правил та збереженням державної регуляторної автономії. Саме

на цьому перетині виникають головні суперечності сучасної цифрової геоекономіки.

Право в цій сфері виконує не лише технічну, а й стратегічну функцію. Той, хто формує стандарти цифрового ринку, отримує можливість визначати умови участі інших акторів, впливати на архітектуру глобальної торгівлі та закріплювати власні ціннісні й регуляторні моделі як універсальні. Саме тому правове регулювання цифрових ринків стає елементом геополітичної конкуренції. Норми щодо даних, платформ, штучного інтелекту, цифрових платежів чи електронної ідентифікації вже не є нейтральними юридичними конструкціями; вони дедалі більше функціонують як інструменти структурного впливу, через які держави та інтеграційні об'єднання проектує власну владу в глобальному масштабі.

Отже, правове регулювання цифрових ринків та міжнародної торгівлі є ключовим полем сучасної глобальної трансформації, де взаємодіють економічна ефективність, державний суверенітет, конкуренція, інновації та геополітичні інтереси. Воно визначає не лише умови функціонування бізнесу, а й майбутню конфігурацію міжнародного порядку, в якому доступ до ринку дедалі більше залежить від стандартів, платформ, режимів даних і нормативної сумісності. Саме тому аналіз цієї сфери є необхідним для розуміння нової економічної епохи, в якій право перетворюється на один із головних інструментів організації глобальної цифрової взаємодії.

4. Трансрегіональні економічні об'єднання у XXI столітті

Трансрегіональні економічні об'єднання у XXI столітті постають як одна з найхарактерніших форм адаптації міжнародної економічної системи до умов прискореної глобалізації, структурної нерівномірності розвитку, посилення конкурентної регіоналізації та кризи універсалістських моделей глобального врядування. На відміну від класичних регіональних інтеграційних проєктів, які ґрунтувалися на географічній суміжності та історично сформованій близькості, трансрегіональні формати поєднують держави й економічні простори, які можуть не мати безпосередньої територіальної спільності, але об'єднані спільними стратегічними інтересами, виробничими ланцюгами, торговельними пріоритетами або потребою в нормативній координації. У цьому сенсі трансрегіоналізм відображає перехід від просторово компактної інтеграції до більш складної мережевої логіки глобальної економічної кооперації.

Сутність трансрегіональних економічних об'єднань полягає в тому, що вони виступають не лише майданчиками лібералізації торгівлі, а й механізмами формування великих нормативно-економічних просторів, у межах яких узгоджуються стандарти, технічні регламенти, інвестиційні режими, правила захисту інтелектуальної власності, цифрові норми та логістичні пріоритети. Таким чином, трансрегіональні формати функціонують не лише як інструменти розширення ринку, а як структури виробництва нового типу економічної впорядкованості, де право, економічна координація і стратегічне позиціонування нерозривно пов'язані. Вони дозволяють учасникам посилювати власну вагу в

глобальній економіці та колективно реагувати на виклики, які виходять за межі окремих національних економік.

Однією з ключових причин зростання ролі трансрегіональних об'єднань є криза повної універсальності світової торговельної системи. У ситуації, коли глобальні багатосторонні механізми часто виявляються повільними, надмірно компромісними або політично заблокованими, трансрегіональні формати стають інструментом гнучкішого та швидшого просування економічних інтересів. Вони дозволяють державам та інтеграційним блокам укласти складні угоди в менших, але функціонально сумісних колах, де легше досягати узгодження з питань, що охоплюють не лише тарифи, а й регуляторну гармонізацію, цифрову торгівлю, інвестиції, екологічні стандарти й ланцюги постачання. Відтак трансрегіоналізм є реакцією не на кінець глобалізації, а на її переорганізацію.

Трансрегіональні економічні об'єднання мають також виразний геополітичний вимір. Вони створюються не лише заради зниження бар'єрів, а й з метою формування стратегічних економічних зон впливу, посилення стійкості до зовнішніх шоків, диверсифікації залежностей та закріплення правил, вигідних для провідних учасників. Через такі об'єднання держави намагаються закріпити власні нормативні моделі як базові для ширшого міжнародного середовища, поширити свої стандарти на великі ринки та мінімізувати вразливість до конкурентних економічних блоків. У результаті трансрегіональна інтеграція стає не лише економічною, а й стратегічною практикою, яка впливає на баланс сил у світовій політиці.

Особливість сучасних трансрегіональних форматів полягає в тому, що вони дедалі частіше включають цифровий, технологічний та інфраструктурний виміри. Якщо попередні хвилі економічної інтеграції були здебільшого зосереджені на товарах і тарифах, то нинішні об'єднання охоплюють питання руху даних, сумісності цифрових стандартів, безпеки ланцюгів постачання, інноваційного співробітництва, екологічної трансформації та стійкості критичних секторів. Саме це робить трансрегіоналізм одним із центральних механізмів нового геоекономічного порядку, де інтеграція означає не просто торгівлю, а узгодження моделей майбутнього розвитку.

Разом із тим трансрегіональні економічні об'єднання породжують і низку суперечностей. Вони можуть посилювати фрагментацію глобальної економіки, створювати паралельні нормативні простори, поглиблювати асиметрію між центрами та периферією, а також ставити менші держави перед необхідністю адаптуватися до правил, вироблених без їх домінуючої участі. Крім того, участь у великих трансрегіональних форматах може означати часткове обмеження регуляторної автономії та підпорядкування національних пріоритетів ширшій колективній логіці. Саме тому трансрегіональні об'єднання є не лише інструментом можливостей, а й простором складних політичних компромісів і боротьби за інституційний вплив.

Отже, трансрегіональні економічні об'єднання у XXI столітті слід розглядати як одну з провідних форм реорганізації глобальної економічної взаємодії, в якій торгівля, право, технології та геополітика зливаються в єдину архітектуру стратегічної кооперації та конкуренції. Вони відображають зміну

масштабу й логіки інтеграції, де головним стає не лише доступ до ринку, а здатність брати участь у формуванні правил, стандартів і режимів нового світового господарського порядку. Саме тому трансрегіоналізм є важливою аналітичною категорією для осмислення сучасної гео економічної динаміки.

5. Взаємодія права, економіки та геополітики

Взаємодія права, економіки та геополітики є однією з фундаментальних характеристик сучасного міжнародного порядку, в межах якого жоден із цих вимірів більше не може розглядатися ізольовано. Економічні процеси дедалі частіше визначаються не лише логікою ринку, а й стратегічними цілями держав, правовими режимами допуску, санкційними механізмами, регуляторною конкуренцією та безпековими міркуваннями. Право, своєю чергою, перестає бути виключно нейтральним арбітром економічної взаємодії й перетворюється на інструмент структурування глобальних ринків, формування ієрархій доступу та закріплення політично вигідних норм. Геополітика ж у сучасних умовах реалізується не лише через територіальний контроль або військову присутність, а й через економічні режими та юридичні конструкції, які встановлюють правила гри для міжнародної взаємодії.

Сутність цієї взаємодії полягає в тому, що право формує інституційну оболонку економічних процесів, економіка забезпечує матеріальну базу геополітичної сили, а геополітика визначає стратегічний контекст, у якому створюються, інтерпретуються та застосовуються правові норми. У глобальній практиці це означає, що питання торгівлі, інвестицій, доступу до технологій, енергетичних потоків, інтелектуальної власності чи цифрових даних вирішуються не лише за критеріями ефективності, а й через призму влади, безпеки та міжнародного позиціонування. Саме тому міжнародно-правові режими сьогодні не можна тлумачити як автономні від політики: вони вбудовані в систему гео економічного суперництва.

Особливо показовою є роль права як інструмента нормативного домінування. Держава або інтеграційне об'єднання, яке здатне встановлювати стандарти, формувати технічні регламенти, визначати правила цифрових ринків, контролювати процедури фінансового комплаєнсу чи впроваджувати екстратериторіальні режими, фактично отримує можливість поширювати свій вплив далеко за межі власної території. У цьому сенсі право набуває геополітичної функції: воно стає засобом проектування влади через регуляторні механізми. Економічні актори, змушені адаптуватися до таких норм, стають учасниками ширшого простору нормативної підпорядкованості, навіть якщо формально залишаються поза межами юрисдикції суб'єкта, який ці норми виробив.

Економіка, у свою чергу, значною мірою визначає межі правової та геополітичної можливості. Держава, яка не має доступу до фінансових ресурсів, інноваційних секторів, торговельних вузлів та інфраструктурної могутності, не здатна ефективно трансливати власні правові моделі або забезпечувати їхню зовнішню привабливість. Саме тому право не може функціонувати як інструмент глобального впливу без відповідної економічної бази. Геополітичне значення

економіки полягає не лише у виробництві добробуту, а й у створенні матеріального фундаменту для санкційної політики, стандартотворення, регуляторної експансії та союзницької координації. У сучасному світі економічна спроможність і нормативна здатність дедалі частіше взаємно підсилюють одна одну.

Водночас ця взаємодія не є гармонійною або однозначною. Між логікою економічної ефективності, правової визначеності та геополітичного інтересу часто виникають суперечності. Те, що економічно вигідне, може виявитися політично небезпечним; те, що правово допустиме, може бути стратегічно небажаним; те, що геополітично доцільне, може суперечити принципам вільної конкуренції чи багатостороннього права. Саме на перетині цих напружень формується сучасна міжнародна політика, в якій рішення дедалі рідше ухвалюються в межах однієї раціональності. Держави та міжнародні актори змушені постійно балансувати між ринковою логікою, правовими зобов'язаннями та безпековими пріоритетами.

У цифрову епоху взаємодія права, економіки та геополітики набуває ще більшої інтенсивності. Регулювання даних, платформ, штучного інтелекту, кібербезпеки, цифрової валюти, напівпровідників або онлайн-торгівлі демонструє, що межа між економічною політикою та стратегічною безпекою фактично стирається. Правові режими в таких сферах визначають не лише умови бізнесу, а й конфігурацію міжнародного впливу, технологічної автономії та цивілізаційного лідерства. Отже, право стає формою геополітичного кодування економіки, а економіка – матеріальним середовищем реалізації нормативної сили.

Отже, взаємодія права, економіки та геополітики є центральною ознакою сучасного глобального порядку, де жоден із цих вимірів не може бути пояснений окремо від інших. Саме на їхньому перетині формуються нові режими міжнародної влади, нові моделі залежності та нові механізми регулювання глобальної взаємодії. Розуміння цієї триєдиної взаємозумовленості є необхідною передумовою для аналізу сучасної геоекономічної конкуренції, де норма, ринок і стратегія дедалі більше функціонують як елементи єдиного політико-правового процесу.

6. Формування нового глобального економічного порядку

Формування нового глобального економічного порядку є однією з наймасштабніших трансформацій сучасності, що відбувається на тлі структурної кризи попередньої моделі глобалізації, посилення геополітичної конкуренції, технологічного перелому, нормативної фрагментації та перегляду самих засад міжнародної економічної взаємодії. Після тривалого періоду домінування уявлення про відносно лінійний розвиток глобального ринку, універсалізацію торговельних правил і поступове зменшення значення геополітичних бар'єрів світ увійшов у фазу, де взаємозалежність уже не сприймається виключно як джерело взаємної вигоди. Натомість вона дедалі частіше розглядається як потенційна вразливість, а отже, стає предметом політичного контролю, стратегічної перебудови й правового перепроєктування.

Новий глобальний економічний порядок формується в умовах переходу від абстрактної універсальності до множинності конкуруючих режимів. Йдеться про ситуацію, коли глобальна економіка зберігає формальну взаємопов'язаність, але фактично дедалі більше структурується навколо кількох центрів сили, технологічних блоків, нормативних просторів та регіональних коаліцій. У такому порядку значення мають не лише масштаби виробництва чи обсяги торгівлі, а й контроль над критичними ланцюгами постачання, доступ до фінансової інфраструктури, можливість встановлювати стандарти, управління даними, енергетична стійкість та технологічна автономія. Отже, новий порядок не є простим продовженням старої глобалізації, а її переформатуванням у більш політизовану й селективну систему.

Однією з найважливіших рис цього нового порядку є відновлення стратегічної ролі держави. Якщо попередня економічна парадигма значною мірою спиралася на уявлення про пріоритет ринку, дерегуляцію та мінімізацію політичного втручання, то нинішній етап характеризується поверненням держави як активного архітектора економічної безпеки, промислової політики, технологічного розвитку та захисту стратегічних секторів. Держави знову дедалі частіше втручаються у виробничі ланцюги, стимулюють локалізацію критичних виробництв, застосовують експортний контроль, інвестиційний скринінг, санкційні режими та підтримують внутрішні інноваційні екосистеми. Це свідчить про те, що майбутній економічний порядок буде менш спонтанно ринковим і більш інституційно керованим.

Не менш важливим є перетворення технологій на центральну вісь глобального економічного суперництва. Технологічне лідерство більше не розглядається як побічний наслідок економічного розвитку; воно стало самостійним стратегічним пріоритетом, який визначає позицію держави у світовій ієрархії. Новий економічний порядок формується навколо боротьби за контроль над напівпровідниками, штучним інтелектом, обчислювальними потужностями, мережевою інфраструктурою, біотехнологіями, цифровими платформами та системами зберігання й обробки даних. Це означає, що майбутня структура світового господарства дедалі більше залежатиме не від класичної промислової могутності, а від здатності контролювати технологічні архітектури розвитку.

Важливим елементом нового порядку є також перегляд співвідношення між правом і силою. Формально міжнародне економічне право продовжує відігравати важливу роль, однак дедалі частіше його застосування відбувається в умовах політичної асиметрії, конкурентного стандартотворення та використання правових механізмів як інструментів геоекономічного впливу. Унаслідок цього глобальний економічний порядок уже не може бути описаний як суто нормативна система загальних правил; він дедалі більше набуває рис плюралістичної архітектури, де право одночасно забезпечує координацію і виступає засобом боротьби за структурну перевагу. Це створює нові виклики для менших і середніх держав, які змушені адаптуватися до багатошарового й не завжди передбачуваного середовища.

Разом із тим новий глобальний економічний порядок не обов'язково означає повний демонтаж міжнародної кооперації. Швидше йдеться про зміну її форм: від універсальної відкритості до вибіркової інтеграції, від безумовної лібералізації до керованої взаємозалежності, від єдиного глобального простору до мережі частково сумісних економічних режимів. У такій системі зростає значення регіональних і трансрегіональних об'єднань, союзницьких економічних платформ, цифрових правових режимів і гнучких форматів координації. Майбутній порядок, імовірно, буде менш однорідним, але більш структурованим навколо стратегічних спільнот, які поєднуюватимуть економічну вигоду з безпековою та нормативною сумісністю.

Отже, формування нового глобального економічного порядку є процесом глибокої реорганізації світової системи, в якій економіка, право, технології та геополітика зливаються в єдиний простір стратегічної взаємодії. Новий порядок характеризується зростанням ролі держави, політизацією взаємозалежності, фрагментацією універсальних режимів, боротьбою за технологічне домінування та переосмисленням самої природи глобальної інтеграції. Саме тому його аналіз потребує комплексного підходу, який дозволяє побачити за змінами у торгівлі, регулюванні чи санкційній політиці глибшу трансформацію світового балансу влади та моделей міжнародного співіснування.

ЗМІСТ І СТРУКТУРУ ЗАВДАНЬ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Порівняльний аналіз класичних геополітичних концепцій (Х. Маккіндер, А. Мехен, Н. Спайкмен) та їх вплив на формування сучасної системи міжнародних відносин

Класичні геополітичні концепції Хелфорда Маккіндера, Альфреда Тейєра Мехена та Ніколаса Спайкмена становлять інтелектуальний фундамент тієї аналітичної традиції, в межах якої простір, комунікації, контроль над ресурсами та стратегічне положення територій почали осмислюватися як визначальні параметри міжнародної могутності. Їхні підходи виникали в різних історичних контекстах, але всі вони були об'єднані прагненням пояснити, чому саме географічне розташування, доступ до морів, контроль над транспортними коридорами та конфігурація сухопутних масивів впливають на розподіл сили у світовій політиці. У такий спосіб класична геополітика заклала підвалини для розуміння міжнародних відносин як просторово структурованої системи, де держава не лише володіє територією, а й функціонує в межах певної геостратегічної логіки.

Концепція Маккіндера ґрунтувалася на ідеї центрального сухопутного ядра, або Гартленду, який він розглядав як ключ до контролю над Світовим островом і, зрештою, над світовим порядком. Відповідно до цієї логіки, вирішальною передумовою глобального панування виступає не периферійна морська експансія, а здатність контролювати внутрішній євразійський простір, захищений від морського вторгнення й потенційно придатний для мобілізації значних людських і матеріальних ресурсів. У цій теорії простежується континенталістська інтерпретація сили, де головну роль відіграє стратегічна глибина, сухопутна маса та внутрішня комунікаційна зв'язаність великого простору. Для подальшого розвитку міжнародних відносин ця ідея стала надзвичайно впливовою, оскільки саме вона заклала уявлення про Євразію як центральний театр глобального суперництва.

Натомість Мехен розвивав зовсім іншу оптику, у центрі якої перебувала морська сила як основа національної могутності. Він виходив із того, що панування на морі, контроль над торговельними шляхами, наявність сильного флоту та розвиненої системи морських баз створюють передумови для перетворення держави на глобального актора. Якщо для Маккіндера визначальним був внутрішній простір материка, то для Мехена ключовим фактором виступали океанічні комунікації та здатність контролювати рух товарів, військових ресурсів і політичного впливу. У цій моделі геополітична сила має виразно таласократичний характер: домінування забезпечується не ізоляцією в центрі континенту, а включеністю у світові маршрути та здатністю встановлювати контроль над морською взаємодією.

Спайкмен, своєю чергою, запропонував концепцію, яка значною мірою синтезувала і водночас переглядала попередні підходи. На відміну від Маккіндера, він вважав, що вирішальне значення має не Гартленд як такий, а Римленд – периферійна прибережна дуга Євразії, яка охоплює Західну Європу, Близький Схід, Південну та Східну Азію. Саме контроль над цією контактною

зоною, де перетинаються сухопутні та морські сили, на його думку, визначає реальний баланс у міжнародній системі. Такий підхід виявився надзвичайно важливим для стратегічного мислення другої половини ХХ століття, оскільки він пояснював, чому боротьба за прибережні зони Євразії набуває першочергового значення для глобального стримування і союзницької політики.

Порівняльний аналіз цих концепцій дозволяє побачити, що вони відображають різні моделі просторової раціональності у світовій політиці. Маккіндер мислив у логіці континентального центру, Мехен – у логіці морської периферії, а Спайкмен – у логіці контактного поясу між ними. Відповідно, у першому випадку пріоритет надається внутрішній масі й сухопутному контролю, у другому – морській мобільності й торговельній експансії, а в третьому – стратегічному управлінню зонами перетину цивілізаційних і силових просторів. Саме ця відмінність зробила їхні концепції не просто аналітичними моделями, а різними архетипами геополітичного мислення, які й досі впливають на стратегічну поведінку держав.

Їхній вплив на формування сучасної системи міжнародних відносин був надзвичайно глибоким. Концепція Маккіндера відобразилася в логіці боротьби за контроль над Східною Європою та ширшим євразійським простором. Ідеї Мехена лягли в основу морських стратегій провідних держав, насамперед тих, що будували свою глобальну присутність через військово-морське домінування та контроль над комунікаціями. Теорія Спайкмена значною мірою передбачила архітектуру холодної війни, коли центральним завданням стало стримування континентального розширення через систему союзів на периферії Євразії. Усі три підходи в різних формах інкорпоровалися в реальні зовнішньополітичні доктрини, воєнне планування та дипломатичне конструювання регіональних балансів.

У сучасних міжнародних відносинах ці концепції не можуть бути сприйняті буквально, оскільки світова політика зазнала впливу цифровізації, глобальних мереж, ядерного стримування, транснаціональної економіки та нових форм влади. Проте їхня евристична цінність зберігається, адже вони й сьогодні дозволяють осмислювати просторову нерівномірність сили, значення транспортних коридорів, боротьбу за морські шляхи, роль прибережних зон і геостратегічну вагу Євразії. Саме тому класичні геополітичні концепції залишаються не лише предметом історії ідей, а й інтелектуальним інструментарієм для аналізу сучасної міжнародної системи.

2. Трансформація геополітичних теорій у ХХІ столітті: від біполярності до багатопольярного та мережевого світового порядку

Трансформація геополітичних теорій у ХХІ столітті пов'язана з глибокою зміною самої архітектури міжнародної системи, у межах якої класичні моделі просторового суперництва були змушені адаптуватися до реальності глобальної взаємозалежності, цифрових мереж, асиметричних загроз і поліцентричного розподілу сили. Якщо в епоху біполярності геополітична аналітика переважно будувалася навколо жорсткого протистояння двох блоків, де простір мав відносно стабільну ієрархію центрів і периферій, то після завершення холодної війни ця

модель почала поступово втрачати пояснювальну монополію. Міжнародні відносини дедалі менше піддавалися опису через лінійну конфігурацію двох наддержав, натомість набували рис багатовимірної, мережевої та функціонально диференційованої системи.

У постбіполярний період геополітична теорія спершу пережила фазу переосмислення однополярного моменту, коли здавалося, що провідна держава може забезпечувати загальний порядок на основі військової, економічної та нормативної переваги. Проте дуже швидко з'ясувалося, що однополярність не є остаточним станом міжнародної системи, а радше перехідною конфігурацією, в межах якої відбувається нове розсіювання сили. Піднесення нових центрів економічного і технологічного впливу, активізація регіональних держав, посилення транснаціональних акторів та ерозія безумовного нормативного консенсусу призвели до того, що геополітика знову набула більш складного, багатополюсного характеру. Відтепер ідеться не лише про конкуренцію держав-лідерів, а й про взаємодію численних вузлів сили, розташованих у різних просторових і функціональних сегментах світової системи.

У цих умовах класичне поняття багатополярності також зазнало модифікації. Воно більше не означає простого співіснування кількох великих держав, які врівноважують одна одну у стилі європейської політики ХІХ століття. Сучасна багатополярність є асиметричною, оскільки різні центри сили домінують у різних сферах: хтось контролює фінансову архітектуру, хтось – технологічні стандарти, хтось – регіональні безпекові комплекси, а хтось – глобальні логістичні ланцюги чи інформаційні платформи. Відтак геополітична теорія змушена працювати не тільки з територіальними полюсами, а й з функціональними просторами впливу, які перетинаються, накладаються один на одного і не завжди збігаються з класичними державними кордонами.

Однією з найважливіших змін стало зростання значення мережевої логіки світового порядку. В сучасному світі влада дедалі частіше реалізується не лише через контроль над територією, а через контроль над вузлами комунікації, цифровими платформами, потоками даних, фінансовими каналами, транспортними хабами, ланцюгами постачання та нормативними стандартами. Це означає, що геополітика більше не може бути виключно географією фізичного простору. Вона перетворюється на аналіз мережевої інфраструктури глобального світу, де ключове значення має не лише розташування на карті, а й ступінь інтегрованості у критичні системи обміну, зв'язку і координації.

У такому контексті сучасні геополітичні теорії дедалі частіше звертаються до категорій зв'язаності, інфраструктурної влади, просторової фрагментації, гібридного суверенітету та стратегічної взаємозалежності. Світовий порядок перестає бути лише ареною суперництва держав за території; він стає складною системою конкуренції за режими доступу, алгоритми управління, інституційні стандарти та архітектури взаємопов'язаності. Це особливо помітно в цифровій сфері, де володіння інформаційною інфраструктурою, хмарними сервісами, напівпровідниками чи платформами соціальної комунікації надає державам і корпораціям нові інструменти геостратегічного впливу, які не вписуються в традиційні територіальні схеми.

Трансформація геополітичних теорій також означає відхід від жорсткого державоцентризму. Хоча держава зберігає ключову роль, сучасна геополітика змушена враховувати субнаціональних акторів, транснаціональні корпорації, міжнародні мережі, технологічні платформи, цифрові спільноти та недержавні центри виробництва нормативності. Таким чином, світовий порядок постає не просто як система держав, а як багаторівневе середовище, де різні актори борються за контроль над ресурсами, смислами, інфраструктурами та правилами доступу до них. Це вимагає нової теоретичної мови, яка поєднує географічний, інституційний, комунікативний і технологічний виміри.

Отже, трансформація геополітичних теорій у XXI столітті відображає глибоку зміну світового порядку: від відносно стабільної біполярної системи до складної багатополлярної та мережевої конфігурації, в якій сила розподіляється нерівномірно, багаторівнево і функціонально диференційовано. Сучасна геополітика вже не може обмежуватися контролем над територією; вона включає боротьбу за зв'язаність, стандарти, цифрову інфраструктуру та режими регулювання глобальної взаємодії. Саме тому новітні геополітичні теорії є не запереченням класики, а її глибоким переосмисленням у світлі нових форм простору, влади і взаємозалежності.

3. Цифрові технології як новий ресурс геополітичної сили держави: аналіз стратегій провідних країн світу

У сучасному міжнародному середовищі цифрові технології перетворилися на один із ключових ресурсів геополітичної сили, оскільки саме через них дедалі частіше реалізуються економічне домінування, безпекове стримування, інформаційний контроль, нормативна експансія та інституційне закріплення міжнародного впливу. Якщо в індустріальну епоху визначальними ознаками могутності були військова промисловість, контроль над територією і доступ до сировинних ресурсів, то в цифрову добу дедалі більшої ваги набувають напівпровідники, штучний інтелект, обчислювальні потужності, цифрові платформи, хмарні сервіси, кіберзахист і контроль над глобальними потоками даних. Держава, яка володіє такими ресурсами, одержує не просто технічну перевагу, а можливість впливати на архітектуру глобального порядку.

Цифрова геополітична сила має багатовимірний характер. По-перше, вона включає технологічно-виробничий вимір, тобто здатність держави створювати критичні цифрові компоненти та інноваційні рішення. По-друге, вона має інфраструктурний вимір, пов'язаний із контролем над мережами зв'язку, дата-центрами, кабельними системами, супутниковими платформами та цифровими екосистемами. По-третє, вона включає нормативний вимір, коли держава встановлює стандарти використання даних, правил функціонування цифрових ринків і рамки розвитку штучного інтелекту. По-четверте, вона має безпековий вимір, оскільки цифрові технології безпосередньо впливають на розвідку, кібероборону, воєнну логістику та інформаційну стійкість. Сукупність цих параметрів і формує нову конфігурацію технологічної влади.

Стратегії провідних країн світу в цій сфері демонструють різні моделі цифрової геополітики. Одні держави роблять ставку на інноваційне лідерство і

технологічне домінування через потужний приватний сектор, університетську науку та доступ до глобального капіталу. Інші концентруються на поєднанні державного планування, цифрової інфраструктурної експансії та контролю над великими внутрішніми ринками. Треті будують свою силу через регуляторний вплив, тобто через здатність формувати міжнародні цифрові стандарти, яким змушені підпорядковуватися глобальні компанії та зовнішні партнери. Відтак цифрова потуга не має єдиної моделі; вона може ґрунтуватися на ринку, державному втручанні або нормативному лідерстві.

Особливо важливою є боротьба за технологічну автономію. Провідні країни дедалі частіше сприймають залежність від зовнішніх цифрових компонентів, мікроелектроніки, хмарної інфраструктури чи програмних рішень як стратегічну вразливість. Це призводить до перегляду попередньої логіки глобальної спеціалізації та до активної підтримки внутрішніх виробників, розвитку національних технологічних екосистем, контролю над інвестиціями в цифрові сектори та впровадження експортних обмежень на критичні технології. Таким чином, цифрові технології стають не лише інструментом модернізації, а й полем нового геоекономічного протистояння.

Водночас цифрові стратегії провідних держав різняться за ступенем поєднання відкритості й контролю. Частина країн прагне зберегти глобальну інтегрованість цифрового простору, але при цьому забезпечити лідерство через інновації та стандарти. Інші вибудовують більш закриті моделі, акцентуючи на цифровому суверенітеті, інформаційному контролі та внутрішній платформній автономії. Ще інші намагаються балансувати між інтеграцією в глобальні ринки та захистом власного нормативного простору. Це означає, що боротьба за цифрову силу є водночас боротьбою за модель майбутнього світового порядку: відкритого, фрагментованого чи блоково організованого.

У геополітичному сенсі цифрові технології радикально змінюють природу міжнародного впливу. Держава може поширювати свою присутність не лише через військові бази чи економічні інвестиції, а й через експорт цифрової інфраструктури, платформних сервісів, телекомунікаційних рішень, кібербезпекових стандартів і режимів обробки даних. Такий вплив має менш очевидний, але часто більш стійкий характер, оскільки він закріплюється в повсякденній архітектурі управління, комунікації та ринкової взаємодії інших держав. Саме тому цифрова технологічна перевага дедалі більше прирівнюється до стратегічної сили глобального масштабу.

Отже, цифрові технології є новим ресурсом геополітичної сили держави, через який реалізуються конкурентні переваги у сфері економіки, безпеки, регуляторного впливу та міжнародної репутації. Аналіз стратегій провідних країн світу свідчить, що боротьба за технологічне лідерство є не тимчасовим трендом, а структурною ознакою нового міжнародного порядку. У цьому порядку контроль над цифровими ресурсами означає контроль над значною частиною майбутньої архітектури глобальної влади.

4. Цифровий суверенітет та боротьба за контроль над глобальною інформаційною інфраструктурою

Цифровий суверенітет у сучасній політико-правовій та геостратегічній думці постає як одна з ключових категорій осмислення нової природи державної влади в умовах тотальної цифровізації. Йдеться про здатність держави зберігати контроль над власною цифровою інфраструктурою, потоками даних, інформаційними ресурсами, критичними технологічними системами та нормативними режимами функціонування цифрового простору. Ця проблема виникає тому, що традиційний суверенітет, який формувався як контроль над територією, населенням і правопорядком, у цифрову добу вже не може бути повноцінним без контролю над інформаційними мережами, комунікаційними платформами, серверами, каналами зв'язку та логікою алгоритмічного управління.

Боротьба за цифровий суверенітет безпосередньо пов'язана з конкуренцією за глобальну інформаційну інфраструктуру. Під останньою слід розуміти складну багаторівневу систему, що охоплює підводні кабелі, супутникові мережі, дата-центри, хмарні сервіси, телекомунікаційне обладнання, програмні екосистеми, соціальні платформи, системи маршрутизації трафіку та інші елементи, через які функціонують сучасні держави, ринки й суспільства. Контроль над цією інфраструктурою означає можливість не лише забезпечувати комунікацію, а й потенційно моніторити, блокувати, спрямовувати або використовувати її для геополітичного впливу. Саме тому глобальна інформаційна інфраструктура є не нейтральним технічним тлом, а стратегічним полем боротьби.

У центрі цієї боротьби перебуває питання співвідношення відкритості глобального інтернету та прагнення держав до автономізації власного цифрового простору. З одного боку, транснаціональна природа мережі історично сприяла формуванню уявлення про цифровий простір як про глобальне середовище вільної комунікації, обміну знаннями та транскордонної економічної взаємодії. З іншого боку, зростання кіберзагроз, інформаційних атак, платформної залежності, втручання у внутрішньополітичні процеси та технологічної асиметрії змусило держави переглянути цю модель. Відтак дедалі більше урядів прагнуть посилити контроль над національним сегментом мережі, захистити критичні дані, обмежити зовнішню технологічну залежність і створити власні режими цифрового врядування.

Цифровий суверенітет має не лише безпекове, а й економічне значення. Держава, яка не контролює ключові цифрові платформи, не виробляє критичні компоненти й не володіє достатньою інфраструктурною базою, ризикує опинитися в залежному становищі від зовнішніх технологічних центрів. Це означає не лише фінансові втрати, а й потенційну втрату автономії в ухваленні рішень, оскільки доступ до даних, сервісів, цифрових ринків і навіть базових інформаційних інструментів може стати інструментом зовнішнього тиску. Тому боротьба за цифровий суверенітет є водночас боротьбою за економічну самостійність у новій технологічній епосі.

Важливим елементом цієї боротьби є нормативний вимір. Держави та інтеграційні об'єднання намагаються встановлювати власні правила щодо захисту персональних даних, локалізації інформації, доступу до цифрових ринків, відповідальності платформ і регулювання штучного інтелекту. У такий спосіб цифровий суверенітет реалізується не лише через технічну інфраструктуру, а й через право. Той, хто формує норми для цифрового простору, фактично визначає архітектуру допустимої поведінки в ньому. Саме тому боротьба за інфраструктуру невіддільна від боротьби за стандарти, а технологічна конкуренція – від юридичного та політичного конструювання цифрової реальності.

Разом із тим повний цифровий суверенітет є радше стратегічним ідеалом, ніж абсолютно досяжним станом. Сучасний цифровий світ побудований на взаємозалежності, де навіть найбільш потужні держави інтегровані у глобальні ланцюги постачання, стандартизації та обміну даними. Відтак практична політика цифрового суверенітету полягає не в повній ізоляції, а в пошуку балансу між відкритістю та контролем, між глобальною інтеграцією та національною стійкістю. Саме цей баланс і визначає, наскільки держава здатна зберігати політичну автономію в умовах цифрової епохи.

Отже, цифровий суверенітет є однією з ключових категорій сучасної геополітики, а боротьба за контроль над глобальною інформаційною інфраструктурою – однією з центральних форм міжнародного суперництва. У сучасному світі влада все більше залежить від контролю над мережами, даними, платформами та нормативними режимами цифрового середовища. Саме тому цифрова інфраструктура стала новим стратегічним простором, у межах якого вирішується питання про майбутні конфігурації глобальної сили.

5. Внутрішня цифрова модернізація держави як фактор зміцнення її міжнародних позицій

Внутрішня цифрова модернізація держави в сучасному світі є не лише складовою адміністративного оновлення, а й важливим чинником зміцнення міжнародних позицій, оскільки якість внутрішнього врядування дедалі безпосередніше впливає на зовнішнє сприйняття держави, її інституційну легітимність та здатність брати участь у глобальних процесах як повноцінний суб'єкт. Держава, яка успішно впроваджує цифрові інструменти в управління, створює ефективні електронні сервіси, забезпечує прозорість процедур і підвищує доступність публічних послуг, формує образ модерного, раціонально організованого та інституційно спроможного політичного організму. У міжнародному середовищі це має не лише репутаційне, а й практичне значення.

Цифрова модернізація впливає на міжнародні позиції держави через кілька взаємопов'язаних каналів. Насамперед вона підвищує адміністративну ефективність, а отже, здатність держави виконувати міжнародні зобов'язання, забезпечувати передбачуваність регуляторного середовища та гарантувати якість взаємодії з міжнародними партнерами. Держава з розвинутими цифровими системами реєстрації, податкового адміністрування, бюджетного контролю та документообігу сприймається як більш надійний партнер у дипломатичних,

фінансових та економічних відносинах. У цьому сенсі внутрішня цифровізація трансформується у зовнішній капітал довіри.

Не менш важливим є зв'язок між цифровою модернізацією та інвестиційною привабливістю. Для міжнародного бізнесу, фінансових інституцій і транснаціональних компаній вирішальне значення має не лише формальний правовий режим, а й реальна зручність і передбачуваність функціонування адміністративного середовища. Цифрові послуги, відкриті дані, спрощені регуляторні процедури, електронні платформи взаємодії з державою та зменшення бюрократичних бар'єрів знижують транзакційні витрати та зменшують корупційні ризики. Відтак цифрова модернізація починає працювати як інструмент зовнішньоекономічного позиціонування і зміцнення гео економічної конкурентоспроможності держави.

Важливим є також те, що внутрішня цифрова модернізація формує новий тип міжнародної репутації. У сучасному світі міжнародний авторитет держави дедалі менше залежить лише від військової сили чи макроекономічного масштабу і дедалі більше – від якості інституцій, технологічної адаптивності та здатності забезпечувати сервісно орієнтоване врядування. Країни, які демонструють успішні цифрові реформи, починають сприйматися як носії інноваційної моделі державності. Їхній досвід стає предметом міжнародного запозичення, а сама держава – більш помітною у глобальному експертному та політичному просторі.

У безпековому вимірі цифрова модернізація також зміцнює зовнішні позиції держави, оскільки свідчить про її здатність до кіберстійкості, управлінської адаптації та функціонування в умовах кризового середовища. Держава, яка володіє інтегрованими цифровими системами, краще координує внутрішні ресурси, оперативніше реагує на загрози та більш ефективно взаємодіє з міжнародними партнерами в режимі реального часу. Це має особливе значення в умовах гібридних конфліктів, кіберзагроз і транснаціональних криз, коли внутрішня технологічна організованість безпосередньо конвертується у зовнішню стратегічну вагу.

Разом із тим цифрова модернізація має і символічно-політичний вимір. Вона сигналізує міжнародній спільноті, що держава не є інерційною бюрократичною конструкцією, а здатна до самореформування, технологічної адаптації та переосмислення моделі взаємодії між владою і суспільством. У світі, де інноваційність дедалі частіше прирівнюється до спроможності, саме внутрішні цифрові перетворення стають індикатором стратегічної зрілості держави. Вони можуть зміцнювати її позиції в міжнародних рейтингах, переговорах, інтеграційних процесах і мережах технологічної співпраці.

Отже, внутрішня цифрова модернізація держави є важливим фактором зміцнення її міжнародних позицій, оскільки поєднує адміністративну ефективність, інституційну надійність, інвестиційну привабливість, безпекову стійкість та позитивний міжнародний образ. У сучасному світі внутрішня якість врядування дедалі більше стає основою зовнішньої легітимності. Саме тому цифрове оновлення держави слід розглядати не лише як внутрішню реформу, а як елемент її ширшої геополітичної стратегії.

6. Електронне урядування та цифрова демократія як інструменти підвищення легітимності політичної влади

Електронне урядування та цифрова демократія в сучасних політичних системах постають як важливі механізми оновлення державної легітимності, оскільки вони змінюють способи взаємодії між владою і суспільством, розширюють доступ до публічних послуг, підвищують прозорість управління та створюють нові канали політичної участі. У класичній моделі легітимність значною мірою спиралася на юридичну правильність, традицію, ефективність управління та виборчу репрезентацію. У цифрову добу цих підстав уже недостатньо, адже громадяни очікують від влади постійної доступності, інтерактивності, швидкого реагування та можливості безпосередньо взаємодіяти з державними інституціями.

Електронне урядування виконує легітимаційну функцію передусім через підвищення операційної раціональності влади. Коли державні послуги стають швидшими, доступнішими і менш бюрократизованими, суспільство починає сприймати владу не лише як політичний центр примусу чи розподілу ресурсів, а як інституцію, здатну ефективно обслуговувати колективні потреби. Зменшення часових витрат, уніфікація процедур, електронна ідентифікація, онлайн-сервіси та відкриті реєстри створюють відчуття передбачуваності й справедливості, що безпосередньо зміцнює довіру до держави. У цьому сенсі електронне урядування є не просто технічним удосконаленням, а інструментом раціоналізації влади.

Цифрова демократія, своєю чергою, розширює підстави легітимності через включення громадян у процеси політичного обговорення і впливу. Електронні петиції, онлайн-консультації, цифрові громадські обговорення, партисипативні бюджети, відкриті платформи звернень та інші форми цифрової участі створюють нові канали комунікативного зв'язку між владою і суспільством. Це важливо не лише як процедурна інновація, а як зміна самого уявлення про політичне представництво. Громадянин уже не обмежується роллю виборця, який делегує повноваження раз на кілька років, а постає як постійний учасник публічної взаємодії.

Особливістю сучасної легітимності є те, що вона дедалі більше залежить від комунікативної відкритості. Влада, яка діє в закритому режимі, втрачає переконливість навіть за формальної законності своїх рішень. Саме тому цифрові механізми прозорості, доступу до інформації, моніторингу державних витрат і відкритих даних набувають центрального значення. Вони знижують дистанцію між керуючими та керованими, дозволяють громадянам оцінювати ефективність інститутів і формують нову культуру підзвітності. За таких умов легітимність уже не є лише наслідком виборчого акту, а підтримується щоденною цифровою взаємодією між державою та суспільством.

Водночас електронне урядування і цифрова демократія не гарантують легітимності автоматично. Їхній позитивний ефект можливий лише за наявності реальної інституційної відповідальності, захисту даних, цифрової інклюзії та політичної доброчесності. Якщо цифрові інструменти використовуються для імітації участі, формального збору зворотного зв'язку без реального впливу громадян або для посилення спостереження над суспільством, вони можуть,

навпаки, сприяти делегітимації влади. Тому цифрова модернізація політики завжди має амбівалентний характер: вона може або поглиблювати демократію, або маскувати її дефіцит.

Не менш важливою є проблема цифрової нерівності. Доступ до інтернету, рівень цифрової грамотності, здатність користуватися електронними сервісами та довіра до них розподіляються нерівномірно. Це означає, що формальна відкритість цифрових інструментів не завжди означає фактичну рівність участі. Якщо певні групи населення системно виключаються з цифрової публічної сфери, виникає новий тип демократичного дефіциту, який може підривати легітимність замість її посилення. Відтак цифрова демократія потребує не лише технологічного впровадження, а й соціальної політики інклюзії.

Отже, електронне урядування та цифрова демократія є важливими інструментами підвищення легітимності політичної влади, оскільки вони поєднують ефективність, прозорість, доступність і нові форми участі громадян. Водночас їхній вплив залежить від того, наскільки цифрові механізми інтегровані в реальну демократичну практику, а не функціонують як декоративна інновація. У сучасному світі влада стає легітимною не лише тому, що вона законна, а й тому, що вона здатна бути технологічно відкритою, підзвітною та комунікативно включеною у суспільство.

7. Стратегічні комунікації та PR-технології у формуванні міжнародної репутації держави

У сучасній системі міжнародних відносин стратегічні комунікації та PR-технології стали невід'ємними інструментами формування міжнародної репутації держави, оскільки глобальне сприйняття політичного актора дедалі більше визначається не лише його фактичними діями, а й тим, у яких смислових, візуальних та наративних формах ці дії репрезентуються зовнішньому світу. Держава більше не може обмежуватися провадженням зовнішньої політики у вузькому дипломатичному сенсі; вона змушена постійно пояснювати, легітимувати, символічно оформлювати та комунікативно супроводжувати свої кроки в умовах глобального інформаційного середовища, де боротьба за інтерпретацію часто є не менш важливою, ніж боротьба за ресурси або союзників.

Стратегічні комунікації відрізняються від ситуативної інформаційної діяльності тим, що вони мають системний, довгостроковий і політично інтегрований характер. Йдеться про координоване вироблення повідомлень, візуальних кодів, символічних рамок і стратегічних наративів, через які держава формує бажаний образ себе в міжнародному середовищі. Така комунікація охоплює дипломатію, публічні звернення, роботу з медіа, цифрові платформи, культурну репрезентацію, кризові реакції та взаємодію з міжнародною аудиторією. Усі ці елементи мають працювати узгоджено, оскільки міжнародна репутація є не сумою окремих повідомлень, а результатом цілісної смислової архітектури.

PR-технології у міжнародному вимірі є більш прикладним інструментарієм, що забезпечує технічну й комунікативну реалізацію цієї

стратегії. Вони включають брендинг держави, медіапланування, організацію символічних подій, кризовий репутаційний менеджмент, візуальну стилістику офіційних платформ, роботу з лідерами думок, міжнародними журналістами та експертними середовищами. Через такі технології держава намагається не просто інформувати, а формувати емоційно та когнітивно стійкий образ, який буде асоціюватися з певними цінностями, стилем поведінки та політичною надійністю. Відтак PR у міжнародних відносинах є не периферійною сферою, а складовою державної спроможності до символічного впливу.

Міжнародна репутація держави має величезне практичне значення. Вона впливає на готовність інших країн до співпраці, на ефективність дипломатичних ініціатив, на інвестиційну привабливість, на стійкість до інформаційних атак та на здатність формувати коаліції в кризові моменти. Держава з позитивною репутацією користується вищим рівнем довіри, а тому її заяви, пропозиції й оцінки міжнародних подій сприймаються як більш переконливі. Натомість негативна репутація створює додаткові бар'єри, навіть якщо формально ресурси чи інтереси держави залишаються значними. Саме тому стратегічні комунікації є механізмом накопичення символічного капіталу.

Особливо важливою ця сфера стає в умовах репутаційних криз і міжнародних конфліктів. У таких ситуаціях держава повинна не лише діяти, а й швидко формувати зрозумілу, морально переконливу та політично легітимну рамку інтерпретації подій. Успішна стратегічна комунікація дозволяє закріпити за собою статус відповідального актора, жертви агресії, захисника міжнародного права або носія певних цінностей. Якщо ж комунікація є хаотичною, суперечливою або запізнілою, держава ризикує втратити контроль над власним зовнішнім образом, а її репутаційне поле починають визначати інші актори.

Разом із тим стратегічні комунікації не можуть бути повністю відокремлені від реальної політики. Найбільш стійка репутація формується там, де існує принаймні відносна відповідність між образом, який транслюється, і фактичними діями держави. Якщо комунікативна стратегія побудована виключно на стилізації, маніпуляції чи декоративному брендингу, вона швидко втрачає переконливість, особливо в умовах конкурентного медіасередовища. Саме тому PR-технології мають бути не заміною політики, а її продовженням у сфері символічної репрезентації.

Отже, стратегічні комунікації та PR-технології є ключовими інструментами формування міжнародної репутації держави в сучасному інформаційно насиченому світі. Вони забезпечують не лише публічність зовнішньої політики, а й її легітимацію, емоційну впізнаваність і нормативну переконливість. У новій міжнародній системі репутація є одним із ресурсів сили, а вміння працювати з нею – важливою ознакою зрілої державної стратегії.

8. Порівняльний аналіз цифрових іміджевих стратегій держав у глобальному інформаційному середовищі

Цифрові іміджеві стратегії держав у глобальному інформаційному середовищі є специфічною формою сучасної міжнародної репрезентації, що поєднує державний брендинг, цифрову дипломатію, публічну комунікацію,

наративну конкуренцію та символічне управління репутацією. У глобальному мережевому просторі міжнародний образ держави дедалі менше формується виключно через традиційну дипломатію, офіційні заяви чи культурну присутність у класичному сенсі. Натомість він створюється у динамічному середовищі соціальних платформ, онлайн-медіа, візуального контенту, алгоритмічного розподілу уваги та мережових спільнот. Саме тому цифрова іміджева стратегія стає невід'ємним елементом сучасної зовнішньополітичної діяльності.

Порівняльний аналіз таких стратегій демонструє, що різні держави по-різному визначають джерела власної міжнародної привабливості. Одні роблять акцент на демократичній легітимності, інституційній прозорості, інноваційності та відкритості. Інші формують цифровий образ навколо уявлень про цивілізаційну глибину, культурну унікальність, історичну місію чи політичну стабільність. Ще інші концентруються на технологічній модерності, цифровій ефективності, сервісній державності або безпековій рішучості. У такий спосіб цифрове середовище стає простором, де кожна держава намагається закріпити за собою певну семантичну нішу в глобальній уяві.

Суттєва відмінність між державами полягає у ступені централізації та інституційної координації цифрового іміджевого менеджменту. У частини країн ця діяльність здійснюється жорстко керовано, через офіційно скоординовані комунікаційні центри, уніфіковані наративи та централізований візуальний стиль. В інших випадках імідж формується більш децентралізовано, за участю державних інституцій, міст, університетів, культурних організацій, бізнесу та громадянського суспільства. Перша модель дозволяє забезпечити дисципліну й наративну єдність, але часто ризикує перетворитися на пропагандистську уніфікацію. Друга дає більше автентичності та багатоголосся, але може створювати враження фрагментарності.

Цифрове середовище також змінює техніку побудови іміджу. Якщо раніше ключовими були дипломатичні промови, культурні програми та класичні медіа, то нині дедалі важливішими стають візуальна мова, швидкість реакції, інтерактивність, меметичність, адаптація до платформної логіки та робота з різними аудиторіями в режимі реального часу. У цьому контексті ефективною виявляється не та стратегія, яка просто повторює традиційні посили в нових каналах, а та, що вміє органічно функціонувати в логіці цифрової комунікації. Саме тому сучасна іміджева політика потребує не лише дипломатичного змісту, а й високого рівня медіакомпетентності.

Порівняння цифрових іміджевих стратегій дозволяє побачити і різний баланс між позитивним самопредставленням і репутаційною обороною. Частина держав орієнтується переважно на просування бажаного образу: інноваційної, привабливої, стабільної чи культурно впливової країни. Інші змушені значну частину зусиль спрямовувати на протидію негативним наративам, кризовий репутаційний захист, розвінчання дезінформації та боротьбу за легітимну інтерпретацію подій. Це особливо характерно для держав, що перебувають у конфліктному або висококонкурентному міжнародному середовищі, де іміджева політика набуває рис стратегічного захисту.

Водночас цифрові іміджеві стратегії залежать від структурних ресурсів держави. Технологічно розвинені країни, які мають потужні медійні індустрії, глобально впізнавані культурні продукти, сильні цифрові платформи чи значний мовний вплив, володіють об'єктивною перевагою у формуванні міжнародного образу. Менші або периферійні держави змушені діяти значно вибірковіше, концентруючись на вузьких сегментах репутаційного впливу, унікальних наративах або інноваційних форматах комунікації. Саме тому цифровий імідж не є виключно результатом правильної стратегії; він залежить і від місця держави в глобальній структурі комунікаційної сили.

Отже, порівняльний аналіз цифрових іміджевих стратегій держав показує, що міжнародний образ у сучасному світі формується через поєднання політики, технології, культури, візуальної мови та платформної адаптації. Держави конкурують не лише за ресурси та союзи, а й за увагу, довіру, впізнаваність і символічне визнання. Саме тому цифрова іміджева стратегія стала одним із центральних інструментів сучасної м'якої сили та важливим компонентом глобальної інформаційної політики.

9. Гібридні конфлікти та інформаційні війни як інструменти сучасного геополітичного протистояння

Гібридні конфлікти та інформаційні війни у сучасному світі стали одними з найбільш характерних інструментів геополітичного протистояння, оскільки вони дозволяють державам і недержавним акторам досягати стратегічних результатів без переходу до класичної форми тотальної війни. Їхня специфіка полягає у поєднанні військових, політичних, економічних, інформаційних, кібернетичних і психологічних засобів впливу в єдину багаторівневу стратегію. У такій конфігурації метою стає не лише фізичне послаблення противника, а руйнування його політичної стійкості, суспільної довіри, інформаційної цілісності та міжнародної репутації.

Гібридний конфлікт принципово відрізняється від класичного міждержавного зіткнення тим, що він розмиває межу між миром і війною, між зовнішнім втручанням і внутрішньою кризою, між військовою операцією та інформаційною кампанією. Сторона, яка застосовує гібридні інструменти, намагається знизити поріг ескалації, уникнути прямої міжнародно-правової відповідальності та представити власні дії як спонтанні внутрішні процеси або як відповідь на нібито локальні обставини. Саме ця розмитість і робить гібридний конфлікт особливо небезпечним, оскільки він ускладнює своєчасне розпізнавання джерела загрози та вироблення колективної відповіді.

Інформаційна війна є одним із центральних елементів такої стратегії. Вона спрямована на контроль над інтерпретацією подій, наративами, емоційними реакціями та когнітивними установками різних аудиторій. Через дезінформацію, маніпулятивне фреймування, створення фейкових джерел, використання ботомереж, поширення чуток і візуально сильного контенту противник намагається змінити сприйняття реальності так, щоб послабити волю до опору, підірвати довіру до офіційних інституцій і нав'язати вигідну рамку міжнародного

сприйняття конфлікту. Інформаційна війна, таким чином, є боротьбою не за територію як таку, а за свідомість, інтерпретацію і моральну легітимність.

Особливою рисою сучасних інформаційних воєн є їхня багат шаровість. Вони ведуться одночасно проти внутрішнього населення держави-цілі, проти міжнародної громадської думки, проти партнерських урядів та іноді навіть проти власного населення з метою мобілізації підтримки агресивної політики. Це означає, що конфлікт уже не має єдиного комунікативного фронту. Різним аудиторіям пропонуються різні версії подій, адаптовані до їхніх емоційних, політичних та ідентифікаційних особливостей. Така фрагментована комунікація робить інформаційні операції особливо ефективними в цифровому середовищі.

Гібридні конфлікти активно використовують і кіберпростір. Кібератаки на інфраструктуру, злам державних систем, витоки даних, порушення роботи сервісів та атаки на інформаційні платформи виконують не лише технічну, а й політичну функцію. Вони створюють відчуття хаосу, демонструють вразливість держави, підривають довіру до влади й часто супроводжуються інформаційними кампаніями, які посилюють психологічний ефект від самої атаки. У такий спосіб цифрова вразливість стає частиною ширшої стратегії делегітимації.

З погляду геополітики гібридні конфлікти є вигідними для тих акторів, які прагнуть змінити статус-кво без відкритого фронтального зіткнення з потужнішими супротивниками або без переходу межі, що автоматично викликала б жорстку міжнародну реакцію. Саме тому вони стали характерною рисою сучасного ревізіонізму, асиметричного стримування та боротьби за регіональний вплив. У таких конфліктах успіх визначається не тільки кількістю військ чи озброєнь, а здатністю управляти смислами, вразливостями та темпом кризової ескалації.

Отже, гібридні конфлікти та інформаційні війни є одними з центральних інструментів сучасного геополітичного протистояння, оскільки вони дозволяють поєднувати військові, інформаційні, цифрові та психологічні методи в єдину стратегію системного тиску. У цих конфліктах об'єктом боротьби стає не лише територія, а насамперед стійкість політичного організму держави, її наративна цілісність і здатність до самоорганізації. Саме тому сучасна геополітика дедалі більше перетворюється на боротьбу за контроль над реальністю як такою.

10. Кібербезпека як складова національної та колективної системи міжнародної безпеки

Кібербезпека сьогодні є однією з фундаментальних складових національної та колективної системи міжнародної безпеки, оскільки цифрове середовище стало простором функціонування критичної інфраструктури, державного управління, фінансових систем, оборонної координації та суспільної комунікації. Це означає, що порушення стабільності в кіберпросторі здатне мати наслідки, співмірні з класичними формами безпекових загроз. Атака на енергетичні мережі, урядові системи, лікарні, транспортні вузли або виборчі інфраструктури може викликати не лише технічні збої, а й політичну дестабілізацію, соціальну паніку та кризу довіри до держави.

На національному рівні кібербезпека є елементом суверенітету. Держава, яка не здатна захистити власні цифрові системи, не може повною мірою гарантувати цілісність управління, функціонування економіки й безперервність комунікацій. Саме тому кіберзахист повинен охоплювати не тільки технічні засоби оборони, а й систему інституційної координації, законодавче регулювання, кадрову підготовку, обмін інформацією між державою і приватним сектором та розвиток культури цифрової відповідальності. Кібербезпека – це не вузька технічна галузь, а складова загальної державної спроможності.

У міжнародному вимірі кібербезпека набуває ще більшої складності через транснаціональний характер цифрових загроз. Кібератаки можуть здійснюватися через розподілені мережі, посередницькі платформи, приватні структури та анонімні інструменти, що ускладнює їхню атрибуцію та політичну відповідь. Відтак жодна держава не може забезпечити власну цифрову безпеку виключно внутрішніми ресурсами. Потрібні міжнародні механізми обміну інформацією, координації реагування, вироблення норм допустимої поведінки в кіберпросторі та спільного захисту критичної інфраструктури.

Колективний вимір кібербезпеки ґрунтується на усвідомленні того, що цифрові загрози мають системний і каскадний характер. Ураження одного вузла мережі може спричинити наслідки для цілої групи держав або регіонів, особливо в умовах високої технологічної взаємозалежності. Саме тому колективна безпека в цифрову епоху вже не може бути зведена лише до військових союзів. Вона повинна включати механізми кіберсолідарності, стандарти стійкості, спільні навчання, кооперацію CERT-структур, правову сумісність режимів реагування та вироблення довіри між партнерами.

Особливою проблемою залишається відсутність повноцінно кодифікованої міжнародної правової системи регулювання кіберконфліктів. Хоча загальні принципи міжнародного права формально поширюються і на кіберпростір, багато питань залишаються дискусійними: коли кібератака прирівнюється до застосування сили, як визначати державну відповідальність, які об'єкти мають бути недоторканими, як захищати цивільну інфраструктуру тощо. Унаслідок цього кіберпростір залишається частково сірою зоною міжнародної безпеки, де технічна швидкість загроз випереджає нормотворчі механізми.

Водночас кібербезпека є не лише оборонною, а й геополітичною категорією. Держави, які володіють розвиненими кіберспроможностями, отримують додаткові інструменти стримування, розвідки, стратегічної автономії та міжнародного впливу. Натомість країни з низьким рівнем цифрової стійкості ризикують опинитися в положенні вразливих об'єктів зовнішнього тиску. Саме тому кібербезпека дедалі більше інтегрується в загальну архітектуру національної сили та колективного безпекового планування.

Отже, кібербезпека є невід'ємною складовою як національної, так і колективної системи міжнародної безпеки. Вона охоплює технічні, політичні, правові та стратегічні параметри захисту цифрового середовища, від якого залежить функціонування сучасної держави. У новій міжнародній системі стійкість у кіберпросторі стає однією з головних передумов суверенітету, кооперації та виживання в умовах наростаючої конфліктності.

11. Роль субнаціональних акторів у реалізації зовнішньополітичної стратегії держави

У сучасних міжнародних відносинах субнаціональні актори – регіони, міста, автономії, землі, провінції та інші територіальні одиниці – дедалі помітніше включаються в реалізацію зовнішньополітичної стратегії держави, що відображає трансформацію класичної державоцентричної моделі міжнародної політики. Зовнішні зв'язки більше не обмежуються винятково діяльністю центральних урядів. Багаторівневе врядування, глобалізація, регіоналізація та цифровізація створили умови, за яких територіальні спільноти отримали можливість безпосередньо взаємодіяти з зовнішнім світом у сферах інвестицій, культури, інновацій, освіти, екології та транскордонної кооперації. Унаслідок цього субнаціональні актори стали не периферійними учасниками, а важливими провідниками зовнішньополітичних інтересів держави.

Їхня роль полягає насамперед у функціональному розширенні міжнародної присутності держави. Центральна влада не завжди здатна ефективно охопити всі напрями зовнішньої взаємодії, особливо коли йдеться про локалізовані економічні, культурні чи інфраструктурні питання. Саме міста й регіони часто виступають більш гнучкими, оперативними й прагматичними акторами, здатними налагоджувати партнерства, залучати інвестиції, брати участь у міжнародних мережах і просувати територіальні інтереси, які водночас працюють на загальнонаціональні пріоритети. У такий спосіб субнаціональний рівень стає додатковим каналом реалізації зовнішньої стратегії.

Важливо, що субнаціональні актори виконують не лише економічну, а й символічну функцію. Через міжнародні форуми, партнерства між містами, регіональні представництва, культурні проєкти та мережеву дипломатію вони репрезентують державу в багатшому, більш різноманітному та людськи ближчому вимірі. Така репрезентація може посилювати м'яку силу держави, створювати додаткові рівні довіри та забезпечувати її присутність у тих міжнародних середовищах, де офіційна дипломатія діє менш ефективно. Субнаціональний рівень у цьому сенсі функціонує як засіб поглиблення міжнародної впізнаваності держави.

Не менш значущою є роль субнаціональних акторів у транскордонній співпраці. Прикордонні регіони, міста та місцеві спільноти нерідко виступають першими інституціями, які реалізують практичну зовнішню політику через інфраструктурні, гуманітарні, екологічні, безпекові й економічні проєкти. Така взаємодія дозволяє не лише вирішувати локальні питання, а й зміцнювати міждержавні відносини на більш глибокому рівні повсякденного контакту. У такий спосіб субнаціональні актори стають важливими елементами регіональної стабільності та співробітництва.

Разом із тим включення субнаціональних акторів у зовнішньополітичну стратегію породжує питання координації. Якщо територіальні одиниці формують власні міжнародні пріоритети без узгодження з центром, виникає ризик фрагментації зовнішнього образу держави або суперечності між локальними та національними інтересами. Саме тому ефективне використання субнаціонального потенціалу потребує чіткої моделі багаторівневої координації,

в якій територіальна ініціативність не підриває єдності зовнішньої політики, а доповнює її. Тут особливого значення набувають правові рамки, інституційні механізми взаємодії та стратегічне планування.

У сучасних умовах субнаціональні актори стають також важливими партнерами у сфері цифрової дипломатії, гуманітарної мобілізації та міжнародної комунікації. Міста та регіони можуть швидко формувати зовнішні коаліції підтримки, брати участь у міжнародних мережах солідарності, координувати допомогу, залучати гранти та просувати інтереси країни в умовах кризового розвитку. Особливо помітною ця роль стає в ситуаціях війни, післякризового відновлення або інтеграції до міжнародних інституцій, коли зовнішня політика потребує широкого соціально-територіального підґрунтя.

Отже, субнаціональні актори відіграють дедалі важливішу роль у реалізації зовнішньополітичної стратегії держави, забезпечуючи функціональне розширення її міжнародної присутності, поглиблення м'якої сили, розвиток транскордонної співпраці та багаторівневої дипломатії. Їхня активність не заперечує провідної ролі держави, а свідчить про ускладнення самої архітектури міжнародної дії. У сучасному світі зовнішня політика дедалі більше стає справою не лише столиць, а й територій.

12. Цифрова парадипломатія міст і регіонів як новий формат міжнародної взаємодії

Цифрова парадипломатія міст і регіонів є новим форматом міжнародної взаємодії, який виник на перетині цифровізації, децентралізації та мережевої трансформації глобальної політики. Йдеться про використання субнаціональними акторами цифрових платформ, соціальних мереж, онлайн-комунікацій, аналітики даних, електронних сервісів та віртуальних координаційних механізмів для просування власних інтересів у міжнародному середовищі. Такий формат істотно розширює можливості міст і регіонів, адже дозволяє їм виходити на глобальні аудиторії без посередництва традиційної дипломатії та значно зменшує бар'єри для міжнародної участі.

Цифрова парадипломатія трансформує саму природу субнаціональної зовнішньої активності. Якщо раніше вона значною мірою залежала від фізичної присутності, офіційних делегацій, участі у міжнародних виставках або створення представництв за кордоном, то сьогодні значна частина міжнародної присутності реалізується через цифровий простір. Міста і регіони можуть у режимі реального часу комунікувати зі своїми партнерами, формувати цифровий бренд території, залучати інвестиційну увагу, розвивати мережеві зв'язки, презентувати туристичний, культурний чи інноваційний потенціал та долучатися до міжнародних тематичних коаліцій.

Особливу роль у цифровій парадипломатії відіграють соціальні мережі та офіційні цифрові платформи самопредставлення. Через них субнаціональні актори не лише поширюють інформацію, а й формують власний міжнародний образ, конструюють наративи локальної ідентичності, відкритості, інноваційності та партнерської надійності. Це важливо, оскільки в умовах глобального інформаційного середовища впізнаваність території дедалі більше

залежить від її цифрової видимості. Онлайн-присутність стає частиною територіальної конкурентоспроможності, а цифровий бренд – ресурсом міжнародної взаємодії.

Цифрова парадипломатія також сприяє розвитку мережевої кооперації між містами і регіонами. Онлайн-інструменти дозволяють швидко координувати спільні проєкти, проводити віртуальні саміти, обмінюватися досвідом, працювати над грантовими заявками, підтримувати зв'язок у межах міжнародних асоціацій та тематичних платформ. У такий спосіб міжнародна взаємодія субнаціонального рівня стає дешевшою, оперативнішою та інклюзивнішою. Особливо важливо це для менших територій, які не мають значних дипломатичних ресурсів, але можуть компенсувати це цифровою гнучкістю.

Водночас цифрова парадипломатія не є суто технічною перевагою. Вона змінює баланс між центром і периферією в системі зовнішніх зв'язків, адже субнаціональні актори отримують можливість формувати власну міжнародну присутність без постійного контролю з боку центральної влади. Це створює нові можливості, але й нові ризики: від смислової неузгодженості з національною зовнішньою політикою до кіберуразливості, репутаційних криз і залежності від глобальних платформ. Саме тому цифрова парадипломатія потребує не лише ініціативності, а й інституційної координації та комунікативної професійності.

Не менш важливим є те, що цифрова парадипломатія посилює роль субнаціональних акторів у кризовій дипломатії, гуманітарній мобілізації та міжнародній солідарності. Міста і регіони можуть швидко створювати коаліції підтримки, комунікувати із зовнішніми донорами, презентувати свої потреби й залучати міжнародну допомогу. У сучасних умовах саме цифрові канали часто забезпечують оперативність таких процесів. Це робить субнаціональну міжнародну активність важливою частиною загальної зовнішньої стратегії держави.

Отже, цифрова парадипломатія міст і регіонів є новим форматом міжнародної взаємодії, який відображає мережеву трансформацію сучасного світу та посилення субнаціональної міжнародної суб'єктності. Вона відкриває нові можливості для територіальної репрезентації, кооперації, брендингу та мобілізації ресурсів, але водночас вимагає координації, безпеки й професійного управління. У сучасній міжнародній політиці цифровий простір стає не лише середовищем комунікації, а й новою ареною територіальної дипломатії.

13. Геополітичне становище України в системі європейської та євроатлантичної безпеки

Геополітичне становище України в системі європейської та євроатлантичної безпеки має принципово центральний, а не периферійний характер, оскільки український простір є однією з ключових зон, де вирішується питання про майбутню архітектуру безпеки на всьому континенті. Україна розташована на перетині центральноєвропейського, східноєвропейського та чорноморського безпекових комплексів, що робить її не лише прикордонною державою, а стратегічним вузлом взаємодії між різними регіональними просторами. Саме через цю просторову позицію вона набуває особливого

значення для стабільності європейського порядку та функціонування ширшої євроатлантичної системи.

Історично український простір неодноразово ставав об'єктом боротьби між різними центрами сили, однак у сучасних умовах він дедалі більше виступає як самостійний суб'єкт безпекового середовища. Відстоювання Україною власного суверенітету, територіальної цілісності та права на самостійний цивілізаційно-політичний вибір вплинуло на переосмислення базових принципів європейської безпеки. Українське питання перестало бути регіональним у вузькому значенні й перетворилося на тест для всієї системи норм, інститутів і союзів, які визначали повоєнний і післябіполярний порядок у Європі.

У європейському вимірі геополітичне значення України полягає в тому, що вона є східною опорою простору, де діють принципи суверенітету, правової рівності держав і недоторканності кордонів. Послаблення або втрата української суб'єктності означали б не локальний зсув, а ширший перегляд безпекових і правових засад континентального порядку. Саме тому Україна є не лише реципієнтом європейської безпеки, а її активним чинником. Її стійкість прямо впливає на рівень безпеки Центральної Європи, Балтійсько-Чорноморського простору та загальної стабільності східного флангу.

У євроатлантичному контексті Україна має значення як простір стримування, стратегічної глибини та функціональної взаємодії між державами, зацікавленими у недопущенні силового перегляду міжнародного порядку. Її роль у системі євроатлантичної безпеки пов'язана не лише з потенційною інтеграцією до відповідних структур, а й з фактичним внеском у захист ширшого простору колективної стабільності. Україна стала джерелом унікального досвіду в протидії гібридним загрозам, кібератакам, інформаційним операціям та масштабній військовій агресії, а отже, перетворилася на важливий елемент накопичення практичної безпекової компетенції для всього євроатлантичного середовища.

Особливого значення набуває і чорноморський вимір геополітичного становища України. Контроль над чорноморськими комунікаціями, прибережною інфраструктурою, портами та логістичними вузлами безпосередньо впливає на безпеку не лише України, а й усієї Південно-Східної Європи. Чорне море дедалі більше стає ареною боротьби за вплив, де поєднуються воєнно-морські, енергетичні, транспортні та інформаційні фактори. У цьому контексті Україна є одним із ключових акторів, без якого неможливо побудувати стабільну і збалансовану систему безпеки в регіоні.

Водночас геополітичне становище України несе не лише можливості, а й високий рівень стратегічного тиску. Її близькість до зон конфліктності, розташування на межі великих силових проєкцій та історична інструменталізація її простору різними зовнішніми акторами роблять питання безпеки для України особливо загостреним. Саме тому її інтеграція в європейську та євроатлантичну систему безпеки є не просто зовнішньополітичною опцією, а логікою подолання історичної вразливості та закріплення власної суб'єктності.

Отже, геополітичне становище України в системі європейської та євроатлантичної безпеки визначається її центральністю для просторової, нормативної та стратегічної конфігурації сучасної Європи. Україна є не

периферійною буферною зоною, а одним із ключових елементів нового безпекового порядку, що формується на континенті. Саме тому її роль слід аналізувати не як вторинну щодо західних інституцій, а як органічну для всього процесу переосмислення європейської безпеки.

14. Інформаційна стійкість України як елемент забезпечення національних інтересів

Інформаційна стійкість України є одним із ключових елементів забезпечення національних інтересів, оскільки в умовах сучасного геополітичного протистояння боротьба точиться не лише за території, ресурси або військову перевагу, а й за контроль над смислами, уявленнями, довірою та здатністю суспільства до когнітивної самооборони. Україна перебуває в ситуації, коли інформаційний простір є постійним об'єктом зовнішнього тиску, дезінформаційних кампаній, наративної агресії та спроб делегітимації її державності, історичної суб'єктності та міжнародної позиції. Саме тому інформаційна стійкість має розглядатися як складова національної безпеки та як практичний вимір реалізації національних інтересів.

Сутність інформаційної стійкості полягає у здатності держави та суспільства протистояти маніпулятивним впливам, зберігати наративну цілісність, підтримувати довіру до легітимних інституцій і не допускати руйнування колективної політичної волі через інформаційний тиск. Для України ця категорія є особливо важливою, оскільки інформаційна агресія спрямована не лише на поточну політичну ситуацію, а на фундаментальні основи національної ідентичності, історичної пам'яті, мовно-культурної легітимності та права на незалежне геополітичне існування. Відтак інформаційна стійкість є не допоміжним компонентом безпеки, а однією з її центральних умов.

Національні інтереси України в цій площині пов'язані передусім із збереженням політичної єдності, підтриманням суспільної мобілізації, захистом легітимності держави та забезпеченням зовнішньої підтримки. Інформаційна нестійкість підриває всі ці параметри одночасно: вона може провокувати поляризацію, знижувати довіру до влади, послаблювати опір агресії та розмивати міжнародну солідарність. Саме тому боротьба за інформаційну стійкість є боротьбою за збереження стратегічної суб'єктності держави в умовах війни та довготривалого гібридного тиску.

Однією з базових передумов інформаційної стійкості є наявність переконливої системи національних наративів. Держава, яка не здатна артикулювати цілісне пояснення власної історії, місця у світі та цілей поточного протистояння, стає вразливою до зовнішніх інтерпретацій. Україна, навпаки, зміцнює свою інформаційну стійкість тоді, коли пропонує морально, політично й історично послідовне бачення власної боротьби та національного інтересу. Це бачення має бути зрозумілим як для внутрішньої аудиторії, так і для міжнародної спільноти.

Важливу роль відіграє також якість державної комунікації. Інформаційна стійкість не може ґрунтуватися лише на заборонах або технічному блокуванні ворожого контенту. Вона потребує високого рівня довіри до офіційних

повідомлень, прозорості комунікації, послідовності державного нарративу та здатності влади оперативно пояснювати складні події без маніпулятивного спрощення. Саме тут стикаються безпековий і демократичний виміри інформаційної політики: захист інформаційного простору має поєднуватися з повагою до принципів відкритості, правдивості та суспільної зрілості.

Не менш важливим є технологічний і освітній аспекти. Інформаційна стійкість залежить від здатності виявляти координовані кампанії впливу, протидіяти ботмережам, захищати цифрові платформи та забезпечувати стійкість комунікаційної інфраструктури. Але не меншу роль відіграють медіаграмотність, критичне мислення, освітня політика та культурна інтегрованість суспільства. Лише поєднання технічних, інституційних та суспільних механізмів дає змогу перетворити інформаційну стійкість на системну властивість держави.

Отже, інформаційна стійкість України є одним із фундаментальних елементів забезпечення національних інтересів, оскільки вона визначає здатність держави зберігати політичну цілісність, мобілізаційний потенціал, міжнародну легітимність та стратегічну послідовність у ситуації гібридної війни. У сучасному світі захист держави означає не лише оборону кордонів, а й оборону смислового простору, в якому формується її політичне майбутнє.

15. Геоекономічні інструменти впливу у сучасній міжнародній політиці

Геоекономічні інструменти впливу у сучасній міжнародній політиці стали одним із головних засобів реалізації державних інтересів, оскільки в умовах високої глобальної взаємозалежності саме економічні важелі дедалі частіше використовуються для досягнення політичних, стратегічних і безпекових цілей. Йдеться про широкий спектр механізмів – від санкцій, тарифної політики, інвестиційного контролю та кредитної дипломатії до енергетичних важелів, технологічних обмежень, управління логістичними маршрутами та регуляторного впливу на міжнародні ринки. Економіка у такому контексті перестає бути нейтральною сферою обміну й перетворюється на арену стратегічного примусу та конкуренції.

Однією з центральних ознак сучасної геоекономіки є використання асиметричної взаємозалежності як ресурсу сили. Держава, яка займає привілейовану позицію у фінансових системах, енергетичних ланцюгах, технологічних екосистемах або транспортних мережах, отримує можливість впливати на поведінку інших акторів без прямого застосування військової сили. Такий вплив може бути як примусовим, так і стимулювальним: він здатен карати небажану поведінку або винагороджувати стратегічну лояльність. Саме ця керованість економічної взаємозалежності й робить геоекономічні інструменти особливо ефективними.

Санкційна політика є одним із найочевидніших прикладів геоекономічного впливу. Через фінансові обмеження, замороження активів, заборону технологічного експорту, торговельні ембарго та обмеження доступу до міжнародних ринків держави прагнуть змінити поведінку опонента або принаймні знизити його стратегічні можливості. Однак санкції – лише одна

частина ширшого інструментарію. Не менш важливими є інфраструктурні проекти, кредитування, доступ до ринків, інвестиційна експансія та встановлення технічних стандартів, які можуть створювати довгострокову залежність або, навпаки, зміцнювати союзницькі зв'язки.

Особливого значення у XXI столітті набули технологічні геоекономічні інструменти. Контроль над мікроелектронікою, платформами, хмарними сервісами, штучним інтелектом, цифровими платежами та програмним забезпеченням відкриває нові можливості для структурного впливу. Держава, яка встановлює правила доступу до критичних технологій, фактично отримує можливість визначати межі розвитку інших країн. Саме тому геоекономіка дедалі тісніше переплітається з цифровою політикою та безпекою, а боротьба за технологічний суверенітет стає складовою міжнародного суперництва.

Енергетика залишається ще одним класичним і водночас модернізованим геоекономічним важелем. Контроль над постачанням енергоносіїв, маршрутизацією трубопроводів, ціноутворенням і транзитною інфраструктурою дозволяє державам здійснювати значний політичний вплив на партнерів і конкурентів. Однак сьогодні енергетична геоекономіка включає також питання переходу до нових джерел енергії, контролю над рідкісноземельними металами, технологіями зберігання енергії та виробничими ланцюгами зеленої модернізації. У цьому сенсі геоекономічна боротьба дедалі більше стосується не тільки традиційних ресурсів, а й ресурсів майбутнього.

Важливим виміром сучасних геоекономічних інструментів є регуляторна влада. Той, хто формує стандарти для ринків, екологічні норми, цифрові режими, податкові правила чи правила комплаєнсу, фактично впливає на поведінку інших держав та компаній. Регуляторна сила дозволяє діяти без прямого примусу, але з великим структурним ефектом, оскільки суб'єкти глобального ринку змушені пристосовуватися до встановлених правил. У такий спосіб право і регулювання стають геоекономічними інструментами не меншою мірою, ніж торгівля чи фінанси.

Отже, геоекономічні інструменти впливу є одними з головних механізмів сучасної міжнародної політики, через які держави реалізують національні інтереси, обмежують конкурентів, формують коаліції та проектують свою силу у глобальному масштабі. Вони охоплюють санкції, технології, енергетику, інфраструктуру, фінанси та нормативне регулювання, перетворюючи економічну взаємодію на стратегічне поле боротьби. Саме тому сучасна міжнародна політика дедалі більше постає як геоекономічно структурований простір, де влада реалізується через контроль над умовами доступу до глобальних ресурсів і режимів взаємодії.

ГЛОСАРІЙ

Геополітика – наука про вплив простору, території та ресурсів на міжнародну політику.

Геостратегія – практичне застосування геополітичних ідей у зовнішній політиці держави.

Геоелектроніка – використання економічних інструментів для досягнення стратегічних цілей держави.

Національні інтереси – сукупність базових потреб і цілей держави у внутрішній та зовнішній політиці.

Міжнародні відносини – система політичних, економічних і правових взаємодій між державами та іншими акторами.

Міжнародна система – впорядкована сукупність акторів і правил, що визначають світову політику.

Світовий порядок – конфігурація сили, норм і інститутів у глобальному масштабі.

Біполярність – модель світового порядку, де домінують два центри сили.

Багатополярність – система, у якій існує кілька впливових центрів сили.

Мережевий світовий порядок – модель міжнародної взаємодії, де ключову роль відіграють мережі, потоки та зв'язки.

Гартленд – центральний материковий простір Євразії у класичній геополітичній теорії.

Римленд – прибережна дуга Євразії, контроль над якою вважається стратегічно вирішальним.

Таласократія – панування держави, засноване на морській могутності.

Телурократія – панування держави, засноване на контролі над суходолом.

Просторовий контроль – здатність держави утримувати стратегічно важливі території чи комунікації.

Баланс сил – співвідношення могутності між основними міжнародними акторами.

Суверенітет – верховенство державної влади всередині країни та її незалежність назовні.

Цифровий суверенітет – здатність держави контролювати власний цифровий простір та інфраструктуру.

Технологічний суверенітет – спроможність держави самостійно забезпечувати критичні технологічні потреби.

Інформаційний суверенітет – контроль держави над інформаційним середовищем і стратегічними комунікаціями.

Цифрова геополітика – напрям геополітичного аналізу, що вивчає владу у цифровому просторі.

Цифрова інфраструктура – сукупність технічних систем, що забезпечують цифрову взаємодію.

Глобальна інформаційна інфраструктура – світова мережа кабелів, серверів, платформ і комунікаційних систем.

Дані – стратегічний цифровий ресурс, що має політичну, економічну і безпекову цінність.

Великі дані – масиви інформації, обробка яких дає аналітичну та прогностичну перевагу.

Штучний інтелект – технологія, що імітує когнітивні функції людини в цифрових системах.

Алгоритмізація влади – використання автоматизованих систем у процесі ухвалення управлінських рішень.

Цифрова модернізація – системне оновлення держави через впровадження цифрових технологій.

Електронне урядування – організація державного управління за допомогою цифрових сервісів і платформ.

Електронна демократія – участь громадян у політичному процесі через цифрові інструменти.

Цифрова демократія – ширша модель демократичної взаємодії в умовах цифрового середовища.

Електронна ідентифікація – цифрове підтвердження особи для доступу до державних і приватних сервісів.

Електронні послуги – адміністративні чи публічні сервіси, що надаються онлайн.

Відкриті дані – публічна інформація, доступна для вільного використання та аналізу.

Цифрова інклюзія – залучення всіх соціальних груп до повноцінного використання цифрових можливостей.

Цифрова нерівність – нерівний доступ населення до інтернету, технологій і цифрових навичок.

Політична легітимність – суспільне визнання влади як правомірної та обґрунтованої.

Інституційна спроможність – здатність державних інститутів ефективно виконувати свої функції.

Інституційна стійкість – здатність інститутів зберігати функціональність у кризових умовах.

Політична стабільність – стан відносної рівноваги політичної системи та її керованості.

Міжнародна суб'єктність – здатність держави чи іншого актора самостійно діяти у світовій політиці.

М'яка сила – вплив через привабливість, цінності, культуру та репутацію.

Жорстка сила – вплив через військовий примус, санкції або інший тиск.

Розумна сила – поєднання м'яких і жорстких інструментів впливу.

Публічна дипломатія – комунікація держави з іноземними суспільствами для просування власних інтересів.

Цифрова дипломатія – використання цифрових платформ і мереж у дипломатичній практиці.

Парадипломатія – міжнародна діяльність субнаціональних акторів.

Цифрова парадипломатія – міжнародна активність міст і регіонів через цифрові канали.

Субнаціональні актори – міста, регіони та інші територіальні одиниці, що беруть участь у міжнародних процесах.

Трансрегіональна співпраця – взаємодія регіонів різних держав у межах спільних проєктів і програм.

Мережеві альянси – гнучкі форми міжнародного партнерства, побудовані на горизонтальних зв'язках.

Глобальні міста – великі урбаністичні центри, що впливають на міжнародні економічні та політичні процеси.

Стратегічні комунікації – скоординована комунікаційна діяльність держави для досягнення довгострокових цілей.

PR-технології – інструменти управління репутацією та публічним сприйняттям актора.

Міжнародна репутація держави – стійке зовнішнє уявлення про надійність, цінності та поведінку держави.

Імідж держави – сформований образ країни у міжнародному інформаційному середовищі.

Брендинг держави – цілеспрямоване формування впізнаваного позитивного образу країни.

Репутаційний капітал – накопичена довіра до держави як міжнародного актора.

Репутаційна війна – боротьба за підриг чи зміцнення міжнародного образу держави.

Кризові комунікації – система інформування та управління повідомленнями в умовах загрози або конфлікту.

Стратегічний наратив – цілісна пояснювальна модель, через яку держава інтерпретує події та власну роль.

Наративна боротьба – суперництво за домінування певного пояснення політичної реальності.

Інформаційна операція – скоординований вплив на сприйняття, поведінку й установки цільової аудиторії.

Дезінформація – свідоме поширення неправдивих або викривлених повідомлень.

Інформаційна війна – системне використання інформації як засобу політичного й психологічного впливу.

Гібридна війна – поєднання військових, інформаційних, кібернетичних, економічних і політичних засобів боротьби.

Гібридний конфлікт – конфлікт, у якому межа між війною і миром є розмитою.

Асиметричні дії – способи протидії сильнішому противнику нетрадиційними інструментами.

Кіберпростір – цифрове середовище функціонування інформаційних і комунікаційних систем.

Кібербезпека – захист цифрових систем, мереж, даних та інфраструктури від загроз.

Кібератака – навмисне втручання у цифрові системи з метою порушення їх роботи або викрадення даних.

Кіберстійкість – здатність системи витримувати кіберзагрози та швидко відновлюватися після них.

Критична інфраструктура – об'єкти та системи, від яких залежить життєдіяльність держави і суспільства.

Колективна цифрова безпека – міжнародна співпраця держав для спільного захисту цифрового простору.

Безпекова архітектура – сукупність інститутів, норм і механізмів підтримання безпеки.

Національна безпека – стан захищеності держави, суспільства та громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Міжнародна безпека – система відносин і механізмів, що забезпечують стабільність у світовому масштабі.

Регіональна безпека – безпекова взаємодія держав у межах конкретного регіону.

Євроатлантична безпека – система безпекових зв'язків і інститутів у просторі Європи та Північної Атлантики.

Інформаційна стійкість – здатність держави і суспільства протистояти інформаційним загрозам та маніпуляціям.

Когнітивна безпека – захист суспільної свідомості від деструктивного впливу.

Медіаграмотність – здатність критично сприймати, аналізувати й оцінювати інформацію.

Геоекономічний тиск – використання економічних важелів для досягнення політичних цілей.

Санкційна політика – система обмежувальних заходів щодо держав, режимів або осіб.

Технологічні санкції – обмеження доступу до критичних технологій, компонентів і цифрових сервісів.

Енергетична дипломатія – використання енергетичних ресурсів і маршрутів як інструменту зовнішньої політики.

Регуляторне домінування – вплив через встановлення стандартів, правил і режимів доступу до ринків.

Цифрові ринки – економічні середовища, де обіг товарів і послуг здійснюється через цифрові платформи.

Міжнародна цифрова торгівля – транскордонний обіг цифрових товарів, послуг і даних.

Платформна влада – здатність цифрових платформ визначати правила комунікації, видимості та доступу.

Алгоритмічне управління – регулювання процесів через цифрові алгоритми й автоматизовані системи.

Ланцюги постачання – послідовність виробничих і логістичних зв'язків від створення товару до споживача.

Трансрегіональні економічні об'єднання – формати економічної співпраці між державами різних регіонів.

Глобальна взаємозалежність – взаємна залежність держав через економічні, технологічні та комунікаційні зв'язки.

Стратегічна автономія – здатність актора самостійно діяти без критичної зовнішньої залежності.

Технологічна залежність – стан, за якого держава критично залежить від зовнішніх цифрових рішень.

Євроатлантичний вектор – стратегічний курс на інтеграцію до європейського та євроатлантичного простору.

Геополітичне становище України – просторово-стратегічне положення України в європейській і глобальній системі.

Стратегічне партнерство – довготривала співпраця держав на основі спільних інтересів і пріоритетів.

Глобальний цифровий простір – світове середовище цифрової комунікації, торгівлі, управління й інформаційної взаємодії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Геополітика: навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Ел. ресурс] / упоряд. І. Милосердна; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Юридична література, 2023. 92 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.25662>
2. Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Hudzeliak-Politychna-heohrafiia-book_2021.pdf
3. Дністрянський М. С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 154 с. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/Dniastrianskyu_2020.pdf
4. Дністрянський М., Копачинська Г., Дністрянська Н. Проблеми неврегульованості політичного статусу територій як чинник поглиблення суперечностей у міжнародних відносинах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Географія. 2021. Т. 51, № 2. С. 74–81. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2>
5. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. 2-ге вид. Харків : Фоліо, 2021. 590 с.
6. Кондратенко О. Криза східного вектора зовнішньої політики України. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2022. № 1 (3). С. 138–163. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2022-1-7>
7. Кравчук Н. Вплив глобальних трендів на формування геостратегії конкурентоспроможності держави. *Empirio*. 2024. № 2 (1). С. 53–64. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.53-64>
8. Марківська Л., Сірук Н. Наративи «неконвенційної» війни сучасної Московії проти України. *Українознавчий альманах*. 2022. № 30. С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.1>
9. Петров П. Г. Технологічні системно-утворюючі чинники формування зовнішньополітичного іміджу Північної Кореї: загальна характеристика. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 187–191. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.30>
10. Петров П. Г. Цифровізація технологій зовнішньої політики суб'єкта міжнародних відносин: цифровізація та дипломатичні технології Ізраїлю. *Регіональні студії*. 2023. № 34. С. 212–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.36>
11. Петров П. Г., Головка І. К. Участь суб'єктів (мерів міст) цифрової парадипломатії України в інформатизації внутрішньої та зовнішньої спільнот. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*. 2025. № 4 (9). С. 1088–1103. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-4\(9\)-1088-1103](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-4(9)-1088-1103)
12. Петров П. Г., Котов І. Д. Історичні засади розвитку цифровізації США у контексті становлення демократії. *Національні інтереси України: науково-практичний журнал*. 2025. № 1 (6). С. 612–626. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1\(6\)-612-626](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-612-626)

13. Петров П. Глобальна цифровізація та криза міжнародного демократичного легітимізму. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2025. Т. 8, № 1. С. 254–262. DOI: <https://doi.org/10.15421/342531>

14. Петров П. Глобальна цифровізація як виклик та можливість для міжнародного демократичного порядку: політико-інституційний аналіз. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Т. 17, № 1. С. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.15421/352536>

15. Петров П. Демократія онлайн: виклики і можливості політичної участі в умовах цифрової держави. *Acta Securitatae Volynienses*. 2025. № 5. С. 80–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2025-5-11>

16. Петров П. Е-петиції, онлайн-консультації та цифрове голосування: вплив на реальні політичні рішення. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 53. С. 246–250. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.41>

17. Петров П. Особливості трансформації політико-інституційних комунікаційних відносин з внутрішнім та зовнішнім середовищем під впливом процесу цифровізації. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2024. Т. 7, № 2. С. 160–166. DOI: <https://doi.org/10.15421/342455>

18. Петров П. Особливості формування зовнішньополітичного іміджу Ізраїлю. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. Т. 15, спецвипуск. С. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.15421/352328>

19. Петров П. Процес внутрішньополітичної цифровізації США (електронне/цифрове урядування): ретроспектива та нормативно-правові засади. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2024. Т. 16, спецвипуск. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.15421/352410>

20. Петров П. Роль соціальних мереж у формуванні політичної свідомості громадянина. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2025. Т. 8, № 2. С. 180–188. DOI: <https://doi.org/10.15421/342555>

21. Петров П. Технології політичної комунікації в міжнародних відносинах України: використання PR-технологій. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3 (17). С. 98–108. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-03-98-108>

22. Петров П. Трансформація політичних інститутів у цифрову епоху: інновації, стабільність і криза довіри. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2025. № 1 (77). С. 129–133. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-18)

23. Петров П., Вершина В., Головка І. Роль публічної дипломатії та парадипломатії як інструмент зміцнення політичних інститутів у цифровому вимірі. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Т. 16, № 2. С. 215–221. DOI: <https://doi.org/10.15421/352462>

24. Петров П., Геворгян М. Україна – Польща: цифровий альянс демократій у добу цифрової трансформації. *Філософія та політологія в*

контексті сучасної культури. 2025. Т. 17, № 2. С. 171–179. DOI: <https://doi.org/10.15421/352563>

25. Петров П., Головка І. Методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни «Геополітика»: електрон. вид. Дніпро: ДНУ, 2025. 51 с.

26. Петров П., Головка І., Котов І. Моделювання цифрової парадипломатії в глобальному просторі. Стратегія нейтралізації інформаційних загроз. *Empirio*. 2025. Т. 2, спецвипуск. С. 92–101. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.92-101>

27. Петров П., Грушка В. Географія цифрового впливу: технологічна трансформація демократії і зовнішньої політики. *Публічне управління і політика*. 2025. № 4 (8). С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.4.13>

28. Потехін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі XX – початку XXI століття. Київ: Дух і Літера, 2023. 552 с.

29. Сергієнко Т. І. Особливості сучасної політики Китайської Народної Республіки на міжнародній арені. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 3 (63). С. 106–112. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-14)

30. Сергієнко Т. І. Феномен гегемонічного статусу Сполучених Штатів Америки у міжнародних відносинах. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 3 (69). С. 69–74. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-10)

31. Торгонський Д. Світовий правовий порядок: теоретичні основи формування. *Публічне право*. 2021. № 2 (42). С. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2021-42-15>

32. Узун Ю. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.

33. Чупрій Л. Формування та еволюція класичних геополітичних ідей XX століття. *Геополітика України*. 2022. Вип. 1 (28). С. 9–16. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2022.1\(28\).9-16](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2022.1(28).9-16)

34. Shcherbak V., Tretiak O., Borodin Y., Demura A., Petrov P. The Peculiarities of Inter-Institutional Interaction of Transregional Cooperation Legal Regulation: Trends in the Contemporary EU. *Journal of Law and Political Sciences (JLPS)*. 2025. Vol. 42-2. P. 80–100. URL: <https://journal-law.com/conferences>

35. Бібліотека Конгресу США. Country Studies: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.loc.gov/collections/country-studies/?fa=online-format:pdf&sp=2>

36. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

37. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара: офіційний вебсайт. URL: <https://www.dnu.dp.ua/>

38. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека: офіційний вебсайт. URL: <http://www.libr.dp.ua/>

39. Європейський Союз: офіційний вебпортал. URL: https://european-union.europa.eu/contact-eu_uk

40. Інформаційно-пошукова система законодавчих і нормативних документів України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
41. Міністерство закордонних справ України: офіційний вебсайт. URL: <https://mfa.gov.ua/>
42. Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
43. Наукова бібліотека Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: офіційний вебсайт. URL: <http://library.dsu.dp.ua/>
44. Національна академія наук України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.nas.gov.ua/>
45. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
46. Національний інститут стратегічних досліджень: офіційний вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/>
47. Організація Об'єднаних Націй: офіційний вебсайт. URL: <https://www.un.org/en>
48. Рада національної безпеки і оборони України: офіційний вебсайт. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/>
49. Цифровий репозиторій Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. URL: <https://repository.dnu.dp.ua/>
50. ЮНЕСКО: офіційний вебсайт. URL: <https://www.unesco.org/en>
51. Directorate-General for Communication. Types of institutions and bodies: official web-site. Available at: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/types-institutions-and-bodies_en
52. European Commission. Areas of EU action: official web-site. Available at: https://commission.europa.eu/about/role/law/areas-eu-action_en
53. European Commission. Common Foreign and Security Policy: official web-site. Available at: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/common-foreign-and-security-policy_en
54. European Parliament. Directorate-General for Internal Policies. The European Council in 2022. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9154aba7-f617-11ee-8e14-01aa75ed71a1/language-en>
55. European Parliament. Members of the European Parliament: official web-site. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/meps/en/home>
56. Official Journal of the European Union. Court of Justice of the European Union. Access to European Union Law. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:eu_court_justice
57. Official Journal of the European Union. European Council. Access to European Union Law. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:european_council
58. Official Journal of the European Union. European Parliament. Access to European Union. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:european_parliament

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

ПЕТРОВ Павло кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Навчальний посібник з дисципліни «Геополітика»

Навчальний посібник з дисципліни «Геополітика» підготовлено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. У посібнику розкрито теоретико-методологічні засади геополітики, особливості трансформації сучасного світового порядку, вплив цифровізації на міжнародні відносини, геостратегічні та безпекові процеси, роль публічної дипломатії, геоекономічних і правових механізмів у сучасному міжнародному середовищі. Особливу увагу приділено аналізу геополітичної стратегії України в умовах глобальних трансформацій. Структура посібника охоплює методологію навчання, рекомендації щодо роботи з джерелами й академічного письма, зміст лекційних і семінарських занять, завдання для самостійної роботи, глосарій і список джерел. Посібник призначений для студентів, викладачів і всіх, хто цікавиться сучасними геополітичними процесами та проблемами міжнародних відносин.